

Univerza
v Ljubljani

Fakulteta
za gradbeništvo
in geodezijo



Jamova cesta 2
1000 Ljubljana, Slovenija
<http://www3.fgg.uni-lj.si/>

DRUGG – Digitalni repozitorij UL FGG
<http://drugg.fgg.uni-lj.si/>

To je izvirna različica zaključnega dela.

Prosimo, da se pri navajanju sklicujete na bibliografske podatke, kot je navedeno:

Biščak, T., 2016. Razvoj podeželskih naselij ob upoštevanju tradicije in zahtev submikroregije. Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo. (mentor Prosen, A., somentorica Fikfak, A.): 274 str.

Datum arhiviranja: 11-08-2016

University
of Ljubljana

Faculty of
Civil and Geodetic
Engineering



Jamova cesta 2
SI – 1000 Ljubljana, Slovenia
<http://www3.fgg.uni-lj.si/en/>

DRUGG – The Digital Repository
<http://drugg.fgg.uni-lj.si/>

This is original version of final thesis.

When citing, please refer to the publisher's bibliographic information as follows:

Biščak, T., 2016. Razvoj podeželskih naselij ob upoštevanju tradicije in zahtev submikroregije. M.Sc. Thesis. Ljubljana, University of Ljubljana, Faculty of civil and geodetic engineering. (supervisor Prosen, A., co-supervisor Fikfak, A.): 274 pp.

Archiving Date: 11-08-2016

Univerza
v Ljubljani

Fakulteta
za gradbeništvo
in geodezijo

Jamova c. 2
1115 Ljubljana, Slovenija
telefon (01) 47 68 500
faks (01) 42 50 681
fgg@fgg.uni-lj.si



INTERDISCIPLINARNI
PODIPLOMSKI ŠTUDIJ
PROSTORSKEGA
IN URBANISTIČNEGA
PLANIRANJA

Kandidat:

TOMAŽ BIŠČAK, univ. dipl. inž. arh.

**RAZVOJ PODEŽELSKIH NASELIJ OB UPOŠTEVANJU
TRADICIJE IN ZAHTEV SUBMIKROREGIJE**

Magistrsko delo štev.: 78/IP

**THE DEVELOPMENT OF RURAL SETTLEMENTS IN
COMPLIANCE WITH THE TRADITION AND THE
REQUIREMENTS OF SUBMICROREGION**

Master of Science Thesis No.: 78/IP

Somentorica:

izr. prof. dr. Alenka Fikfak

Predsednik komisije in mentor:

izr. prof. dr. Anton Prosen

Članica komisije:

prof. dr. Živa Deu

doc. dr. Simona Savšek

Ljubljana, 7. julij 2016

STRAN ZA POPRAVKE, ERRATA

Stran z napako

Vrstica z napako

Namesto

Naj bo

IZJAVE

Spodaj podpisani študent Tomaž Biščak, vpisna številka 26106194, avtor pisnega zaključnega dela študija z naslovom: Razvoj podeželskih naselij ob upoštevanju tradicije in zahtev submikroregije

IZJAVLJAM

1. *Obkrožite eno od variant a) ali b)*
 - a) da je pisno zaključno delo študija rezultat mojega samostojnega dela;
 - b) da je pisno zaključno delo študija rezultat lastnega dela več kandidatov in izpolnjuje pogoje, ki jih Statut UL določa za skupna zaključna dela študija ter je v zahtevanem deležu rezultat mojega samostojnega dela;
2. da je tiskana oblika pisnega dela zaključnega dela študija istovetna elektronski obliki pisnega zaključnega dela študija;
3. da sem pridobil vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v pisnem zaključnem delu študija in jih v pisnem zaključnem delu študija jasno označil;
4. da sem pri pripravi pisnega zaključnega dela študija ravnal v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobil soglasje etične komisije;
5. soglašam, da se elektronska oblika pisnega zaključnega dela študija uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
6. da na UL neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve avtorskega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja pisnega zaključnega dela študija na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija UL;
7. da dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v pisnem zaključnem delu študija in tej izjavi, skupaj z objavo pisnega zaključnega dela študija.

V/Na: Postojna

Datum: 7. julij 2016

Podpis študenta:

BIBLIOGRAFSKO – DOKUMENTACIJSKA STRAN IN IZVLEČEK

UDK:	711.3:39(497.4)(043)
Avtor:	Tomaž Biščak, univ. dipl. inž. arh.
Mentor:	izr. prof. dr. Anton Prosen, upok.
Somentorica:	izr. prof. dr. Alenka Fikfak, UL FA
Naslov:	Razvoj podeželskih naselij ob upoštevanju tradicij in zahtev submikroregije
Tip dokumenta:	Magistrsko delo
Obseg in oprema:	274 str., 25 pregl., 45 sl.
Ključne besede:	strnjenost, kategorizacija, submikroregija, trajnostni razvoj, tradicija, razvojne smernice, metodologija, kazalniki

Izвлеček:

V magistrski nalogi je obravnavano področje razvoja podeželskih naselij. V teoretičnem delu so po poglavjih obdelani strnjenost in notranji razvoj, kategorizacija, submikroregija, trajnostni razvoj, tradicionalnost in razvojne smernice, poleg prikaza in primerjave razvoja podeželskih naselij v nekaterih evropskih državah. V metodološkem delu je predstavljen pristop preko petih faz, ki vključujejo določitev, opredelitev in ovrednotenje kazalnikov, analize razvojnih stopenj ter izpeljave razvojnih usmeritev prek SWOT analize za strateško načrtovanje in projektnega pristopa za izvedbeno načrtovanje. Pristop je uporabljen v primeru, ki obravnava strategijo razvoja podeželskih naselij v občini Postojna, in v primeru, ki obravnava izvedbo projektnega posega na strnjenem delu naselja Dolnja Košana.

BIBLIOGRAPHIC – DOCUMENTALISTIC INFORMATION AND ABSTRACT

UDC: 711.3:39(497.4)(043)
Author: Tomaž Biščak, B. Sc.
Supervisor: Assoc. Prof. Anton Prosen, Ph.D.
Cosupervisor: Assoc. Prof. Alenka Fikfak, Ph.D.
Title: The development of the rural settlements in compliance with the tradition and the requirements of submicroregion

Document type: M. Sc. Thesis
Scope and tools: 274 p., 25 tab., 45 fig.
Keywords: condensation, categorization, submicroregion, sustainable development, tradition, development guidelines, methodology, indicators

Abstract:

The subject of this Master of Science thesis is the development of the rural settlements. The theoretical part handles the questions of condensation of the settlement, its internal development, categorization, submicroregion, sustainable development, traditionality and development guidelines, besides the display and the comparison of the development of rural settlements in some European countries. The methodological part shows the five-phase approach, which includes the definition, determination and evaluation of the indicators, the analysis of the development stages and the derivation of the development guidelines with SWOT analysis for strategical planning and the project approach for the implementation planning. The approach is used in the case which handles the strategy of development of rural settlements in Postojna municipality, and in the case that handles the implementation of the project intervention in the closed section of the settlement Dolnja Košana.

ZAHVALA IN POSVETILO

Za pomoč, podporo, odzivnost in prijaznost pri nastajanju magistrskega dela se iskreno zahvaljujem mentorju izr. prof. dr. Antonu Prosenu in somentorici izr. prof. dr. Alenki Fikfak.

Zahvaljujem se tudi svoji družini: ženi Bernardi, sinu Jaki, staršem in bratu za podporo in pomoč v času študija in pisanju dela ter vsem, ki so pripomogli k nastanku dela.

Nalogo posvečam mami Majdi in očetu Branetu zaradi številnih spodbud, zaupanja in potrpežljivosti.

KAZALO VSEBINE

BIBLIOGRAFSKO – DOKUMENTACIJSKA STRAN IN IZVLEČEK	III
BIBLIOGRAPHIC – DOCUMENTALISTIC INFORMATION AND ABSTRACT	IV
ZAHVALA IN POSVETILO	V
1 UVOD.....	1
1.1 Obrazložitev raziskovalne oziroma strokovne relevantnosti predlagane teme.....	1
1.2 Namen raziskave, cilji, delovne hipoteze	2
1.2.1 Namen raziskave:.....	2
1.2.2 Cilj:	3
1.2.3 Hipoteza:	3
1.3 Metode dela.....	3
1.4 Pričakovani rezultati naloge	5
2 TEORETIČNI DEL	7
2.1 Strnjenost in notranji razvoj podeželskih naselij	7
2.1.1 Teoretska izhodišča in definicije strnjenost in notranjega razvoja podeželskih naselij	7
2.1.2 Opredelitev meril, kazalnikov in kriterijev	21
2.2 Kategorizacija podeželskih naselij	32
2.2.1 Teoretska izhodišča kategorizacije in odnosov med naselji.....	32
2.2.2 Opredelitev vzorcev, oblik, kategorij in procesov med naselji	38
2.2.3 Analiza obstoječih teorij, tehnik in metod proučevanja	47
2.3 Submikroregija	62
2.3.1 Teoretska izhodišča regionalizacije in submikroregionalizacije.....	62
2.3.2 Opredelitev submikroregionalizacijskih kriterijev	65
2.4 Trajnostni razvoj, tradicionalnost in razvojne smernice	81
2.4.1 Trajnostni razvoj	81
2.4.2 Tradicionalnost	87
2.4.3 Razvojne smernice	92
3 PRIKAZ IN PRIMERJAVA RAZVOJA PODEŽELSKIH NASELIJ V NEKATERIH EVROPSKIH DRŽAVAH.....	94
3.1 Evropska unija in OECD	94
3.2 Skandinavske države	95
3.2.1 Švedska.....	95

3.2.2	Finska.....	96
3.2.3	Danska.....	97
3.3	Germanske države.....	98
3.3.1	Nemčija.....	98
3.3.2	Avstrija.....	99
3.3.3	Švica.....	100
3.4	Romanske države:.....	101
3.4.1	Italija.....	101
3.4.2	Španija.....	102
3.4.3	Francija.....	102
3.5	Anglija.....	103
3.6	Nizozemska.....	104
3.7	Vzhodno evropske države in Balkan:.....	105
3.7.1	Poljska.....	105
3.7.2	Madžarska.....	106
3.7.3	Hrvaška.....	107
4	METODOLOGIJA IN PRISTOP UREJANJA PODEŽELSKIH NASELIJ.....	108
4.1	Opredelitev skupnih meril, kazalcev in kriterijev.....	108
4.1.1	Kazalniki.....	108
4.1.2	Kriteriji.....	119
4.2	Vzpostavitev sistema vrednotenja.....	120
4.3	Aplikacija SWOT analize kot metode dela strateškega načrtovanja.....	123
4.3.1	SWOT analiza.....	123
4.3.2	Strateško načrtovanje.....	123
4.4	Aplikacija projektnega pristopa kot metode dela izvedbenega načrtovanja.....	124
4.4.1	Pomen projektnega pristopa in izvedbenega načrtovanja.....	124
4.4.2	Problematika izvedbenega načrtovanja.....	126
4.4.3	Predlog metodološkega projektnega pristopa pri urejanju strnjenih delov naselja 127	
5	ANALITIČNI DEL 1: STRATEGIJA RAZVOJA PODEŽELJSKIH NASELIJ V OBČINI POSTOJNA.....	129
5.1	Predstavitev postojnske občine in določitev submikroregij.....	129
5.1.1	Naravne danosti in omejitve.....	130
5.1.2	Zgodovina in razvoj.....	132
5.1.3	Podeželska naselja postojnske občine.....	136

5.1.4	Regionalizacija	147
5.2	Opredelitev posameznih submikroregij na podlagi izhodišč iz teoretičnega dela naloge 150	
5.2.1	Submikroregija Hrašče – Hrenovice.....	152
5.2.2	Submikroregija Razdrto – Veliko Ubeljsko – Šmihel pod Nanosom – Landol ..	154
5.2.3	Submikroregija Hruševje – Sajevoče - Rakulik.....	157
5.2.4	Submikroregija Belsko – Gorenje -Bukovje - Predjama.....	159
5.2.5	Submikroregija Studeno – Strmca - Lohača	162
5.2.6	Submikroregija Planina -Liplje - Malni	165
5.2.7	Submikroregija Postojna - Stara vas – Zalog – Veliki Otok - Zagon.....	168
5.2.8	Submikroregija Prestranek - Matenja vas – Rakitnik – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina - Žeje.....	171
5.3	Opredelitev in ovrednotenje relevantnih meril, kriterijev in kazalnikov	174
5.3.1	Analiza in vrednotenje okoljskih – naravnih kazalnikov	178
5.3.2	Analiza in vrednotenje okoljskih – ustvarjenih kazalnikov.....	181
5.3.3	Analiza in vrednotenje gospodarskih kazalnikov	195
5.3.4	Analiza in vrednotenje družbenih kazalnikov.....	210
5.3.5	Analiza razvojnih stopenj	217
5.4	Izvedba SWOT analiz	217
5.5	Izpeljava rezultatov v obliki strateških razvojnih smernic.....	222
6	ANALITIČNI DEL 2: IZVEDBA PROJEKTNEGA POSEGA NA STRNJENEM DELU NASELJA DOLJNA KOŠANA	223
6.1	Opredelitev izvedbe posega v strnjenem delu naselja Doljna Košana	223
6.2	Zakonodajna normativika in prostorsko ureditveni pogoji.....	234
6.3	Opredelitev metodološkega pristopa projektnega dela.....	235
6.4	Analiza problematike med zakonodajno in ureditveno ravni ter izvedbo posega	
	236	
7	SKLEP IN RAZPRAVA	237
7.1	Utemeljitev hipoteze	239
7.2	Utemeljitev cilja št. 1	240
7.3	Utemeljitev cilja št. 2.....	241
8	POVZETEK.....	243
9	SUMMARY.....	246
10	VIRI IN LITERATURA	250

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Nabor kazalnikov iz raziskave EU, 2013: Rural Development in the European Union - Statistical and economic information	26
Preglednica 2: Cilji in ukrepi trajnostnega razvoja (United Nations, 2015)	82
Preglednica 3: Metodološki pristop	108
Preglednica 4: Okoljski kazalniki – naravni	109
Preglednica 5: Okoljski kazalniki – ustvarjeni	110
Preglednica 6: Gospodarski kazalniki.....	112
Preglednica 7: Družbeni kazalniki	115
Preglednica 8: Podrobnejši prostorski kazalniki za strnjenost in notranji razvoj.....	116
Preglednica 9: Kazalniki za submikroregijo	118
Preglednica 10: Preglednična struktura kazalnikov, opredelitev in vrednotenj	120
Preglednica 11: Prikaz vrednotenja na primeru	121
Preglednica 12: Hierarhična razvrstitev naselij postojnske občine glede na število in vrsto funkcij, programov in prostorov	137
Preglednica 13: Submikroregija Hrašče – Hrenovice	152
Preglednica 14: Submikroregija Razdrto – Veliko Ubeljsko – Šmihel pod Nanosom – Landol	154
Preglednica 15: Submikroregija Hruševje – Sajeveče – Rakulik	157
Preglednica 16: Submikroregija Belsko – Gorenje – Bukovje – Predjama.....	160
Preglednica 17: Submikroregija Studeno – Strmca – Lohača	162
Preglednica 18: Submikroregija Planina – Liplje – Malni	166
Preglednica 19: Submikroregija Postojna - Stara vas – Zalog - Veliki Otok – Zagon	169
Preglednica 20: Submikroregija Prestranek - Matenja vas – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina – Žeje	172
Preglednica 21: Analiza in vrednotenje okoljskih-naravnih kazalnikov sociotopa Grobišče.	178
Preglednica 22: Analiza in vrednotenje okoljskih - ustvarjenih kazalnikov sociotopa Grobišče	181
Preglednica 23: Analiza in vrednotenje gospodarskih kazalnikov sociotopa Grobišče.....	195
Preglednica 24: Analiza in vrednotenje družbenih kazalnikov sociotopa Grobišče	210
Preglednica 25: SWOT analiza sociotopa Grobišče	217

KAZALO SLIK

Slika 1: Shematski prikaz naselja, naselja z vplivnim območjem (sociotopa) ter naselja, vplivnega in širšega regionalnega območje (submikroregije).....	39
Slika 2: Naselja ter povezave med njimi	43
Slika 3: Naselja in gravitacijska območja	44
Slika 4: Naselja in servisni tokovi	44
Slika 5: Naselja in "tokovi privlačnosti"	45
Slika 6: Shematski prikaz prepleta teorij, pristopov, konceptov in tehnik pri obravnavi podeželskih naselij	48
Slika 7: Shematski prikaz Christallerjeve teorije centralnih krajev (povzeto po: Agrwall, 2001)	49
Slika 8: Löscheva teorija „ekonomske krajine“ (povzeto po Vrišer, 1978)	51
Slika 9: Eksogeni pristop	55
Slika 10: Endogeni pristop	56
Slika 11: Neo-endogeni pristop	57
Slika 12: Povezave med naselji, njihovimi vplivnimi območji (sociotopi) in širšim regionalnim prostorom (submikroregijami)	58
Slika 13: Integracijski (trajnostni) pristop	58
Slika 14: Letalski posnetek občine Postojna in krajevne skupnosti.....	129
Slika 15: Naravne danosti in omejitve	130
Slika 16: Vodovja, poplavna in vodovarstvena območja	131
Slika 17: Zaščiteni naravni območja in podzemni jamski sistemi.....	132
Slika 18 : Naselja v občini Postojna.....	138
Slika 19: Gospodarske dejavnosti v občini Postojna	141
Slika 20: Turizem in rekreacija v občini Postojna	142
Slika 21: Raba površin v občini Postojna	144
Slika 22: Družbeni, kulturni in verski objekti v podeželskih naseljih občine Postojna	147
Slika 23: Krajevne skupnosti in opredeljene submikroregije v občini Postojna	150
Slika 24: Submikroregija Hrašče – Hrenovice	152
Slika 25: Submikroregija Razdrto – Veliko Ubeljsko – Šmihel pod Nanosom – Landol	154
Slika 26: Submikroregija Hruševje – Sajevče – Rakulik.....	157
Slika 27: Submikroregija Belsko – Gorenje – Bukovje – Predjama	159
Slika 28: Submikroregija Studeno – Strmca – Lohača	162
Slika 29: Submikroregija Planina – Liplje – Malni	165
Slika 30: Submikroregija Postojna - Stara vas – Zalog - Veliki Otok – Zagon	168

Slika 31: Submikroregija Prestranek - Matenja vas – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina – Žeje	171
Slika 32: Lokacija sociotopa Grobišče v submikroregiji Prestranek -Matenja vas – Rakitnik - Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina - Žeje	175
Slika 33: Sociotop Grobišče	176
Slika 34: Naselje Grobišče	177
Slika 35: Prikaz razvojnih stopenj naselja Grobišče	217
Slika 36: Letalski posnetek strnjenege dela naselja Doljna Košana z označeno lokacijo predvidenega posega.....	223
Slika 37: Stanje obravnavanega objekta pred izvedbo posega.....	224
Slika 38: Geodetski posnetek.....	226
Slika 39: Situacijski prikaz predvidenega stanja	227
Slika 40: Problematika višine cestišča in dostopa v objekt	228
Slika 41: Pogledi na fasade obstoječega objekta	229
Slika 42: Stavbni členi	230
Slika 43: Prečni prerez preko domačije obstoječega in predvidenega stanja.....	231
Slika 44: Pogledi na fasade predvidenega stanja.....	232
Slika 45: Prikaz izvedbe posega	233

LIST OF TABLES

Table 1: The list of indexes from the EU research, 2013: Rural Development in the European Union - Statistical and economic information	26
Table 2: The goals and measures of substantial development (United Nations, 2015)	82
Table 3: The methodological approach.....	108
Table 4: Environmental indexes – natural.....	109
Table 5: Environmental indexes – created.....	110
Table 6: Economic indexes	112
Table 7: Social indexes	115
Table 8: The detailed areal indexes for compactness and internal development	116
Table 9: Indexes for submicroregion.....	118
Table 10: The tabular structure of indexes, definitions and valuations	120
Table 11: The representation of valuation on the example.....	121
Table 12: The hierarchic classification of settlements of municipality of Postojna according to the number and sorts of functions, programs and areas	137
Table 13: Submicroregion Hrašče – Hrenovice	152
Table 14: Submicroregion Razdrto – Veliko Ubeljsko – Šmihel pod Nanosom – Landol	154
Table 15: Submicroregion Hruševje – Sajeveče - Rakulik	157
Table 16: Submicroregion Belsko – Gorenje – Bukovje – Predjama.....	160
Table 17: Submicroregion Studeno – Strmica - Lohača	162
Table 18: Submicroregion Planina – Liplje – Malni	166
Table 19: Submicroregion Postojna - Stara vas – Zalog - Veliki Otok – Zagon	169
Table 20: Submicroregion Prestranek - Matenja vas – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina – Žeje	172
Table 21: The analysis and valuation of environmental-natural indexes of the sociotope Grobišče.....	178
Table 22: The analysis and valuation of environmental-created indexes of the sociotope Grobišče.....	181
Table 23: The analysis and valuation of economic indexes of the sociotope Grobišče	195
Table 24: The analysis and valuation of social indexes of the sociotope Grobišče	210
Table 25: The SWOT analysis of the sociotope Grobišče	217

LIST OF FIGURES

Figure 1: Schematic representation of a settlement, settlement with its sphere of influence (sociotope) and settlement with influential and broader regional area (submicroregion)	39
Figure 2: Settlements and their mutual connections	43
Figure 3: Settlements and gravitational areas	44
Figure 4: Settlements and services	44
Figure 5: Settlements and »its attractiveness«	45
Figure 6: Schematic representation of the mix of theories, approaches, concepts and techniques used for the treatment of rural settlements	48
Figure 7: Schematic representation of the Christaller`s central place theory (Agrwall, 2001)	49
Figure 8: Lösch's theory of Economic Landscape (Vrišer, 1978)	51
Figure 9: Exogenous approach	55
Figure 10: Endogenous approach	56
Figure 11: Neo-endogenous approach	57
Figure 12: The connections between the settlements, their spheres of influence (sociotopes) and broader regional space (submicroregions)	58
Figure 13: Integrational (sustainable) approach	58
Figure 14: Air snapshot of the municipality of Postojna and the local community	129
Figure 15: Natural features and limitations	130
Figure 16: Waters, flood and safeguard zones	131
Figure 17: Protected natural areas and underground cave systems	132
Figure 18: Settlements in the municipality of Postojna	138
Figure 19: Economic activity in the municipality of Postojna	141
Figure 20: Tourism and recreation in the municipality of Postojna	142
Figure 21: The use of land in the municipality of Postojna	144
Figure 22: Social, cultural and religious objects in the rural settlements in the municipality of Postojna	147
Figure 23: Local communities and defined submicroregions in the municipality of Postojna	150
Figure 24: Submicroregion Hrašče – Hrenovice	152
Figure 25: Submicroregion Razdrto – Veliko Ubeljsko – Šmihel pod Nanosom - Landol	154
Figure 26: Submicroregion Hruševje – Sajeveče - Rakulik	157
Figure 27: Submicroregion Belsko – Gorenje – Bukovje – Predjama	159
Figure 28: Submicroregion Studeno – Strmica – Lohača	162
Figure 29: Submicroregion Planina – Liplje - Malni	165

Figure 30: Submicroregion Postojna - Stara vas – Zalog - Veliki Otok - Zagon.....	168
Figure 31: Submicroregion Prestranek - Matenja vas – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina – Žeje	171
Figure 32: The location of the sociotope Grobišče in the submicroregion Prestranek - Matenja vas – Rakitnik – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina - Žeje	175
Figure 33: Sociotope Grobišče.....	176
Figure 34: The settlement Grobišče	177
Figure 35: The representation of the development stages of the settlement Grobišče.....	217
Figure 36: Air snapshot of the compact area of the settlement Dolnja Košana with the marked location of the foreseen intervention.....	223
Figure 37: The state of the object under consideration before the implementation of the intervention	224
Figure 38: Geodetic snapshot.....	226
Figure 39: The site plan of the foreseeable situation	227
Figure 40: The problems of the elevation of the road and the access into the object.....	228
Figure 41: The views of the facade of the existing object	229
Figure 42: The parts of the building.....	230
Figure 43: Cross-section of the homestead in the current and foreseeable situation.....	231
Figure 44: The views of the facades of the foreseeable situation	232
Figure 45: The representation of the implementation of the intervention	233

1 UVOD

1.1 Obrazložitev raziskovalne oziroma strokovne relevantnosti predlagane teme

Po podatkih iz popisa prebivalstva iz leta 2002 obsegajo podeželska območja 89,1 % celotnega območja slovenske države, na katerem živi 57,3 % prebivalcev (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2008). Večino podeželskih naselij predstavljajo »manjša« podeželska naselja, ki s svojo notranjo strukturo in odnosom z drugimi podeželskimi naselji ter vplivnimi območji, predstavljajo pomemben del slovenske kulturne krajine.

Pri proučevanju manjših podeželskih naselij se srečujemo s številnimi prostorskimi, socialnimi in ekonomskimi težavami (rast deleža starejših in zmanjševanje deleža mlajših prebivalcev, porast individualnosti, mobilnosti, migracij, zmanjševanje pomena in upadanje primarnih dejavnosti, kot sta kmetijstvo in gozdarstvo, opuščanje obdelovalnih površin, porast razdrobljenosti kmetijskih zemljišč, praznjenje naselbin v odročnih območjih, zanemarjanje in neurejanje naselij, upadanje števila servisno-storitvenih in centralnih dejavnosti ...) kot posledicami nenačrnega razvoja, odsotnosti strateškega in izvedbenega planiranja, odsotnosti ustreznih metod dela ter izbire ustreznih kazalnikov in meril. Načrtovanje razvoja podeželskih naselij je v Strategiji prostorskega razvoja Slovenije sicer predvideno (SPRS, 2004), vendar omejeno na notranji razvoj naselij in njihovo prenovo. Glede veljavne zakonodaje pa ugotavljamo, da je urejanje podeželskih naselij prepuščeno občinski ravni. Slednje predstavljajo občinski prostorski akti, ki nimajo opredeljenega strateškega planiranja na ravni manjših podeželskih naselij in njihovih vplivnih območjih. Izvedbena raven planiranja pa je usmerjena zgolj v izpolnjevanje urbanističnih zahtev. Ugotavljamo torej, da ni podanih pravih metodoloških izhodišč, na katerih bi lahko snovali strateško in izvedbeno planiranje razvoja podeželskih naselij.

V nalogi se bomo osredotočili na temeljne vidike razvoja urejanja podeželskih naselij (vidik strnjivosti in notranjega razvoja naselij, vidik kategorizacije naselij, vidik vključenosti v submikroregije ter vidik trajnostnega razvoja, tradicije in razvojnih smernic) in pregledali primere dobre prakse ter načine urejanja v drugih državah. Omenjene vidike želimo vsebinsko proučiti ter ovrednotiti. Razumevanje vsakega izmed teh vidikov, njihovo povezovanje in sovplivanje, je nujni pogoj za celovit pristop k razvoju podeželskih naselij, tako na strateški kot izvedbeni ravni.

V nalogi bomo osvetlili pomen vidika strnjenosti podeželskih naselij, ki predstavlja identiteto posameznega naselja (Fister, 1993), ustvarjeno danost ter temeljno izhodišče za nadaljnji razvoj naselja. Glede vidika kategorizacije bomo ugotavljali razlike med podeželskimi naselji, ki vnašajo v podeželski prostor pestrost in zgodovinsko pogojeno razvojno dinamiko. Sledi vidik submikroregije, ki ga lahko definiramo z različnimi merili oz. dejavniki, ki izhajajo iz notranjih naravnih in ustvarjenih danosti geografsko in funkcionalno zaključenega območja.

Vse tri navedene vidike bo treba proučevati skozi perspektivi trajnostnega razvoja in tradicije ter razvojnih smernic. Nikjer drugje ni tradicija tako zelo povezana s trajnostnim razvojem, kot ravno pri razvoju podeželskih naselij in njihove vključenosti v submikroregije. Preplet vidikov trajnostnega razvoja, tradicije in razvojnih smernic, mora biti za vsako naselje ali submikroregijo tako uravnotežen, da zagotavlja optimalne pogoje za razvoj teh naselij. Za navedeno pa je potrebno podrobno poznavanje omenjenih vidikov ter ustvarjenih in naravnih danosti posameznega podeželskega naselja in submikroregije.

1.2 Namen raziskave, cilji, delovne hipoteze

1.2.1 Namen raziskave:

V nalogi želimo proučiti »manjša« podeželska naselja z vidikov strnjenosti, notranjega razvoja, kategorizacije ter vključenosti v submikroregije. Na podlagi tega je ključno razumevanje in prepoznavanje notranjih in zunanjih potencialov, ki v duhu trajnostnega razvoja, tradicije ter razvojnih smernic, predstavljajo osnovo pri vrednotenju in sprejemanju odločitev politik prostorskega razvoja.

Z ugotavljanjem pomena teh pojmov, ki jih bomo podrobneje pogledali tudi skozi perspektivo tuje prakse, pričakujemo izbor najpomembnejših meril in kazalnikov, ki bodo podlaga za izvedbo SWOT analize ali projektnega pristopa. SWOT analiza bo na konkretnem primeru prikazala prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti pri izvedbi strateškega planiranja, medtem ko bo s projektnim pristopom podrobneje predstavljena metoda za izvajanje izvedbenega planiranja razvoja podeželskih naselij.

1.2.2 Cilj:

Cilja magistrskega dela sta dva:

- *podati usmeritve za razvoj podeželskih naselij znotraj posameznih submikroregij z vzpostavitvijo vzdržnih prostorskih, ekonomskih in socialnih struktur, ki omogočajo trajnostni razvoj ter zagotavljajo konkurenčne prednosti posameznih podeželskih naselij znotraj in izven okvira submikroregije,*
- *opredeliti metode dela za strateški nivo načrtovanja (SWOT analiza) ter izvedbeni nivo načrtovanja (projektni pristop).*

1.2.3 Hipoteza:

Razvoj podeželskih naselij bo tudi v prihodnje sledil tradiciji, pogojem in danostim submikroregije, v kateri je, saj se bo le s tem lahko zagotovilo prilagajanje spremembam, ki se dogajajo na gospodarskem področju (zmanjšanje/povečanje kapitala, razcvet oz. upad dejavnosti), okolju (povečano onesnaženje, pomanjkanje vode, izraba naravnih virov, podnebne spremembe), prostoru (prazna oz. prenaseljena območja, prometna obremenjenost), na demografskem oz. socialnem področju (staranje prebivalstva, medgeneracijska odvisnost/neodvisnost). Slednje bo tudi omogočalo ohranitev kulturnega okolja in identiteto, to pa so prednosti in priložnosti za nadaljnji razvoj posameznega naselja kot tudi regije.

1.3 Metode dela

Magistrsko delo bo vsebovalo teoretični in analitični del. V teoretičnem delu bo tematika, predstavljena na osnovi analize, študija obstoječe domače in tuje literature, člankov ter zakonodajnih in normativnih dokumentov.

Teoretični del bo sestavljen iz štirih sklopov, v katerih bomo proučevali: a) strnjenost in notranji razvoj naselij, b) kategorizacije in odnose med naselji, c) vključenost v submikroregije ter d) trajnostni razvoj, tradicijo in razvojne smernice. Pri tem bomo izhajali iz obstoječega znanstveno raziskovalnega dela domačih in tujih avtorjev. Iz pridobljene znanstveno-raziskovalne literature bomo izluščili merila, kazalnike in merila, ki se še posebej

navezujejo na razvoj podeželskih naselij z vidika odnosa tradicija – submikroregija. Zato je pomembno izpeljati vrednotenja, ki bodo podlaga za sprejemanje strateških in izvedbenih odločitev pri razvoju podeželskih naselij.

a) Z vidika strnjenosti in notranjega razvoja bomo opredelili različne pojavne oblike in vzorce strnjenosti, in se pri tem opirali na kazalnike, ki se najpogosteje uporabljajo, npr. razdalja med stavbami in skupno število prebivalcev, tipologijo in starost objektov, urbanistične predpostavke in dejavnike (ESPON 1.4.1., 2006). Strnjenost bomo proučili z vidikov zakonodajne in prostorsko ureditvene ravni ter primerjali načine urejanja z vidika domače in tuje prakse.

b) Z vidika kategorizacije in proučevanja odnosov med naselji bomo opredelili procese razvoja naselij: nukleacijo, disperzijo, difuzijo v pojavnih oblikah koncentracije, razpršenosti, polarizacije, mreženja, kosmičenja, centralnosti, policentričnosti in decentralizacije (Fikfak, 2007) ter kategorizacije naselij v pojavnih oblikah: podeželska, ruralna naselja, naselja drugotnega pomena, agrarna in neagrarna podeželska naselja, vasi, zaselke, kmečke komplekse, razložena, strnjena, gručasta, vrstna, obcestna, razpršena naselja (Gabrijelčič, Fikfak, Čok, 2004) ter predstavili nekatere uveljavljene ter aktualne teorije proučevanja medsebojnih odnosov med naselji (npr. Christallerjeva teorija centrov, Perrouxova teorija razvojnih polov, Vrišerjev model ekonomsko geografske regionalizacije itd.).

c) Z vidika vključenosti v submikroregijo bomo opredelili pojem najmanjšega skupnega imenovalca – submikroregije, ki se nahaja znotraj funkcijskega in geografsko zaokroženega podeželskega območja, in vidike meril, ki opredeljujejo submikroregijo: fiziognomijo pokrajine, homogenost območja, funkcijske povezanosti ... (Ilešič, 1958).

V teoretičnem delu naloge, ki bo temeljil na deskriptivni, komparativni in deduktivni metodi, bomo z metodo generalizacije postavili skupni sistem meril in kazalnikov, ki utemeljujejo odnos tradicija - submikroregija. Z vključitvijo opredelitev trajnostnega razvoja in smernic razvoja podeželskega prostora, ki izhajajo iz mednarodno priznanih dokumentov (OECD, 2006, 2012), bomo vzpostavili sistem vrednotenja, na podlagi katerega bo mogoče pri konkretnem raziskovanju izpeljati SWOT analizo za primere sprejemanja strateških odločitev ali za izvedbo projektnega pristopa v primerih sprejemanja izvedbenih odločitev.

Spoznanja teoretičnega dela naloge bodo uporabljena v dvodelnem analitičnem delu naloge.

Prvi del analitičnega dela bo temeljil na proučevanju podeželskih naselij znotraj občine Postojna. Naselja bomo proučevali in vrednotili na podlagi štirih metodoloških izhodišč, ki bodo izpeljana v teoretičnem delu naloge: strnjenosti, kategorizacije, submikroregionalizacije ter trajnosti, tradicije in razvojnih usmeritev. Naselja bomo obravnavali v okvirih submikroregijskih enot, znotraj katerih bomo s pomočjo SWOT analize ugotavljali prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti. Na podlagi ugotovitev bomo izpeljali strateške razvojne usmeritve za vsako posamezno submikroregijo ter naselja znotraj njih. Aktualni prostorski akt tega ne vsebuje.

Drugi del analitičnega sklopa bo predstavljal konkreten prikaz izvedbe posega rekonstrukcije avtohtone domačije v strnjenem delu naselja Dolnja Košana. V duhu trajnostnega razvoja bomo pristopali k strnjenosti z izrazito projektnim pristopom, ki bo prilagodljiv in ne bo izključeval nobenega stvarnega položaja, pri tem pa bo uporabljal vse instrumente za izboljšanje stanja. Raziskovalni pristop bo izhajal iz metode projektnega dela priprave projektne dokumentacije in bo vključeval analizo prostorsko izvedbenih pogojev, izdelavo geodetskega posnetka, izdelavo projektantskih rešitev za predviden poseg ter pridobitev projektnih pogojev in soglasij pristojnih sektorjev urejanja prostora. Posebna pozornost bo namenjena analizi problematike med zakonodajno in normativno ravno, ureditvenimi pogoji iz prostorskega akta ter dejansko izvedbo posega z vidika projektne in izvedbene ravni.

Podatke za analitična dela bomo črpali iz aktualnih podatkov prostorskega akta, prostorsko geoinformacijskih sistemov, Geodetske uprave in Statističnega urada Republike Slovenije, veljavne prostorske zakonodaje ter opravljenih terenskih ogledov, meritev in analiz.

1.4 Pričakovani rezultati naloge

Cilj magistrskega dela je v izvedbi pregleda obstoječega znanstveno raziskovalnega dela na področju urejanja manjših podeželskih naselij z vidikov strnjenosti in notranjega razvoja naselja, kategorizacije in odnosov med naselji ter vključenosti v submikroregijo ob upoštevanju vidikov trajnostnega razvoja, tradicije in razvojnih smernic.

Nadalje cilj magistrskega dela predstavlja opredelitev in ovrednotenje meril in kazalnikov, ki bodo predstavljali dovolj dobro osnovo za izvedbo SWOT analize (na primeru občine Postojna) in projektnega pristopa (na primeru izvedbe posega v strnjenem delu naselja Dolnja Košana). Na podlagi rezultatov bo mogoče dobiti dovolj široko in kakovostno osnovo

za sprejemanje strateških in izvedbenih odločitev pri razvoju podeželskih naselij.

V teoretičnem delu naloge pričakujemo naslednje vsebinske ugotovitve:

a) Strnjenost in notranji razvoj naselja

Izvedba posegov v strnjenih delih podeželskih naselij je otežena zaradi neuskklajenosti zakonodajne in prostorsko-ureditvene ravni ter številnih varovalnih pasov in območij. Ob proučevanju primerov iz tujih praks (npr. notranji razvoj naselij v ZR Nemčiji) bodo predstavljene uspešne metode dela in pristopi k urejanju posegov v strnjenih delih naselij.

b) Kategorizacije odnosov med naselij

Razvojni procesi znotraj podeželskih naselij in med njimi izhajajo iz vzročno-posledičnih povezav, kar pojasnjuje razvoj naselij in njihove spremembe skozi različna časovna obdobja.

c) Submikroregije

Submikroregije se med seboj razlikujejo in imajo lastno identiteto, ki izhaja iz notranjih potencialov pa tudi vplivov izven njihovega območja. Vsaka submikroregija ima lastne zahteve, ki se odražajo skozi vidike prebivanja in dela njenih prebivalcev.

d) Trajnostni razvoj, tradicionalnost in razvojne smernice

Uravnotežen preplet trajnostnega razvoja, tradicionalnosti in razvojnih smernic je pri razvoju podeželskih naselij mogoče vzpostaviti ob predpostavki podrobnega poznavanja prostorskih, socialnih in ekonomskih vidikov posameznega naselja in njegove vključenosti v submikroregijo.

V metodološkem delu pričakujemo, da bodo ugotovljeni tisti kazalniki in merila, ki najbolj vplivajo na razvoj podeželskih naselij. V sklopu naloge jim bomo določili vrednosti, ki nam bodo v pomoč pri sprejemanju odločitev na strateški in izvedbeni ravni. V tem delu naloge pričakujemo največ težav pri opredeljevanju pomembnosti kazalnikov, predvsem zaradi številčnosti in njihovih medsebojnih vplivov. Pri sprejemanju odločitev nam bodo v pomoč obstoječe domače in tuje raziskave, predvsem pa primeri uspešnih praks iz tujine.

V nalogi pričakujemo potrditev delovne hipoteze, ob tem pa nas bo zanimalo, ali lahko, kljub neupoštevanju tradicije posamezne submikroregije, podeželska naselja ohranjajo identiteto in s tem prednosti in priložnosti za nadaljnji razvoj. Tako želimo preveriti zlasti pomen tradicije v odnosu do submikroregije.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 Strnjenost in notranji razvoj podeželskih naselij

2.1.1 Teoretska izhodišča in definicije strnjenost in notranjega razvoja podeželskih naselij

2.1.1.1 Uvod

Strnjenost in notranji razvoj predstavljata pomembno področje preučevanja in usmerjanja razvoja v podeželskih naseljih. Pojasnjujeta nastanek naselij, njihove razvojne stopnje ter odnose z vplivnimi območji.

Strnjenost je v prostorskem pomenu najlažje razumeti preko preučevanja morfološke strukture, notranji razvoj pa preko preučevanja družbenih, gospodarskih in okolijskih dejavnikov in njihovih sovplivanj. Njuna medsebojna povezanost je izrazita pri podeželskih naseljih. Bole in sodelavci (2007) ugotavljajo, da je zaradi manjšega prostorskega merila lažje odkrivati vzroke in razloge, zakaj in na kakšen način so se določene spremembe dogajale. Vzročno-posledične povezave je mogoče upoštevati pri preučevanju vseh naselij, vendar je treba razumeti izvirne in razvojne raznolikosti med njimi.

2.1.1.2 Gradniki, vzorci in oblike

Členitev in analiza elementov podeželskih naselij predstavlja izhodišče za usmerjanje razvoja. Podeželska naselja tvorijo konstitutivni elementi: osnovni gradniki, vzorci in oblike (Fikfak, 2007).

Drozg (1995) uvršča med konstitutivne elemente podeželskih naselij stanovanjsko (kmečko) hišo, gospodarsko poslopje, prometnice, središče ter lego in položaj. Ob tem poudarja, da njihovo število ni stalno, temveč se spreminja z velikostjo in centralnostjo naselja. Konstitutivni elementi se med seboj povezujejo v različnih načinih postavljanja objektov, speljave prometnic, oblikovanja središča in lociranja naselja (Drozg, 1995). S tem oblikujejo vzorce, ki jih Fikfak (2007) razvršča med nukleacijske in disperzne. Za nukleacijske (strnjene) vzorce je značilno, da so med elementi majhne razdalje, disperzne vzorce pa zaznamuje večja razdalja (Fikfak, 2007). Vzorci in osnovni gradniki tvorijo zgradbo naselja. Zgradba pa skupaj s funkcijo določa obliko (Drozg 1995).

Obliko opredeljujejo številni dejavniki. Poleg zgradbe in funkcije je oblika tudi izraz delovanja skupnosti, ki se kaže v značilnostih posameznega objekta ali grajenega vzorca (Fikfak, 2007). Vzorec in oblika ne sodita nujno v isto kategorijo obravnave, saj je vzorec lahko sestavni del oblike in obratno oblika sestavni del vzorca. Skladno s tem je lahko nukleacijski ali disperzni vzorec (npr. gruča ali razpršeni del naselja) del nukleacijsko ali disperzno oblikovane naselbine (npr. gručastega naselja) ter nukleacijska ali disperzna oblika (npr. domačija) sestavni del nukleacijskega ali disperznega vzorca (npr. gruče). Ključno morfološko merilo za presojanje gradnikov, vzorcev in oblik, je vrednotenje razdalj med njimi.

Pomemben gradnik podeželskega prostora je vmesni prostor znotraj naselja in med naselji. Vmesni prostor znotraj naselja predstavljajo zelene površine, funkcionalna zemljišča, javne, tržne površine ... Razumemo ga kot povezovalno tkivo, ki opredeljuje odnose med gradniki, vzorci in oblikami. Vmesni prostor med naselji predstavlja naravna in kulturna krajina, ki jo lahko predpostavimo kot vplivna območja naselij. Raba zemljišč, parcelna struktura, naravne fizične omejitve (vodotoki, hribovja, močvirja, gozdovi) so najznačilnejši elementi, ki zaznamujejo območja med naselji. Vplivna območja se med seboj stikajo, prekrivajo, prehajajo drug v drugega ali pa so medsebojno odmaknjena. Vrišer (1990) ugotavlja, da naselja in njihova vplivna območja povezujejo gospodarske in socialne vezi. V fizičnem prostoru jih povezuje prometna, komunalna in informacijska infrastruktura, v vsebinsko-programskem pomenu pa jih povezujejo dejavnosti in skupni interesi (poslovanje, druženje, športne dejavnosti, izobraževanje, zdravstvena oskrba ...). Waugh (1990) trdi, da vplivna območja naselij zaznamujejo tipologija okoliškega prostora, lokalne vmesne povezave, politične ovire, gostota populacije, bogatost okoliškega območja ter prisotnost urbanih naselij (Waugh, 1990). Osnovni gradniki, vzorci, oblike in vmesni prostori, so nosilci identitete naselij ter njihovih vplivnih območij. Njihova medsebojna razmerja pomembno vplivajo tako na notranji razvoj naselja kot na razvoj med naselji.

2.1.1.3 Opredelitev pojavnih oblik in vzorcev strnjenosti

Drozg opredeljuje strnjeno naselje kot gosto pozidano naselje. Strnjenost zaznamuje povezanost grajenih in prostih površin v homogeno celoto na pretežno majhnem prostoru. Opredeljuje ga skladnost oblik, vzorcev, elementov ter njihovih medsebojnih razmerij. Drozg (1995) ugotavlja, da so strnjeni vzorci in oblike »najlažje berljivi« zaradi odnosa do svojega vplivnega območja, komunikacijskih površin in stavbne strukture. Strnjene dele podeželskih

naselij zaznamuje organska in sproščena umestitev, za razliko od mrežnih, ortogonalnih, osnih, geometričnih umestitev, ki so značilne za bolj regularne in pogosto urbane oblike naselij.

Fister in sodelavci (1993) pojmujejo strnjeno naselje kot celoto sestavnih delov. Zanj je značilno stikanje, zraščanje, zgoščena vizualna podoba, celovitost in enotnost gabaritov brez »podaljškov«. Strnjena naselja predstavljajo pomembne gradnike identitete ožjega ali širšega območja kulturnih krajin (Fister in sod., 1993).

Strnjenost si v prostorskem smislu najlažje predstavljamo ob nestrnjenih površinah. Že z opazovanjem lahko ugotovljamo, kje je naselje bolj zgoščeno in kje se razdalje med sestavnimi deli naselja povečujejo. Zaznavanje ponuja širok spekter ugotovitev. Strjnjeni deli naselij so lahko starejšega izvora, stavbna tipologija, oblikovanje in uporaba gradbenih materialov je tradicionalno lokalno pogojena, funkcionalne površine med objekti imajo poljavni značaj ... Bolj kot so razlike očitne, bolj je mogoče postaviti ločnice med strnjenimi in nestrnjenimi deli naselij. Pogosto ugotovljamo, da je znotraj enega podeželskega naselja izoblikovano eno ali več manjših delov naselja. Primer: Trnje pri Pivki sestavljata Otok in Klanec, med njima pa se bili pozneje zgrajeni številni objekti in stavbe. Naselje je pozneje dobilo novo ime, Trnje. Vprašanje, ali določen strjnjeni del predstavlja izvorno naselje, avtohtoni del naselja ali zgolj naselbinske vzorce in oblike, je na mestu.

Fikfak (2007) uvršča med strnjene naselbine naslednje oblike: gručo, vrsto, obcestno naselbino, sodobno strnjeno pozidavo in »strnjen tip«. Pri »strnjenem tipu« ni mogoče opredeliti samostojnosti posameznih delov, ker gre za obliko, za katero je značilna zveznost osnovnih elementov - gradnikov, v celoto (Fikfak, 2007). Tipičen primer »strnjenega tipa« je domačija, sestavljata jo namreč bivalni in gospodarski (kmetijski) del. Domačije in drugi gradniki (elementi) sestavljajo bolj ali manj strnjene vzorce in oblike delov naselij (gruče, vrste ...), ti pa so sestavni del bolj ali manj strnjenih vzorcev in oblik celotnih naselij (Fikfak, 2007). Strnjene in nestrnjene oblike se pogosto prepletajo. Pogosto se dogaja, da se tudi nestrnjene oblike med seboj povezujejo in tvorijo strnjeno celoto. Primer: šola s svojim funkcionalnim zemljiščem v povezavi z domačijo predstavlja nestrnjeno obliko, lahko pa v povezavi z vrtcem in športno-rekreativnimi površinami predstavlja kompleks strnjene vzgojno-izobraževalne oblike.

Drozg (1995) podobno kot Fikfak opredeljuje strnjene oblike, poudarja pa njihovo umestitev v

odnosu do prometnic in funkcionalne povezave med elementi. Gruče predstavljajo objekte različnih namembnosti, ki stojijo tesno skupaj v bolj ali manj urejenih vzorcih in oddaljenosti od prometnic (Drozg, 1995). Nizi so manjše skupine funkcionalno povezanih objektov z vmesnimi funkcionalnimi prostori. Vzorednice z opredelitvijo »strnjjenega tipa« se pojavijo pri opredelitvi domačije in stegnjenega doma.

Obcestne naselbine sestavljajo samostojni objekti, gruče in nizi, ki si sledijo v vrsti. Prometne (komunikacijske) poti predstavljajo glavni razlog za njihovo prostorsko organizacijo. Vrste, podobno kot gruče, združujejo samostojne objekte, gruče in nize, v celoto. Predstavljajo vzporedne sekvence vzorcev, za katere je značilna ritmična linijska organizacija v pravokotni ali redkeje vzporedni smeri proti glavni komunikaciji. Tipičen primer obcestnih vasi so panonska naselja.

Fister in sodelavci (1993) poudarjajo pomensko, prostorsko in funkcionalno vlogo središča. Odprt javni prostor, trg, cerkev, vaško drevo, kal, križišče poti itd. so pogosto »središčni elementi«, okrog katerih se razvija naselje. V tem primeru govorimo o centralnem (središčnem) naselju oz. o centralnem strnjenem delu naselja (Fister, 1993). Drozg (1995) ločuje naselja z izoblikovanim središčem, neizoblikovanim središčem in naselja z več središčnimi prostori.

Med strnjene oblike pogosto vključujemo sestavne dele razloženih naselij. V to skupino uvrščamo: dele naselij z izločenimi skupinami (gručami), dele združenega (zloženega) naselja, jedra in zaselke kot samostojne naselbinske enote (Fister in sod., 1993). Sestavne dele povezujejo med seboj komunikacije.

Strnjeni deli novejših gradnje so v podeželskih naseljih večinoma izraz sistematičnih ureditvenih posegov v prostor. Zanje je značilno, da so nastali na podlagi projektnih pristopov z bolj ali manj dosledno analizo obstoječega stanja, naravnih in ustvarjenih danosti ter potreb, ki pogojujejo način organizacije prostora. Novogradnje strnjenih delov naselij temeljijo na prostorsko izvedbenih aktih, zazidalnih načrtih ali konceptualnih shemah. Za razliko od »historičnih« strnjenih oblik ne nastajajo spontano in v skladu s potrebami vseh prebivalcev. Njihove značilnosti, kljub številnim prednostim, denimo racionalni rabi zemljišč, nizkim stroškom komunalne oskrbe, racionalni prometni mreži, optimalni umestitvi objektov in organizaciji prostora, pogosto ne izpolnjujejo vseh individualnih potreb prebivalcev. Podobno kot je določen nastanek naselja, je tak tudi način bivanja, saj prebivalci pogosto pridejo v že

začrtano ali izvedeno stanje. Skladno s tem strnjenosti novejša gradnja ne moremo primerjati z organskim dolgoročnim razvojem strnjenih avtohtonih delov podeželskih naselij. Po drugi strani pa ugotavljamo, da se v novejših oblikah vzpostavljajo različni in nepredvidljivi okoljski, družbeni in gospodarski načini življenja, dela in organizacije. Pestrost pričakovanih in nepričakovanih rezultatov pa lahko predstavlja dodano vrednost strnjenih oblik.

Tipologijo strnjenih naselij oz. njihovih delov je pogosto težko opredeliti zaradi kompleksnosti, pojavnosti, merila obravnave osnovnih gradnikov, vzorcev in oblik ter vpliva številnih naravnih in ustvarjenih dejavnikov. Roberts (1987) ugotavlja, da se pri opredelitvah ne moremo ogniti dvoumnostim, kajti vsako naselje ima lastno identiteto in razloge za posebnosti elementov, vzorcev in oblik ter njihovih združevanj v celoto. Fister (1995) uvršča na podlagi dosežene stopnje izoblikovanosti številna naselja v skupino nepravilnih tipov. Pri tem poudarja, da nepravilnost ne predstavlja negativne oznake, temveč le značilnost (Fister, 1995). Kretschmer (1995) poudarja pomen prepoznavanja in razmejevanja morfoloških struktur delov naselja. Na podlagi tega ugotavlja, da je s prepoznavanjem »jedra« in njegovih jasnih meja v odnosu do drugih morfoloških delov, lažje opredeliti tipologijo naselja oz. njenega dela.

2.1.1.4 Pozitivno in negativno vrednotenje strnjenosti

Strnjenost vrednotimo pozitivno in negativno. Pozitivni vidik predstavlja racionalna izraba stavbnih zemljišč, ki se odraža v višjem faktorju zazidanosti (FZ) in izkoriščenosti (FI) površin. Visoka gostota pozidave in majhne razdalje med objekti se odražajo v kratkih razdaljah komunalnih in infrastrukturnih omrežij. Gradnja oskrbovalnih sistemov je cenejša in lažja za vzdrževanje. Krajše razdalje prispevajo k manjšemu onesnaževanju, nižji porabi energije in nižjim prometnim stroškom. Posegi v strnjene dele naselij so (ob predpostavki ustrezno ohranjenih objektov) cenejši in dopuščajo širok nabor inventivnih rešitev pri umeščanju in razvijanju novih ali obstoječih programov. Pozitiven vidik predstavlja tudi to, da so strnjeni (avtohtoni) deli podeželskih naselij bolj privlačni za zunanje obiskovalce. Tradicionalna praznovanja, dogodki, sejmi, izdelki, ki se na njih ponujajo, prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine.

Negativni vidik pogosto predstavlja ohranjenost stavbne strukture. Objekti v strnjenih delih so večinoma starejšega izvora. Zaradi nevezdrževanja hitro propadajo in marsikje ogrožajo

varnost prebivalstva in okolice z nenadzorovanim odpadanjem delov stavbne konstrukcije. Dotrajanost škoduje vizualni podobi naselja in to, poleg izseljevanja prebivalstva in ukinjanja programov, prispeva k degradaciji prostora. V dotrajanih objektih pogosto prebivajo starejši prebivalci z omejenimi finančnimi sredstvi za prenove in revitalizacijske posege. Starejši objekti ne dosegajo sodobnih bivalnih standardov in želja. Bivalne površine so premajhne, višine prostorov prenizke, gradbeni materiali ne izpolnjujejo zahtev po energetski učinkovitosti in varčnosti. Težavo predstavljajo zunanje komunikacijske in prometne površine, ki niso prilagojene avtomobilom ali večjim prevoznim sredstvom. Funkcionalna zemljišča objektov se prepletajo s sosednjimi zemljišči, javnimi površinami, potmi in cestami. Pogosto predstavlja težavo neurejena lastniška struktura, številni dediči, razdrobljena parcelna struktura in nepripravljenost reševanja medsebojnih obligacijskih razmerij. Težave pri izvedbi posegov predstavljajo varovalni režimi številnih sektorskih urejevalcev prostora ter vsebinsko pomanjkljivi prostorski akti.

Na podlagi tega ugotavljamo, da je do strnjenih delov naselij vzpostavljen dvostranski odnos. Na eni strani se do njih vedno bolj vzpostavljata pozitivno vrednotenje in zavedanje pomembnosti izvornih in avtohtonih delov naselja kot nosilcev identitete in jeder lokalne tradicije. Na drugi strani pa je prisotno vrednotenje objektov in njihovih vplivnih območij z vidika praktične uporabnosti, potreb, interesov in zahtev današnjega časa. Prava razmerja med enim in drugim vrednotenjem se redko vzpostavljajo, in to se posledično izkazuje v obsežnosti problematike.

2.1.1.5 Notranji razvoj podeželskih naselij

Pomemben razlog za nastanek in razvoj podeželskih naselij predstavljajo prebivalci in njihov odnos do življenja in dela (Drozg, 1995). Prebivalci so iskali najrodovitnejšo zemljo in ob njej gradili naselja. Objekte so postavljali skupaj in na manj kakovostnih zemljiščih, da bi čim bolj izkoristili kmetijske obdelovalne površine. Pri umeščanju in oblikovanju objektov so upoštevali osončenje, osenčenje, zaščito pred vetrom, za vodno oskrbo so zbirali meteorne vode ... (Fikfak, 2007). Gradnja objektov je bila racionalna po velikost, oblikah in porabi materiala. Primer: z gradnjo skupnih sten med sosednjimi objekti, so porabili manj gradbenega materiala, ostajalo jim je več površin za funkcionalna in obdelovalna zemljišča, bivalne prostore je bilo treba manj ogrevati, ker so skupni zidovi akumulirali več toplote. Velik pomen predstavljajo funkcionalne površine in komunikacijske povezave, preko katerih so

dostopali do obdelovalnih površin, tržnih prostorov, stanovanjskih in gospodarskih objektov ter okoliških naselij. Komunikacije so predstavljale stik med zasebnimi in javnimi interesi (Fikfak, 2007). Skupaj s tržnimi prostori so predstavljale prostor, kjer so se ljudje srečevali, dogovarjali, trgovali, izmenjevali izkušnje. V prostorskem smislu so veliko prispevale k oblikovanju skupnosti in odnosom med prebivalci naselja.

Fikfak (2007) ugotavlja, da strnjenosti ne moremo enakovredno presojati s perspektive različnih časovnih točk v zgodovini razvoja podeželskih naselij. Današnje razpršene oblike lahko postanejo strnjene strukture v prihodnosti. Temu pritrjuje analiza zgoščenosti elementov, vzorcev in oblik izvornih delov v številnih podeželskih naseljih. Obstoječi objekti, komunikacije, javni prostori predstavljajo fizični izraz preteklih razmer in dejavnikov, ki so bili povezani z načinom bivanja, dela, kulturnimi vzorci, zgodovinskimi razmerami, ogroženostjo... (Fikfak 2007). Majhne razdalje med objekti in večje zgostitve prebivalstva so v začetnih razvojnih fazah podeželskih naselij veljale za nekaj običajnega.

Danes ugotavljamo, da so izvorni deli veliko bolj strnjeni kot novejši deli podeželskih naselij. Strnjenost razumemo kot prostorsko zgoščenost, ki jo opredeljujejo majhne razdalje med objekti. Ne moremo pa strnjenosti poistovetiti z gostoto poselitve, ki se je od nastanka naselij dalje zmanjševala tudi zaradi staranja in odseljevanja prebivalstva.

Družbeni in gospodarski razvoj je vplival na spremembe podeželskih naselij. Z razvojem industrializacije so se primarne vezi med človekom in okoljem rahljale. Prebivalci so iskali možnost preživetja in zaslužka v številnih drugih dejavnostih, ki niso bile vezane zgolj na kmetijstvo. Dnevne delovne migracije v večja naselja, preseljevanja v večja urbana središča, razvoj sekundarnih in terciarnih dejavnosti, višji bivalni standardi itd. so vplivali na preobrazbo podeželskih naselij. Izvorni (avtohtoni) deli naselij so zaradi sodobnih potreb in želja prebivalcev izgubili na funkcionalnosti. Stanovanjsko-gospodarski objekti so postajali preveliki in predragi za vzdrževanje zaradi zmanjševanja ali opuščanja kmetijske dejavnosti. V številnih podeželskih naseljih se je dogajalo, da so se prebivalci iz obstoječih objektov izselili, si gradili nove stanovanjske hiše na robovih naselij ali na obrobju večjih urbanih središč. Mnogi avtohtoni prebivalci so se naseljevali v večstanovanjskih objektih v naseljih, v katerih so imeli zagotovljeno delo. Po drugi strani so v podeželska naselja prihajali novi prebivalci iz večjih ali manjših urbanih središč in drugih podeželskih naselij. Lastništvo zemljišč, ugodna stanovanjska posojila, inflacija ter pomanjkljivi prostorska in gradbena zakonodaja, so jim omogočali hitro in poceni gradnjo novih stanovanjskih objektov (Fikfak,

2007). Gradnja se je pogosto izvajala na zemljiščih, ki so bila v preteklosti namenjena kmetijskim dejavnostim.

Družbene, gospodarske in prostorske spremembe podeželskih naselij so v grobem odsev industrializacije in deagrarizacije. Prestrukturiranje primarne kmetijske dejavnosti v sistemsko vodeno ureditev kmetijskih zadrug, ukinjanje kmečkih veleposesti ter preoblikovanje monofunkcionalne kmečke dejavnosti v dopolnilne oblike gospodarstva pa so izraz agrarne reforme, zadružništva in nacionalizacije (Fikfak, 2007).

V prostorsko-morfološkem smislu se spremembe kažejo preko gradnje novih delov podeželskih naselij, stagnacije izvornih delov ter redkih prenov v strnjenih delih naselij. Če je v prvi - izvorni fazi predstavljala domačija osnovni gradnik podeželskega naselja, ga v drugi fazi predstavlja individualna stanovanjska hiša. Opredeljujejo jo univerzalnost zasnove, gradnja po tipskem načrtu, svobodna umeščenost v prostoru, vzpostavitev funkcionalnega območja kot zasebne (ograjene) lastnine, veliki gabariti objekta ter oblikovna zasnova, ki ne vzpostavlja dialoga z naravnim in tradicionalno grajenim okoljem. Razdalje med novimi stanovanjskimi objekti so večje kot med objekti v izvornih delih naselja. Komunikacijske povezave (ceste in poti) se prilagajajo merilu sodobnega prevoznega sredstva in služijo zgolj prometnim namenom. Skupne javne tržne površine se ne gradijo zaradi nezainteresiranosti po druženju med prebivalci. Novi deli podeželskih naselij so v primerjavi z izvornimi deli manj strnjeni, pogosto pa jih zaznamuje tudi manjša gostota poselitve.

Tretjo fazo razvoja podeželskih naselij povezujemo s hitrimi gospodarskimi in družbenimi spremembami današnjega časa. Najbolje ju predstavlja proces globalizacije, ki se odraža v pretoku ljudi, blaga in storitev. Številni avtorji opredeljujejo tretjo fazo kot postindustrijsko (Klemenčič, 2005) postmodernistično (Woods, 2005) in postruralno (Cloke, 2006).

V prostorsko morfološkem smislu se podeželska naselja razvijajo z gradnjo sodobne prometne, komunalne in informacijske infrastrukture. Bivalni pogoji v podeželskih naseljih so vedno boljši in po kakovosti življenja že dosegajo, ali presegajo prebivanje v urbanih naseljih. Stik z naravo, velike bivalne površine in mir predstavljajo vrednote, ki dvigujejo vrednost prebivanja v podeželskem prostoru (Drozg, 1995). Neodvisnost in samozadostnost prebivalcev napredujeta s tehnološkim razvojem, to pa še bolj vpliva na porast individualizacije in prekinjanje odnosov med prebivalci naselij. Medsebojna oddaljenost novozgrajenih objektov vpliva na vedno večje redčenje poselitvenih vzorcev. Gradnja na robu

naselja, ob gozdu, travniku ali vodotoku, zahteva obsežno prometno, komunalno in infrastrukturno opremljanje (Fikfak, 2007). Večje razdalje pogojujejo višje stroške, dražje vzdrževanje in večjo porabo energije. Prebivalci se vedno manj ukvarjajo s kmetijstvom. Razmah terciarnih in kvartarnih dejavnosti, predvsem pa izjemen porast mobilnosti in novih oblik dela na daljavo, spreminja delovne navade. Novi poselitveni vzorci bi se lahko vzpostavili kjer koli, vendar se zaradi ugodnih bivalnih pogojev vzpostavljajo na podeželju.

Vzporedno z globalizacijskimi tokovi se krepijo pristopi, ki iščejo priložnosti v lokalnem okolju. Spoštovanje naravnih in ustvarjenih danosti, v povezavi s trajnostnim razvojem, je pomemben vir številnih prostorskih, družbenih in gospodarskih razvojnih možnosti.

Lokalni pristopi, temelječi na vzdržnosti pri potrebah, željah in možnostih, prispevajo k spremembam v razvoju podeželskih naselij. S pomočjo prostorskih politik in subvencij se spodbuja trajnostna gradnja objektov; prenove in revitalizacije obstoječih objektov; zapolnjevanje praznin znotraj naselja; vpeljevanje novih programov, ki temeljijo na notranjih (endogenih) virih; premišljeno, prostorsko racionalnejšo in energetsko učinkovitejšo gradnjo ... Med številnimi prebivalci se povečuje odnos do prostora in soljudi. Bivalni in delovni vzorci prebivalcev temeljijo na sodobnih razmerah, vendar iščejo priložnosti za svoj obstoj v obstoječih oblikah. Pogosto se dogaja, da se z minimalnimi spremembami in pogosto nizkimi finančnimi vložki spodbudi dejavnost, ki veliko prispeva k utripu celotnega naselja.

Razlike med globalizacijskimi in lokalnimi pristopi bodo zaznamovale notranji razvoj podeželskih naselij tudi v prihodnosti. Usmerjanje razvoja podeželskih naselij je izjemnega pomena. Pravočasno prepoznavanje in razumevanje razvojnih procesov omogoča, da nanje vplivamo preko različnih ukrepov. Ključno vodilo pri tem je, da se je treba do prostora obnašati odgovorno, ker je omejena dobrina (Mlinar, 1994).

2.1.1.6 Nukleacija, disperzija, difuzija

Gradniki, vzorci in oblike podeželskih naselij se spreminjajo v prostoru in času. Širjenje, krčenje, zgoščevanje, praznjenje, propadanje, preoblikovanje in nastajanje novih delov so procesi, ki izražajo spremembe, na katere vplivajo številni dejavniki (Fikfak, 2007). Ažman Momirski in Kladnik ugotavljata, da se spremembe odvijajo počasi, srednje hitro, hitro ali pa so takojšnje, z neposrednimi, srednjeročnimi in dolgoročnimi učinki (Ažman Momirski,

Kladnik, 2009). Spremembe je mogoče prepoznavati preko kazalnikov in njihove analize skozi različno dolga časovna obdobja. Primer takojšnje spremembe z dolgoročnimi učinki predstavlja ustanovitev šole v podeželskem naselju. Šolske funkcije in programi so dolgoročno vplivali na to, da se je dvigovala izobrazbena raven prebivalcev v njenem vplivnem območju.

Razvojne faze podeželskih naselij lahko poenostavljeno opredelimo s pojmi nukleacije, disperzije in difuzije. Gradnike, vzorce in oblike vrednotimo v času njihovega nastanka, razvojnih faz in današnjega stanja ter predvidevamo, kaj se bo z njimi dogajalo v prihodnosti. Izvirne in avtohtone dele naselij večinoma predstavljajo nukleacijske oblike in vzorci, novejši dele pa disperzijske oblike in vzorci. Sodobni individualni posegi so večinoma izraz difuzijskih procesov. Poenostavljen prikaz ne predstavlja dejanskega pomena oblik in vzorcev. Marsikje zasledimo, da tudi izvirne dele podeželskih naselij zaznamujejo disperzne in difuzne oblike (samotne kmetije, zaselki). Sodobna individualna gradnja pa ima lahko tudi nukleacijski značaj.

2.1.1.6.1 Nukleacijske oblike in vzorci, strnjenost in koncentracija

Izraz »nukleus« v latinščini pomeni *jedro*. V biologiji je celično jedro opredeljeno kot nosilec dednega materiala. V prostorsko morfološkem pomenu podeželskih naselij si ga predstavljamo kot središče, izvor ali kot nosilca »genetskega zapisa« nastanka naselja.

Zgoščenost v celičnem jedru lahko primerjamo s strnjenostjo izvornega (avtohtonega) dela podeželskega naselja. Kromosomi in molekule predstavljajo osnovne elemente naselja: domačije, javne prostore, komunikacije in njihova vplivna območja. Zapis DNK predstavljajo vsebine, funkcije in pomene elementov. Vijačnico razumemo kot silo, ki ustvarja odnose in skrbi za njihovo delovanje. Če pride do prekinitve vijačnice DNK, se podobno prekinejo tudi odnosi znotraj naselij. Primerjava z biologijo pojasnjuje ugotovitev, da so gradniki, njihove funkcije in povezave v podeželskih naseljih, primerljivi s pomeni in funkcijami osnovnih delcev na različnih znanstveno-raziskovalnih področjih. Merilo obravnave ne igra vloge zaradi podobnosti procesov, odnosov in funkcij, ki se odvijajo med gradniki.

Nukleacijske (jedrne) oblike in vzorce je treba preučevati iz izvornega izhodišča. Ključna vprašanja so povezana z lokacijo in razlogom nastanka. Fikfak (2007) ugotavlja povezave

med življenjem, delom in preživetjem prebivalcev, ki jih zaznamujejo odnos do obdelovalne zemlje, obrambno-zaščitni razlogi, pitna voda, racionalna raba gradbenih materialov, pomen skupnosti in vloga posameznika. Waugh (1990) podrobneje poudarja reliefno strukturo, prostorske in politične ovire, kakovost prometnih povezav, naravnih in ustvarjenih danosti ter z njimi povezanimi gostoto poselitve ožjega in širšega prostora in s prisotnostjo drugih naselij ter njihovih vplivnih območij in funkcij. Izvorni (avtohtoni) deli naselij so se pojavili tam, kjer so bile najugodnejše možnosti za njihov obstoj. Prebivalci so se zavedali, da jim medsebojna pomoč, sobivanje in socialni stiki omogočajo lažje preživetje, in to potrjujejo zgostitve prebivalstva in strnjenosti morfološke strukture.

Nukleacijske oblike in vzorci niso vezani zgolj na izvor naselij, temveč se na različne načine pojavljajo v različnih obdobjih razvoja naselij. Spodbujajo jih različni okolijski, prostorski, infrastrukturni, emocionalni, kulturološki, tradicionalni, socialni in gospodarski dejavniki. Skupen okvir za njihovo pojavljanje predstavljajo podobni motivi kot pri vzpostavljanju izvornih oblik, in ti so racionalnost, praktičnost, predvsem pa razumnost in širina dojetja realnih možnosti ter uspešnosti obstanka na določenem mestu in času. Ob tem moram poudariti, da je pri njihovi vzpostavitvi treba (v prenesenem pomenu) upoštevati in razumeti zasnovo celičnega jedra in stabilnosti DNK strukture. Napačen element na napačnem mestu ne more opravljati svoje naloge in s tem oblikovati odnosov. Gradnja novih strnjenih delov v podeželskih naseljih, v katerih se stremi zgolj k zagotavljanju najoptimalnejših bivalnih pogojev, še ne predstavlja novih nukleacijskih oblik. Kompleksnost odnosov, razmerij in funkcij, je v današnjem času vedno večja in »popolnost« izvornih nukleacijskih oblik je danes nedosegljiva. Izumljanje novih vzorcev in oblik, lokacijsko pogojenih s sposobnostjo prilagajanja, spreminjanja, preoblikovanja in razvijanja, je nujni pogoj za njihovo dolgoročno preživetje. Pri tem imajo vedno večjo vlogo prometne povezave, komunalna infrastruktura, ugodno bivalno okolje z lego, osončenostjo, zračnostjo ter trajnostni razvoj s samooskrbnostjo, samoorganiziranostjo in neodvisnostjo.

Z nukleacijo je povezan proces koncentracije. Zavodnik Lamovšek (1998) poudarja njen pomen v zgoščenosti prostorske organizacije objektov, v katerih potekajo servisno-storitvene dejavnosti. Število dejavnosti narašča zaradi večjega števila interesov, potreb, navad in želja prebivalcev. Pojavljajo se nove dopolnilne dejavnosti in servisne storitve, delo na domu, poslovanje na daljavo in drugo. Podeželska naselja postajajo programsko bogatejša zaradi večje koncentracije dejavnosti. Vedno več objektov v podeželskih naseljih ima poleg bivalne še kakšno dopolnilno funkcijo, ki pa ni več vezana na primarne dejavnosti, ampak je del

univerzalnih storitev, ki se lahko pojavljajo kjer koli in za kogar koli (računovodske, poslovne in druge administrativne storitve).

Z vidika nukleacije in koncentracije so zanimive dejavnosti, ki ustvarjajo gravitacijska jedra. Tipičen primer je zobozdravstvena storitev, ki za svoje delovanje ne potrebuje posebnih prostorsko tehničnih zahtev. Zdravstveno-servisni značaj privablja večje število ljudi iz domačega in bližnjih naselij, ali pa celo iz širšega prostora, v katerem so urbana naselja. Bolj kot je dejavnost razvita in specializirana, večje vplivno območje pokriva. Ob tem je treba prepoznati pomen, vplivnost in posledice, ki jih ustvarjajo gravitacijska jedra. Če dejavnost sproža nenadzorovane posledice, ki negativno vplivajo na obstoječe vzorce in oblike podeželskega naselja, je treba dejavnost ustrezno prilagoditi ali, v skrajnem primeru, ukiniti. V primeru zobozdravstvene ambulante se tako lahko v okviru funkcionalnega zemljišča uredi manjše parkirišče in z urnikom natančno določi prihode in odhode strank.

2.1.1.6.2 Disperzne oblike in vzorci ter razpršenost

Podobno kot pri nukleaciji lahko tudi pri disperziji iščemo vzporednice z drugimi znanstveno-raziskovalnimi področji. Optična disperzija je preprost prikaz izvornega in razpršenega stanja svetlobe. Izvorna bela svetloba se preko vzroka disperzije (tristrane optične prizme) prikazuje v pojavu mavrice, ki predstavlja celoten spekter barv.

Grafični prikaz optične disperzije lahko primerjamo s prostorsko disperzijo. Podobno kot razprševanje svetlobe, se v podeželskih naseljih dogaja razprševanje osnovnih gradnikov, vzorcev in oblik. Novonastalo barvo v mavričnem spektru lahko poenostavljeno primerjamo s samostojno enodružinsko hišo, cesto, otroško igrišče ali kanalizacijsko omrežje. Disperzne pojavne oblike nastanejo iz določenega razloga. V primeru optične disperzije je to optična prizma, v prostorski disperziji pa je vzrok določena družbena, gospodarska ali okoljska sprememba (priseljavanje novih prebivalcev, razvoj dejavnosti, onesnaževanje).

V prostorskem smislu je disperzija nasprotje nukleaciji. Nanjo vplivajo številni dejavniki: lastniška struktura zemljišč, gostota prebivalstva, izseljevanja, migracije, staranje prebivalstva, propadanje objektov v naseljih, razvoj sekundarnih in terciarnih dejavnosti, ustvarjanje novih bivalnih možnosti zaradi prezasedenosti obstoječih ... (Fikfak, 2007). Kompleksnost dejavnikov se odraža preko vzorcev in oblik, za katere je značilna visoka

stopnja individualnosti. Ob samostojnih enodružinskih hišah se oblikujejo zasebne funkcionalne površine, okoli parcel se postavljajo ograje, razdalje med objekti se povečujejo ... Roberts (1992) ugotavlja, da je pomen skupnosti v disperziji mnogo manjši kot pri nukleaciji. Glavni razlog za to so različni načini bivanja, dela, preživljanja prostega časa ... Prebivalci podeželskih naselij v novih stanovanjskih objektih zgolj prebivajo, na delo se vozijo v sosednja (urbana) naselja, in tam pogosto preživljajo tudi prosti čas. Pogosto nimajo potreb po druženju z drugimi prebivalci v naselju prebivanja. Pojem »spalno naselje« pogosto ponazarja posledice disperznih procesov.

Zavodnik Lamovšek (1998) opredeljuje disperzijo kot vmesno stanje med koncentracijo in difuzijo. V prostorsko-organizacijskem smislu jo opredeljuje umik dejavnosti iz središča naselij navzven. Pri tem ne gre za vzročno-posledične povezave, ki so značilne za nukleacijo, temveč za obliko »(samo)organizacije dejavnosti glede na trenutne potrebe in zahteve« (Zavodnik Lamovšek, 1998). To se pogosto odraža tako, da se določena dejavnost, ki se je do zdaj odvijala v podeželskem naselju, zaradi spremenjenih razmer seli na lokacije, ugodnejše za njen razvoj. Primer: obrtna delavnica se lahko zaradi boljših prometnih povezav, komunalne opremljenosti in logistike, preseli v območje proizvodno-obrtnega območja v bližino urbanega naselja.

Podobno kot nukleacije tudi disperzije ne smemo presojati zgolj s časovnega vidika njenega nastanka. Pogosto se dogaja, da so izvirne oblike podeželskih naselij disperznega značaja. Zaselki, samotne kmetije in domačije so pretežno nukleacijske oblike, so pa razdalje med njimi tako velike, da jih ne moremo povezati v strnjene vzorce. Podrobnejša analiza nam pojasnjuje, zakaj so se takšna naselja oblikovala in kako delujejo. Zaselke, samotne kmetije in domačije obdajajo večja ali manjša obdelovalna zemljišča. Prebivalci so gradili stanovanjsko-gospodarske objekte tam, kjer so imeli najboljše možnosti za razvoj kmetijske in gozdarske dejavnosti ter obrti. Večja razdalja med poselitvenimi elementi, gradniki in oblikami, je pomenila večjo samostojnost in neodvisnost. Prebivalci so tako imeli manj stikov. Ne glede na to so se med njimi vzpostavljale povezave, ki so temeljile na zadovoljevanju obojestranskih potreb, največkrat v povezavi z delom. Zaradi večjih obdelovalnih površin so si prebivalci medsebojno pomagali (pri pobiranju pridelkov, košnji trave, oranju kmetijskih zemljišč ...), si izmenjevali kmetijsko opremo in priskočili na pomoč v primerih odsotnosti. Takšne medsebojne odnose srečujemo še danes, kjer se prebivalci samoorganizirajo na različnih področjih: pluzenje dostopne ceste, skupen nakup večjega in dražjega kmetijskega stroja, medsebojna pomoč pri opravilih. Skladno s tem ugotavljamo, da se skupnost oblikuje

tudi v disperznih vzorcih in oblikah. Seveda je delovanje skupnosti specifično in se odvija v določenih okvirih. Robertsova teza, da je pomen skupnosti v disperziji mnogo manjši kot pri nukleaciji, zagotovo drži v izvornih nukleacijskih oblikah. Enako trdno, ali celo še bolj, drži v številnih primerih izvornih disperznih oblik, kjer se skupnost in odnosi med prebivalci oblikujejo na dolgoročnih funkcijskih povezavah, ki jim omogočajo preživetje.

2.1.1.6.3 Difuzijske oblike in vzorci ter razpršenost

Difuzija je podobno kot nukleacija in disperzija izraz specifičnih okolijskih, prostorskih, gospodarskih in družbenih razmer. S poenostavljenega fiziološkega vidika si jo predstavljamo kot pojav, ki se odvije, ko kocko sladkorja spustimo v kozarec vode. Proces traja vse do trenutka, ko je vzpostavljeno ravnotežje in enakomerna razporeditev molekul sladkorja v kozarcu vode. Preprosta primerjava temelji na večjem številu spremenljivk: obstajati mora kozarec, v njem mora biti voda, obstajati mora sladkor in nekdo, ki ta sladkor vrže vanjo.

Fikfak (2007) opredeljuje difuzijo v prostorskem smislu kot »razpad systemske organizacije poselitve v popolno razpršenost« (Fikfak, 2007). Ta se odraža v prostorskih elementih, vzorcih in oblikah, ki naselja spreminjajo v amorfne strukture individualnih enot, medsebojno povezanih z bolj ali manj potrebnimi prometnim, komunalnim in informacijskimi omrežji. Z razvojem tehnike, globalizacijskimi tokovi, urbani vzorci vedenja se vzpostavljajo odnosi, ki z obstoječimi nukleacijskimi in disperznimi vzorci in oblikami nimajo ničesar skupnega. Objekti postajajo neodvisni, samostojni in se prostorsko in vsebinsko ne vključujejo v zasnovo podeželskega naselja. Na prvi pogled se zdi, da so postavljeni naključno. Ob podrobnejši analizi ugotavljamo, da pri tem sledijo željam in potrebam prebivalcev. Določenemu prebivalcu veliko pomeni mir, drugemu stik z naravo, tretjemu neposredna bližina prometne poti, četrtemu veliko funkcionalno zemljišče, petemu dom. Skladno s tem difuzijo najbolj zaznamuje individualnost. Ne glede na to ugotavljamo, da je difuzija v prostorskem smislu manj izrazna kot difuzija z vidika vzorcev in načinov vedenja. Informacijska omrežja imajo pomemben vpliv. Vzpostavljajo se nove oblike odnosov, razmerij, načinov dela, poslovanja, preživljanja prostega časa. Tradicionalni navezanosti na prostor in skupnost izgubljata pomen. Tako je lahko npr. odnos s prebivalcem z drugega konca sveta bolj povezovalen kot s sosedom, ki prebiva 20 metrov stran.

Virtualni svet in virtualni odnosi ne nadomeščajo izpolnjevanj osnovnih potreb po preživetju,

zaščiti, naklonjenosti, razumevanju, sodelovanju, prostemu času, ustvarjalnosti, identiteti in svobodi (Max Neef, Elizaldem Hopenhayn, 1991). Ljudje smo še vedno živi organizmi, ki potrebujemo hrano, ko smo lačni, zaščito pred vremenskimi vplivi, toploto, ko nas zebe, sprostitve, kadar smo utrujeni. To se odraža v tem, da so se skozi zgodovino človeškega razvoja razvile dovolj dobre rešitve, ki so človeku omogočale preživetje. Zasnova bivališča se ne spreminja od začetkov človeškega razvoja. Zidovi, streha in odprtine se sicer z razvojem tehnike razvijajo in izboljšujejo bivalne možnosti, ugodje in zaščito (Juvanec, 2011). Domovanje pa v svojem bistvu ostaja enako. Nič drugače ni pri pojavu difuzije. Domovi se nadgrajujejo s tehnološkimi izboljšavami, ki omogočajo samooskrbnost in neodvisnost, ostajajo pa namenjeni prebivanju. Tudi potreba po skupnosti in čustveni zadovoljitvi se v polnosti uresničujeta zgolj z bližino sočloveka.

Vsesplošnemu pojavu difuzije, ki nastaja v podeželskih naseljih in za katerega se zdi, da ga ni mogoče zajezi, lahko utemeljeno nasprotujemo. Pojavov difuzije z raztapljanjem kocke sladkorja v kozarcu vode ne moremo primerjati s pojavom, ko v kozarec vode zlijemo žličko olja. Enaki pogoji, enake razmere, enako območje in drugačen dodatek, povzročijo popolnoma drugačno stanje. Olje je lažje od vode, v vodi se ne bo raztopilo, temveč bo plavalo na njej. S tem želim pojasniti, da je tudi difuzijo mogoče preprečiti, če to seveda želimo. Difuzija lahko hitro postane nenadzorovan proces, lahko pa jo preprečimo, če ustvarjamo pogoje, ki onemogočijo njen izvor.

Pomembna primerjalna ugotovitev z disperzijo je v tem, da sta obe zmožni ustvarjati nove nukleacijske vzorce in oblike. Tu lahko potegnemo vzporednice z razumevanjem električne napetosti. Gradniki, vzorci in oblike predstavljajo različne potenciale (razvojne priložnosti), razlike med njimi so v napetostih (silah), te pa poganjajo električni tok. Skladno s tem lahko poenostavimo, da ima vsak nukleacijski, disperzijski in difuzijski element, gradnik ali oblika dovolj možnosti, da oblikuje vedno nove tokove, s tem pa razvoj svojih možnosti v nove prostorsko-časovne kategorije. Ugotovitve lahko posplošimo v preprosto trditev, da če nekaj obstaja, se lahko iz tega nekaj razvije.

2.1.2 Opredelitev meril, kazalnikov in kriterijev

Merila in kazalnike smo preučevali v domači in tuji literaturi. V raziskavah smo poleg kvalitativnih in kvantitativnih vrednosti analizirali njihov pomen in vlogo. Preučevanje

strnjenosti in notranjega razvoja podeželskih naselij smo razširili s preučevanjem vplivnih območij in s pregledom raziskav, ki obravnavajo pojav strnjenosti urbanih območij. Količina meril in kazalnikov se je s tem povečevala. Rezultat predstavlja nabor kazalnikov, ki so opredeljeni v metodološkem delu naloge.

Strnjenost pojasnujemo s kvalitativnimi in kvantitativnimi merili in kazalniki. Kvalitativno opredeljevanje z oznakami gosto/redko, racionalno/potratno, stihijsko/načrtovano, intenzivno/ekstenzivno, je pogosto preveč opisno in predstavlja subjektivni izraz raziskovalca ter njegovih izhodišč pri razumevanju in vrednotenju prostora (Borko in Drozg, 2011). Vendar je pogosto tudi kvalitativne podatke mogoče razvrščati, statistično obdelovati, vrednotiti ter jim s tem podajati analitični značaj (Režek, 2007). Kvalitativno opredeljevanje je natančnejše, ker temelji na zbiranju podatkov, meritvah, analizi in uporabi različnih metod, ki na objektivni način pojasnjujejo pojave in procese (Pogačnik, 1988).

Strnjene pozidane površine so v evropskih državah najpogosteje opredeljene z uporabo dveh kazalnikov: razdalje med stavbami in gostote prebivalstva (ESPON 1.4.1., 2006). Nekatere države (Nizozemska) uporabljajo tudi kazalnik hišnih števil, in sicer njihovega števila, na površinsko enoto (km²) (Drobne in sod., 2014). Od države do države se merila, ki opredeljujejo strnjenost, razlikujejo. Objekti so načeloma oddaljeni 50 – 250 metrov. V Nemčiji je opredeljena strnjena gostota prebivalcev s 150 prebivalcev/km², na Škotskem pa s 500 prebivalcev/km² (ESPON 1.4.1., 2006).

Drobne in sodelavci (2014) so z uporabo kazalnikov razdalje med stavbami, gostote prebivalstva in gostote stavb s hišnimi številki, ugotavljali povezavo strnjenosti mestnih naselij glede na druge vrste osnovne rabe prostora. Rezultati raziskave so pokazali, da je kazalnik razdalje med stavbami najpomembnejši pokazatelj strnjenosti (sklenjenosti) pozidanih mestnih površin, kazalnik gostote prebivalstva opredeljuje tipologijo poselitve, kazalnik gostote hišnih števil pa prikazuje notranji razvoj mest in stopnjo urbanizacije. V raziskavi je poudarjena težava opredelitve enotnega praga za kazalnik razdalje med stavbami. V raziskavo namreč niso bili vključeni podatki o dejavnostih, naravnih in reliefnih razmerah, umeščenosti infrastrukture v prostor ter različnih tipologijah poselitve.

Preučevanje strnjenosti in določevanje mestnih območij so raziskovali Ravbar in sodelavci (1993), Rebernik in Vrišer (1993), Vrišer (1998), Drozg (1998), Ravbar (2001) ter Prosen in sodelavci (2008). Drobne in sodelavci (2014) poudarjajo raziskavo »Kriteriji za določitev

poselitvenih območij, teze in predlog nabora indikatorjev“, v kateri Ravbar (2001) poudarja kazalnike »kot so gostota poseljenosti (najmanj 300 prebivalcev/km² v obmestjih in najmanj 1000 prebivalcev/km² v mestih), dinamika stanovanjske gradnje, stopnja infrastrukturne opremljenosti naselij, strnjenost pozidave (razdalja med stavbami praviloma ne sme presegati 200 metrov) in tipologija stanovanjskih hiš« (Drobne in sod., 2014).

V projektnem delu Kvantitativna opredelitev pojmov strnjenosti naselja in razpršena poselitev so Krevs in sodelavci (2003) izdelali model za prikazovanje strnjenosti in razpršenosti v slovenskem podeželskem prostoru. Metodološki pristop temelji na osnovi oddaljenosti med objekti, ki so v evidenci hišnih števil. Med objekti so bile predpostavljene razdalje 200 metrov, 100 metrov, 50 metrov in izkazalo se je, da je kriterij razdalje 50 metrov, najbolj ustrezen opredelitvi strnjenosti naselij, ob upoštevanju vmesnih prostorov, torej funkcionalnih zemljišč, prometnih površin, vrtov in sadovnjakov. 50 m kriterij je tudi jasno opredelil strnjene del naselja in skupine strnjeno grajenih objektov (vzorcev, gruč in nizov). Ugotovljeno je bilo, da se strnjenost pojavlja v več oblikah: v eni skupini, v pravilni okrogli ali ovalni obliki ali v obliki črke U. Teoretični del je bil preverjen s terenskimi analizami, s katerimi so potrdili ustreznost kriterijev na podlagi naravnih in ustvarjenih danosti preučevanega območja. (Krevs in sod., 2003). V raziskavi so preučevali tudi gostoto poseljenosti in ugotovili, da kazalnik 20 prebivalcev/ha opredeljuje območja razpršene gradnje, razloženih in hribovskih naselij, 21 - 50 prebivalcev/ha opredeljuje območja redkejša individualne gradnje, 101 - 200 in nad 200 prebivalcev/ha pa opredeljuje mestna jedra in zgoščena večstanovanjska območja (Krevs in sod., 2003).

Pri preučevanju strnjenosti podeželskih naselij je za razliko od mestnih strnjenih naselij treba razumeti njihovo morfološko in poselitveno strukturo. Podeželska naselja sestavljajo stanovanjski, stanovanjsko-gospodarski, gospodarski, kmetijski, servisni, garažni in drugi pomožni objekti, ki jih v urbanih naseljih srečujemo redkeje. Drobne in sodelavci (2014) so v raziskavi izključili nezahtevne, enostavne ter pomožne gospodarske stavbe, pri preučevanju podeželskih naselij pa jih ne moremo, ker predstavljajo pomembne prostorske in funkcionalne elemente naselij (domačije kot funkcionalne celote ne morejo obstajati brez teh objektov). Problematičen je tudi vidik poseljenosti in gostote prebivalstva. Strnjene deli naselij so pogosto zapuščeni, ali pa v njih prebiva manj prebivalcev, kot jih je v preteklosti. Zaradi spremenjenih družbenih in gospodarskih razmer, ki so povzročile migracije, odseljevanja in staranja prebivalstva, se pogosto dogaja, da morfološka strnjenost ne sovпада s strnjenostjo, ki jo opredeljuje gostota poselitve. Podobno je z opredelitvijo hišnih števil. Stanovanjski

objekti so bolj narazen in ne odražajo takšne stopnje strnjenosti kot takrat, kadar se upoštevajo vsi objekti.

Zanimiv prispevek k opredeljevanju strnjenosti v podeželskih naseljih bi bila vpeljava kazalnika vitalnosti stanovanjskih objektov. Kazalnik bi pokazal, koliko ljudi prebiva v objektih s hišno številko, in z ugotavljanjem razdalje med njimi prikazoval stopnje »živosti« strnjenih delov naselij. Podobno bi opredelili kazalnik funkcionalnosti gospodarskih in drugih pomožnih objektov. Kazalnik bi določal, ali objekt opravlja, ali ne opravlja naloge. Skladno s tem bi se s kazalnikoma vitalnosti in funkcionalnosti objektov ugotavljalo, v kakšnem poselitvenem, funkcionalnem in morfološkem stanju so strnjeni deli podeželskih naselij. Analiza najbližje soseščine predstavlja ustrezno tehniko za ugotavljanje medsebojnih razmerij.

Bole in sodelavci (2007) so v raziskavi „Spremembe pozidanih stavbnih zemljišč v slovenskih podeželskih naseljih“ preučevali razvoj strnjenih in nestrnjenih poseljenih območij z vidika spremembe rabe tal v časovnem obdobju 15 let. V obsežno raziskavo je bilo vključenih veliko demografskih in družbeno-ekonomskih kazalnikov ter kazalnikov, vezanih na vrsto rabe zemljišč. Demografske kazalnike so v raziskavi predstavljali število prebivalcev, število gospodinjstev, število stanovanj, poseljena (pozidana) zemljišča (ha), povprečno število oseb v gospodinjstvu, neto poselitvena gostota (število prebivalcev / ha pozidanih zemljišč), indeks števila prebivalcev. Družbeno-ekonomske kazalnike so predstavljali dnevna mobilnost prebivalstva, lokacijska divergenca, stopnja središčnosti, gostota delovnih mest / ha površine za posamezno dejavnost. Kazalnike, ki pojasnjujejo vrsto rabe, so opredeljevali s časom nastanka vrste rabe, velikostjo površin in njenih deležev glede na celotne površine s pozidanimi zemljišči, indeksom spreminjanja pozidanih zemljišč in dejavnostmi. V nalogi je vzpostavljena tudi povezava rabe zemljišča z reliefom, tipom poselitve, geografskim položajem naselij in spreminjanjem njihove strukture, gibanjem števila delovnih mest in dnevno mobilnostjo.

Ažman Momirski in Kladnik (2009) poudarjata pomen zgodovinsko-razvojnega analize prostora. V raziskavi Preobrazba pokrajine zaradi posodabljanja kmetijstva in spreminjanja poselitvenega vzorca (2009) poudarjata merila vrednotenja glede na morfološke in pokrajinske značilnosti, ravni oskrbe prebivalstva, prometne dostopnosti, komunalne oskrbe, prisotnosti osrednjih funkcij ter količine in kakovosti potencialnih in obstoječih stavbnih zemljišč, kakovosti bivalnega okolja, perspektivnosti kmetijstva in gozdarstva, konfliktnosti rab, varovanja naravnih danosti in kulturne dediščine.

Kladnik in Ravbar sta v raziskavi Členitev slovenskega podeželja (2003) ugotavljala razvojne procese podeželskih naselij in njihovih vplivnih območij v določenem časovnem obdobju. Podobno poudarjata širok nabor kazalnikov, ki odražajo socialne, ekonomske, morfološke in fiziognomske spremembe. Poudarjata pomene naravnih virov in z njimi povezane omejitvene dejavnike, zemljiško strukturo, posestno strukturo, zemljiško razdrobljenost, demografsko strukturo, socialno-ekonomsko strukturo, gospodarsko moč, brezposelnost, ekonomsko-geografsko strukturo, zaposlenost v kmetijstvu, izobrazbeno strukturo, manj razvita obmejna območja in kmetijsko obremenjevanje okolja. Kazalniki so opredeljeni na osnovi deležev in razmerij, tipov, povprečnih velikosti in vrednosti, sprememb števila (prebivalcev) (Kladnik in Ravbar, 2003).

Avtorji v raziskavah poudarjajo širok nabor kazalnikov in meril, ki obravnavajo kompleksna razmerja v podeželskih naseljih in njihovih vplivnih območjih. Čeprav se vsebinsko ponavljajo, je pomembno, da njihove vrednosti služijo jasnemu namenu. Podeželska naselja, njihovi notranji deli ter vplivna območja, se med seboj razlikujejo. Vsak kazalec ima v določenem okolju svoj pomen. Pri tem je pomembno razumevanje vzroka, zakaj kazalec prikazuje določeno vrednost in razumevanje vrednosti kazalcev glede na preteklo, dejansko in prihodnje stanje.

Crnić, Grom in Fikfak se v raziskavi Raziskovanje kazalnikov grajenega prostora v manjših naseljih (2013) osredotočajo na analizo grajenega prostora z vidikov zasnove in oblikovanja. Zasnova je razdeljena v kategorije: mešana raba prostora, gostota dejavnosti in oblika ter promet, dostopnost in mobilnost. Oblikovanje pa je razdeljeno v kategorije: zazidava, stavbe, prenova in vizualne značilnosti. Opredeljenih je 27 kazalnikov, ki preko različnih elementov opazovanj ponujajo usmeritve za razvoj na osnovi pomena določenega kazalnika.

Harej v raziskavi Širši nabor možnih kazalnikov za merjenje stopnje povezanosti med mestnimi podeželskimi območji v Sloveniji (2012) razvršča kazalnike v različne skupine tokov med mestnimi in podeželskimi območji. Toki ljudi, informacij in znanja, blaga in storitev, finančni in okoljski toki so opredeljeni na podlagi meril pripadnosti občine funkcionalnemu urbanemu območju, prebivalstveni moči največjega naselja v občini, lokacijskemu koeficientu, indeksu delovnih migracij, pomembnosti turizma kot gospodarskega sektorja in okoljski uravnoveženosti (Harej, 2012).

Weber in sodelavci v raziskavi Synthetic analysis of selected indicators for the spatial

differentiation of the EU territory (2000) poudarjajo naslednje skupine kazalnikov: umestitev v prostor, ekonomsko moč, socialno vključenost, prostorsko povezanost, intenzivnost rabe zemljišč, naravne danosti, kulturno krajino in ustvarjeno dediščino. V raziskavi ESPON 1.4.1 (2006) je opredeljenih 38 kazalcev, ki so razvrščeni v skupine: gospodarstvo, delovna sila, demografija, okolje, nevarnosti, dostopnost in prostorske strukture. Na podlagi raziskave Evropske komisije Rural Development in the European Union – Statistical and economic information – 2013 (2013) ugotavljamo, da je mogoče številne podatke pridobiti iz statističnih uradov. Kazalniki so s tem bolj objektivni, univerzalni in medsebojno primerljivi v različnih območjih preučevanja. Raziskava poudarja 6 skupin in 36 kazalcev, ki presegajo merila podeželskih naselij in njihovih vplivnih območij. Območja obravnave predstavljajo NUTS0 in NUTS2 ravni statistične regionalne opredelitve. Ne glede na velikost, obsežnost in statistično-podatkovno »preobremenjenost« je z vidika razvoja posameznega podeželskega naselja in njegovega vplivnega območja pomembno, da čim več kazalnikov poskušamo prepoznati, jih umestiti v okvir preučevanega območja ter pravilno ovrednotiti.

Tabela prikazuje nabor kazalnikov, ki so opredeljeni v raziskavi Rural Development in the European Union – Statistical and economic information – 2013 in predstavljajo referenčni okvir, na katerega se bomo opirali pri naboru svojih kazalnikov v metodološkem delu naloge.

Preglednica 1: Nabor kazalnikov iz raziskave EU, 2013: Rural Development in the European Union - Statistical and economic information

Table 1: The list of indexes from the EU research, 2013: Rural Development in the European Union - Statistical and economic information

Kategorija	Skupina	Opredelitev kazalnika
Pomembnost podeželskih območij	Oznaka podeželskega območja	Kazalnik_1: Tipologija: pretežno podeželska območja, vmesna območja, pretežno urbana območja Kazalnik_2: Stopnja urbanizacije na ravni lokalnih administrativnih enot (LAU2): Podeželska območja, gosteje poseljena in gosto poseljena območja
	Pomembnost podeželskih območij	Kazalnik_1: Delež zemljišč v pretežno podeželskih območjih Kazalnik_2: Delež prebivalstva, ki živi v pretežno podeželskih območjih Kazalnik_3: Delež bruto dodane vrednosti, ki nastane v pretežno podeželskih območjih Kazalnik_4: Delež zaposlenih v pretežno podeželskih območjih

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 1

Družbeno- ekonomske razmere podeželskih obm.	Gostota prebivalstva	Prebivalci/km ²
	Starostna struktura	Kazalnik_1: Razmerje med prebivalci, starejšimi od 65 let in več, proti prebivalcem starosti 15 do 64 Kazalnik_1: Razmerje med prebivalci, starejšimi od 0 do 14 let, proti prebivalcem starosti 65 let in več
	Gospodarski razvoj	Kazalnik_1: Bruto domači proizvod na prebivalca Kazalnik_2: Spremembe v ekonomskem razvoju 2006 - 2009
	Struktura gospodarstva	Delež BDP v primarnem, sekundarnem in terciarnem sektorju
	Struktura zaposlitve	Delež zaposlenih v primarnem, sekundarnem in terciarnem sektorju
	Zaposlenost	Kazalnik_1: Zaposleni prebivalci / število prebivalcev v starosti 15 do 64 let Kazalnik_2: Spremembe v deležu zaposlovanja v letih 2008 - 2010 Kazalnik_3: Spremembe v deležu zaposlovanja v letih 2010 - 2012
	Nezaposlenost	Kazalnik_1: Razmerje med nezaposlenimi prebivalci in aktivnim prebivalstvom v starosti 15 do 74 let Kazalnik_2: Spremembe v deležu nezaposlenih v letih 2008 - 2010 Kazalnik_3: Spremembe v deležu nezaposlenih v letih 2010 - 2012
	Dolgoročna nezaposlenost	Kazalnik_1: Delež nezaposlenih aktivnih prebivalcev v obdobju 1 leta Kazalnik_2: Delež nezaposlenih aktivnih prebivalcev v obdobju 2008 - 2012 Kazalnik_3: Delež dolgoročno nezaposlenih v razmerju do vseh nezaposlenih Kazalnik_4: Spremembe dolgoročne nezaposlenosti v razmerju do vseh nezaposlenih v obdobju 2008 - 2012

Sektorsko- gospodarski kazalniki	Zaposleni v primarnem sektorju	Kazalnik_1: Delež (%) zaposlenih v primarnem sektorju Kazalnik_2: Spremembe v razvoju zaposlovanja primarnega sektorja v obdobju 2007 - 2010
	Gospodarski razvoj primarnega sektorja	Kazalnik_1: Delež BDP primarne dejavnosti glede na celoten BDP Kazalnik_2: Povprečna letna rast BDP v primarnem sektorju v obdobju 2007 - 2010

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 1

	Kmetijska raba zemljišč	Delež izkoriščenih kmetijskih zemljišč v različnih rabah zemljišč
	Struktura kmetij	Kazalnik_1: Število kmetij / NUTS0 Kazalnik_2: Ha izkoriščenih kmetijskih območij / NUTS0 Kazalnik_3: Delovna sila / NUTS0 Kazalnik_4: Povprečna velikost kmetije v ha izkoriščenih kmetijskih območij / NUTS2 Kazalnik_5: Prevladujoča velikost kmetije v ha izkoriščenih kmetijskih območij / NUTS2 Kazalnik_6: Povprečna velikost kmetije / NUTS2 Kazalnik_7: Prevladujoča velikost kmetije / NUTS2
	Pomen samooskrbnega kmetovanja v novih članicah EU	Delež kmetij z zasluzki, večjimi od 4000 EUR?
	Vzgoja in izobraževanje v kmetijstvu	Delež kmetovalcev z osnovno ali popolno kmetijsko usposobljenostjo
	Starostna struktura v kmetijstvu	Delež kmetovalcev, mlajših od 35 let, in kmetovalcev, starejših od 55 let
	Povprečna delovna produktivnost v kmetijstvu	Kazalnik_1: % BDP iz kmetijskih dejavnosti Kazalnik_2: Povprečna rast BDP iz kmetijskih dejavnosti
	Bruto prihodek iz kmetijstva	Kazalnik_1: Delež bruto prihodka iz kmetijstva v primerjavi z BDP Kazalnik_2: Povprečna letna rast bruto prihodka iz kmetijstva
	Razvoj zaposlovanja v živilski industriji	Kazalnik_1: % zaposlenih v živilski industriji glede na proizvodnjo Kazalnik_2: % zaposlenih v živilski industriji glede na zaposlenost Kazalnik_3: % zaposlenih v živilski industriji v letih 2007 - 2012
	Gospodarski razvoj živilske industrije	Delež BDP od živilske industrije
	Gozdarska struktura	Kazalnik_1: Površina gozdov in drugih gozdnatih zemljišč Kazalnik_2: Površina gozdov za lesno oskrbo Kazalnik_3: Deleži lastniške strukture Kazalnik_4: Povprečna velikost privatnih gozdov
	Gozdarska produktivnost	Prirastek gozda za lesno oskrbo
	Delovna produktivnost v gozdarstvu	BDP/prebivalca, zaposlenega v gozdarstvu
	Bruto prihodek iz gozdarstva	Delež bruto prihodka iz gozdarstva v primerjavi z BDP

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 1

Okolje	Raba zemljišč	Delež kmetijskih, gozdnatih, naravnih in pozidanih zemljišč
	LFA (Manj privlačna zemljišča)	Delež gorskih, hribovitih zemljišč in zemljišč, ogroženih zaradi nerabe površin (zaraščanje) ter delež zemljišč, ogroženih zaradi različnih ovir
	Območja ekstenzivnega kmetovanja	Kazalnik_1: Delež izkoriščenih kmetijskih zemljišč za ekstenzivno pridelavo pridelkov Kazalnik_2: Delež izkoriščenih kmetijskih zemljišč za ekstenzivno pašnjo
	Natura 2000	Kazalnik_1: Območja in omrežja Nature 2000 Kazalnik_2: Območja Direktive Habitat Kazalnik_3: Območja Direktive Birds
	Biodiverziteta: ptice na podeželju	Gibanje populacije ptic na podeželju
	Biodiverziteta: Naravne vrednote na podeželju	Delež naravnih vrednot na kmetijskem območju
	Biodiverziteta: Sestave drevesnih vrst	Delež gozdnih sestavov glede na število drevesnih vrst in tipov gozdov
	Biodiverziteta: zaščiteni gozdovi	Delež zaščitene gozdov in drugih gozdnatih zemljišč glede na razrede zaščiteneosti
	Razvoj gozdnatih zemljišč	Povprečni letni prirast gozdov in drugih gozdnatih zemljišč
	Stanje gozdnatih ekosistemov	Delež dreves / iglavcev / listavcev glede na ohranjeno stanje v razredih
	Kvaliteta voda	Delež z gnojili ogroženih zemljišč
	Kvaliteta voda: bruto uravnoteženost gnojil	Presežek hranil, dušika, fosforja v kg/ha
	Kvaliteta voda: onesnaženje z gnojili in pesticidi	Koncentracije gnojil v površinskih in podzemnih vodah (mg/l)
	Raba voda	Kazalnik_1: Delež namakalnih zemljišč od izkoriščenih kmetijskih zemljišč Kazalnik_2: Prostornina uporabljene vode za namakanje /ha namakalnega zemljišča
	Ohranjanje gozdov zaradi zaščite zemlje in voda	Delež zaščitene gozdov in drugih gozdnih zemljišč glede na razrede varovanja
	Prst: ogrožena zemljišča zaradi erozije	Ocena stopnje ogroženosti v: t/ha/yr
	Prst: organsko kmetovanje	Delež površin organskega kmetovanja glede na izkoriščene kmetijske površine

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 1

	Podnebne spremembe: proizvodnja obnovljive energije iz kmetijstva in gozdarstva	Proizvodnja biodizla in oljčnovrstnih pridelkov, etanola iz škrobnih pridelkov, energije iz kmetijskih bioplinov
	Podnebne spremembe: izkoriščene kmetijske površine posvečene obnovljivi energiji	Površine v ha
	Podnebne spremembe: kmetijski izpusti toplogrednih plinov	Izpusti CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, HFCs, PFCs, SF ₆ v tonah

Diverzifikacija in kvaliteta življenja na podeželju	Kmetje z dopolnilno dejavnostjo	Delež upravljalcev z dopolnilno dejavnostjo
	Razvoj zaposlovanja v nekmetijskem sektorju	Kazalec_1: Delež zaposlovanja v sekundarnem in terciarnem sektorju Kazalec_2: Povprečna letna rast zaposlitev v nekmetijskem sektorju
	Gospodarski razvoj v nekmetijskem sektorju	Kazalec_1: Deleže bruto vrednosti, ustvarjene v sekundarnem in terciarnem sektorju Kazalec_2: Povprečna letna rast BDP v sekundarnem in terciarnem sektorju
	Razvoj samozaposlovanja	Kazalec_1: Delež samozaposlenih od vseh zaposlenih Kazalec_2: Spremembe v številu (%) samozaposlitev v obdobju 2007 - 2012
	Turistična infrastruktura na podeželju	Skupno število postelj v turističnih nastanitvah
	Internetna infrastruktura	Število gospodinjstev z internetnim priključkom
	Dostop do interneta na podeželju	Število gospodinjstev z internetnim priključkom
	Razvoj servisnega sektorja	Kazalec_1: Delež bruto vrednosti iz servisnega sektorja Kazalec_2: Povprečna letna rast BDP iz servisnih dejavnosti
	Priseljevanje	Kazalec_1: Sprememba števila populacije: letna sprememba populacije / povprečna letna populacija Kazalec_2: Razred in stanje priseljevanja/odselsevanja 2001 - 2007
	Izobrazbena raven	Kazalec_1: Delež odraslih v starosti 25 do 44 let s srednjo ali z visoko izobrazbo Kazalec_2: Spremembe v % dosežene izobrazbe starejših v starosti 25 do 44 let s srednjo ali z visoko izobrazbo v obdobju 2007 - 2012
	Vseživljenjsko učenje na podeželju	Kazalec_1: Delež odraslih v starosti 25 do 44 let, ki se izobražujejo Kazalec_2: Spremembe v % starejših v starosti 25 - 44 let, ki se izobražujejo v obdobju 2007 - 2012

LEADER	Razvoj LAS-ov	Delež prebivalstva, ki ga pokrivaajo LAS-i v okvirih programa LEADER
---------------	---------------	--

Na podlagi analize kazalnikov v raziskavah ugotavljamo, da je pri obravnavi podeželskih

naselij in njihovih vplivnih območij treba paziti na merilo obravnavanega območja, ažurnost in vsebinski pomen pridobljenih podatkov ter spremljanje vrednosti podatkov skozi različno dolga časovna obdobja. Kazalniki, ki temeljijo na statističnih podatkih občin ali statističnih regij, so pogosto preveč splošni in ne dovolj natančni pri obravnavi podeželskih naselij. Primer: turistično močno prisotna dejavnost (kmečki turizem) lahko podeželsko naselje tako zaznamuje, da govorimo o turističnem naselju, medtem ko drugih turističnih dejavnosti v širšem območju sploh ni. Hkrati velja tudi nasprotno: v turistično razviti pokrajini so lahko tudi naselja, ki nimajo razvite nobene turistične dejavnosti. V takih primerih je pomembno, da pri usmerjanju razvoja ne prihaja do posploševanj, ki bi izničevala razvojne potencialne posameznih območij.

Ugotavljamo tudi, da številnih procesov, odnosov in razmer ne moremo kvantitativno opredeljevati in jih tudi logično pojasnjevati (Pogačnik, 2011). Kombinacije vplivov različnih dejavnikov so pogosto tako nepredvidljive, da jih ni mogoče postaviti v ustaljene okvirje in vzorce. Pogosto se dogaja, da številni kazalci ne odražajo dejanskega stanja. Kazalec nezaposlenosti denimo ne pomeni, da človek ne dela. Pomembno je, da poskušamo iz kazalnikov razbrati vsebinski pomen, in na podlagi tega izpeljati izhodišča za usmerjanje razvoja.

Menimo, da sta analiza kazalnikov in vzpostavljanje meril pomembna, a ne zadostna razloga za celovit pristop k usmerjanju razvoja podeželskih naselij in njihovih vplivnih območij. Značaj podeželskih naselij je poleg tega mogoče prepoznati še s terenskim delom, stiki s prebivalci, z opazovanji in s preučevanji razvojnih stopenj naselja. Fister in sodelavci (1993) utemeljujejo, da je celovit pristop mogoče zagotoviti z analizo, natančnim dokumentiranjem, vpeljevanjem in uporabo objektivnih meril ter sodelovanjem med različnimi subjekti.

2.2 Kategorizacija podeželskih naselij

2.2.1 Teoretska izhodišča kategorizacije in odnosov med naselji

2.2.1.1 Uvod

V Sloveniji so se s preučevanjem podeželskih naselij ukvarjali številni avtorji. Začetek znanstvenega preučevanja predstavlja delo Kmetska naselja na Slovenskem, v katerem Melik (1933) preučuje osnovne tipe kmečkih naselij. Kokole (1969 - 1984), Ilešič (1958), Vrišer (1988 - 1999) in Ravbar (2000) so preučevali odnose med naselji, njihovimi omrežji in umeščenostjo v regionalni kontekst. Prosen (1993) poudarja pomen interdisciplinarnega pristopa in sonaravnega (trajnostnega) načina urejanja podeželskega prostora. Socialno-demografske razmere so preučevali Barbič (2005), Mlinar (1994), Mandič (2001), Klemenčič (1995). Morfološko strukturo in odnose med zgradbo, obliko in dejavniki, sta v delih Morfologija vaških naselij v Sloveniji ter Razvoj podeželskih naselij v občini Koper analizirala Drozg (1995) in Požeš (1991). Ravbar (2000 - 2007), Kladnik (2003), Bole in sodelavci (2007) so opredeljevali kazalce in merila na podlagi socialnih, ekonomskih, morfoloških in fiziognomskih sprememb. Fister in sodelavci (1993) so razvili tipološke opredelitve podeželskih naselij na podlagi geomorfologije, kulturne krajine, komunikacij, velikosti, zasnove in programskih vsebin naselij. Gabrijelčič, Fikfak, Čok (2004) so se ukvarjali s kategorizacijo in preučevali načine urejanja naselij. Fikfak (2007) je v delu »Naselbinska kultura slovenskega podeželja – Goriška Brda« analizirala vzorce, oblike, dejavnike in procese. Zadnji celovit pregled stanja na podeželju predstavlja jubilejna monografija ob upokojitvi izr. prof. dr. Antona Prosenca »Podeželje na preizkušnji« (2010). V njem avtorji iz različnih vidikov analizirajo trenutno stanje v slovenskem podeželskem prostoru.

2.2.1.2 Pomen in velikost podeželskih naselij

Pri preučevanju podeželskih naselij se srečujemo z izrazi: naselje, podeželsko naselje, kmečko naselje, manjše podeželsko naselje, vas, zaselek, samotna kmetija. Vsebinsko razumevanje izrazov predstavlja osnovo za vzpostavitev odnosov med njimi.

V Zakonu o imenovanju in evidentiranju naselij, ulic in stavb (Uradni list SRS, 5/80, 42/86) je v 2. členu opredeljen pojem naselja. »Naselje je strnjena ali nestrjena skupina stavb, ki sestavljajo naseljeno zemljepisno enoto (mesto, trg, vas, industrijsko in rudarsko naselje, zdravilišče in podobno), ki ima skupno ime, lastni sistem oštevilčenja stavb ter določeno

območje, ki ga tvori eden, ali več statističnih okolišev.« (Zakon o imenovanju in evidentiranju naselij, ulic in stavb – ZIENUS, 2. člen).

V Strategiji prostorskega razvoja Slovenije (SPRS, 2004) je naselje opredeljeno kot »območje, ki obsega zemljišča, pozidana s stanovanjskimi in drugimi stavbami, ter gradbeno inženirske objekte in javne površine. Naselje tvori skupina najmanj desetih stanovanjskih stavb. Naselja se med seboj razlikujejo po funkciji in vlogi v omrežju naselij ter velikosti, urbanistični ureditvi in arhitekturi. Na podlagi fiziognomskih, morfoloških in funkcijskih meril in kazalcev se naselja razvrščajo v urbana in podeželska naselja ter vasi.« (SPRS, 2004)

Gabrijelčič, Fikfak, Čok (2004) opredeljujejo podeželsko naselje kot »naselje, ki ima manjše število prebivalcev in vsaj 10-odstotni delež prebivalcev, ki se ukvarjajo s kmetijsko dejavnostjo kot družinska delovna sila in/ali zaposleni na družinskih kmetijah«.

Blaznik (1970) opredeljuje kmečko naselje kot »naselbinsko enoto, sestavljeno iz ene ali več kmečkih domačij ...«. Bajec (1994) opredeljuje vas kot »navadno manjše naselje, katerega prebivalci se ukvarjajo večinoma s kmetijstvom«. Kmečko naselje in vas vsebinsko povezuje dejavnost kmetijstva. Temu pritrjuje Drozg (1998) z opredelitvijo, da gre pri kmečkih naseljih za »kraje na podeželju, katerih značilnosti so posledica prevlade kmetijske dejavnosti. Večina slovenskih naselij je nastala v času, ko je bilo kmetijstvo temeljna dejavnost, na kar kažeta njihov položaj in način zazidanosti, funkcijsko in socialno pa so že tako spremenjena, da oznaka »kmečka« ni več najprimernejša ...« (Drozg, 1998).

Fister in sodelavci (1993) vzpostavljajo primerjalni odnos med vasjo in zaselkom. Vas predstavlja naselbinsko kategorijo, »kamor so vključeni vsi vzorci, ki so večji kot zaselek« (Fister in sod., 1993), zaselek pa je opredeljen kot »majhno, strnjeno naselje, največkrat agrarnega izvora. Ta vrsta naselij je močno razširjena predvsem po manj rodovitnih delih, vpliva na identiteto arhitekturne krajine kot splošen pojav in praviloma nima dominantne vloge.« (Fister in sod., 1993). Zaselki se običajno povezujejo s sosednjim (večjim) naseljem, od katerega so odvisni, saj v svoji strukturi nimajo vzpostavljenih servisnih dejavnosti.

Samotna kmetija je opredeljena kot »domačija z zemljiščem v celku, ločena od drugih domačij z večjimi nezazidanimi površinami (gozdom, pašnikom, njivami). V arhitekturni krajini je samotna kmetija pomembna le v redko poseljenih območjih« (Fister in sod., 1993).

Na podlagi opredelitev pojmovanj naselitvenih oblik ugotovimo, da se med seboj razlikujejo po velikosti in funkciji. Načeloma velja, da je po velikosti najmanjša oblika samotna kmetija, sledi zaselek, za tem vas oz. kmečko naselje ter enakovredno ali celo kategorično višje, podeželsko naselje. Danes največjo težavo predstavlja ločevanje med vasjo oz. kmečkim naseljem in podeželskim naseljem. Glede na to, da je kmečkih domačij in s tem kmetijskih dejavnosti, vedno manj, se tudi poimenovanje vas oziroma kmečko naselje umika splošnemu poimenovanju podeželsko naselje (Drozg, 1998).

Podeželsko naselje predstavlja širok pojem, saj med drugim vključuje pomen velikosti, središčnosti, centralnosti in funkcionalnosti. Gabrijelčič (2004) opredeljuje manjše podeželsko naselje kot naselje brez središčnega pomena in vzpostavljenih dejavnosti in storitev, ki bi oskrbovale svoje zaledje. Fikfak (2007) podrobneje opredeljuje, da naselja po številu ne presegajo 500 oz. 1000 prebivalcev. Kmetijska dejavnost je večinoma prisotna v organizacijski obliki družinskih kmetij. Naselja nimajo upravnega pomena ter nimajo razvitih kompleksnih dejavnosti. V splošnem prevladuje agrarni, neagrarni, bivalni ali turistični funkcionalni značaj naselja.

Ob preučevanju in pregledu manjših podeželskih naselij z vidika števila prebivalstva lahko spodnjo številčno mejo še znižamo. Pretežno agrarna in neagrarna funkcijska razdelitev naselij postaja vedno bolj mešane narave s številnimi vmesnimi stopnjami. Vzpostavljajo se nove dejavnosti in storitve, ki vnašajo v podeželska naselja pestrost in dinamičnost. Podeželska naselja postajajo prostor življenja in dela in z globalizacijskimi tokovi pridobivajo nove razvojne priložnosti.

Skladno s SPRS (2004) imajo majhna podeželska naselja pomembno vlogo pri oblikovanju družbene in prostorske identitete ter so najštevilnejši nosilci vizualne in strukturne krajinske identitete. Poleg tega imajo naselja in njeni prebivalci velik vpliv na razvoj in podobo krajine, saj ta predstavlja velik del slovenskega prostora. 89,1 % površine slovenske države obsegajo podeželska območja (MKGP, 2008).

2.2.1.3 Položaj podeželskih naselij na osnovi naravnih danosti in kulturne krajine

Razumevanje razvoja podeželskih naselij je povezano z razumevanjem njihovega izvora. Naravni dejavniki, ki najpogosteje vplivajo na nastanek in razvoj naselij, so podnebne in

mikropodnebnih razmere (osončenost, vetrovnost, padavine), reliefni tipi (nižine, doline, hribovja, gorovja), naravni krajinski tipi (gozd, travnik, vodovja), pedološki in hidrogeografski tipi (rodovitna, zakrasela močvirnata talna podlaga ...), rastlinstvo in živalstvo. Drozg (1995) med ključne naravne dejavnike uvršča relief, podnebje, prst in hidrologijo.

Fister in sodelavci (1993) poudarjajo položaj naselij v odnosu do geomorfoloških danosti. V to kategorijo uvrščajo: naselja na ravnini, v dolini, ob robu doline, na terasi, ob robu terase, v kotanji, na prelomnici, v (na) pobočju, na stiku s pobočjem, na griču, na vrhu griča, na grebenu, na vzpetini, na valovitem terenu ... S poznejšim razvojem naselja se odnos med položajem naselja in naravnimi danostmi velikokrat rahlja zaradi vplivov drugih dejavnikov (komunalne opremljenosti, prometne povezanosti, razvoja dejavnosti ...). Fikfak (2007) poudarja teren kot najpomembnejši dejavnik, Roberts (1996) pa naravne dejavnike združuje z vrednotenjem prebivalcev ter poudarja pomen videza in zaščite.

Primarne dejavnosti (kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo, rudarstvo) predstavljajo neposredno povezavo med naseljem in naravnimi danostmi, saj je izkoriščanje naravnih virov predstavljalo najpogostejši razlog za nastanek in razvoj podeželskih naselij. Kulturna krajina predstavlja rezultat človeškega delovanja v naravnem prostoru. Kulturno krajino lahko na preprost shematski način opredelimo kot kolobar okoli naselja, ki predstavlja vmesno polje med naseljem in naravno krajino. (Fikfak, 2007). V mnogih primerih prav kulturna krajina vpliva na značaj naselja in oblikuje njegove funkcije. Skladno s tem Gabrijelčič, Fikfak in Čok (2004) ločujejo agrarna, neagrarna in mešana naselja. Vrsto agrarnega značaja naselja opredeljuje intenzivnost kmetijskih dejavnosti v odvisnosti od urbanih vplivnih območij. Razmerje intenzivnosti dejavnosti z vplivnim območjem je opredeljeno s tipologijo krajin. Kmetijsko manj intenzivna krajina, kmetijsko manj intenzivna krajina v urbanem vplivnem območju, kmetijsko intenzivna krajina, kmetijsko intenzivna krajina v urbanem vplivnem območju predstavljajo kategorizacijske stopnje, ki po mnenju avtorjev vplivajo na odločitve pri razvijanju kmetijskih dejavnosti (Gabrijelčič, Fikfak, Čok, 2004).

Kulturno krajino lahko razumemo tudi kot izraz dejavnosti, ki niso primarne narave. Z izkoriščanjem reliefnih in podnebnih razmer se oblikujejo območja okoli naselij, ki so primerna za rekreacijske, športne in izletniške dejavnosti. Turistična in počitniška naselja s svojimi programi izkoriščajo naravne danosti. Zaradi večjega pritoka obiskovalcev, turistov, rekreativcev in športnikov, naselja razvijajo večje število servisno-storitvenih dejavnosti, ki

poleg podeželskih vključujejo urbane elemente. Avtorji uvrščajo ta naselja v kategorijo naselij sekundarnega pomena, ki ne sodijo med podeželska naselja (Gabrijelčič, Fikfak, Čok, 2004). Fister in sodelavci (1993) so na podlagi odnosa med položajem naselja in kulturne krajine razvrstili naselja, ki so ob robu kulturne krajine, ob robu gozda, ob robu agrarnih površin, v goricah, na dominantni točki ali ob vodotoku (obali, reki, potoku ...).

Obstoj pomembnega naravnega vira, biotopa, ekosistema vpliva na razvoj naselja. Zaščita in varovanje predstavljata ključni usmeritvi pri vseh posegih v prostor. Podobno kot pri turističnih in počitniških naseljih je treba razumeti ta naselja kot naselja z dodano vrednostjo, ki jo nudijo naravne danosti. Njihov razvoj vključuje večje število spremenljivk (varovalne režime, turizem, onesnaževanje ...), ki pogojujejo smiselno kombinacijo restriktivnega, a hkrati prožnejšega (ustvarjalnejšega) pristopa pri urejanju in razvoju naselij. Sinteza varovalnega in razvojnega pristopa, pod okriljem smernic trajnostnega razvoja, predstavlja usmeritve za posege v prostor.

2.2.1.4 Podeželska naselja in demografski razvoj

V podeželskih naseljih se med prebivalci, lastniki zemljišč, interesnimi skupinami in lokalnimi organizacijami, odvijajo številni procesi, ki vplivajo na demografsko stabilnost ali nestabilnost naselij. Naselja so živi organizmi, zato je treba njihov demografski razvoj razumeti skozi časovno omejena obdobja. Razvoj, stagnacija in odmiranje spremljajo naselja od njihovega izvora dalje (Fikfak, 2007).

Ravbar in Klemenčič (1997) ločujeta podeželska naselja na podlagi demografskega razvoja v tri skupine: skupino naselij s stabilnim demografskim razvojem, skupino pretežno ogroženih naselij in skupino odmirajočih naselij. Klasifikacija je opredeljena na podlagi povprečne letne stopnje rasti prebivalstva, ki odraža staranje prebivalstva, migracije, poseljenost in primanjkljaj delovnih mest.

Demografski dejavniki vplivajo tudi na opredeljevanje bivalnih območij podeželskih naselij. Krevs in Ravbar ločujeta območja urbanega načina življenja, območja pol-urbanega načina življenja ter območja pretežno ruralnega načina življenja (Drozg, 2001).

Ruralne načine življenja povezujemo s tradicionalno navezanostjo prebivalcev na prostor, v katerem živijo. Pretežno so primarne dejavnosti tiste, ki vplivajo na prebivalce ter njihovo navezanost na skupnost in obdelovalne površine (Gabrijelčič, Fikfak, Čok, 2014).

Ruralni način življenja se zaradi zmanjševanja kmetijskih dejavnosti umika pol-urbanemu načinu življenja (načinu življenja, ki delno prevzema urbane, delno ruralne vzorce). Deagrarizacija, depopulacija in industrializacija so v drugi polovici 20. stoletja vplivali na rahljanje tradicionalnih odnosov. S priseljevanjem novih prebivalcev so se vzpostavljali sodobni načini prebivanja in dela. Preplet razrahljanih tradicionalnih in netradicionalnih vzorcev je v različnih podeželskih naseljih doživel različne rezultate. Ponekod je prihajalo do uspešnih sodelovanj, oblikovanja skupnosti in načinov življenja, v večini primerov pa se pojavljajo konfliktni položaji, ki so predvsem izraz medsebojnega neprilagajanja. Pol-urbani način življenja je posledica številnih dejavnikov in njihovih medsebojnih prepletanj. S podrobnejšo analizo obravnavanega naselja jih lahko razčlenjujemo, vendar se med seboj prepletajo v merilu, ki presega merilo podeželskega naselja in njegovega vplivnega območja (dostop do kmetijskih zemljišč je v konfliktu z željo po miru, zasnova funkcionalnega dvorišča kmetijsko-gospodarskega poslopja je v konfliktu z željo po »lepo« urejeni okolici novega stanovanjskega objekta ...). Najpogostejši izraz nezmožnosti povezovanja se kaže v ločevanju tradicionalnega in sodobnega (urbanega) načina življenja, ki se fizično izkazuje v dvodelnosti starega in novega dela naselja.

Urbani način življenja zaznamujejo sodobni bivalni vzorci, ki jih lahko zaradi »uniformnosti« umestimo v kateri koli prostor. Načini življenja in posledično grajene oblike so si med seboj zelo podobni. Model enodružinske hiše z vrtom predstavlja osnovno celico današnjih družbeno-socialnih razmer. Urbani načini življenja iščejo v podeželskem prostoru zgolj priložnosti, ki njihovemu načinu bivanja dodaja vrednost (stik z naravo, čisto okolje, mir). V morfološkem smislu se prikazujejo kot novi deli naselij, ki so z avtohtonim delom naselja povezani zgolj s komunalno in prometno infrastrukturo.

Globalizacija, individualizem in informacijska tehnologija se vse bolj odražajo tudi v podeželskem prostoru. Pomen sodobnosti se velikokrat dopolnjuje z individualnostjo in odtujenostjo. Gospodarski in tehnološki napredek postavlja meje tako visoko, da jih človek kot družbeno in socialno bitje ne more več doseči. Na podeželskem območju se skupnosti rahljajo, saj postaja merilo samozadostnosti prebivalcev tako visoko, da se jim ni treba več medsebojno povezovati. Model bivanja na samem, v stiku z naravo, brez motečih dejavnikov

predstavlja nadgradnjo modela »hišice na robu naselja s pogledom na gozd«. Tehnološki vidik samooskrbnosti, ki zagotavlja še energetska neodvisnost, je že na vidiku in vse kaže, da se bodo v podeželskem prostoru razvijale nove (ne)socialne oblike poselitev. Individualna sodobna poselitev postavlja vzporednice s samostojno kmetijo v prostorskem in socialnem smislu, nikakor pa v smislu dejavnosti. V primeru samotne kmetije so njene dejavnosti neposredno povezane s fizičnim prostorom, ki jo obkroža (kmetijstvo, gozdarstvo, obrt), v primeru individualne poselitve pa dejavnosti temeljijo na navideznem prostoru informacijskih tehnologij. Ob tem se pojavi konfliktnost z načelom trajnostnega razvojnega vidika, ki stremi k varovanju okoljskih sistemov. Ne glede na prostorsko in ekološko nespornost bo izvedba nove gradnje na „novih zemljiščih“ še vedno pomenila poseg v naravo.

Na demografsko strukturo vpliva vedno več dejavnikov. Najpogosteje so poudarjeni: mobilnost, migracije, staranje prebivalstva, servisne storitve, dedovanja in razdrobljenost zemljišč, izseljevanja mlajših ljudi, priseljevanja novih prebivalcev, informacijska tehnologija, zaposlitev na domu, odnosi med prebivalci, spremenjene gospodarske in socialne razmere, oddaljenost od osrednjih krajev, praznjenja naselij, propadanje zapuščenih objektov ... Različne kombinacije in pomen dejavnikov ustvarjajo v vsakem naselju vplive, ki ustvarjajo družbene razmere. Na podlagi tega ugotavljamo, da so glavni okvir za demografsko kategorizacijo, hitro spreminjajoče se družbene in gospodarske razmere.

2.2.2 Opredelitev vzorcev, oblik, kategorij in procesov med naselji

2.2.2.1 Podeželska naselja in morfološka struktura

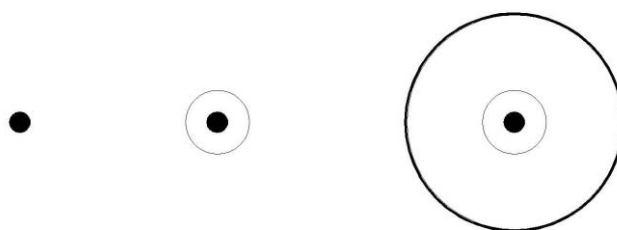
Morfologija naselja predstavlja neposreden izraz človekove prisotnosti v prostoru. Okolijske, družbene in gospodarske razmere se izkazujejo skozi zgradbo in obliko naselja, ki predstavljata osnovo za razvrščanje naselij med strnjena in nestrjena (ZIENUS, 2008), podrobneje pa med gručasta, obcestna, razpršena in razložena naselja.

Kategorizacijo naselij na osnovi morfološke strukture so obravnavali številni avtorji. Fister in sodelavci (1993) uvrščajo naselja med strnjena (zgoščena) in razdrobljena; razpršena; raztresena; razpostavljena; naselja z izločenimi skupinami; razrasla; razložena; razvita; razpotegnjena; združena (zložena); sestavljena (iz več jeder ali gruč); raščena; naselja, vzporedna s komunikacijo; naselja, enostransko ali dvostransko vzporedna s komunikacijo; naselja, podaljšana vzdolž komunikacij na osnovi prostorske specifik. Nadalje razlikujejo

naselja po stopnji izoblikovanosti na pravilno, nepravilno, izrazito in neizrazito naselje. Fikfak (2007) analizira strnjene (zgoščene) in razpršene oblike naselij, ki jih pojasnjuje preko razumevanja nukleacijskih in disperznih vzorcev (Fikfak, 2007).

Drozg (1995) poudarja stanovanjsko hišo, gospodarsko poslopje, prometnice, središče, lego in položaj kot konstitutivne elemente naselja, ki se med seboj povezujejo po načinih postavljanja objektov, načinih speljave prometnic, načinih oblikovanja središča ter načinih lociranja objekta. Na podlagi 17 možnih načinov povezave med morfološki elementi je poudaril alpski, predalpski, kraški, primorski, panonski in subpanonski tip naselij. Poimenovanje tipov je povezano s prevladujočo stopnjo pojavljanja morfoloških elementov in povezav v določenem regionalnem kontekstu. Drozgova analiza in kategorizacija se v precejšnji meri naslanja na tradicionalne oblike in vzorce, ki izhajajo iz razmerij do pokrajinskih enot in kulturno zgodovinskih območij.

Morfološko strukturo naselja lahko tudi poenostavimo v koncentrično shemo središča – osrednjega prostora (javni trg, ulica, znamenje, cerkev ...), prehodnega območja (stavbno tkivo in notranji vmesni prostori) ter zunanji rob naselja, ki predstavlja mejo z naravno in / ali kulturno krajino (Fikfak, 2007). Koncentrična zasnova se naslanja na morfološko zasnovo avtohtonih naselij, vendar jo je mogoče uporabiti tudi za novejša dela, ker vsebuje vsaj 2 parametra (npr. stavbno tkivo in rob). Koncentrične sheme v podeželskem prostoru povezujejo zunanji vplivni ali vmesni prostori naravne in kulturne krajine ter prometna, komunalna in informacijska infrastruktura.



Slika 1: Shematski prikaz naselja, naselja z vplivnim območjem (sociotopa) ter naselja, vplivnega in širšega regionalnega območja (submikroregije)

Figure 1: Schematic representation of a settlement, settlement with its sphere of influence (sociotope) and settlement with influential and broader regional area (submicroregion)

2.2.2.2 Spremembe in razvojne smernice v morfološki strukturi podeželskih naselij

Na podeželskih naseljih puščajo pečat številne socialne, gospodarske in gradbeno tehnične spremembe. Naselja se z razvijanjem, s stagniranjem ali s propadanjem navznoter ter razraščanjem navzven, spreminjajo in izgubljajo svojo izvorno obliko, zgradbo in podobo. Fizični izrazi sprememb se kažejo v gradbenih, programskih in funkcijskih preobrazbah obstoječih objektov, nastajanju novih delov naselja, vzpostavljanju novih razmerij med javnim in zasebnim prostorom, opremljanju objektov s komunalno, prometno in informacijsko infrastrukturo ... Vzpostavljajo se nova razmerja znotraj naselja in med naseljem ter njegovo okolico. Ne glede na to Drozg (2001) trdi, da je še vedno mogoče zaznati razliko med starimi (izvornimi) in novimi deli naselja, in to posledično narekuje izbor pristopov pri urejanju podeželskih naselij.

Znotraj naselja in v njegovih strnjениh delih so najpogosteje opazne naslednje spremembe: propadanje in nevdrževanje objektov, ločevanje domačij na stanovanjski in gospodarski del, spremembe namembnosti kmetijsko-gospodarskih objektov v garaže, lope, drvavnice, shrambe, delavnice, ograjevanje dvorišč, ukinjanje vmesnega (poljavnega) prostora, vzpostavljanje urbanih elementov (pločnikov, javne razsvetljave, ekoloških otokov ...), spreminjanje rabe funkcionalnih zemljišč v vrtove, zelenice, parkirna mesta, ukinjanje tržnih prostorov, urejanje prometnih poti ... (Ravbar, 2000). Fizične spremembe so izraz sodobnega (netradicionalnega) načina življenja. Posege v prostor pa opravičujejo tudi zahteve pravilnikov in normativov, ki temeljijo na osnovnih potrebah današnjega človeka. To predstavlja glavni vir konfliktnih položajev, ki se dogajajo pri preobrazbah avtohtonih delov naselij.

Novi deli naselij se razraščajo iz avtohtonega dela naselja navzven. Rast je lahko usmerjena ali neusmerjena, v obeh primerih pa zaseda nova zemljišča, in tako sproža nove procese v razvoju naselja.

Spontan, neusmerjen razvoj se največkrat odraža v razpršeni gradnji. Z vidikov trajnostnega razvoja, racionalne rabe površin in usmerjanja poselitev velja za negativen pojav. Veliko porabo zemljišč z ekstenzivno pozidavo (gradnja na sredini parcele), neracionalno (predolgo) komunalno in prometno opremljanje z dragim vzdrževanjem, veliko porabo energije (preveliki objekti), izgubo kakovostnih zemljišč, razdrobljenost poselitvenega vzorca, zmanjševanje pomena socialnih skupnosti, izgubljanje oblikovnih značilnosti, onesnaževanje okolja,

neprilagojenost lokalnim razmeram, vizualno degradacijo, nepremišljene posege v naravno krajino in zmanjševanje naravnega prostora, pomanjkanje planskih in upravnih instrumentov... spremljajo premalo premišljene odločitve pri usmerjanju razvoja (Drozg, 2001). Precejšnjo težavo predstavlja obzidava avtohtonih delov naselja z novimi stanovanjskimi objekti. S takšnimi posegi se fizično prekinjajo povezave med kulturno krajino in kmetijami, in to pogosto prispeva k stagnaciji in propadanju kmetij znotraj naselij. Po drugi strani je treba upoštevati dejavnike, ki sprožajo razpršeno gradnjo: stik z naravo, čisti zrak, mir, odmaknjenost od motečih elementov obstoječe poselitve. V večini primerov gre za dejavnike, ki zasledujejo enosmerno razumevanje prostora in stremijo zgolj k zadovoljevanju lastnih potreb.

Usmerjen razvoj novih delov naselja se sooča s številnimi vprašanji. Kako zasnovati novi del v odnosu do avtohtonega? Ali ga je sploh treba zasnovati? Ali se bo z novim delom razvrednotila avtohtona podoba in regionalna identiteta izvornega dela naselja? Ali se bosta dela med seboj povezovala, dopolnjevala in se prilagajala drug drugemu? Ali bo novi del prispeval k prepoznavnosti naselja kot celote? Ali je razvoj novega dela z vidika trajnostnega razvoja sprejemljiv? Ali so potrebe po novih površinah utemeljene?

Z razvojem podeželskih naselij so se v drugi polovici 20. stoletja na slovenskem ukvarjali arhitekti Mušič (Obnova kmeškega naselja, 1947), E. Ravnikar, Gabrijelčič ... (Gabrijelčič, Fikfak, 2002). Njihovo delo je temeljilo na modelnih projektnih pristopih, ki so izhajali iz obstoječih razmer obravnavanih naselij. Pri zasnovah pa so se naslanjali tudi na aktualne prostorske paradigme urejanja prostora. Rezultati pristopa so bili bodisi ureditveni in zazidalni načrti bodisi konceptualne sheme. Okolijske, družbene in gospodarske potrebe spreminjajo potrebe in načine življenja, zato je treba izvedbene načrte neprestano preverjati, dopolnjevati ali izdelovati na novo.

Uspešen razvoj podeželskih naselij je mogoče doseči z upoštevanjem smernic in napotkov, ki upravičujejo izvedbo posegov. Prenova, zgoščevanje, zaokroževanje, zapolnjevanje, gradnja na novih zemljiščih so temeljni prostorski ukrepi, s katerimi se najpogosteje posega v podeželska naselja.

Glede na smernice v nalogi Poselitvena območja ter usmeritve in merila za razvoj in urejanje naselij (Drozg in sod., 2001), se v strnjene dele naselij posega s prenovo, ki vključuje prostorsko-tehnične, programske in funkcijske postopke: stabilizacijo, utrjevanje,

intenziviranje, izboljšave, vgrajevanje vitalnih členov, aditivno transformiranje, regeneriranje, presnavljanje, prenavljanje ... Pri tem so pomembni kontekst, varovanje in nadgradnja obstoječega naselja. Prednost izvedbe posegov v strnjene strukture se kaže v manjši porabi energije in nižjih stroških vzdrževanja. Pristop k prenovi mora izhajati iz obstoječega stanja. Skladno s tem je treba izvajati posege v ustreznem merilu in s prilagodljivim projektnim pristopom. Stvarne situacije se ne smejo izključevati, izkoristiti pa je treba vse instrumente za izboljšanje stanja.

V razpršene dele se posega z zgoščanjem, zaokroževanjem robov zazidanih območij, priključevanjem območij razpršene pozidave k naseljem, zapolnjevanjem vrzeli, združevanjem prostostoječe zidave v grozde (dekoncentrirana koncentracija), vzpostavljanjem kompaktne zasnove in sanacijo gradbene strukture.

Širitev novih delov je odvisna od sprejemljivosti posegov v prostor. Pri grajenju novih delov je treba preučiti naravne razmere, opremljanje s komunalno infrastrukturo, prisotnost naravne in kulturne dediščine, prostorskih razmerij do obstoječega dela naselja, dominant, topografskega položaja, vedut, priključevanja na infrastrukturna omrežja ...

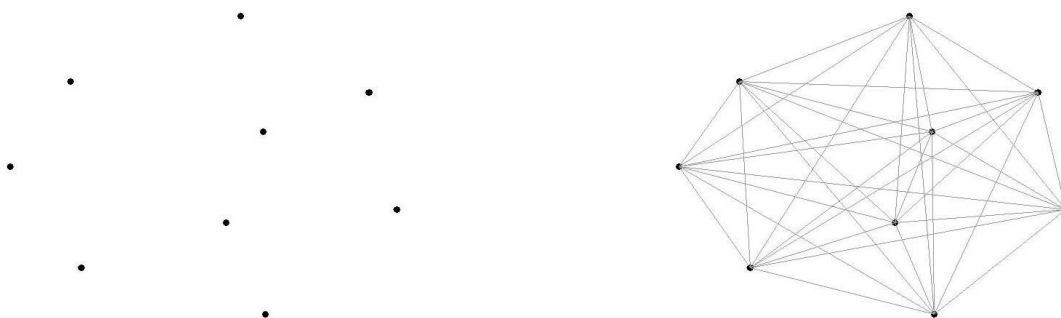
Drozg in sodelavci (2001) predlagajo različne vrste posegov glede na tip podeželja. V naseljih urbaniziranega podeželja predlagajo uravnoteženost prostorskega razvoja med "izgrajevanjem, sanacijo, prenavo ter širjenjem" (Drozg in sod., 2001). Pri naseljih na manj urbaniziranem podeželju predlagajo zapolnjevanje, zaokroževanje, prenavo in vzpostavljanje kompaktnih zasnov. V naseljih, neposeljenih in redko poseljenih območjih, pa posegi stremijo k ohranjanju avtohtonih oblik naselij naravne krajine.

Gabrijelčič in Fikfak (2002) predlagata smernice pri posegih v prostor podeželskih naselij, ki morajo biti predhodno preverjene na obravnavani lokaciji. Posegi v zaselke morajo biti takšni, da ne prihaja do zlivanja v obcestno pozidavo. Razvoj samotnih kmetij se mora prilagajati avtohtoni arhitekturi. Razpršena poselitev se rešuje z zaokroževanjem in oblikovanjem večjega števila manjših zgoščenih enot. Pri gručastih naseljih se dopolnilna gradnja prilagaja linijam in kompoziciji obstoječih dominantnih prostorov z oblikovanjem funkcionalno zaokroženih gruč. Pri obcestnih zasnovah naselij je predlagana izvedba obvozne ceste. Novi programi naj se umeščajo v manjše objekte. Pri zasnovah naj se upoštevajo robi naselij.

Na podlagi smernic trajnostnega razvoja lahko pri posegih v prostor razmišljamo v naslednjem vrstnem redu: prenova, nadomestna gradnja, zapolnjevanje prostih površin znotraj naselja, uporaba novih površin za namen zapolnjevanja in zaokroževanja roba, sanacija razpršene gradnje in na koncu širitev naselja (Drozg, 2001).

2.2.2.3 Odnosi in tokovi med podeželskimi naselji

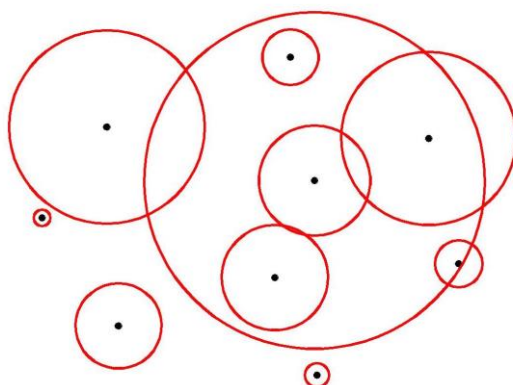
Naselja oblikujejo med seboj prostorsko in funkcijsko mrežo. Odnosi med njimi so izraz tokov, ljudi, blaga, idej in informacij (Berry in sod., 1976). Naselja imajo razvite lastne okoljske, gospodarske in družbene značilnosti. Nekatere so si med seboj podobne, druge se razlikujejo. Podobnosti in razlike ustvarjajo »energetske potenciale«, ki ustvarjajo »napetost« in s tem »gibanje osnovnih delcev«. Prispodoba s svetom elektronike je umestna, saj pojasnjuje številne procese, ki se odvijajo med podeželskimi naselji.



Slika 2: Naselja ter povezave med njimi

Figure 2: Settlements and their mutual connections

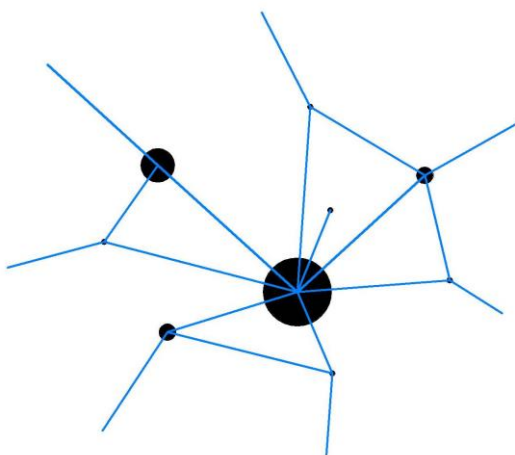
Naselja imajo izoblikovano eno ali več gravitacijskih območij dejavnosti, ki jih opravljajo prebivalci. Gravitacijsko območje je lahko kar koli, kar ustvarja »dinamične silnice« (storitev, izdelek, specifična ponudba). Naselja imajo različno število gravitacijskih območij. Načeloma velja, da večje število gravitacijskih območij uvršča naselje na višjo stopnjo gravitacijske vplivnosti in privlačnosti. Ne glede na število dejavnosti so vsa naselja v skupni kategoriji z dejavnostmi, ki jih opravljajo prebivalci. V praktičnem smislu lahko gravitacijsko privlačnost najlažje opredelimo kot tokove »gospodarskih dejavnosti«. Primer: v naselju št. 1 je pet obrtnikov, v naselju št. 2 so trije obrtniki. Obe naselji imata obrtnike, zato sodita v isto kategorijo naselja, ki ima obrtnike. Naselji sta s s tega vidika enakovredni.



Slika 3: Naselja in gravitacijska območja

Figure 3: Settlements and gravitational areas

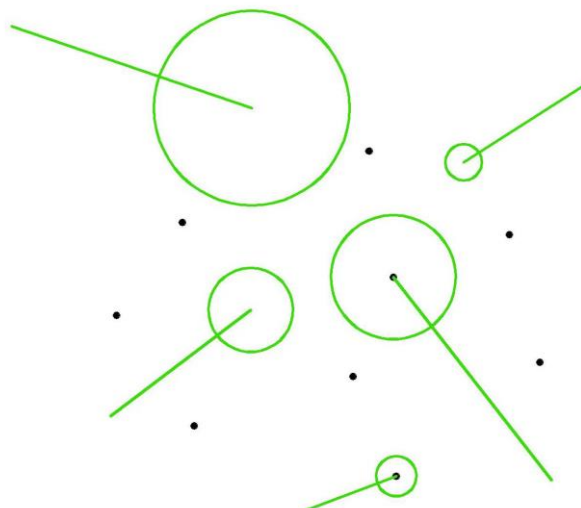
Kokole (1969 - 1984), Vrišer (1988 - 1999) in Ravbar (1993, 2000) so opredeljevali različne stopnje centralnosti naselij. Program najnižje (prve) stopnje centralnosti je opredelil Vrišer (1999) s takoimenovanimi krajevnimi in lokalnimi središči. Pri preučevanju manjših podeželskih naselij ugotavljamo, da v naseljih zelo redko obstajajo hkrati vse osrednje dejavnosti. V večini primerov pa sploh ne obstajajo. Ne glede na to so potrebe prebivalcev (bivanje, delo, izobraževanje, zdravstvo, rekreacija, nakupovanje, obiskovanje prireditev ...) v vseh naseljih enake. Skladno s tem ugotavljamo, da so prebivalci v naseljih brez teh storitev na slabšem kot prebivalci v naseljih, ki imajo storitve. To povzroča drugo vrsto tokov, ki temeljijo na ravni zadovoljevanja osnovnih potreb. V tem primeru gre za »servisne tokove«, ki v teoretičnem smislu sledijo Christallerjevi shemi osrednjih krajev.



Slika 4: Naselja in servisni tokovi

Figure 4: Settlements and services

Tretjo vrsto odnosov med naselji predstavljajo »tokovi privlačnosti«, ki so izraz naravnih in kulturnih danosti. Odražajo se v pritoku novih stanovalcev ali obiskovalcev, ki prihajajo od drugje. Nove prebivalce ali obiskovalce privlačijo posebnosti, ki jih v drugih naseljih in območjih ne najdejo (naravni spomenik, bivalni pogoji, mir ...)



Slika 5: Naselja in "tokovi privlačnosti"

Figure 5: Settlements and »its attractiveness«

Primerjava tokov poudarja tri temeljne odnose med naselji. Tok gospodarskih dejavnosti postavlja naselja v enakovreden položaj in je vezan na prostorsko omejeno območje. Tok servisnih storitev temelji na organizaciji in razmestitvi servisnih storitev, ki postavlja naselja v hierarhični položaj. Tok privlačnosti pa poudarja edinstvenost naselij. Odnose med podeželskimi naselji torej zaznamujejo vidiki enakosti, hierarhičnosti in edinstvenosti.

Podobno kot naselja lahko opredelimo tudi odnose vmesnih prostorov (vplivnih območij) naselij. Enakost se izkazuje skozi podobnosti naravne in kulturne krajine, hierarhičnost se izkazuje skozi vidik izkoriščanja teh danosti (specializirano, intenzivno kmetijstvo predstavlja višjo hierarhično stopnjo kot manjše samooskrbno kmetovanje ...), edinstvenost pa se odraža v izjemnih naravnih ali ustvarjenih danostih.

Fizični pogoj za tokove predstavlja medsebojna povezanost. Prometne povezave omogočajo mobilnost in vzpostavljanje odnosov. Komunalna, prometna in informacijska infrastruktura pa omogoča izpolnjevanje glavnih potreb življenja in dela prebivalcev. Infrastruktura je v tem oziru »žični sistem« po katerem se pretakajo »impulzi«.

Prepletanje enakosti, hierarhičnosti in izjemnosti odpira številne kombinacije v enem ali med več naselji. Vse smeri razvoja so smiselne, vendar jih je treba izbrati glede na okolijske, gospodarske in družbene posebnosti naselij in njihovih vplivnih območij.

2.2.2.4 Središčnost, centralne funkcije in dejavnosti v podeželskih naseljih

Razvoj dejavnosti, ki išče priložnosti v ožjem in širšem območju, ustvarja določeno stopnjo središčnosti. Ob tem je treba ločevati pomen središčnosti od pomena centralnosti oziroma osrednjih funkcij.

Opremljevanje podeželskih naselij sovпада z obstojem dejavnosti in programov, ki opredeljujejo stopnje centralnosti. Prva stopnja Vrišerjeve 6-stopenjske velikostne opredelitve naselij vključuje dejavnosti in programe krajevne skupnosti, trgovine z mešanim blagom, nepopolne ali popolne osnovne šole, gostilne ali gostišča. Naštete dejavnosti opredeljujejo najnižjo oz. krajevno ali lokalno raven s krajevnimi in lokalnimi središči. (Vrišer, 1999). Opredelitev stopenj centralnosti izhaja iz Christallerjeve teorije središč, v kateri so poudarjena hierarhična razmerja med naselji glede na stopnje centralnosti in opremljenosti (Christaller, 1933).

Vrišerjeva 6-stopenjska kategorizacija naselij je pomembna v smislu razumevanja policentričnega razvoja in enakomerne razdelitve dejavnosti in storitev. Glede na to, da večina podeželskih naselij nima razvitih osrednjih funkcij jih, skladno s Christallerjevo in Vrišerjevo opredelitvijo, razumemo kot naselja v zalednem območju, ki gravitirajo k naselju z izoblikovano določeno stopnjo centralnosti.

Ne glede na to, ne moremo zanikati tokov in dejavnosti, ki se odvijajo znotraj in med naselji brez osrednjih funkcij. Ta med seboj oblikujejo različne oblike središčnosti, ki jih je treba razumeti večplastno in fluidno, saj so dinamične in se hitro spreminjajo. Stopnje centralnosti pod Vrišerjevo prvo stopnjo osrednjih funkcij niso opredeljene, med prebivalci in njihovimi naselji pa se vseeno poudarjajo povezave. Primer: otroško ali športno igrišče v določenem naselju ustvari višjo stopnjo središčnosti otroške dejavnosti kot v drugih naseljih, ki nimajo izvedenih otroških ali športnih igrišč.

Razumevanje središčnosti in vplivnih območij je s tega vidika inverzno točkovnemu opredeljevanju centralnosti, ki ga vzpostavlja policentrični model. Če predpostavimo naselje kot središče, je njegovo vplivno območje lahko naravna in kulturna krajina. Središče lahko predstavlja tudi katera koli druga prostorska oblika ali dejavnost (kmečko gospodarstvo, njiva, balinišče ...), ki ustvarja gravitacijsko polje privlačnosti. Zasnovo lahko razvijemo še nekoliko naprej v smislu, da se znotraj vsakega naselja lahko vzpostavijo številna središča s svojimi vplivnimi območji, ki se lahko med seboj prekrivajo (Löscheva teorija ekonomske krajine).

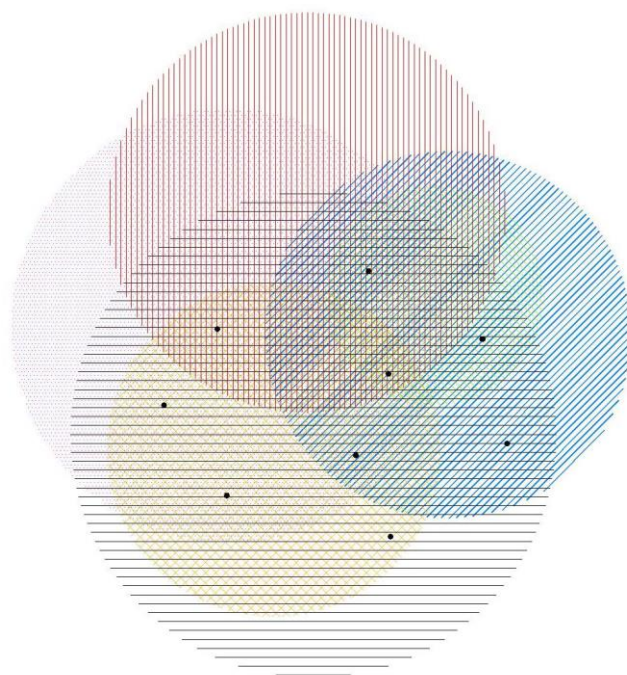
Skladno s tem lahko središča predstavljajo vse, kar ima sposobnost ustvarjanja gravitacijskih sil. V praktičnem smislu razumemo podeželska naselja in njihova vplivna območja kot prostor mikrogeneričnih središčnih polov, ki ustvarjajo pogoje za okolijski, družbeni in gospodarski razvoj.

Načina opredeljevanja središčnosti in tokov ne moremo posploševati, ker ima vsako naselje z vplivnim območjem lastne značilnosti. Ključnega pomena predstavlja dobro poznavanje naselja, ki vključuje razumevanje njegovih prebivalcev, njihovih dejavnosti, zgodovinskih okoliščin in odnosov, ki zaznamujejo preteklost, sedanost in prihodnost.

2.2.3 Analiza obstoječih teorij, tehnik in metod proučevanja

2.2.3.1 Uvod

Poznavanje in razumevanje obstoječih teorij, tehnik, zasnov in metod proučevanja predstavlja osnovo za odločitve pri posegih v prostor. Zaradi edinstvenosti vsakega naselja, njegovega vplivnega območja in odnosa do ožje in širše okolice, imajo naselja različno razvite okolijske, družbene in gospodarske značilnosti. Skladno s tem je treba razumeti in uporabljati teoretične pristope, ki jih je treba ustrezno ovrednotiti in smiselno uporabiti za vsak obravnavan primer. V večini primerov se izkaže, da se zaradi prepletenosti naravnih in ustvarjenih danosti ter vidnih in nevidnih dejavnikov, ne moremo nasloniti zgolj na eno metodo, teorijo, zasnovo ali tehniko. Nasprotno pri vsakem obravnavanem primeru se srečujejo komponente različnih teoretičnih pristopov, ki predstavljajo osnovo za individualne pristope. V nadaljevanju sledi predstavitev teorij, tehnik, zasnov in metod, ki neposredno ali posredno vplivajo na razvoj podeželskih naselij.



Slika 6: Shematski prikaz prepleta teorij, pristopov, konceptov in tehnik pri obravnavi podeželskih naselij

Figure 6: Schematic representation of the mix of theories, approaches, concepts and techniques used for the treatment of rural settlements

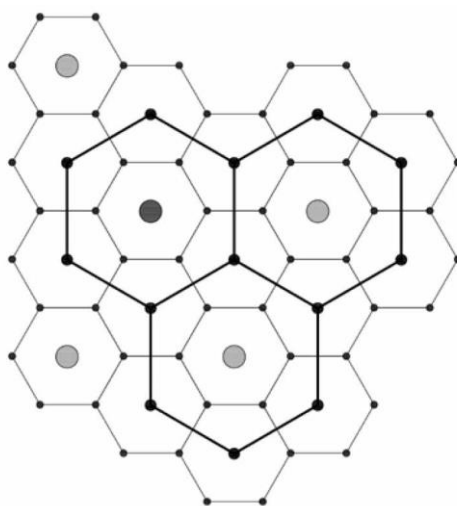
2.2.3.2 Lokacijske teorije

Christallerjev model osrednjih krajev velja za temeljno prostorsko teorijo, ki temelji na predpostavki, da veljajo med naselji hierarhična razmerja pri stopnjah centralnosti in opremljenosti, vrstah dejavnosti za oskrbo prebivalstva in številčni odnosi med poselitvenimi oblikami (»x-zaselki so odvisni od y-vasi in y-vasi, skupaj z x-zaselki, spadajo v vplivno območje y-naselja« (Fikfak, 2007)). Teorijo je mogoče prenesti na različna merila. Tako so lahko osrednji kraji tudi majhna naselja, vendar morajo do ostalih naselij vzpostaviti hierarhična razmerja. Po Christallerju naj bi vplivno območje najnižjega osrednjega kraja obsegalo zemljišče 4 - 5 km radialne oddaljenosti od osrednjega kraja s skupno površino 45 km² in 7 km razdaljo med središčnimi (osrednjimi) kraji. Območje vključuje približno 800 prebivalcev (Fikfak, 2007).

Teorija temelji na prostorski mreži (satovju) namišljenih heksagonalnih območij, ki so vzpostavljena v krajini. Osnovno strukturo predstavlja šest odvisnih, hierarhično nižjih naselij,

in eno centralno. Pri tem velja, da so heksagonalna območja odvisna od transportnih in servisnih dejavnosti ter posledično omogočajo več možnosti povezav naselij z osrednjimi kraji. Poleg 7-mrežne strukture so se uveljavile še 4-mrežne (6 polovic + osrednji kraj) ter 3-mrežne strukture (6 tretjin + osrednji kraj) (Fikfak, 2007). Teoretična čistost metode se v resničnosti izgubi zaradi prisotnosti fizičnih (naravnih) omejitev in s tem neenakega položaja izvedenih prometnih povezav in stroškov distribucije, ki se razlikujejo od dolžin poti, različnih sistemov in tipov transporta, neenakomerne razporejenosti prebivalcev in dobrin v prostoru, neenakosti kupnih moči med prebivalci, individualnih preferenc pri izbiri storitev v osrednjem kraju, neresničnost perfektnega tekmovanja med podjetji, ki ponujajo dobrine in storitve. Osrednji kraji pa lahko opravljajo več nalog, ki se s časom spreminjajo (Waugh, 1990).

Christallerjev model osrednjih krajev lahko v določeni meri prenesemo med podeželska naselja in njihova vplivna območja. Večina manjših podeželskih naselij nima izoblikovanih osrednjih dejavnosti, imajo pa izoblikovane funkcije, ki ustvarjajo določeno stopnjo središčnosti in s tem gravitacijskih privlačnosti. Distribucija blaga in storitev je prilagojena merilu velikosti naselja, številu prebivalcev in stopnji razvitih dejavnosti. Najlažje si to predstavljamo v tradicionalnem smislu z vidika ravni samooskrbe, ki temelji na naravnih in ustvarjenih danostih območja naselja. Primer: določena storitev, izdelek ali pridelek, ki nastaja v naselju, lahko predstavlja gravitacijsko privlačnost za kupce ali odjemalce storitev iz istega ter bližnjih ali oddaljenih naselij.



Slika 7: Shematski prikaz Christallerjeve teorije centralnih krajev (povzeto po: Agrwall, 2001)

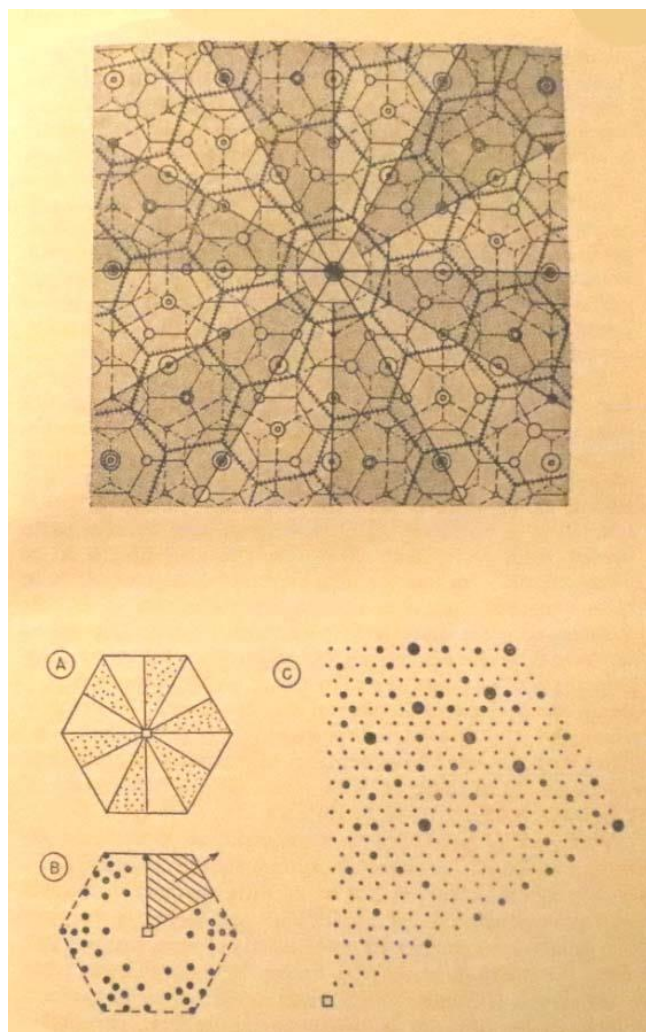
Figure 7: Schematic representation of the Christaller's central place theory (Agrwall, 2001)

Z gospodarskega vidika predstavlja Löscheva teorija »ekonomske krajine« nadgradnjo Christallerjeve teorije. Model izhaja iz heksagonalne mreže, vendar je bolj prilagojen okolju, manjšim naseljem, teorijam podjetništva in območjem trgovanja. V gospodarskem smislu so upoštevane prednosti naravnih in ustvarjenih danosti, dobrin in storitev ter iskanje »kraja z najmanjšimi proizvodnimi stroški in najboljšimi prodajnimi možnostmi« (Vrišer, 1978).

Kljub temu da so teoretične predpostavke homogenega ravninskega prostora, enakomerne razporeditve surovin, enotne cene stroškov prometa ter razporeditve prebivalstva v resničnosti nedosegljive, je smiselno poudarjena vloga proizvodno-tržnih območij in pomen konkurenčnosti med enakimi dejavnostmi.

Podobno kot pri Christallerjevem heksagonalnem modelu se vzpostavljajo proizvodno-tržna območja v obliki šesterokotnikov, njihove stranice pa predstavljajo preseke vplivnih območij. Skladno s tem govorimo o proizvodno-tržnih območjih enakih kategorij. V prostoru se sočasno vzpostavljajo heksagonalne mreže večjih dimenzij, ki, enako kot nižje ravni, tvorijo lasten sistem, ki se razpreda po skupnem prostoru.

Teorijo lahko razumemo kot multiplikacijo in fraktalno nadgradnjo Christallerjevega modela, ki opredeljuje pomen pestrosti ekonomskega prostora, proizvodno-tržnih odnosov ter vpeljuje različne ravni regionalnih prostorskih dimenzij. Primer: servisne storitve enake ravni in programa (npr. živilska trgovina) imajo lastno gravitacijsko (vplivno) območje. Mejo gravitacije predstavlja meja vplivnega območja. Če obstaja v naselju druga dejavnost (specialistična trgovina), se vzpostavlja vplivno območje, ki obsega večjo površino, in s tem v svoje vplivno območje vključuje večje število naselij, tudi tiste, ki si na ravni živilske trgovine konkurirajo. Lösche se je zavedal, da naravne danosti, nepredvidljivo delovanja trga, različne poselitve prebivalstva in neenakovrednost prometnih povezav zmanjšujejo teoretično čistost modela. Ne glede na to, je z vidika razvoja podeželskih naselij, zasnova pomembna zaradi soobstoja in povezovanja različnih dejavnosti.



Slika 8: Löscheva teorija „ekonomske krajine“ (povzeto po Vrišer, 1978)

Figure 8: Lösch's theory of Economic Landscape (Vrišer, 1978)

Korak dlje v razumevanju velikosti heksagonalnih oblik je naredil W. Isard. Ugotovil je, da se omrežja prostorsko zmanjšajo v gravitacijsko močnejših območjih, oziroma območjih, ki imajo vzpostavljeno večje število osrednjih krajev, dejavnosti in ponudbe, ter obratno povečujejo pri gravitacijsko šibkejših območjih. S tem je utemeljil spremenljivost velikosti togih heksagonalnih mrež, ki sta jih razvijala Christaller in Lösch (Vrišer, 1990). Dinamičnost gospodarskega prostora je nadgradil z načeli teorij iger, kjer je poudarjal možnost zamenjav gospodarskih dejavnikov, ki v odnosu do osrednjih naselij in aglomeracij tvorijo vedno nove heksagonalne oblike (Kušar, 2008).

Perrouxova »teorija razvojnih polov« temelji na vzpostavljanju dejavnosti, ki imajo določen vpliv v ožjem ali širšem območju. Razvojni pol predstavlja vsebinsko in lokacijsko ustrezno izbrana dejavnost, ki prispeva k razvojnim spremembam. Razvojna sprememba lahko vpliva na nastanek novih ali revitalizacijo obstoječih dejavnosti. Razvojne pole, ki ustvarjajo zgolj enosmerne tokove, lahko razumemo kot delno uspešne, saj izpolnjujejo zgolj parcialne interese matičnih dejavnosti. Neprimerno izoblikovan pol pa ne škoduje zgolj razvojnim perspektivam, temveč celo obstoječemu stanju obravnavanega območja (Vrišer, 1978). Teorija razvojnih polov je skupaj z razvojem endogenih virov aktualna v današnjem času, zlasti s spodbujanjem naložb, v podeželskih naseljih. Ključnega pomena je presoja merila in zavedanje, kakšen vpliv imajo dejavnosti na okolijske, družbene in gospodarske razmere.

Friedmanov center-periphery model predstavlja nadgradnjo Perrouxove teorije in temelji na vzpostavljanju gostejše mreže osrednjih točk. Z večanjem števila funkcij v naseljih različnih hierarhičnih ravni se povečuje povezanost z njihovimi vplivnimi območji. Glavni cilj je v tem, da se razvojni poli dekoncentrirajo, in prispevajo k bolj enakomernemu razvoju na širšem območju (Vrišer, 1978).

Teorija razvojnih polov in center-periphery model se pri uspešnem razvoju podeželskih naselij medsebojno prepletata. Razvojne pole razumemo kot središča, ki ustvarjajo dodano vrednost naselju. Njihov dolgotrajni obstoj je odvisen od odnosa, ki ga vzpostavljajo z vplivnim (periferim) območjem. V nasprotni smeri je prav tako pomembno, da se tudi vplivna območja zavedajo pomena razvojnega pola in sodelujejo z njim pri njegovem razvoju. Medsebojno sodelovanje in vzajemnost se odražata z vzpostavljanjem novih funkcij ali nastankom novih razvojnih polov (središč), ki nadalje bogatijo obravnavano območje. Primer: razvoj dejavnosti v podeželskem naselju lahko, poleg uporabe lokalnih danosti, nudi zaposlitev lokalnim prebivalcem. V nasprotni smeri lokalni prebivalci pomagajo pri razvoju dejavnosti z nudenjem lastnih sredstev, uporabe zemljišč ali opravljanjem storitev.

2.2.3.3 Teorije in koncepti vertikalnih ravni

Pri razvoju podeželskih naselij se srečujemo z zasnovama stabilizacijske razvojne politike in oskrbne regionalne politike. Zasnovi izhajata iz vertikalnih ravni upravljanja (država, občina, krajevna skupnost) in stremita k zagotavljanju enakih možnosti za življenje in delo vsem prebivalcem, ki so na obravnavanem območju. Temeljni ukrepi so opremljanje naselij,

izgradnja komunalne infrastrukture, prometnih povezav, izvajanje servisnih storitev in zagotavljanje pogojev za ustvarjanje delovnih mest. Glavni motiv predstavlja ohranjanje stabilne ravni razvoja. Zasnovi sta sistemsko naravnana in upravno politično vodena ter ne temeljita na izkoriščanju priložnosti ali izogibanju slabostim. Smiselnost ukrepov je velikokrat vprašljiva, zlasti pri stabilizacijski razvojni politiki. Težavo predstavlja neracionalnost ustvarjanja pogojev za dejavnosti in zaposlovanje na območjih, ki ne zagotavljajo dolgoročnih konkurenčnih možnosti za njihov obstanek (Vrišer, 1978).

Zasnova proizvodnega ali gospodarskega rajona temelji na vzpostavljanju močnih in velikih energetske, kmetijskih in proizvodnih jeder. Za svoje delovanje potrebujejo velike površine, ki se opirajo na naravne vire, tradicijo ali temeljijo na specializaciji določenih dejavnosti. Zasnova je zanimiva z vidika razvoja obrobni in depopulacijskih podeželskih območij z velikim agrarnim potencialom (Gabrijelčič, 2004). V takih območjih in naseljih naj bi bilo vse podrejeno intenzivnim in specializiranim kmetijskim dejavnostim. Temu bi se prilagajale organizacije naselij, obdelovalnih površin, zasnova prometnic, izvajanje agrarnih operacij (založbe, melioracije, komasacije ...), vzpostavljanje modernih farm in kmetijsko intenzivnih postopkov. Na podlagi tega je treba kmetijstvo razumeti predvsem kot poslovno dejavnost. To terja učinkovit trženjski pristop in vzpostavljanje konkurenčnih prednosti, tudi v oblikah monokulturnih agrarnih usmeritev.

Teorija funkcionalnih območij velja za najbolj uporabljeno obliko usmerjanja prostorskega razvoja z vidikov namenske rabe prostora. Končni rezultati so planski dokumenti, v katerih se opredeljujejo območja enakih značilnosti, ki se urejajo po enakih merilih in kriterijih (Drozg, 2001). Podeželska naselja so v skladu s teorijo funkcionalnih območij opredeljena kot poselitvena območja, ki sodijo v kategorijo osnovne namenske rabe stavbnih zemljišč, ostala zemljišča pa se uvrščajo v kategorije namenske rabe kmetijskih, gozdnih, vodnih in drugih območij. Osnovne namenske rabe se podrobneje razdeljene v številne podkategorije, ki so opredeljene na podlagi dejavnosti ter rabe prostora. Podobno kot zasnovi stabilizacijske razvojne politike in oskrbne regionalne politike, teorija funkcionalnih območij temelji na vertikalni ravni upravljanja, ki se odraža v hierarhični odvisnosti planskih aktov. Primer takšnega pristopa urjenja so prostorski akti (OPN, OPPN, ureditveni in zazidalni načrti ...).

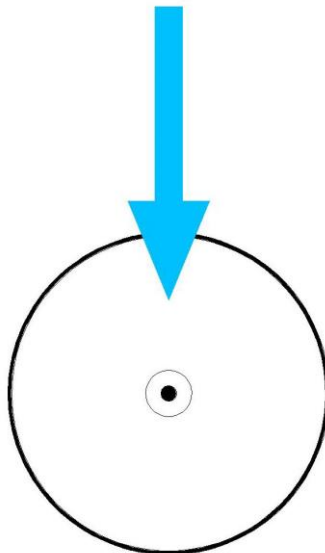
Teorija nazadovanja izhaja iz načrtovanja nazadovanja razvoja naselij. V današnjem času številna podeželska naselja stagnirajo in propadajo. V primerih, ko je nesmiselno vztrajati pri razvoju naselja, teorija ponuja premislek o pristopu, ki preprečuje prehitro nazadovanje ali

celo zlom podeželske strukture. Namen teorije je v vzpostavitvi takšnih stanj, ki bodo omogočala kontrolirano spremljanja nazadovanja. To pomeni retrogradno vzpostavitev stabilizacijskih stopenj, ki bi naselju ponujale različne možnosti obstanka. Naselju bi se tako preko nadzorovanih stopenj nazadovanja in s tem »točk odločitev« ponudile tudi možnosti premisleka o nadaljnjem razvoju. V resničnosti bi to lahko bilo ukinjanje določenih servisnih storitev (npr. pošte, trgovine ...), in to bi posledično ustvarilo reakcijo na taka stanja (npr. porast dnevnih poti do bližnjih servisov v drugih naseljih ali morebitno organizacijo storitev, ki prihajajo v naselje (mobilna trgovina, pošta ...) (Weber, 2010).

2.2.3.4 Pristopi k usmerjanja razvoja

Eksogeni pristop predstavlja temeljni način obravnave podeželskega prostora, ki se je vzpostavil po II. svetovni vojni. Glavno vodilo je predstavljala industrializacija in koncentracija prebivalstva ter dejavnosti v urbanih območjih. Podeželje je bilo predpostavljeno kot prostor, v katerem se proizvaja hrana za rastoča mesta. Model je po letu 1970 postajal vedno bolj kritiziran, saj je neenakopravno obravnaval mestni in podeželski prostor. Razkorak se je še poglobljal s politikami urejanja, ki so podeželski prostor dojemale izrazito enodimenzionalno. Prevladoval je enosektorski pristop, ki je s pomočjo univerzalnih tehnik, modernizacijskih ukrepov in subvencij, razvijal določene tipe gospodarskih (kmetijskih) dejavnosti. Pristop ni upošteval okolijskih in kulturnih razlik med podeželskimi območji, temveč je bil usmerjan in voden s strani zunanjih strokovnjakov in načrtovalcev, ki so z ukrepi stremeli k poenotenju podeželskih območij (Ward, 2002). Druga faza eksogenih pristopov se je z ukrepi približala podeželskemu prostoru. Z novimi načini zaposlovanja (podjetja s podružnicami, finančnimi instrumenti, širjenjem infrastrukturnih, prometnih in komunikacijskih omrežij, produkcijskih in servisnih storitev) so pridobivala pomen obrobna območja; območja med mesti in podeželjem ter odročna in razvojno obrobna podeželska območja. V prvem primeru je zaradi kratkih razdalj med mestom in podeželjem, pritokom delovne sile in ekonomsko optimalnejših pogojev, pogosto prihajalo do stapljanja mest in podeželja ter pojava suburbanizacije. V drugem primeru pa so bili rezultati eksogenega pristopa manj uspešni. Recesija v 90-ih letih in zasičenost trgov je vplivala na zniževanje stroškov in s tem na zapiranje oddaljenih enot. Odročna območja so bila izpostavljena višjim okolijskim omejitvam, daljše razdalje so pomenile večje transportne stroške, delovno silo pa so predstavljali prebivalci bližnjih podeželskih naselij. Pogoji niso dopuščali dolgoročnih možnosti razvoja, zato je marsikje prihajalo do stagnacijskih procesov, ki so vodili v zapiranje obratov in ukinjanje dejavnosti.

Lowe je eksogeno voden pristop opredelil kot »odvisen, izkrivljen, uničujoč in usmerjen« (Lowe in sod., 1998).

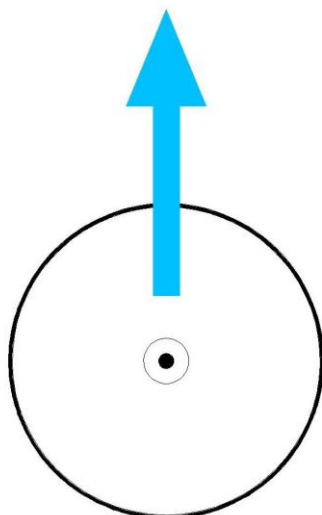


Slika 9: Eksogeni pristop

Figure 9: Exogenous approach

Endogeni pristopi predstavljajo reakcijo na nevzdržnost eksogenih pristopov. Okolijski, ekonomski in gospodarski viri, raznolikosti ter posebnosti območij, predstavljajo osnovo dolgoročnemu (trajnostnemu) razvoju, h kateremu so usmerjeni endogeni pristopi. Martin in Sunley (1996) jih opredeljujeta kot lokalno pogojene, ki temeljijo na celostnem (integralnem) načinu planiranja, pristopu spodaj gor in območni obravnavi (Vázquez-Barquero, 2006). Endogeni pristop zamenjuje vidik vertikalne ravni vladanja s horizontalno ravno upravljanja (Shucksmith, 2010). Poudarjen je pomen aktivne vloge lokalnih udeležencev, interesnih skupin, nevladnih organizacij, zlasti pa preplet delovanja javnega in zasebnega sektorja. Endogeni razvojni pristop nima jasnih teoretičnih osnov zaradi območne obravnave, vendar sledi trem smernicam: vrednotenju in izkoriščanju lokalnih naravnih, ustvarjenih in človeških virov, poudarjanju potreb, sposobnosti in želja lokalnih prebivalcev ter upoštevanju teritorialnega okvirja, namesto sektorskega (Ray, 2000). Endogeni razvojni pristopi predstavljajo danes prevladujoč model evropske podeželske razvojne politike (Margarian, 2013), Program LEADER izhaja iz smernic endogenega pristopa in se od leta 1990 dalje uspešno uveljavlja kot glavni pristop pri razvoju podeželskih območij v državah članicah Evropske unije. V članku *A Constructive Critique of the Endogenous Development Approach*

in the European Support of Rural (2013) avtorica poudarja politični izvor endogenih pristopov. S pristopom spodaj–gor se odgovornosti usmerjanja razvoja preusmerjajo z vertikalno in s centralno vodenih ravni na regionalne in lokalne ravni. Pokrajine naj bi z endogenim pristopom pomagale same sebi, obenem pa bi to v negativnem smislu pomenilo opravičevanje nedejavnosti vertikalnih vodstvenih ravni.



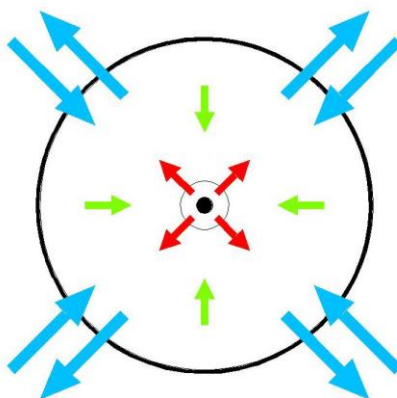
Slika 10: Endogeni pristop

Figure 10: Endogenous approach

Neo-endogeni pristop povezuje notranje razvojne potencialne (endogene vire) posameznih območij z regionalnimi, narodnimi in globalnimi eksogenimi viri. Večje število endogenih sil povečuje število zunanjih (eksogenih) sil. Bistvo neo-endogenega pristopa razumemo kot presek endogenih in eksogenih virov, ki predstavlja okvir za usmerjanje razvojnih ukrepov (High in Nemes, 2007).

Neo-endogene pristope zaznamuje dinamika oblikovanja lokalnih in zunanjih mrež ter hitre tehnološke spremembe. Terluin (2003) zagovarja, da je ključni dejavnik za uspešen razvoj tekmovalnost, ki z razvojem lastnih komparativnih prednosti (blaga in storitev), ustvarja razvojno uspešen odnos s sistemi na višjih ravneh (Terluin, 2003). Skladno s tem je mogoče preprosto razložiti vzroke in dejavnike pri preoblikovanju prednosti lokalnih območij v tekmovalne spremenljivke (Galdeano, De Pablo 1999). Neo-endogene pristope zaznamuje vključevanje novih horizontalnih ravni. Komparativne prednosti večinoma temeljijo na znanju,

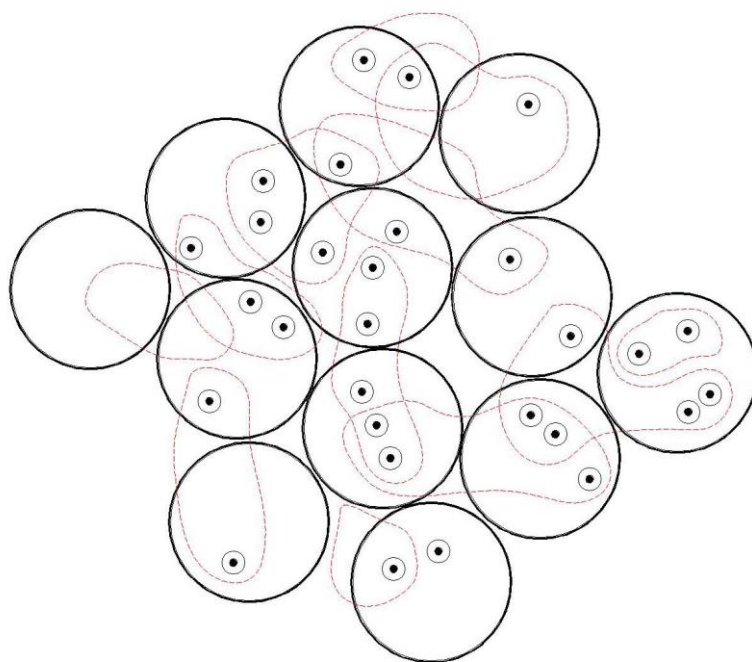
inovacijah, tehnologiji in visoko razvojnih pristopih, kjer se vzpostavljajo odnosi z novimi udeleženci: univerzami, znanstveno-raziskovalnimi inštituti, visoko tehnološkimi podjetji ... Neo-endogeni pristopi predstavljajo nadgradnjo endogenih pristopov. V prostorskem smislu ostajajo v okvirih lokalnega prostora, v organizacijskem smislu pa deluje na širši (regionalni, državni, globalni) ravni.



Slika 11: Neo-endogeni pristop

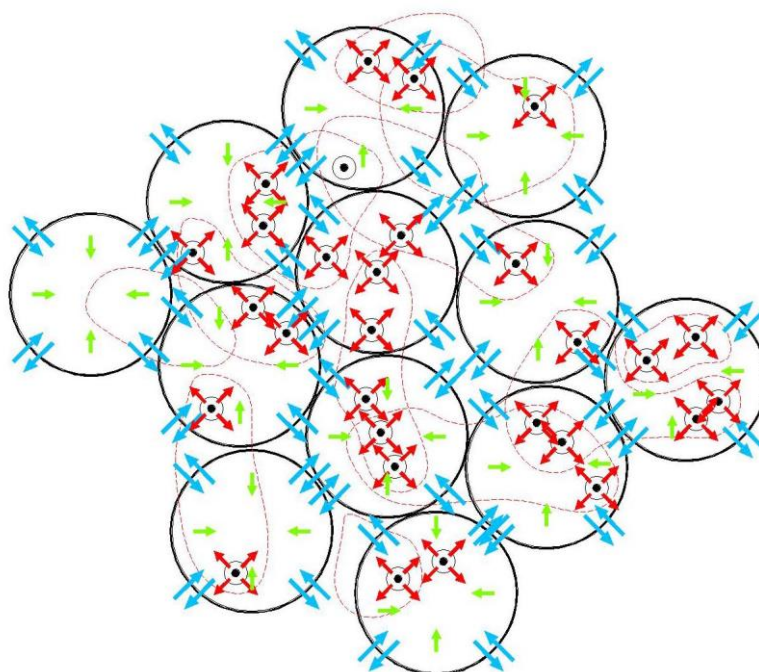
Figure 11: Neo-endogenous approach

Bistvo integracijskega (celostnega, holističnega, trajnostnega) pristopa je v analizi vzrokov težav in razvijanju rešitev, ki zagotavljajo trajnostni razvoj. Pristop temelji na preučevanju okolijskih, družbenih in gospodarskih vsebin ter ugotavljanju medsebojnih povezav. Posebej je poudarjeno merilo obravnave, saj razlikuje ukrepe na lokalni, regionalni in narodni ravni. Integracijski pristop poudarja pomen monitoringa, vrednotenja in spremljanja okolijskih, družbenih in gospodarskih vsebin ob zavedanju, da razvojni procesi ne presegajo okolijskih omejitev, ki jih dopušča prostor (Baldock in sod., 2001). Integracijski pristop temelji na treh načelih. Prvo načelo je načelo trajnostnega razvoja, ki v duhu vzdržne rabe virov in zavez do prihodnjih generacij upošteva sedanje in prihodnje generacije. Drugo načelo poudarja odnose med lokalnimi in drugimi udeleženci v smislu, da imajo vsi legitimno pravico sodelovati pri odločitvah, ki vplivajo nanje. Tretje načelo poudarja uresničevanje okolijskih, socialnih in gospodarskih interesov ob širokem soglasju udeležencev (Baldock in sod., 2001).



Slika12: Povezave med naselji, njihovimi vplivnimi območji (sociotopi) in širšim regionalnim prostorom (submikroregijami)

Figure 12: The connections between the settlements, their spheres of influence (sociotopes) and broader regional space (submicroregions)



Slika 13: Integracijski (trajnostni) pristop

Figure 13: Integrational (sustainable) approach

Integracijski pristop predstavlja okvir, znotraj katerega so se vzpostavile številne metode, ki se naslanjajo na zasnovo trajnostnega razvoja. Skladno z drugim in tretjim načelom integracijskega pristopa, je poudarjen model odnosov med udeleženci v podeželskem prostoru pri upravljanju zemljišč (Auweck in Klaus, 2008). V procese upravljanja zemljišč so vključeni lastniki in drugi uporabniki zemljišč, strokovne službe, prebivalci, nevladne organizacije, občine, krajevne skupnosti in interesne organizacije, ki se ukvarjajo z razvojem podeželja. Ne glede na vsebino odločanj je poudarjen pomen horizontalne ravni upravljanja, in tam prihaja do ustvarjalne izmenjave mnenj, usklajevanj in sprejemanja skupnih rešitev, ki so ugodne za vse udeležence (Lisec, Prosen, 2008).

2.2.3.5 Analitične tehnike

2.2.3.5.1 Analiza najbližje soseščine

Proučevanje vzorcev podeželskih naselij je mogoče s statistično tehniko analize najbližje soseščine. Z matematično formulo ($R_n = 2d \cdot \sqrt{n / A}$) je mogoče pojasniti, ali se vzorec naselitve zgošča, razpršuje ali ostaja enakomerno razporejen. Tehnika je uporabna za preverjanje različnih pojavov (demografskega stanja, vrste in števila dejavnosti, prostorske elemente ...). Na podlagi rezultatov, ki opredeljuje stopnjo nukleacije ali disperzije, je mogoče ob prepoznavanju naravnih in ustvarjenih danosti odkriti vzroke za izračunane rezultate. Pri izračunu je treba določiti velikost obravnavanega območja, število točk ter razdaljo med najbližjima sosednjima točkama (Fikfak, 2007). Pri razumevanju rezultatov je treba prepoznati prostorske omejitve, upoštevati velikost obravnavanih naselbin in njihovega središča (za določevanje razdalj) ter smiselno opredeliti mejo območja (Vaugh, 1990). Tehnika je uporabna, ker nakazuje gravitacijska središča, ter s tem pomaga pri usmerjanju razvoja.

2.2.3.5.2 Rank-size rule

Metoda Rank-size Rule opredeljuje razmerje med številom prebivalstva in razredom velikosti naselbine ($P_n = P_i / n$). Metoda je primarno uporabna pri določanju števila prebivalcev v naseljih, vendar jo lahko uporabimo tudi za opredeljevanje razmerij med osnovnimi elementi naselja. Uporabnost se izkaže v opredeljevanju velikostnih razredov naselij na podlagi števila stanovanjskih objektov, kmetijsko-gospodarskih objektov, števila komunalnih priključkov idr.

Oprelitev razredov velikostnih razmerij predstavlja pomoč pri odločitvah pri posegih v prostor (Waugh, 1990).

2.2.3.5.3 Lokacijska divergenca

Matematična formula $I_{dm} = (\text{zaposleni aktivni} / \text{bivajoči aktivni}) \times 100$ opredeljuje metodo lokacijske divergence. Njen rezultat je indeks dnevne migracije, ki predstavlja odstotek zaposlenih prebivalcev v obravnavanem naselju. Z izračunom je mogoče ugotavljati naselja, v katerih primanjkuje delovnih mest in naselja, ki imajo presežek delovnih mest. Rezultati v določeni meri pojasnjujejo dnevne imigracijske in emigracijske tokove. Na podlagi izračuna lahko predpostavimo, ali v naselju obstaja dejavnost, ki zaposluje domače prebivalce, ali zaposleni prihajajo od drugod (Ravbar, 2002).

2.2.3.5.4 Metoda prikaza razpršenosti

Kvantitativno opredeljevanje razpršenosti omogoča metoda merjenja razpršenosti poselitve. Metoda temelji na geometriji prostora in ponderiranih razdaljah med pozidanimi območji. Razpršenost poselitve je opredeljena kot »odraz razmerja med pozidanimi površinami in njihovo razmestitvijo ter izrabo pozidanih površin za stanovanja in delovna mesta. Razpršenost poselitve je toliko večja, kolikor večja je površina pozidanih območij, kolikor bolj so ta raztresena po prostoru, ter kolikor manjša je gostota stanovanj in delovnih mest v pozidanih območjih« (Schwick in sod., 2010). V metodi je opredeljenih 6 kvantitativnih kazalcev: raztresenost pozidanih površin (DIS), skupna raztresenost pozidanih območij (TS), skupna raztresenost pozidanih območij na prebivalca (SPC), pokritost s pozidanimi območji (UP), izraba pozidanih območij (AD) in razpršenost pozidanih območij (Z).

2.2.3.6 Sintezni model

Raziskava *A new approach to rural development in Europe: Germany, Greece, Scotland, and Sweden* (Bryden in Hart, 2004) je prikazala, da kljub podobnim okolijskim, družbenim, gospodarskim in političnim razmeram, v podeželskih območjih prihaja do razlik, ki so posledica delovanja določenih in nedoločenih dejavnikov ter njihovih kombinacij. Pri razvoju podeželskih naselij in njihovih območij ni mogoče uporabiti zgolj enega razvojnega pristopa,

saj ta ne more v celoti pojasnjevati kompleksnosti naravnih in ustvarjenih danosti, endogenih in eksogenih dejavnikov, socialnih, gospodarskih in družbenih okoliščin ... Podeželska naselja in njihova vplivna območja imajo lastno identiteto, ki predstavlja preplet različnih dejavnikov. Skladno s tem je treba zasnovati razvojne pristope, ki so v svojem bistvu razvojne trajektorije (Terluin, 2003) in zahtevajo sintezno ugotovitev teoretičnih pristopov, ob predpostavki poznavanja specifičnih danosti obravnavanega naselja in njegovega vplivnega območja. V veliko pomoč pri tem so naslednje metode in tehnike: matrično ocenjevanje, »brainstorming«, vzpostavitev »fokusnih« skupin, miselni in grafični vzorci, participatorni pristopi, metoda Delphi, SWOT analiza, opomniki ... (Eijsackers in sod., 2005).

2.3 Submikroregija

2.3.1 Teoretska izhodišča regionalizacije in submikroregionalizacije

2.3.1.1 Uvod

Podeželska naselja je treba preučevati tudi iz širšega, regionalnega vidika. Poznavanje okolijskih, družbenih in gospodarskih razmer na območju, ki mu pripada eno ali več naselij, omogoča celovitejše spremljanje in usmerjanje razvoja teh naselij (Miklavčič in Nared, 2009).

S pokrajinami in regionalizacijo na slovenskem prostoru so se ukvarjali številni avtorji: Ilešič (1958), Vrišer (1978 - 1999), Kokole (1969 - 1984), Pogačnik (2011), Drobne in sodelavci (2010), Zavodnik-Lamovšek (2011) ... V delih preučujejo pretežno hierarhično višje regionalizacijske kategorije: mikroregije, mezoregije in makroregije, medtem ko nižje - submikroregije (Ilešič, 1958), temeljne geografske enote in protoregije (Vrišer, 1978) - ostajajo manj obdelane in preučevane.

2.3.1.2 Regija in regionalizacija

Pojem submikroregija izhaja iz besede pokrajina. Vrišer (1978) opredeljuje pokrajino kot »osnovno prostorsko teritorialno ali pokrajinsko enoto. Povezuje se s sosednjimi v nove teritorialne večje prostorske enote in odraža sedanje družbene strukture in njene organizacije v prostoru, izpričevati pa mora tudi zavestna hotenja po preoblikovanju in izboljšanju navedenih odnosov, seveda v skladu z razvojno dinamiko družbe v prihodnosti« (Vrišer, 1978).

Regionalizacija predstavlja proces opredeljevanja regij na podlagi izbora kriterijev. Ilešič (1958) in Vrišer (1990) jih v osnovi delita v tri skupine: fiziognomične kriterije, funkcijske kriterije in kriterije, ki izhajajo iz homogenosti krajine. V zadnjem času so se regionalizacijski kriteriji razširili v številne smeri. Regije in regionalizacije imajo administrativni, tehnični, ekonomski, kulturološki, zgodovinski, zaznavni, funkcionalni značaj. Globalni procesi, hitre spremembe, pretoki ljudi, blaga in storitev, poudarjajo vlogo in pomen funkcionalnih regionalizacij (Johansson, 1998).

2.3.1.3 Submikroregija in regionalizacija

Ilešič (1958) opredeljuje submikroregijo v povezavi s pojmom sociotop, ki predstavlja osnovno funkcijsko enoto in ga lahko praktično razumemo kot »agrarno naselje s svojim zemljiščem« (Ilešič, 1958). Nadalje poudarja pomen submikroregije v širšem merilu kot sestoj večjega števila sociotopov (Ilešič, 1958).

Vrišer (1990) utemeljuje submikroregije kot »najmanjše družbene pokrajinske enote« (Vrišer, 1990). Carol (1946) v nadaljnji členitvi poudarja samotne kmetije in vasice kot osnovne funkcije enote, ki v povezavi s sosednjimi gozdnimi, travniškimi in njivskimi površinami, ekotopi, ustvarjajo produkcijsko celoto, ki opravlja določeno gospodarsko funkcijo. Ilešič (1958) je stikanje in prepletanje naravnih in ustvarjenih danosti poudaril kot osnovo za opredelitev submikroregije.

Pojma ekotop in fiziotop je v slovenskem prostoru uporabljal Melik (1946), ki je preučeval prirodno-gospodarsko sestavo Slovenije. V svojih delih je poudaril geomorfologijo, podnebje in nadmorsko višino kot ključne elemente, ki opredeljujejo homogene enote, ki so zanimive za razvoj gospodarstva (Ogrin in Plut, 2009).

Vzporednico z ekotopom in fiziotopom naj bi predstavljal sociotop kot najmanjša celica družbene in prostorske ureditve. Z vsebinsko opredelitvijo pojma so se v drugi polovici 20. stoletja ukvarjali pretežno nemški geografi, kvantitativno pa ga niso uspeli opredeliti (Geographie, 1962). Zaradi kompleksnosti prostorskih, družbenih, gospodarskih in administrativnih odnosov so se opirali na Christallerjev model osrednjih krajev, ki je opredeljeval hierarhična razmerja med naselji (Morrill, 1970).

Submikroregije predstavljajo preplet ekotopov, fiziotopov in sociotopov v unikatne prostorske, družbene, gospodarske in upravno-administrativne regionalne kategorije. Opredeljujejo jih individualne značilnosti, ki dajejo območjem značaj (identiteto). Vrišer (1998) ugotavlja, da je zaradi tega tipizacija najmanjših regionalizacijskih kategorij težko izvedljiva (Vrišer, 1998). Subjektivnost pri izboru kriterijev pogosto predstavlja težavo pri opredeljevanju submikroregij (Natek, 1998).

Ilešič v raziskavi Problemi geografske rajonizacije ob primeru Slovenije (1958) ugotavlja, da podrobno poznavanje razmer v najmanjših regionalizacijskih kategorijah, submikroregijah,

prispeva k razumevanju in usmerjanju razvoja hierarhično višjih kategorij: mikroregij, submezoregij, mezoregij in makroregij.

Regionalizacijske kategorizacije so z geografskega vidka obravnavali številni tuji avtorji. Passarge (1923) je opredelil krajinsko kategorizacijo od najmanjše Landschalteile, preko Teillandschafte in Landschaft do Landschaftsgebiete in Landschaftsgurtel. Kot najpomembnejši kriterij členitve je izpostavil podnebje. V delu *Die Landschaftsgurtel der Erde: Natur und Kultur* (1923) je poudaril, da je krajina osnova za sistematično organizacijo fizičnih in človeških virov, ki so na določenem območju.

Berg (1947) je vpeljal koncept kulturne krajine. Preučeval je navade ljudi, načine življenja in posebnosti ustvarjenega sveta ter njihovo odzivanje na relief, podnebje, zemljo, rastlinstvo, živalstvo. Krajino je v geografskem smislu opredelil kot preplet naravnih danosti in človeških dejavnosti v harmonične celote, ki se po svojem obsegu tipično ponavljajo znotraj določenega območja zemeljskega površja (Berg, 1947). Berg ugotavlja, da krajine obstajajo v različnih merilih, ob tem pa se sprašuje, do kakšne mere je mogoče krajine razumeti kot unikatne fenomene.

Z analitičnimi in sintetičnimi regionalizacijskimi pristopi so se ukvarjali številni avtorji. Herbertson (1905) v analitično regionalizacijskem pristopu izhaja iz celotnega zemeljskega površja in ga razčlenjuje v podrazrede: kontinente, pokrajine, okraje in lokacije. Kot kriterije razdeljevanja poudarja naravne danosti (Grigg, 1965). Unstead (1933) je nasprotno v sintetično regionalizacijskemu pristopu izpostavil 5 kategorizacijskih ravni, ki si po velikosti sledijo (od spodaj navzgor): stows, tracts, subregions, minor regions in major regions (Grigg, 1965). Unstead (1933) ugotavlja, da sta podnebje in rastlinstvo ključna regionalizacijska kriterija, ki združujeta funkcijo in zemeljsko površje v določeno kategorizacijsko raven.

Z vidika preučevanja submikroregije je pomembnejši sintetični pristop. Temelj za raziskovanje predstavlja odkrivanje izhodišč oziroma najmanjših elementov, ki ustvarjajo identiteto določenemu območju.

Bunge (1962) ugotavlja, da so individualnosti lokacije (place), njene lastnosti in razlike, ključni kriteriji za oblikovanje regionalizacijskih kategorij. Lokacije (places) se združujejo ali ločujejo v regije (območja) in razrede (Grigg, 1965). Individualnost lokacije v povezavi z njeno funkcijo poudarja tudi Unstead (1933).

Bourne (1931) opredeljuje osnovno enoto, »site«, kot območje, ki na osnovi naravnih individualnih lokalnih pogojev (podnebja, fizične geografije, geologije, pedologije) zagotavljajo prebivalcem opravljanje njihovih dejavnosti. Ugotavlja, da so »sites« unikatni, vendar se isti tipi »sites-ov« pogosto pojavljajo in združujejo v pokrajine.

Grigg (1965) ugotavlja, da je individualnost določena s posebnostmi obravnavanega območja. Individualnost opredeljuje na osnovi lastnosti in dejstev, ki obstajajo na določenem območju. Razlike v lastnostih (posebnosti) so pomembne, ker združujejo ali ločujejo, in s tem oblikujejo regionalizacijske kategorije. Polje kot kmetijska površina je z vidika rabe zemljišč najmanjša jasno določena enota. Kmet pa z načinom rabe zemljišča opredeljuje njeno individualnost (Grigg, 1965).

2.3.2 Opredelitev submikroregionalizacijskih kriterijev

2.3.2.1 Kategorizacija

Submikroregije je treba preučevati celostno in pri tem ima kategorizacija pomembno vlogo. Z njo želimo submikroregijo in njene značilnosti umestiti v okvir, kjer nam bodo kazalniki, kriteriji in merila omogočali raziskovalno delo z oprijemljivimi rezultati.

Grigg v delu *The logic of regional systems* (1965) poudarja deset principov kategorizacije. Bistvo kategorizacije je v tem, da služi določenemu namenu. V principu št. 3 ugotavlja, da kategorizacije ne morejo biti absolutne, temveč se morajo spreminjati, ko se povečuje znanje o preučevanih objektih. V principih št. 4 - 10 poudarja doslednost preučevanja s pravilnim izborom lastnosti objektov, izčrpnosti in doslednosti obravnave, ter z vzdrževanjem doslednosti razredov in njihovih hierarhij (Grigg, 1965).

Posledično to pomeni, da je lahko kategorizacij neskončno, in to opravičuje kompleksnost razumevanja naravnih in ustvarjenih danosti obravnavanega območja. Chisholm (1964) poudarja problematiko pri opredeljevanju kmetijskih pokrajin. Ugotavlja, da je pri vsaki kmetiji toliko različnih kategorizacijskih možnosti (tip kmetije, vrsta pridelkov, način upravljanja kmetije, značilnosti obdelovalnih površin ...), da je nemogoče vzpostaviti kategorizacijo, če ni določen njen namen. Merilo mora biti jasno. Določeno mora biti pravo razmerje med natančnostjo in ohlapnostjo obravnave.

Tu se prej ali slej srečamo s subjektivno presojo. Namen, merilo obravnave, izbor kazalcev in kriterijev so spremenljivke, ki že z vidika najnižje (osnovne) prostorske ali/in funkcionalne enote (place, site, submikroregije ...) odpirajo številne dileme (Natek, 1998). Hartshorne (1939) ugotavlja, da ni jasno določenega reda, ki bi bil na podlagi ugotovljenih razlikujočih se lastnosti sprejemljiv za vse. Grigg (1965) poudarja, da bo kljub natančni kategorizaciji vedno prihajalo do točke, kjer se bosta sistem in resničnost razlikovala. Podobno ugotavlja tudi Vrišer (1990), da regionalizacijska tipizacija ni mogoča, saj se fizične lastnosti naravnih danosti, v kombinaciji z družbeno in gospodarsko sestavo, od primera do primera razlikujejo. Ilešič (1958) predlaga, da je treba presplošne kategorizacije nadgrajevati s poglobljenimi analitičnimi pristopi in preučevanjem dodatnih dejavnikov. Na podlagi tega ugotavljamo, da je treba teoretična dognanja in kategorizacije preverjati na terenu.

Ne glede na številne težave, ki nam jih prinašajo poskusi kategorizacije in regionalizacije, poudarjamo 6 regionalizacijskih pristopov, ki so v zgodovini preučevanj regionalizacij obstali in veljajo še danes: prirodna in gospodarsko geografska, ki jo sestavljajo gospodarsko homogena in gospodarsko funkcijska, upravno administrativna in funkcionalna regionalizacija.

2.3.2.2 Prirodno geografska regionalizacija

Prirodno geografska regionalizacija izhaja iz geografskega opredeljevanja naravnih danosti. Na podlagi preučevanj reliefa, podnebnih razmer, vegetacije, geomorfologije ... so se izoblikovale številne opredelitve naravnih (prirodnih) pokrajin: orografsko-hipsometrične, orografsko-klimatske, geomorfološke-morfogenetske pokrajine, pokrajinsko-geografske, pokrajinsko-fiziognomične pokrajine ...

Ilešič (1958) opredeljuje prirodno geografsko regionalizacijo kot genetsko regionalizacijo. Opredelitev je smiselna, saj naravne danosti dejansko predstavljajo izhodiščno stanje oz. »genetsko zasnovo« preučevanega območja.

Poznavanje naravnih danosti je ključnega pomena pri preučevanju submikroregije. Podrobna analiza obravnavanega območja pojasnjuje, kako vplivajo na življenje in delo prebivalcev. Manjše kot je območje preučevanja, in bolj kot je neposreden stik med naravo in človekom, lažje je razbrati medsebojne vzročno-posledične povezave. Na ta način lahko ugotovimo,

zakaj so podeželska naselja nastala na ravnini, ob reki, ob gozdu, pod grebeni hribov, na stikih različnih talnih podlag ... (Drozg, 1995). Na osnovi tega predstavlja prirodno geografska regionalizacija temelj za preučevanje ostalih regionalizacij.

2.3.2.3 Gospodarsko geografska regionalizacija

Gospodarsko geografska regionalizacija je nadgradnja prirodno geografske regionalizacije, ker pojasnjuje odnose med gospodarstvom in naravnimi danostmi.

S prirodno-geografsko oz. gospodarsko-geografsko oz. ekonomsko-geografsko regionalizacijo so se ukvarjali Melik (Prirodno-geografska sestava Slovenije, 1946), Ilešič (Problemi geografske rajonizacije ob primeru Slovenije, 1958) in Vrišer (Ekonomskogeografska regionalizacija republike Slovenije, 1990). Vrišerjeva opredelitev regije, ki povezuje pokrajinske enote, družbene strukture in razvojne dinamike, izhaja iz Ilešičevega opredeljevanja kompleksnosti prirodnih in kulturnogeografskih regij. Melikova regionalizacija pa ugotavlja gospodarske možnosti koriščenja naravnih danosti. Skladno s tem lahko gospodarsko geografsko regionalizacijo predpostavimo kot krovno, ker vzpostavlja tristranski odnos med naravo, človekom in gospodarstvom.

Z vidika preučevanja submikroregij je takšno tristransko razmerje ključno, saj pojasnjuje kontinuiteto obstoja skupnosti ljudi na določenem območju. Prepoznavanje ugodnih naravnih danosti za naselitev, izkoriščanje naravnih virov za razvoj dejavnosti in oblikovanje gospodarskih in socialnih stikov med prebivalci, predstavlja temelje za preučevanje submikroregij.

2.3.2.3.1 Gospodarsko homogena regionalizacija

Gospodarsko homogena regionalizacija predstavlja podkategorijo gospodarsko geografske regionalizacije. Homogene regije so opredeljevali Platt (static areal homogeneity, 1935), Carol in Robinskon (formal regions, 1956), Whittlesey (uniform regions, 1950), Otremba (Strukturräume, 1957) in Leszezyeki (regioni jednorodne pod wzgledem produkcyjnim, 1956) (Ilešič, 1958). Večinoma gre za opredelitve, ki temeljijo na enotnih produkcijskih lastnostih, ki so izraz homogenih pogojev in temeljijo na naravnih danostih (Ilešič, 1958). Agrarne homogene regije lahko na podlagi tega opredelimo tam, kjer so ugodni pogoji za razvoj

kmetijstva, in kjer se dejansko večina prebivalcev ukvarja s kmetijstvom. Pojem homogenosti je pri submikroregijah pomemben, ker lahko odraža celotno gospodarsko dejavnost prebivalcev, ali dominantno gospodarsko dejavnost na določenem območju (Ilešič, 1958). Primer: večina prebivalcev določenega naselja se ukvarja z enako dejavnostjo (kmetijstvom), en pa z drugo dejavnostjo (lesno-predelovalna obrt). Zmeda v opredelitvi homogenosti se pojavi takrat, kadar dejavnost posameznika izstopa, je uspešnejša in bolj prepoznana kot kmetijska dejavnost večine prebivalcev. V tem primeru je opredelitev homogenosti, ki se sklicuje zgolj na uspešnejšo dejavnost, problematična, saj ne predstavlja vseh dejavnosti, ki so značilni za obravnavano naselje.

Ilešič (1958) predlaga, da se prednostno opredeljujejo homogenosti z vidika prevladujoče gospodarske dejavnosti. Dominantna dejavnost naj bi v takih primerih predstavljala kategorično podrobnejšo opredelitev. Z drugega zornega kota je njena uspešnost pomemben kazalnik možnosti za ugoden razvoj naselja in vplivnega območja. Podobno ugotavljamo na primeru kmetije in kmetijskih površin. Obstajajo številne dejavnosti (košnja trave, reja živali, lesno predelovalna obrt ...), izstopa pa zgolj ena (pridelava mleka). Opredelitev kmetije kot mlečno-predelovalne (dominantni vidik), dejansko ne odraža vseh dejavnosti (prevladujoč vidik), ki se odvijajo na kmetiji.

Vrišerjeva (1990) opredelitev homogenosti izhaja iz razdelitve gospodarstva na primarne, sekundarne in terciarne dejavnosti, razmerja med njimi ter njihove zastopanosti na določenem prostoru. Razvrščanje na prevladujoča gospodarska območja (storitvena, socialna, proizvodna, kmetijska) izhaja iz zaposljivosti prebivalcev na teh območjih (Vrišer, 1990). Podobno kot Ilešič tudi Vrišer poudarja, da se pri opredelitvi homogenosti zanemarjajo dejavnosti, ki niso prevladujoče (turizem, obrt). Poudarja pa pomen njihovih spremenljivosti skozi različna časovna obdobja. Nekatere se sčasoma tako razvijejo, da postanejo prevladujoče, in jih je zato treba vključiti v koncept pojmovanja homogenosti.

Vrišer (1990) je gospodarsko homogenost opredelil na podlagi števila delovnih mest (2000 - 5000). Številka je z vidika preučevanja submikroregije zelo visoka in presega merilo submikroregije. Sodobne gospodarske dejavnosti tudi ne moremo več razvrstiti zgolj med primarne, sekundarne in terciarne. Poleg tega Ilešič in Vrišer ugotavljata, da je koncept homogenosti uporaben v splošno opisnem pomenu, in je premalo natančen za pojasnjevanje dejanskega stanja (Vrišer, 1990). Ugotavljamo, da je opredeljevanje homogenosti treba

redno »osveževati« glede na spremenljivost gospodarskih razmer na obravnavanem prostoru.

Fiziognomična homogenost opredeljuje submikroregijo bolj kot gospodarska homogenost. Če predpostavimo ravno zemeljsko površino z ugodno pedološko in podnebno osnovo kot fiziognomično homogenost, je kultiviranje te površine v njivo logična gospodarska izraba te površine (ni pa edina). Fiziognomična homogenost je osnova za gospodarsko homogenost. Ključni pomen je v opredelitvi razmerja med pogoji, ki omogočajo homogenost, in izkoriščanju te homogenosti. V praktičnem smislu je to najbolj vidno v izrabi kmetijskih površin. Na določenem področju imamo lahko zelo majhne površine, na katerih uspevajo določeni pridelki (vrtni, sadovnjaki), drugje pa določeni pridelki optimalno uspevajo na večjih površinah (polja s koruzo).

Proučevanje homogenosti je z vidika prevladujoče ali dominantne dejavnosti pomembno izhodišče pri usmerjanju razvoja v submikroregijah. Na podlagi analize stanja se lahko odločimo za razvojni model, ki temelji na obstoječi uspešni dejavnosti, ali za model, ki temelji na uravnoteženem razvoju celotnega območja. Dilema je prisotna v podeželskih naseljih, kjer pogosto izstopa ena dejavnost. Nadaljnji razvoj te dejavnosti lahko povzroči stagnacijo ostalih dejavnosti, po drugi strani pa nerazvoj dominantne dejavnosti zanemari njene razvojne potenciale. Položaj lahko ponazorimo z odnosom med individualnostjo in kolektivnostjo. Ključ do uspeha je dolgoročno medsebojno razumevanje v tem, kako individualnost prispeva k razvoju kolektivnosti, in kako kolektivnost k razvoju individualnosti. Uspešen pristop mora stremeti k obojestranskemu razvoju.

2.3.2.3.2 Gospodarsko funkcijska regionalizacija

Ilešič (1958), Vrišer (1990), Berry in sod. (1976), Wagner (1981) poudarjajo pomen gospodarsko funkcijske regionalizacije, ker realno predstavlja kompleksnost povezav gospodarskih in družbenih dejavnosti. Berry in sod. (1976) ugotavljajo, da »prostorske interakcije«, ki vključujejo pretoke informacij, blaga, ljudi in idej, držijo skupaj družbeno, gospodarsko in prostorsko organizacijo. V prispodobi lahko predpostavimo homogenostni in funkcijski koncept z delovanjem človeškega telesa. Homogenost predstavljajo človeški organi, njihovo funkcijo pa zagotavljata žilni in kostni sistem. Temu pritrjuje Wagner (1981) z

ugotovitvijo, da gospodarsko homogena regionalizacija pomembno dopolnjuje gospodarsko funkcijsko regionalizacijo.

Funkcijsko regionalizacijo so v svojih delih utemeljevali: Platt (areal functional unity, 1935), Carol (functional regions, 1956), Whittlesey (nodal regions, 1950), Otremba (Funktionsräume, 1957), Leszezyeki (regioni gospodarce z centralnim osrodkiem, 1956) (Ilešič, 1958). Ilešič ugotavlja, da je, za razliko od gospodarsko homogene regionalizacije, funkcijska bolj kompleksna, ker temelji na številnih povezavah med različnimi fiziognomičnimi in homogenimi regionalizacijami ali njihovimi deli (Ilešič, 1958). Najbolj jo opredeljuje gravitacija, ki je nekje bolj, drugje manj prisotna, in je odvisna od značaja gospodarskih dejavnosti. Nekatero gospodarsko dejavnostjo potrebujejo za svoj obstoj stalno povezanost z drugo gospodarsko dejavnostjo. Medsebojna odvisnost je izraz funkcijske prepletenosti dejavnosti, ki pa se lokacijsko lahko nahajajo v različnih pokrajinah, opredeljujejo pa jih tokovi, ki jih v prostoru predstavljajo ceste, železnice, plovne poti, telekomunikacijske in informacijske povezave.

Gospodarsko funkcijska regionalizacija je z vidika preučevanja submikroregije ključnega pomena, saj vzpostavlja vezi med dejavnostmi, ki se odvijajo znotraj submikroregije. Primer: lastnik gozda lahko s posekanim lesom zagotavlja, da lokalni obrtnik izdeluje izdelke, ki se prodajajo znotraj in zunaj submikroregije. Več kot je medsebojnih povezav, ki jih poleg gospodarskih vezi dopolnjujejo še socialni stiki, močnejša je kohezivnost. Določena kmetija lahko s svojimi pridelki oskrbuje številne prebivalce; povratno pa lahko nazaj prejema dobrine, izdelke in storitve, ki izvirajo iz dejavnosti drugih prebivalcev submikroregije. Posledično to pomeni, da se z večanjem števila prebivalcev, gospodarskih dejavnosti in njihovo heterogenostjo, le-te povečujejo in utrjujejo.

Ilešič (1958) ugotavlja razmerja med gravitacijskimi povezavami in razvitostjo gospodarskih dejavnosti. Več kot je povezav, ki vključujejo organizacijske vidike, produkcijo, preskrbo, potrošnjo, močnejše so te dejavnosti razvite, in to je dober kazalnik razvitosti regije (Ilešič, 1958). Tržni vidik ponudbe in povpraševanja tako igra pomembno vlogo pri funkcijski regionalizaciji.

Pri preučevanju submikroregij je pomembno, da ne zamenjajemo homogenosti s funkcijskim vidikom. Ilešič (1958) poudarja, da je mnogokrat homogenost prepredena s funkcijskostjo, saj je, denimo, za vzdrževanje homogenih njivskih površin, na katerih uspeva določen

pridelek treba izvajati številne funkcije: omejevanje razraščanja gozdnih površin, preprečevanje vdorov različnih škodljivcev, zagotavljanje pogojev za uspešno rast pridelkov ... Ključno pri tem je merilo obravnave. Nesmiselno je npr. izgubljati se v razlikovanju med homogenostjo in funkcijskostjo določene njivske površine, ko obravnavamo večje število naselij in njihovih vplivnih območij. V takem primeru lahko predpostavljamo homogenost obdelovalnih, gozdnih, travnatih površin, funkcijskost pa kot interakcije znotraj in med naselji ter površinami, ki jim pripadajo. Če merilo še povečamo, lahko predpostavljamo podeželsko naselje z obdelovalnimi površinami kot homogeno enoto, funkcijskost pa kot povezave med različnimi enotami. Philbrick (1958) ugotavlja, da je prepletanje homogenosti in funkcijskosti vseskozi prisotno.

Številni avtorji opredeljujejo funkcijsko regionalizacijo na osnovi servisno-storitvenih dejavnosti. Dejavnosti se med seboj fizično povezujejo s prometno, komunalno, telekomunikacijsko in informacijsko infrastrukturo. Skladno s tem se oblikujejo odnosi in hierarhična razmerja med njimi. Christallerjeva teorija centralnih krajev (1933) pojasnjuje razmestitev dejavnosti in medsebojnih razmerij in predstavlja osnovo za opredeljevanje hierarhičnih razmerij med naselji. Funkcijsko regionalizacijo na osnovi servisno-storitvenih dejavnosti sta opredelila Vrišer in Kokole. Kokole je leta 1971 opredelil devet stopenj, Vrišer pa leta 1999 šest stopenj centralnosti naselij.

Z vidika preučevanja submikroregije so zanimive najnižje stopnje, ki v določeni meri predstavljajo gospodarsko-funkcijsko zaokroženo celoto. Vrišerjevo prvo stopnjo predstavlja »krajevna ali lokalna raven s krajevnimi ali lokalnimi središči«, ki vključuje dejavnosti krajevne skupnosti, gostilne ali gostišča, trgovine z mešanim blagom ter nepopolne ali popolne osnovne šole (Vrišer, 1990). Naslednjo (druga stopnja) je opredelil kot temeljno ekonomskogeografsko enoto (protoregijo), ki vključuje dejavnosti osnovne šole, zdravstvene postaje, bančne izpostave, trgovine (tudi specializirane), bencinskega servisa, gostišča in krajevne skupnosti (Vrišer, 1990). V slovenskem prostoru naj bi po Vrišerju obstajalo 106 temeljnih ekonomskogeografskih regij, za katere velja, da morajo imeti najmanj 5000 prebivalcev ali 2000 delovnih mest.

Z vidika razumevanja submikroregije nam je bližje Vrišerjeva prva stopnja - »krajevna ali lokalna raven« - čeprav je že ta večkrat preobsežna, ker se razlikuje od Ilešičeve opredelitve sociotopa. Pravo razmerje med številom funkcij, velikostjo območja, infrastrukturno povezanostjo in fiziognomijo obravnavanega območja, je odvisna od primera do primera.

Vrišerjev kriterij popolne ali nepopolne osnovne šole predstavlja danes zahtevo, ki geografsko presega fiziognomično dojetje submikroregije, ker lahko vključuje veliko število ekotopov, fiziotopov in sociotopov. Drug problem predstavlja vidik funkcijske prepletenosti, samooskrbnosti in samostojnosti. Prebivalci submikroregije so zaradi vedno boljše prometne in infrastrukturne opremljenosti bolj neodvisni od območja, v katerem prebivajo. Z vidika izpolnjevanja individualnih potreb je vprašljiv pomen gostilne ali gostišča, medtem ko se trgovinska oskrba z mešanim blagom lahko odvija na različne načine (mobilna trgovina, dostava, skupinski nakupi ...).

Gospodarsko funkcijska regionalizacija je zanimiva predvsem za dejavnosti, ki se odvijajo na območju submikroregije. Ali so storitvenega ali gospodarskega značaja je sicer pomembno, vendar menimo, da so submikroregije površinsko majhna območja, kjer individualnosti in posebnosti presegajo sistemske opredelitve, kaj mora submikroregija vsebovati. Tako je lahko na določenem območju prisotna uspešna specializirana dejavnost, ki s svojo prepoznavnostjo in uspešnostjo opredeljuje območje v katerem se nahaja. Tržno-gospodarski vidik je, v povezavi s prometno in infrastrukturno opremljenostjo, pomemben dejavnih gospodarsko funkcijske regionalizacije.

2.3.2.4 Upravno administrativna regionalizacija

Upravno administrativna regionalizacija predstavlja združitev prirodne, homogene in funkcijske regionalizacije. Ključnega pomena je organizacija naravnih, družbenih in gospodarskih danosti v zaključeno celoto, ki jo je mogoče čim bolj uspešno upravljati in usmerjati njen razvoj. Upravno administrativna regionalizacija je kompleksna, saj vključuje poleg naštetih še kulturološke, zgodovinske, politične, emocionalne in tradicionalne vidike, ki so zaznamovali območje preučevanja v preteklosti, ga zaznamujejo sedaj in ga bodo tudi v prihodnosti.

Upravno administrativno regionalizacijo na nivoju submikroregije povezujemo z llešičevo opredelitvijo sociotopa ter, v večjem merilu, z Vrišerjevo krajevno skupnostjo kot najmanjšo samoupravno družbeno pokrajinsko enoto (Vrišer, 1990). Krajevna skupnost kot temeljna ozemeljska enota je hkrati naravna regija, »preprosta gospodarsko-funcijska regija,« (Vrišer, 1990), predvsem pa samoupravna skupnost, ki povezuje ljudi, njihove interese, želje in potrebe na določenem območju (Mlinar in sod., 1979). Kokole (1971) ugotavlja, da krajevno

skupnost običajno sestavlja centralna vas, okoliška naselja in samotne kmetije. Centralna vas naj bi, skladno s Christallerjevo teorijo centrov, predstavljala središče prve stopnje z dejavnostmi, ki jih opredeljujejo krajevna ali lokalna središča (Vrišer, 1990).

Na splošno velja, da so krajevne skupnosti skromno opremljene, in opravljajo pomožne funkcije oskrbnega značaja (Vrišer, 1990). Značaj krajevnih skupnosti določa razmerje med prevladujočimi primarnimi, sekundarnimi in terciarnimi dejavnostmi (Vrišer, 1990). Ob tem se opira na število prebivalcev, število in vrsto delovnih mest, medsebojno razmerje in dnevne migracije zaposlenih iz ali v območje krajevne skupnosti (Vrišer, 1990).

Upravno administrativna regionalizacija se odziva na družbene in gospodarske spremembe. To se najbolj odraža z zarisovanjem meja med ozemeljskimi enotami. Vsaka sprememba mora biti premišljena, saj je razumevanje trenutnih in tradicionalnih družbenih in gospodarskih razmer, velikega pomena. Dogaja se, da določeno podeželsko naselje s svojim vplivnim območjem, sodi v enem obdobju bolj v okvir ene krajevne skupnosti, v drugem obdobju pa v okvir druge ali celo več krajevnih skupnosti. Berry (1976) ugotavlja, da administrativni koncept regionalizacije lahko pomembno vpliva na razvoj ali prekinjanje gospodarskega in družbenega razvoja ter tokov, ki obstajajo na določenem območju. To se je zlasti odražalo v socialističnih družbenih strukturah. Proizvodni, gospodarski in družbeni tokovi so zavestno nastajali ali se ukinjali na podlagi sistemskih odločitev oblasti (Berry in sod., 1976).

Zakon o lokalni samoupravi (ZLS, 2015) opredeljuje krajevne, vaške in četrtne skupnosti kot ožje dele občin na podlagi zemljepisnih, gospodarskih, kulturnih, upravnih, zgodovinskih in drugih značilnosti območja (18. člen). Upravno telo predstavlja svet krajevne skupnosti, če ta ni določen pa krajevne, vaške ali četrtne odbore (19. člen). Pristojnosti sveta ali odborov so v tem, da občinskemu svetu predlagajo odločitve, ki so vezane na območje, ki mu pripadajo (19a. člen) in vključujejo področja, ki so povezana z »urejanjem prostora, zagotavljanjem obveznih lokalnih gospodarskih javnih služb varstva okolja, gradnjo in vzdrževanjem cest ter drugih javnih površin, upravljanjem premoženja, namenjenega za potrebe krajevnega gospodarstva, ter pospeševanjem kulturnih, športnih in drugih društvenih dejavnosti« (19b. člen).

Na podlagi ZLS ugotavljamo, da upravno-administrativna pristojnost krajevnih svetov ali odborov, nima izvršilne moči. To pomeni, da so krajevne, vaške in četrtne skupnosti odvisne

od odločitev višje stopnje upravno administrativne enote – občine. Tu se pojavljajo številna vprašanja: ali zmorejo predstavniki občine in občinskega sveta prepoznati razvojne možnosti posameznih ožjih delov občine, ali je prav, da odločitve o razvoju ožjega dela občine sprejema nekdo, ki sploh ne živi v njem, ali so predstavniki krajevnih, vaških in četrtnih svetov (in odborov) dovolj usposobljeni za razumevanje in usmerjanje razvoja njihovih območij, ali resnično predstavljajo interese skupnosti, kateri pripadajo ... Številna vprašanja so povezana tudi s političnimi odločitvami, ki mnogokrat sledijo določenim individualnim interesom, ne pa skupnemu dobremu.

2.3.2.5 Funkcionalna regionalizacija

Funkcionalna regionalizacija je značilna po svoji prostorski dinamičnosti in spremenljivosti, saj izhaja iz porajajočih se priložnosti, potreb in značilnosti določenih območij (Zavodnik Lamovšek, 2011). Funkcionalne regije imajo, za razliko od upravno administrativnih regij, neformalni značaj. Geografsko so bolj fleksibilne, ker jih večinoma opredeljujejo družbeni in gospodarski tokovi. Ti niso omejeni zgolj na ožja (manjša) območja, temveč lahko presegajo meje submikroregije, mikroregije, mezuregije in celo makroregije. Funkcionalne regije so lahko izjemno majhne, lahko pa imajo nacionalni ali nadnacionalni značaj.

Funkcionalna regionalizacija je za razliko od gospodarsko funkcijske regionalizacije bolj kompleksna, saj vključuje večje število funkcij, ki so povezane z bivanjem, delom, razvedrilom, kulturo, rekreacijo, gospodarstvom, naravnimi in ustvarjenimi danostmi ... Z vidika preučevanja submikroregij se tako oblikuje že znotraj ene submikroregije več funkcionalnih regij, določeni deli submikroregije se povezujejo z drugimi deli submikroregije, ali pa funkcionalna regionalizacija vključuje večje število submikroregij. Možnosti je ogromno. Vprašanje je le, kdaj lahko govorimo o oblikovanju funkcionalne regije, in koliko časa lahko taka funkcionalna regija obstaja.

Podobno kot pri prirodni, gospodarsko geografski, homogeni, funkcijski in upravno administrativni, se tudi pri funkcionalni regionalizaciji pojavlja vprašanje odnosa do submikroregije. Submikroregijo si lahko predstavljamo kot statično obliko, medtem ko so regionalizacije bolj ali manj dinamične, prostorsko časovne oblike. Prirodna in upravno administrativna regionalizacija sta bolj statični in prostorsko sovpadata s submikroregijo,

homogena, funkcijska in funkcionalna regionalizacija pa predstavljajo bolj dinamične oblike, ki ne sovpadajo nujno s prostorom, ki ga opredeljuje submikroregija.

Johansson (1998) utemeljuje, da funkcionalne regije vključujejo večje število prostorskih enot (npr. submikroregij, sociotopov, krajevnih skupnosti), ki so medsebojno močno povezane z »visoko frekvenco notranjih regionalnih gospodarskih interakcij« (Johansson, 1998). Nakupovanje in trgovina, storitve, delovna mobilnost, trg dela, šolstvo, zdravstvena oskrba, javna uprava, kultura, bančne storitve, športne, rekreativne, razvedrilne ter številne druge dejavnosti, predstavljajo glavne gravitacijske tokove, ki temeljijo na odnosu med središčem dejavnosti in njegovim zaledjem (Diroberk in Haček, 2008). Skladno s tem funkcionalna regionalizacija vpliva na življenjske vzorce ljudi, ki se odražajo v mobilnosti in oblikovanju različnih socialnih in gospodarskih omrežij.

Na podlagi tega ugotavljamo, da imajo globalizacija ter z njo povezani procesi, velik vpliv na razvoj funkcionalne regionalizacije (Zavodnik Lamovšek, 2011). Globalizacija predstavlja prednosti in slabosti v submikroregiji. Prednosti so v porastu številnih novih storitev, ki so na voljo prebivalcem, slabosti pa so v univerzalnem značaju storitev, saj s svojo širitvijo ogrožajo obstoj lokalno pogojenih tradicionalnih dejavnosti, storitev in izdelkov. Dogaja se celo, da v manjši podeželski živilski trgovini prodajajo krompir, ki je pridelan v drugi državi, zraven trgovine pa obratuje večja kmetija, ki se ukvarja z pridelavo krompirja in ga v tej trgovini ne more prodajati!

Funkcionalna regionalizacija lahko veliko pripomore k razvoju skupnega dobrega. Prepletanje in zadovoljevanje individualnih potreb, želja in interesov, lahko z ustrezno vizijo in pristopom v lokalnem prostoru (submikroregij) prepozna številne prednosti: nižje obratovalne stroške, kratke dobavne in prodajne poti, domačo delovno silo, domače okolje ... Po drugi strani pa lahko veliko prispeva k posledičnemu razvoju drugih dejavnosti, s katerimi se vzpostavljajo sodelovanja in partnerstva.

Primer: uspešno podjetje v manjšem podeželskem naselju zaposluje prebivalce iz številnih okoliških naselij. V sosednjem naselju je kmečki turizem, ki poleg turistične funkcije zagotavlja kosila in malice za zaposlene v podjetjih na tem območju. Kmečki turizem nabavlja hrano z okoliških kmetij. Kmetije s številnimi dopolnilnimi dejavnostmi zagotavljajo možnosti za razvoj obrti ali pa ponujajo material za druge obrtnike. V delovnem času deluje varstvo manjših otrok, za katerega skrbi določen prebivalec/ka, ki v sodelovanju z določeno

institucijo skrbi še za vzgojo, izobraževanje in razvoj kulturnih, rekreativnih in športnih dejavnosti. Vzročno-posledične povezave se lahko odvijajo še naprej, vprašanje pa je, ali so dovolj močne, da vključenim prebivalcem in njihovim dejavnostim zagotavljajo možnosti za dolgoročnejši obstanek. Drugo vprašanje je povezano s tem, ali si povezovanja sploh želijo. Prebivalci imajo različne potrebe, različne načine življenja in dela. Delovanje skupnosti pa je največkrat kompromis med individualnimi in kolektivnimi potrebami. Glavni pomen funkcionalne regionalizacije je v njeni dinamičnosti in spremenljivosti. Če določene povezave ne delujejo več, se namesto njih vzpostavijo nove, ali pa se izoblikujejo drugačni odnosi, ki so izraz trenutnih razmer v prostoru in času.

Funkcionalna regionalizacija je najbolj ciljno naravnana (Miklavčič in Nared, 2009) in stremi k iskanju in sprejemanju optimalnih odločitev za razvoj svojih dejavnosti. Drobne in Konjar (2011) predlagata, da je območje občine oz. večjega števila občin primerno merilo za usmerjanje razvoja in s tem oblikovanja funkcionalnih regij. Podobno predlaga tudi OECD (2002). Z vidika celovitosti funkcionalne regionalizacije se s tem strinjamo, vendar pa jo lahko poskušamo razumeti tudi znotraj okvira submikroregije. Pri tem je pomembna uravnoteženost med tem, kaj lahko submikroregija prenese, in česa ne. Na podlagi tega je treba prilagajati cilje in s tem značaj funkcionalne regionalizacije. Vsaka submikroregija pač ne more imeti bolnišnice ali kinodvorane. Sprejemanje odločitev lahko pogojuje analiza okolijskih, družbenih in gospodarskih prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti (SWOT analiza), in v kakšnih odnosih je obravnavana submikroregija z okoliškimi ali višjimi regionalnimi kategorijami: mikroregijami, mezoregijami, makroregijami. Čeprav so dogaja, da analiza prikaže izjemne potenciale za razvoj določene dejavnosti, je njen razvoj nespameten, če se hkrati ugotovi, da bo s to dejavnostjo ogrožena druga uspešna dejavnost ali določena značilnost submikroregije (npr. naravni vir). Funkcionalna regionalizacija mora v okviru submikroregije še posebej slediti konceptu trajnostnega razvoja.

2.3.2.6 Kazalniki in kriteriji

Pri oblikovanju in razvoju submikroregij se lahko opremo na izkušnje pri raziskovanju regij višjih kategorizacijskih ravni (mikroregij, mezoregij, makroregij). Te so v strokovni literaturi bolj raziskane kot submikroregije. Ob tem je pomembno, da kazalnike in kriterije, ki veljajo za večje regije, ne moremo neposredno prenesti na nivo submikroregije. Pogosto se izkaže, da nekateri kazalniki niso smiselni in oprijemljivi, ali vsebinsko ne vplivajo na preučevanje

submikroregij. V nasprotni smeri je tudi pomembno, da se iz območja preučevanja - submikroregije - prepozna dejstva (kazalce), pomembna za vzpostavitev kriterijev pri opredeljevanju mikroregij, mezoregij in makroregij.

Na podlagi raziskav poudarjamo identiteto kot ključni kriterij pri opredeljevanju submikroregije. Prepoznavanje posebnosti okolijskih, družbenih in gospodarskih razmer, si lahko predstavljamo kot zlaganje elementov sestavljanke. Prava podoba - identiteta - pa se pokaže takrat, ko so vsi elementi sestavljanke na pravih mestih.

Ne glede na ugotavljanje posebnosti, je vseeno treba razumeti številne kazalnike, ki so v pomoč pri razumevanju prirodne, homogene, funkcijske, upravno-administrativne in funkcionalne regionalizacije. Uporaba preprostih in transparentnih kazalnikov (indikatorjev) in pravilno razumevanje podatkov, prispeva k pripravi osnove, na podlagi katere lažje izluščimo posebnosti.

Za lažje delo je hitro, sistematično in ciljno naravnano pridobivanje in razvrščanje podatkov velikega pomena, saj nam pozneje omogoča lažjo obdelavo. Zadovoljiv izhodiščni vir predstavljajo ažurni geografsko-prostorski sistemi, ki v povezavi s sektorskimi prostorsko informacijskimi sistemi dopolnjujejo njihov nabor. V pomoč so podatki statističnih uradov in rezultati namenskih študij. Pri preučevanju submikroregij, je zaradi manjšega merila obravnave kot pri mikroregijah, mezoregijah in makroregijah, treba te podatke pravilno razumeti. Tako nam vrednost BDP/prebivalca v primeru, da prebivalec prebiva v obravnavani submikroregiji, dela pa v drugi, ne da prave slike o blaginji submikroregije, v kateri prebiva. V takih primerih je treba biti še posebej previden in se vprašati, ali je podatek v resnici pomemben za preučevano submikroregijo.

Pridobljeni podatki, ki se navezujejo na območje submikroregije, so veliko bolj oprijemljivi, ker jih lažje preverjamo na terenu. Območje obdelave je prostorsko obvladljivo in z dosledno ažurnim pristopom razumemo pomen podatkov v prostoru in času. To prispeva k lažjemu opredeljevanju kazalnikov in posledično oblikovanju kriterijev. Primer: submikroregija ima izjemen naravni ali ustvarjeni vir. To se odraža preko podatkov o obiskovalcih. Na podlagi nabora pridobljenih podatkov lahko oblikujemo kazalnik (npr. število prodanih vstopnic na dan). Opredeljeni kazalnik vzpostavi odnos med turistično zanimivo submikroregijo in submikroregijo, ki nima turističnega potenciala. Kriterij pa nam pove, kdaj govorimo o turistično bolj ali manj zanimivi submikroregiji.

Hitre družbene in gospodarske spremembe lahko pomembno vplivajo na vrednosti kazalnikov in kriterijev. Njihovo vrednotenje ne sme biti absolutno in se mora odzivati na spremembe. Določena dejavnost je lahko uspešna zgolj določen čas, nato pa propade. Kriterije je treba prilagajati skladno s tem. Doslednost obravnave je ključnega pomena. Če se s preučevanjem ne ukvarjamo več, lahko ostanejo v obravnavi kriteriji, ki niso več realni. Na podlagi tega lahko potegnemo zaključek, da dlje ko obstaja okolijska, družbena in gospodarska danost, ki nam omogoča pridobivanja podatkov, lažje oblikujemo kazalnike in dolgoročna ustreznost kriterijev je večja. Stalnice v prostoru in času predstavljajo kvaliteten vir. Tu se ponovno srečujemo s tradicionalnostjo. Tradicija je nekaj, kar izhaja iz preteklosti, obstaja v sedanjosti in ima možnosti za nadaljnji obstoj v prihodnosti. Do tradicije je načeloma že vzpostavljen odnos in iz nje je mogoče črpati veliko število podatkov.

Pred opredelitvijo pomembnejših kazalnikov in kriterijev, ki so pomembni za submikroregijo, smo pregledali domače in tuje raziskave. Kazalniki in kriteriji so zaradi pomanjkljivih preučevanj submikroregije neopredeljeni. Na podlagi tega smo se opirali na raziskave, ki so preučevale mikroregije, različne vrste regionalizacij in različna urbana in podeželska območja.

Grasseli v delu *Estimating the economic potential of rural microregions* (Grasseli, 2008) opredeljuje primarne in sekundarne kazalnike (indikatorje), ki opredeljujejo mikroregije z vidikov dostopnosti, demografije, gospodarstva, grajenega okolja ter naravnih in človeških virov. Z vidika preučevanja submikroregije lahko povzamemo kazalnike, ker še vedno dobro odlikavajo razmere na submikroregionalnem nivoju. Demografsko področje opredeljujeta primarna kazalnika človeškega indeksa in zaposlitve, sekundarne kazalnike pa opredeljujejo starostna struktura prebivalcev, izobrazba in zaposljivost. Z vidika dostopnosti poudarjamo kazalnika, vezana na čas potovanja dom-delo-storitve in možnost javnega transporta. Področje gospodarstva opredeljujejo kazalniki, povezani z obrtjo (industrijo), kmetijstvom in turizmom. Podrobneje so opredeljeni z velikostjo oz. deležem površin, zmogljivostjo in številom objektov, ki so namenjeni za te dejavnosti. Področje grajenega okolja zaznamujejo kazalniki povezani s komunalno, prometno in z infrastrukturno opremo, s številom oz. z deležem pozidanih površin ter podrobnejšo členitvijo namenske rabe objektov (stanovanjski, gospodarski, poslovni, kulturni). Področje naravnih virov zaznamujejo kazalniki, povezani z naravnimi viri, njihovo velikostjo in režimom varovanja. Posebej so poudarjeni vodni viri, kvaliteta zemljišč, njihova velikost ter delež naravne krajine. Človeške vire opredeljujejo

dejavnosti, zmogljivosti in število servisnih storitev, upravnih organizacij ter izobraževalnih in zdravstvenih ustanov.

Harej (2012) navaja nabor kazalnikov, ki opredeljujejo različne vrste tokov med mestnimi in podeželskimi območji. Kazalniki so zanimivi z vidika preučevanja funkcionalnih regionalizacij. Zaradi naglih sprememb se podatki in s tem kazalniki in kriteriji hitro spreminjajo. Tako se lahko prenočitvene zmogljivosti zaradi zaprtja kmečkega turizma v manjšem podeželskem naselju zmanjšajo, ali pa z razširitvijo dejavnosti povečajo. Menimo, da je, z vidika sprejemanja dolgoročnejših odločitev, treba številne kazalnike upoštevati v določenem časovnem kontekstu.

Dolgoročnejši vidik predstavljajo kazalniki, ki so oblikovani na podlagi spremljanja podatkov skozi daljše časovno obdobje. Kladnik in Ravbar (2003) analizirata podeželski prostor z vidika razvojnih gibanj. Poglobljena in sistematična obdelava podatkov pojasnjuje razvojne procese, povezane z naravnimi viri, zemljišči in kmetijskimi sistemi, posestnimi razmerami, demografsko in socialnoekonomsko strukturo, gospodarsko učinkovitostjo, trgovino delovne sile, izobrazbeno strukturo, obmejnostjo in stanjem okolja. Kazalniki so uporabni z vidika srednjeročnega in dolgoročnega planiranja, ker nam nudijo sliko, kako se preučevano območje odziva na spremembe.

Pogačnik in sodelavci v raziskavi Večkriterijska ocena modelov funkcionalnih regij in predlog regionalizacije Slovenije (2011) navajajo 10 kazalnikov. Nabor kazalnikov omogoča primerjavo med različnimi regijami (tudi čezmejnimi). Izbor lahko, za preučevanje različnih vidikov homogenosti, prenesemo na submikroregionalni nivo. Poudarjamo naslednje kategorije kazalnikov: prebivalstvo, odstotek grajenega okolja/urbanih površin, kmetijskih in gozdnih površin ter število nočitev.

Mednarodni organizaciji OECD (2008) in ESPON 1.4.1. (2006) poudarjata pomen demografskih in gospodarskih kazalcev, ki temeljijo na izhodiščih socialnega kapitala, izobraževanja in inovacij. Ne glede na to, da so raziskave ciljno usmerjene na večje funkcionalne regije, lahko koncept »učehih se regij« prenesemo na merilo submikroregije. Poudarjamo kazalce, povezane z gostoto prebivalstva, delovno silo, migracijami, mobilnostjo, stopnjo zaposlenosti, analizo trga dela, opredelitvijo gravitacijskih območij, povezav, sodelovanj, mrež, partnerstev in izmenjav izkušenj.

Pogačnik in sodelavci v zaključku raziskave Večkriterijska ocena modelov funkcionalnih regij in predlog regionalizacije Slovenije (2011) ugotavljajo, da niso upoštevani določeni politični, zgodovinski, kulturološki in emocionalni kriteriji, ki lahko pomembno vplivajo na razumevanje regionalizacije. Tudi pri pregledu ostalih raziskav ugotavljamo, da so ti kriteriji prezrti. Razlog za to je v tem, da jih je težko opredeliti s kvantitativnimi podatki. Možno pa jih je opredeliti s kvalitativnimi kazalniki. Njihov vpliv na vidik tradicionalnosti in identitete je velikega pomena pri preučevanju submikroregij.

Primerjava med kazalniki in kriteriji podeželskih naselij in submikroregije kaže, da se ti ponavljajo. Na podlagi tega bomo vzpostavili enoten metodološki sistem, ki bo z enakimi kazalniki obravnaval tako podeželska naselja kot submikroregijo. Kljub vsemu bomo pri submikroregiji posebej izpostavili vidike prirodne, homogene, funkcijske, upravno-administrativne, funkcionalne in posebej tradicionalne regionalizacije.

2.4 Trajnostni razvoj, tradicionalnost in razvojne smernice

2.4.1 Trajnostni razvoj

Trajnostni razvoj je opredeljen kot »razvoj, ki zadovoljuje potrebe sedanosti, ne da bi ogrozili možnosti prihodnjih generacij, da zadovoljijo svoje potrebe« (United Nations, 1987). Analiza citata odpira številna vprašanja. Kaj pomeni trajnost? Kaj pomeni razvoj? Katere so potrebe sedanosti? S čim ogrožamo možnosti prihodnjih generacij? Kakšne potrebe bodo imele prihodnje generacije? Vprašanja so vsebinsko splošna, a ko jih prenesemo v konkreten prostor, dobijo jasen smisel. Odgovori na vprašanja niso preprosti, saj zahtevajo poglobljeno razumevanje okolijskih, socialnih in gospodarskih vsebin, ki tvorijo preučevani prostor (Lisec, Prosen, 2007).

Pojem trajnostni najlažje povežemo s pojmom obstojnost in vzdržnost (Lisec, Prosen, 2007). Razvoj razumemo kot spremembo stanja v pozitivno ali negativno smer, kjer pozitivno smer predstavljajo napredek in izboljšave, negativno pa stagnacija, propadanje ali odmiranje, kar pa ni vedno nujno slabo (Weber, 2010). Max Neef, Elizalde in Hopenhayn (1991) opredeljujejo osnovne človeške potrebe, ki so hierarhično razvrščene po »lestvici človeškega razvoja«. Po pomembnosti si sledijo: preživetje, zaščita, naklonjenost, razumevanje, sodelovanje, prosti čas, ustvarjanje, identiteta in svoboda. Potrebe se opredeljene z eksistenčnimi kategorijami biti (lastnosti), imeti (stvari), početi (dejavnosti), integrirati (situacije). Skupaj tvorijo matriko s 36-imi celicami, ki predstavlja stopnjo zadovoljivosti bivanja. Avtorji ugotavljajo, da se potrebe tekom razvoja zgodovine ne spreminjajo in da ostajajo enake pri vseh človeških kulturah.

Agenda 21, Habitat II, Urban 21, Rural 21, Carigrad +5, Marakeška deklaracija in Nova paradigma podeželja so temeljni dokumenti in razprave, ki razvijajo koncept trajnostnega razvoja, Agenda 2030 pa predstavlja zadnji objavljeni dokument (United Nations, 2015), v katerem je poudarjenih 17 ciljev z ukrepi:

Preglednica 2: Cilji in ukrepi trajnostnega razvoja (United Nations, 2015)*Table 2: The goals and measures of substantial development (United Nations, 2015)*

Cilji	Ukrepi
1	Preprečevanje revščine v vseh oblikah po celem svetu
2	Preprečevanje lakote, zagotavljanje in izboljševanja prehranske varnosti ter promocija vzdržnega kmetijstva
3	Zagotavljanje zdravega načina življenja in promocija dobrega počutja za vse starostne skupine
4	Razvoj enakih možnosti kvalitete izobraževanja ter promocije vseživljenjskega učenja
5	Zagotavljanje enakosti med spoloma ter povečevanje moči žensk in deklet
6	Zagotavljanje dostopnosti in vzdržnega upravljanja s pitno in odpadno vodo
7	Zagotavljanje dostopa do cenovno ugodne, zanesljive, vzdržne in sodobne energije
8	Promocija trajne, razvojne in vzdržne ekonomske rasti, polne zaposlenosti in dostojnega načina dela
9	Izgradnje stabilne infrastrukture, promocije razvojne in vzdržne industrije ter razvoj inovacij
10	Zmanjševanje neenakosti znotraj držav in med njimi
11	Zagotavljanje razvoja, varnosti, stabilnosti in vzdržnosti mest in naselij
12	Zagotavljanje vzdržne porabe in razvoja produkcijskih vzorcev
13	Omejevanje klimatskih sprememb in njihovih posledic
14	Ohranjanje in vzdržna raba oceanov, morij, marin
15	Varovanje, obnavljanje in promocija vzdržne rabe okolijskih ekosistemov, gozdov, boj proti širjenju puščav, zaustavljanje zemeljske degradacije in biodiverzitetnih izgub
16	Promocija miroljubnih in naprednih skupnosti vzdržnega razvoja, zagotavljanje dostopa do pravic in grajenje učinkovitih, odgovornih in naprednih institucij na vseh ravneh
17	Podpora implementaciji in revitalizaciji svetovnih partnerstev za trajnostni razvoj

Ne glede na dokumente in razprave, ki se ukvarjajo s tematiko trajnostnega razvoja, je mogoče njegovo bistvo razumeti v medsebojnem prepletanju okolja, gospodarstva in družbe. Trajnostni razvoj zahteva celosten pristop, ki varovanje narave združuje z družbeno

odgovornostjo in gospodarsko zmogljivostjo obravnavanega območja. Glavni namen trajnostnega pristopa predstavlja uravnotežen razvoj vseh treh vsebin (Lisec, Prosen, 2007).

Podeželska naselja z vplivnimi območji so neposredni izraz vseh treh komponent. Okolje predstavljajo naravne in ustvarjene danosti, družbo predstavljajo prebivalci z medsebojnimi odnosi, gospodarstvo zaznamujejo aktivnosti, ki omogočajo prebivalcem preživetje. Zaradi obsežnega števila ciljev in ukrepov, ki jih predstavlja trajnostni razvoj, so nadalje poudarjeni trije vidiki, ki zaznamujejo razvoj podeželskih naselij. Okolijske vsebine predstavlja vidik trajnostne gradnje, gospodarstvo predstavlja vidik samooskrbnosti, družbene vsebine pa vidik medsebojnih odnosov med udeleženci trajnostno-razvojnih pristopov.

2.4.1.1 Trajnostna gradnja

Izhodišče trajnostne gradnje je v tem, da se v času načrtovanja, izvedbe, obratovanja in vzdrževanja, upošteva načela skrbnega ravnanja z okoljem, izbire gradbenih materialov, ohranjanja naravnih virov in ekonomičnosti gradnje. Objekti trajnostne gradnje so prilagojeni uporabniku, izpolnjevati morajo pričakovanja glede funkcionalnosti in praktičnosti, ter prispevajo k ohranjanju družbenih in kulturnih vrednot (Letfaden Nachhaltiges Bauen, BMWBS, 2013).

Trajnostna gradnja posega na številna področja ekologije, gospodarstva, družbe, kulture, znanosti in tehnike. Na ekološkem področju je poudarjen pomen varovanja naravnih danosti, povečevanja učinkovitosti rabe obnovljivih virov, zniževanja prisotnosti škodljivih snovi, zaščita zraka, tal, podzemnih in nadzemnih voda. Na gospodarskem področju trajnostna gradnja stremi k zmanjševanju stroškov skozi življenjsko dobo objektov, zmanjševanju potreb po subvencijah, racionalizaciji potreb in navad ter razvoju okolju prijaznih proizvodnih postopkov. Na družbeno-kulturnem področju vključuje skrb za zdravje, ugodje, zadovoljstvo ljudi, razvoj družbeno-kulturnih vrednot, krepitev socialne povezanosti in solidarnosti, zaščito podjetništva in delovnih mest, boj proti revščini, izobraževanje, enakopravnost in varnost (Letfaden Nachhaltiges Bauen, BMWBS, 2013). Tehnični vidik je povezan z izpolnjevanjem bistvenih zahtev gradnje po mehanski odpornosti in stabilnosti, varnosti pred požarom, higienski in zdravstveni zaščiti, zaščiti okolice, varnosti pri uporabi, zaščiti pred hrupom in varčevanju z energijo in ohranjanjem toplote (ZGO-1, 2004).

Razumevanje tradicionalne gradnje predstavlja izhodišče pri pristopih k trajnostni gradnji. Preučevanje podeželskih naselij, prostorskih, funkcionalnih in oblikovnih zasnov objektov, organizaciji prostorov in uporabljenih materialov, odkriva številne vzročno-posledične povezave v različnih merilih podeželskega naselja (od stavbnega člana, objekta, naselbinskega vzorca, do oblike celotnega naselja). Tako so npr. leseni gradbeni materiali bolj prisotni tam, kjer je v okolici več gozdov, shramba sena na podstrešnih prostorih predstavlja ugodno toplotno zaščito nad bivalnimi pritličnimi prostori, večje število in večje površine okenskih odprtih so postavljene na osončenih straneh objekta, manj pa jih je na vremenu izpostavljenih delih, skupni zidovi prispevajo k racionalni izrabi gradbenega materiala. Ljudje so gradili objekte v skladu s svojimi potrebami in možnostmi, pri tem pa so upoštevali obstoječe naravno in grajeno okolje, skupnost in značaje dejavnosti, ki so jim omogočale preživetje. Sodoben trajnostni pristop k gradnji objektov temelji na podobnih izhodiščih. Racionalnost in praktičnost izvedbe objektov je treba usklajevati s pravim razmerjem med sodobnimi bivalnimi potrebami in standardi, razvojem znanosti, tehnike, družbenim in gospodarskim napredkom, predvsem pa z odnosom do okolja (CIPRA, 2014).

2.4.1.2 Samooskrbnost

Globalizacijski tokovi, politike multinacionalnih in monopolnih organizacij in podjetij, uporaba neobnovljivih energetskega virov (nafta, plina), izčrpavanje naravnih zalog in kompleksni transportni sistemi ustvarjajo vtis, da smo vedno bolj odvisni od zunanjih vplivov in dejavnikov. Vedno večja gospodarska negotovost, vojne, revščina, podnebne spremembe, onesnaževanje okolja pa nasprotno prebujajo zavest in željo po samostojnosti, samoorganizaciji in neodvisnosti. Mnogokrat so vsakodnevni vzorci vedenja tako prepleteni z zunanjimi dejavniki, da se ne zavedamo, kako zelo smo odvisni od njih. V takih primerih nam hitre okoljske, družbene ali gospodarske spremembe prikažejo vpetost v različne systemske organizacije. Tako se je ob pojavu žleda na Notranjskem leta 2014 in prekinjeni dobave električne energije marsikdo začel zavedati pomena samooskrbnosti.

Karba (2010) poudarja pomen lokalne samooskrbe z vidika hrane, surovin in energentov. Podeželje s kmetijskimi obdelovalnimi površinami, gozdovi in drugimi naravnimi danostmi predstavlja prostor, v katerem je mogoče zagotavljati določeno stopnjo prehranske, energetske in surovinske neodvisnosti. Predelava hrane za lastne potrebe, uporaba lesa za ogrevanje, izkoriščanje deževnice za pitno in sanitarno vodo so nekateri najbolj praktični

vidiki neposredne uporabe naravnih virov. Vendar je nujno poudariti veliko širši pomen samooskrbnosti. Pridelava, prodaja in uporaba pridelkov in izdelkov na kraju izvora zmanjšuje stroške in porabo energije, povezane s transportom, kontrola nad lastno pridelano hrano omogoča celovit vpogled in nadzor nad proizvodnimi procesi, lastni (domači) proizvodi in izdelki krepijo suverenost in neodvisnost lokalnih blagovnih znamk, sodelovanje in povezovanje proizvajalcev, ponudnikov in ustvarjalcev pa krepi lokalno samozavest.

Razumevanje samooskrbnosti je tesno povezano s poznavanjem preteklih in sedanjih naravnih in ustvarjenih danosti. Raba zemljišč, storitvene dejavnosti, uporaba energetskega virov in surovin, ki so jih uporabljali predniki, nam ponujajo v premislek, kako pristopiti k samooskrbnosti v današnjem času. Izkušnje, znanja in postopki, ki so se skozi zgodovino obdržali, so poleg uporabnosti tudi del tradicije, kulturne ustvarjalnosti, pripadnosti in s tem sestavni del identitete prostora (Karba, 2010). Tradicionalna lokalna obrt in izdelki (ribniška »suha roba«) so lahko tako prepoznani, da zaznamujejo celotno regijo.

Sodobna kmetijska samooskrbnost lahko nadgrajuje stara znanja z novimi spoznanji, tehnikami in metodami. Sodelovanje z izobraževalnimi in znanstveno-raziskovalnimi institucijami, politiko, mediji ter potrošniki pa ustvarja ustrezno okolje za razvoj specializiranih pristopov (Karba, 2010). K temu prispeva še tradicionalna razdrobljenost kmetijskih zemljišč, ki omejuje prostorsko intenzivno in ekstenzivno kmetovanje, neugodne reliefne razmere, maloštevilne ravne obdelovalne površine s kvalitetno prstjo, posebne mikroklimatske razmere ter številna naravna zaščitena območja.

Podeželje ponuja številne možnosti za razvoj surovinske in energetske neodvisnosti. Gozdovi in les so pomenili prebivalcem podeželskih naselij veliko vrednost. Predstavljali so »rezervni vir ali banko« v primeru slabih letin, ki so se odražale v številu ali kvaliteti kmetijskih pridelkov. V takih primerih je lastnik gozda posekal določeno število dreves, jih prodal, ter si z zaslužkom zagotovil preživetje do naslednje letine. Ljudje so se zavedali pomena gozda, zato so ga vzdrževali, zasajali nova drevesa, ter s tem skrbeli za njegov dolgoročen obstanek. Gospodarjenje z gozdom (podobno kot s kmetijskimi zemljišči) predstavlja priložnost za specializiran samooskrbni pristop. Tradicionalna in nova znanja, v povezavi s sodelujočimi institucijami, odpirajo nove možnosti za industrijo, obrt, gradnjo in energetiko. V zadnjem času se še posebej krepí pomen gradbene in energetske vrednosti lesa, ker predstavlja obnovljiv vir energije. Izjemni potencial gozdarstva prikazuje dejanska raba posekanega drevesa. Najboljše dele drevesnega debla se razreže in uporabi za

kvalitetno pohištvo, manj kvalitetni deli se uporabijo za lesne izdelke nižjih vrednosti in gradbeni material, ostanke se različno obdela in uporabi za energetske potrebe (sekanci, peleti), ali pa celo v estetske namene (okrasno lubje).

Izkoriščanje vode, vetra, lesa ter lastna pridelava hrane skupaj z razvojem znanosti in tehnike, postavljajo podeželski prostor v bolj konkurenčen okvir, kot smo ga bili navajeni do sedaj. Pogoji za razvoj samostojnosti in krepitev neodvisnosti so tu zelo ugodni. Ravnotežje med naravnimi in ustvarjenimi danostmi, potrebami in trajnostnim razvojem, predstavlja osnovo za samooskrbni pristop. Prebivalci in uporabniki se morajo skladno s tem zavedati pomena prostora, v katerem prebivajo in delajo.

2.4.1.3 Udeleženci in upravljanje

V Agendi 21 (United Nations, 1996) je bil poudarjen pomen delovanja lokalnih skupnosti za uspešen trajnostni razvoj (Lisec, Prosen, 2007). Agenda Habitat 2 (1996) razširja krog udeležencev in vključuje lokalne skupnosti, občine, predstavnike oblasti, strokovne službe, sektorske organizacije, lastnike in uporabnike zemljišč, prebivalce, civilne interesne skupine, nevladne organizacije in predstavnike zasebnega sektorja. Poudarjen je pomen medsebojnega povezovanja, sodelovanja in ustvarjanja partnerskih odnosov. Vsi udeleženci lahko s svojimi izkušnjami in znanji prispevajo k uspešnim iskanjem rešitev (Habitat 2, 1996).

Kot najuspešnejši model koordinacije se kaže preplet vertikalne in horizontalne ravni usmerjanja razvoja (MOP, 2002). Vertikalna raven temelji na hierarhični strukturi mednarodne, nacionalne, regionalne in lokalne veje oblasti in sektorjev, ki s programskimi smernicami postavljajo osnovo za horizontalno raven upravljanja. Izjemnega pomena je, da vertikalni pristopi dopuščajo dovolj širok manevrski prostor horizontalnim ravnam, saj je delovanje na horizontalni ravni veliko bolj prožno, ker se odziva neposredno na dejanske razmere.

Pri razvoju podeželskih naselij so ključni predstavniki horizontalne ravni prebivalci, ki znajo sami najbolje opredeliti problematiko lastnega naselja (Habitat 2, 1996). Potrebe in želje prebivalcev se sicer razlikujejo, večinoma pa je vsem skupna želja po čim boljših življenjskih razmerah in takšnemu okolju, ki omogoča zdravje in blagostanje (Habitat 2, 1996). Oblikovanje interesnih skupin, društev, civilnih združenj služi širšemu namenu in predstavlja

krepitev kolektivne zavesti in pripadnosti kraju. V ospredje stopajo naravni, kulturni, zgodovinski in simbolični pomeni naselja in njegovih vplivnih območji, ki predstavljajo osnovo za razvoj dodanih vrednosti. Razvoj zasebnih partnerstev in pobud investorjev lahko predstavlja pozitiven ali negativen doprinos k razvoju kraja. Pobuda, ki temelji na razvoju dejavnosti, in upošteva okoljsko, družbeno in gospodarsko merilo naselja, lahko sproži proces razvojnega jedra, ki spodbudi razvoj novih dejavnosti ali oživi obstoječe. V nasprotnem primeru lahko pride do procesa, ki ima, poleg izgubljene finančne investicije, nepopravljive posledice za okolje, prostor in prebivalce.

2.4.2 Tradicionalnost

2.4.2.1 Tradicija

Tradicija predstavlja vsebinsko širok pojem. Povezujemo ga z naravnimi in ustvarjenimi danostmi ter družbenimi in gospodarskimi odnosi, običaji in dogodki, ki izvirajo iz preteklosti in imajo vpliv na sedanost in prihodnost. Nuryanti (1996) poudarja vrednost tradicije v stabilnosti in kontinuiteti. Grafenauer (2009) poudarja pomen in vlogo tradicije. Pomen zaznamuje navezanost na preteklost, vlogo pa opredeljuje prenašanje (predajanje) znanja, izkušenj, veščin, ki izvirajo iz preteklosti (Grafenauer, 2009). Prenos skozi čas poudarja tudi Poljak Istenič (2008). Tradicijo opredeljuje kot izročilo dolgoročnega in medgeneracijskega ohranjanja vsega, kar je povezano s posamezniki, skupnostjo, življenjem in kulturo (Poljak Istenič, 2008).

Tradicija je povezana s snovno in z nesnovno dediščino. Bogataj (1992) ugotavlja, da je »dediščina del nas samih in da naše življenje bogati« (Bogataj, 1992). Dediščino povezuje s pojmi kontinuitete (spomina), identitete (opomina) ter alternative (izziva) (Bogataj, 1992). Ob tem poudarja pomene rokodelskih, obrtniških, trgovskih, transportnih, prehranskih in kmetijskih znanj, šeg, navad, običajev, vedenj o okolju in naravi ter številne možnosti njihovih uporab v današnjem času (Bogataj, 2012). Černilogar (2007) v podobnem smislu poudarja pomen tradicionalnih znanj in postopkov pri razvoju dopolnilnih dejavnosti na kmetijah. Pri tem raziskuje razkorak med znanji, veščinami in dejansko poslovno sposobnostjo nosilcev dejavnosti. Perša (2013) poudarja primere tradicionalnih dejavnosti in storitev peke kruha, kovaštva, zeliščarstva, pridelave medu, marmelad, lončarstva, predelave mesnih, mlečnih, sadnih, vrtnih in kmetijskih izdelkov, gobarstva, vinarstva, oglarstva ... Perša ugotavlja, da številne tradicionalne dejavnosti predstavljajo današnjim prebivalcem podeželskih naselij

pomemben vir dohodka in socialne varnosti (Perša, 2013).

Kerbler (2009) poudarja negativni vidik tradicionalnih vzorcev mišljenj in ravnanj. V raziskavi Vloga in pomen tradicije pri nasledstvu na slovenskih hribovskih kmetijah ugotavlja, da se prepričanja in razmišljanja, ki izvirajo iz preteklosti in tradicionalnih navad, prepočasi odzivajo na hitre družbene in gospodarske spremembe. To se odraža preko nezaupanja in prenašanja znanj mlajšim rodovom, porazdelitvijo dela med spoloma, preživljanjem prostega časa, v odnosu do institucij ... (Kerbler, 2009).

Barbič (2005) poudarja dva vidika tradicije. Prvi vidik zastopajo tradicije, ki se oživljajo zgolj za potrebe določenih aktivnosti, dogodkov, potreb in želja (npr. gledaliških predstav, sejmov), drugi vidik pa predstavljajo tradicije, ki so žive in v današnjem času del življenja in dejavnosti prebivalcev. Tradicije imajo svoj življenjski cikel. Določene navade, običaji ali načini dela sčasoma izginjajo, ali pa se prilagajajo okolijskim, družbenim in gospodarskim spremembam, ter v spremenjenih oblikah živijo dalje (Barbič, 2005.) Današnja komercializacija tradicionalnosti predstavlja dvorezen meč. Verbole (1995) ugotavlja, da se zaradi želje po zaslužku ali ugajanju, obiskovalcem marsikje potvarja običaje, navade in izdelke. S tem se izvornim tradicionalnim kulturnim vrednotam, družbenim odnosom in gospodarskim dejavnostim dela krivica, dolgoročno pa se jim s tem spreminja identiteta (Verbole, 1995).

2.4.2.2 Identiteta

Podobno kot tradicija ima tudi identiteta različne pomene. Perc (2010) ugotavlja, da je identiteta kvalitativna kategorija, ki je odvisna od vrednot ocenjevalca. Andersson (1972) poudarja pomen absolutne in relativne identitete, Lynch (1960) jo opredeljuje kot individualnost, Vahtar (1991) pa kot unikatnost. Berce Bratko (1995) utemeljuje identiteto na osnovi načinov življenja. Banfi - Škrbec (1997) poudarja pomen identitetnega kontinuuma, ki temelji na prepoznavanju izvornosti. Fister in sodelavci (1993) pa ugotavljajo, kakšen vpliv imajo na identiteto etnološki, sociološki, prostorski, okolijski in drugih elementi.

Barbič (2005) poudarja pomen kulturne identitete podeželja, ki jo sestavljata materialna in duhovna kultura. Materialna kultura se izraža preko narave in okolja, kulturne krajine, tipov naselij in arhitekture. Duhovna kultura pa se izraža preko jezika, obrti, kulture prehranjevanja, ljudske umetnosti, medsebojnih pomoči in sodelovanj, literature, plesov, glasbe, verovanj

(Barbič, 2005).

Berce Bratko (1995) ugotavlja, da kulturno identiteto tvori prostorska, socialna, ekonomska in ožja kulturna identiteta. Prostorska je sestavljena iz regionalne in lokalne identitete. Regionalna temelji na sistemu kulturnih vzorcev regije, lokalna pa na naseljih in njihovih vplivnih območjih. Sestavine prostorske identitete so: fizične značilnosti ali pojavnosti, dejavnosti ali funkcije, pomeni prostora ali simboli. Socialno identiteto predstavljajo odnosi med prebivalci na regionalni ravni, na lokalni ravni pa odnosi med prebivalci v naselju. Ekonomsko identiteto zaznamujeta razvitost gospodarskih dejavnosti in znanja, ki izvirata iz preteklosti in sta značilna v današnjem času. Berce Bratko (1995), Kovačič in sod. (2000), Thwaites in Simkins (2007) ugotavljajo, da se socialna in ekonomska identiteta najbolj odražata preko poistovetenj prebivalcev z okoljem, v katerem prebivajo. Ožje kulturna identiteta temelji na lokalno (krajevno) pogojeni duhovni kulturi in njenih dejavnostih (predstave, prireditve, shodi) (Berce Bratko, 1995). Vahtar (1991) poudarja, poleg prostorske, socialne in ekonomske identitete, še psihološki in ekološki pomen, ki izhaja iz odnosa prebivalcev do naravnih in ustvarjenih danosti.

Kayser (1994) ugotavlja, da se s kontinuiteto obstoja in odnosom do dediščine, ohranja in razvija kulturna identiteta podeželja. V podeželskih naseljih se to odraža tako, da se prebivalci zavedajo pomena naselja in skupnosti, ki ji pripadajo. S tem se vzpostavljajo primerjalne prednosti podeželskih naselij, ki se odražajo v sklenjenem krogu med dediščino, kontinuiteto in odnosom posameznikov in skupnosti do dediščine. Lynch (1960) ugotavlja, da kontinuirano ohranjanje identitete prispeva k temu, da se med prebivalci naselja ali regije krepi občutek pripadnosti in varnosti.

Barbič (2005) pa drugi strani ugotavlja, da dediščina (tradicija) pogosto ne predstavlja dovolj trdnega izhodišča za razvoj identitete, ampak zgolj enega od potencialov za njen razvoj. Mlinar (1995) opredeljuje identiteto kot izraz unifikacije in emancipacije, pri tem pa poudarja, da prebivalci sami izbirajo katero kulturno identiteto bodo razvijali.

2.4.2.3 Podeželska naselja med tradicijo, identiteto in kulturno dediščino

Pri morfološki analizi podeželskih naselij se pogosto srečujemo s pojmom tradicionalnosti in sodobnosti. Glede na to, da se podeželska naselja razvijajo, spreminjajo, rastejo in krčijo,

naselja ne moremo v celoti opredeliti zgolj kot tradicionalno ali sodobno, lahko pa tako opredelimo del(e) naselja. Tradicionalne dele naselja sestavljajo avtohtoni (izvirni) elementi (npr. domačije), ki se med seboj združujejo v tradicionalne vzorce (npr. gručice) in se prostorsko, oblikovno in funkcionalno navezujejo na ožji in širši prostor (krajina, regija). Tradicionalnost je treba v tem smislu razumeti skozi zgodovinski kontekst razvoja kraja, saj predstavlja »nekaj«, kar na določenem prostoru obstaja dlje časa. Tradicionalnosti ne zaznamuje zgolj stavbna struktura, temveč tudi dejavnosti prebivalcev in njihova navezanost na prostor, v katerem se nahajajo. Skladno s tem govorimo o tradicionalni arhitekturi in stavbarstvu, tradicionalnih dejavnostih in tradicionalnem okolju.

Tradicionalnost in identiteta imata skupno izhodišče. Fister in sodelavci (1993) pojmujejo identiteto kot neponovljivo izraznost, ki jo predstavlja avtohtona podoba naselja, arhitekturni stavbni členi, avtohtono stavbarstvo in vpetost v krajino. Skladno s tem ločujejo območja ohranjene, dobro razpoznavne in še komaj razpoznavne identitete. Drozg (2001) in Požeš (1991) poudarjata »identiteto stavbarstva«, ki jo zaznamujejo objekti in njihovi prostorski gabariti, tlorisna razmerja, oblikovne značilnosti in posebnosti stavbnih členov, gradbeni material, nakloni streh, razmerja med streho in stenami. Požeš (1991) ugotavlja identiteto notranjega razvoja naselja z raziskovanjem pomena objektov, njihovih medsebojnih odnosov, gostote zazidanosti, odnosov do prometnic, razmerij med pozidanimi in nepozidanimi površinami, ter značajem in položajem središča (Požeš, 1991). Drozg (2001) v merilu naselja poudarja naselbinsko identiteto z regionalno tipologijo, elementi stavbnega tkiva, silhueto naselja, členitvami in presledki med raznolikimi deli naselja, dominantami, vedutami, orientacijo, geometrijami reliefnih oblik.

Tradicionalnost podeželskih naselij se v materialnem smislu najbolj odraža skozi gradnjo, oblikovanje, zasnovo in organizacijo objektov, ter njihovo umestitvijo v prostoru. Pirkovič Kocbek (1984) ugotavlja, da je pomen tradicionalnih oblik in pozidave v tem, da se v času in prostoru spreminjajo in prilagajajo, ob tem pa se njihova osnovna razmerja ne rušijo. Deu (2001) ugotavlja, da avtohtono ali tradicionalno stavbarstvo zaznamujejo prilagajanje naravnim danostim, uporaba avtohtonega gradiva, upoštevanje izročil iz preteklosti, prilagajanje načinu življenja, dela in človeškemu merilu, upoštevanje likovnih meril ter kulturnih in družbenih sprememb. Tradicionalno gradnjo zaznamuje razpoznavnost, varčnost in prijaznost do okolja. S tega vidika imata tradicionalna in trajnostna gradnja skupna izhodišča za nadaljnji razvoj.

Drozg (2001) trdi, da identiteto podeželskega naselja predstavljajo preplet naravnega in ustvarjenega prostora ter regionalnih posebnosti krajine in stavbarstva. Podeželska naselja zaznamujejo spremembe v prostoru in času. Številni zunanji vplivi (globalizacija, urbanizacija) vplivajo na ljudi, njihova življenja, navade in dejavnosti. Mnogokrat se zgodi, da se v tipično tradicionalnem podeželskem naselju razvijejo takšne dejavnosti, ki z izvornimi (primarnimi) dejavnostmi nimajo ničesar skupnega. V takih primerih so nove dejavnosti nosilci nove identitete (npr. umetniške dejavnosti so nosilci identitete v naselju Grožnjan v Istri).

Podobno kot tradicijo tudi identiteto zaznamuje človek s svojim delovanjem v okolju. Identiteta predstavlja širši vidik, kot ga predstavlja tradicionalnost. Tradicionalnost izhaja iz zgodovine in ne vključuje sodobnih okolijskih, gospodarskih in družbenih razmer, medtem ko identiteta lahko vključuje tudi sodobne. Podeželsko naselje ima lahko identiteto, ki ne izhaja iz tradicionalnih okolijskih, družbenih in gospodarskih danosti. Pri naseljih, ki ohranjajo in razvijajo tradicionalne vzorce, pa je več možnosti, da njihova identiteta temelji na tradicionalnosti.

V morfološkem smislu tradicionalnost in identiteta sovpadata z razumevanjem kulturne dediščine. Gabrijelčič, Fikfak in Čok (2014) ločujejo na podlagi »stopnje ohranjenosti stavbne in naselbinske dediščine« naselja z ohranjeno naselbinsko dediščino, naselja z ruralno dediščino, naselja z urbano in ruralno dediščino ter naselja z ohranjenimi elementi arhitekturne dediščine. Drozg (2001) poudarja območja večje ohranjenosti avtohtonega stavbarstva, območja manjše ohranjenosti avtohtonega stavbarstva in urbana območja. Skladno s tem se kvaliteta stavbarstva vrednoti tudi z vzpostavljanjem kategorizacije kulturne dediščine, ki vključuje različne vidike varovanja. V podeželskem prostoru se varuje stavbno dediščino, naselbinsko dediščino in kulturno krajino (Jeglič in sod., 2008). Primerjava avtohtonih in sodobnejših delov naselja pokaže, da so avtohtoni deli naselja bolj podvrženi varovalnim režimom kot sodobnejši deli. Fister in sodelavci (1993a) povezujejo identiteto, dediščino in bivanje v koncept nadaljevanja kontinuitete – »ohranjanje glavnih značilnosti stavbarstva in prilagajanje sodobnim potrebam, vendar tako, da je v novem moč razbrati izvorno« (Fister, 1993a).

Tradicionalnost, identiteta in dediščina predstavljajo v naselju dodano vrednost in s tem ponujajo dodatno izhodišče za usmerjanje razvoja, ki ga sodobni deli naselij nimajo.

2.4.3 Razvojne smernice

Skladno s smericami in razvojnimi programi OECD (2006) se povečuje vrednotenje lokalnega podeželskega prostora. V zadnjih razvojnih dokumentih so poudarjeni novi pristopi, ki temeljijo na konkurenčnih prednostih, s katerimi lahko podeželsko območje tekmuje z drugimi območji. Poudarjen je pomen izrabe še neizkoriščenih potencialov, spodbuja se investicije, ki temeljijo na inovacijah, inovativnih pristopih in novih tehnologijah. Primarni dejavnosti - kmetijstvo in gozdarstvo - imata v okviru submikroregij številne prednosti (dovolj velike površine), pa tudi ranljivosti (vremenske razmere, naravne nesreče, vedno manjša finančna sredstva). OECD (2006) poudarja, da so najuspešnejše poti ekonomskega preboja zasnovane na lokalnih strategijah, ki izhajajo iz lokalnih konkurenčnih prednosti. S tem v zvezi je ključno poznavanje endogenih potencialov, ki ob pravilnem razumevanju eksogenih (zunanjih) povpraševanj predstavljajo konkurenčno prednost v primerjavi z drugim podeželskim območjem v drugih submikroregijah. Rezultati se odražajo v diverzifikacijah blaga in storitev, novih ekonomskih vzorcih ter, posledično, v ustvarjanju dobičkov. Vse to zahteva temeljito preobrazbo organizacije dejavnosti, ki mora poiskati pravo razmereje med samooskrbnostjo in tržno naravnostjo.

Nove razvojne smernice odpirajo številne možnosti razvoja podeželskih območij in naselij. Primarne kmetijske in gozdarske dejavnosti dopolnjujejo turistične in rekreacijske dejavnosti. Nove tehnologije, izobraževanja in razvoj specializiranih znanj, ponujajo udeležencem dovolj široko osnovo za razvoj lastne dejavnosti. Z zmanjševanjem birokracije in vpeljevanjem novih pristopov in odnosov se tog in zaščitniško usmerjeni sektorski pristop umika bolj praktičnemu in učinkovitemu načinu upravljanja. Vidik konkurenčnosti terja hitrost in posledično manj birokracije. Kvaliteto bivanja in dela je treba izboljševati z urejanjem naselij in reševanjem infrastrukturnih problemov. Podeželski prostor ponuja številne možnosti uporabe obnovljivih virov energije. Skladno s tem povzamemo, da se z novimi smericami in pristopi podeželski prostor in naselja razvijajo samostojno in niso tako odvisna od zunanjih dejavnikov, kot so bila v preteklosti.

2.4.3.1 Razvojne smernice na primeru kmetijskih dejavnosti

Sodobno kmetovanje je treba prostorsko in organizacijsko prilagajati sodobnim potrebam. Povečanje proizvodnje dobrin in storitev je mogoče doseči z racionalizacijo finančnih sredstev, zlasti z vidika zmanjševanja stroškov produkcije in transporta. Pomemben

organizacijski del sodobnih kmetij predstavljajo procesi pridelave, ki morajo temeljiti na nenehnih inovacijah in specializacijah, ki prinašajo izboljšave, nove produkte, procese in servisne storitve. Kmetija mora postati sodoben, tehnološko napreden objekt, njeni upravljavci pa naj sledijo aktualnim gospodarskim razmeram na trgu ter se prilagajajo spreminjajočim se ekonomsko-gospodarskim situacijam (OECD, 2012). Dejavnosti različnih kmetij in njihova vključenost v submikroregijo ter širšo regionalno strukturo, predstavljajo priložnosti za razvoj stabilnega prostorskega, socialnega in ekonomskega sistema. S tega vidika so zlasti zanimivi koncepti dela-upravljanja v novih oblikah (zadružništvo, mreženje, partnerstva, alternativna trgovina, blagovna menjava, prodaja na daljavo). Umestitve sodobnih kmetij, tako v odnosu do naselja kot med naselji, in opredelitve identitete kmetije v pojavnih oblikah med samooskrbno družinsko gospodarsko enoto in proizvodno-razvojnim središčem, predstavlja pomemben povezovalni element med podeželskimi naselji in njihovimi vplivnimi območji znotraj in zunaj submikroregije. Kmetije naj v funkcionalnem smislu stremijo k racionalizaciji, ki izhaja tudi iz uporabe najkrajših servisno-prometnih poti, ki ne posegajo v poti, namenjene klasičnemu prometu, umestitev izven zaokroženih območjih naselij pa naj zagotavlja nemoteno izvajanje procesov, intenziviranje dejavnosti in rabe zemljišč.

3 PRIKAZ IN PRIMERJAVA RAZVOJA PODEŽELSKIH NASELIJ V NEKATERIH EVROPSKIH DRŽAVAH

Razvoj podeželskih naselij se med državami razlikuje. Opredeljujejo jih različni strateški in normativni programi, strategije, dokumenti, vertikalne in horizontalne ravni upravljanja, vrste in število udeležencev, njihov odnos do naselij ter naravne in ustvarjene danosti. V nadaljevanju poudarjamo primerjalne lastnosti in posebnosti posameznih držav, ki pomembno zaznamujejo pristope k urejanju podeželja in podeželskih naselij.

3.1 Evropska unija in OECD

Evropska unija je leta 1962 osnovala Skupno kmetijsko politiko (Common Agricultural Policy - CAP). Namen politike je bil v podpori kmetovanju (prvi steber) in razvoju podeželja (drugi steber) v državah, vključenih v Evropsko Unijo. Drugi steber predstavlja širok nabor ukrepov, ki so razvrščeni v 4 vsebinske osi. Ukrepi prve osi so osredotočeni na spodbujanje konkurenčnosti kmetijskega in gozdarskega sektorja. Ukrepi druge osi so povezani z izboljševanjem okolja in krajine. Ukrepi tretje osi so osredotočeni na ekonomsko raznovrstnost in kakovost življenja. Ukrepi četrte osi pa sodijo v okvir programa LEADER (Prosen, 2007). Začetki programa LEADER segajo v leta 1990 - 1991, v letih 1994 - 1999 se je program nadaljeval kot LEADER 2 ter v letih 2000 - 2006 kot LEADER+ (OECD, 2006). Program »Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale« (LEADER) predstavlja celovit pristop k razvoju podeželja, in s tem tudi k razvoju podeželskih naselij. Ključne poudarke programa LEADER+ je mogoče strniti v sedem točk: pristop od spodaj navzgor, obravnava na ravni določenega in omejenega območja, vzpostavljanje lokalnih akcijskih skupin (LAS-ov), vzpodbujanje inovativnosti, pristop, ki temelji na celostni (holistični) obravnavi podeželskega prostora, povezovanje v mreže s sodelovanjem med podeželskimi območji ter lokalno dodeljevanje sredstev z možnostmi upravljanja (Lorber, 2013).

Leta 2006 je bil s strani držav članic OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) vzpostavljen nov pristop k razvoju podeželja - Nova razvojna paradigma (New Rural Paradigm). Za razliko od starejših pristopov, ki so zagovarjali upravljanje od zgoraj navzdol, dodeljevanju nadomestil, razvoju kmetijstva ter zmanjševanju razlik med podeželskimi območji (Lorber, 2013), novi pristop vzpostavlja konkurenčne prednosti

posameznih območji. Poudarja se pomen ugotavljanja in uporabe do sedaj neizkoriščenih virov, ki jih ponuja podeželski prostor. Uveljavlja se zavedanje, da razvoj podeželskega prostora ne zagotavljajo zgolj kmetijske dejavnosti, temveč tudi bivanje, turizem, rekreacija, obrtne in proizvodne dejavnosti, izobraževanje, informacijske in komunikacijske tehnologije (Prosen, 1993). Z vidika usmerjanja razvoja podeželja, je poudarjen pomen horizontalne in vertikalne ravni upravljanja s širokim naborom udeležencev nacionalne, regionalne in lokalne ravni, interesnih skupin, poslovnih subjektov in prebivalcev (OECD, 2006).

Države članice EU imajo na podlagi Skupne kmetijske politike in Programov razvoja podeželja (2000 - 2006, 2007 - 2013, 2014 - 2020) programske zaveze in možnosti črpanja finančnih sredstev Evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja (EKSRP). Za vsako programsko obdobje so države članice zavezane k sprejetju uredb, strategij in programov s strani evropske in domače zakonodaje. Za programsko obdobje 2007 - 2013 je bil precejšen del sredstev namenjen za obnovo in razvoj vasi (ukrep št. 322) ter ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja (ukrep št. 323). Program razvoja podeželja (PRP) 2014 - 2020 teh ukrepov ne vključuje več. Namesto tega je predvidena podpora projektom s pomočjo delovanja Lokalnih akcijskih skupin (LAS), ukrepa M19 LEADER, podukrepa M6.4 ter ukrepa M04) (MKGP, 2015).

3.2 Skandinavske države

Skandinavske države imajo bogato tradicijo vaških gibanj, ki uspešno poudarjajo in razvijajo lokalne pobude. Vaške skupnosti vključujejo velika števila lokalnih prebivalcev, podjetij, nevladnih organizacij in interesnih skupin. Skupnostim daje veliko veljavo njihova množična vključenost, zaradi česar so pomemben subjekt pri usmerjanju razvoja podeželskih naselij in območji. Z vstopom v Evropsko unijo (izjema je Norveška) se vaške skupnosti vedno bolj preoblikujejo v LAS-e (Hedström in sod., 2011). Vaške skupnosti in LAS-i opravljajo bolj ali manj formalno vlogo pri razvoju in oblikovanju lokalnih, regionalnih, nacionalnih in celo EU podeželskih razvojnih politik.

3.2.1 Švedska

Na Švedskem predstavljata gibanje Hela Sverige ska Levä in Švedski podeželski parlament mejnik v razvoju podeželskega prostora. Gibanje je nastalo leta 1989 kot odgovor na

izseljevanje iz redkeje poseljenih severnih območij države, pomanjkanja delovnih mest, upada servisnih storitev in staranja prebivalstva. Namen gibanja je bil vključevanje lokalnih prebivalcev v razvoj podeželskega prostora in naselij, cilj pa je predstavljala sprememba dojemanja podeželskega prostora z vidika javnosti in politike. Pomenljiv je bil slogan gibanja »prebivalci naselji so zanemarjeni s strani oblasti«. Gibanje je doživelo uspešen razvoj. Člani (prebivalci) naselij se vključujejo v vaše akcijske skupine in se vsaki dve leti sestajajo v organizaciji švedskega podeželskega parlamenta. Delovanje parlamenta vključuje organizacijo seminarjev, srečanj, delavnic, forumov, predvsem pa predstavitev uspešnih primerov, ki veljajo za najbolj cenjeno obliko pridobljenih izkušenj v času trajanja projekta. Na podlagi tega ima švedski podeželski parlament velik vpliv na podeželsko razvojno politiko. Pristop spodaj-gor se je uresničeval preko številnih primerov uspešne prakse: servisne storitve na podeželskih območjih (nove rešitve za Švedsko (Affär på Landet)), projekt By-macken, ki spodbuja razvoj lokalnih bencinskih postaj, ter projekt Eldrimmer, ki poudarja pomen trajnostne proizvodnje lokalno pridelane hrane (Hedström in sod., 2011). Švedsko zaznamuje izjemna pestrost podeželskih naselij, ki se odraža v njihovem značaju (obmestna naselja, urbani sateliti, turistična naselja, druga privlačna podeželska naselja s »sekundarnimi domovi«), raznolikostjo prebivalstva (avtohtoni prebivalci, mlade družine, priseljenci iz mest, podjetniki, samozaposleni prebivalci ter upokojeni priseljenci iz drugih držav) ter v izjemno sproščenem načinu življenja (Pettersson, 2001).

3.2.2 Finska

Finski pristop k razvoju podeželskih naselij temelji na celovitem trajnostnem pristopu, ki obravnava podeželski prostor kot preplet narave, ljudi in različnih aktivnosti. Pristop, ki se je vzpostavil že leta 1970, usmerja danes nacionalni podeželski komite (Landsbygdspolitikens samarbetsgrupp Maaseutu-politiikan yhteistyöryhmä YTR). Delovanje komiteja vključuje pripravo podeželskih programov, organizacijo raziskav in razvojnih projektov, ter nudi pomoč vladi pri implementacijah predlogov programov. Koordinacijsko delovanje komiteja zagotavlja ustrezen vpliv sektorskih politik preko delovnih skupin na razvoj podeželskih območij. Na regionalni ravni delujejo sekcije podeželskega komiteja s časovno opredeljenimi progami (Hedström in sod., 2011), na lokalni (občinski) ravni pa so najpomembnejši igralci vaše skupnosti in LAS-i. Delovanje Finskega nacionalnega komiteja je bilo s strani organizacije OECD predstavljeno kot vzor makro pristopa k razvoju podeželja (OECD, 2006). Razvoj naselij predstavlja pomemben del podeželskega razvoja. Naselja so na Finskem razumljena

kot »akcijske enote«, ki združujejo med seboj vse razpoložljive vire. Najpomembnejši vir predstavljajo prebivalci naselij, ki se aktivno povezujejo v vaška gibanja in LAS-e. Ti predstavljajo organizacijsko telo za podeželske razvojne politike, preko katerih opredeljujejo ukrepe in cilje. Temelj razvoja predstavlja samooskrbnost in socialna povezanost. Zaradi izjemnih naravnih danosti (gozdovi, jezera, klimatski pogoji), se vedno bolj krepi okolijska zavest. Dostop do pitne vode in hrane, razvoj in uporaba okolju prijaznih energij in tehnologij, spoštovanje biodiverzitete in kulturne dediščine, odpira številne ozko usmerjene in specializirane razvojne pristope. Poseben pomen imajo univerzitetne in raziskovalne institucije, ki se v povezavi z lokalnimi skupnostmi vključujejo v razvoj podeželja. Njihova vključenost je instrumentalizirana na nacionalni ravni preko komiteja, na regionalni in lokalni ravni pa sodelujejo preko projektnih nalog. Primer uspešne prakse je »Triple and Quadruple Helix in Kainuu region«, ki poudarja partnerstvo javne, zasebne in akademske sfere ter predstavnike prebivalcev (Hedström in sod., 2011).

3.2.3 Danska

Danska ima v primerjavi z ostalimi skandinavskimi državami najmanj prebivalcev v podeželskih občinah. Na podlagi opredelitve gostote poselitve (manj kot 150 prebivalcev/km² in brez mesta z več kot 25.000 prebivalci) ima Danska zgolj 3,5 % prebivalcev v teh območjih (Copus, 2007). Razlog za to je v geografsko homogenem značaju in dobri povezanosti pokrajine. Velike površine omogočajo intenzivno agroživilsko industrijsko kmetovanje, ki za svoje upravljanje ne potrebuje večjega števila zaposlenih. Osnovo predstavlja več kot stoletje trajajoča predelava mesnih in mlečnih izdelkov, ki je večinoma namenjena izvozu (Pedersen, 1988). Večje število tradicionalnih družinskih kmetij se je preoblikovalo v industrijske farme, ki ustvarjajo najvišji delež agroživilske produkcije. Ne glede na izjemen pomen kmetijske proizvodnje, se manjše kmetije in naselja v odročnejših podeželskih območjih soočajo s podobnimi problemi, kot v drugih državah: izseljevanje mladih prebivalcev, okolijski konflikti med kmetovanjem in poselitvijo, slabe možnosti izobraževanja, nizko število v razvojne procese aktivno vključenih prebivalcev, slabo stanje bivalnih objektov ... (Hedström in sod., 2011). Danski pristop k razvoju podeželja je zaradi značilnosti pokrajine veliko bolj regionalno in policentrično naravnano. Za regionalne razvojne programe, ki vključujejo podeželska in obrobna območja, skrbi 5 danskih regij. Javno-zasebno partnerstvo "Growth Forum" pa je odgovorno za razvoj regionalnih strategij in regionalno dodeljevanje EU sredstev. Regionalni pristop stremi k vzpostavitvi partnerstev, grozdenju in mrežnemu povezovanju za potrebe

razvoja inovacij in znanja v podeželskih območjih. V regionalne projekte so vključene univerze in druge izobraževalne institucije, podjetniški razvojni centri, finančne institucije in javne službe, ki skupaj kot grozd predstavljajo razvojni pol in izkoriščajo za svoj razvoj naravne in ustvarjene danosti, ki jih ponuja regija. Projekt »Fra Clutter til Cluster« stremi k vzpostavitvi in razvoju petih grozdov (razvojnih polov), ki bi prispevali k decentralizaciji države, policentričnemu razvoju, torej k razvoju odročnejših podeželskih območij (Hedström in sod., 2011).

3.3 Germanske države

Germanske države zaznamuje sistematičnost in hierarhična organizacija planskih ravni, ki se odraža preko države (zvezna raven), preko dežel (deželna raven) in preko občin (lokalna raven). Zaznamuje jih bogata tradicija urejanja podeželskega prostora in podeželskih naselij. Vsebinski pristopi, ki temeljijo na razvoju notranjih (endogenih) virov, so se od druge polovice 20. stoletja naprej uspešno nadgrajevali z vertikalnimi ravnmi urejanja, z vstopom v evropsko unijo pa še s skupnimi evropskimi politikami, progami in smernicami. Za germanske države so značilni premišljeni pristopi s številnimi ukrepi, ki se prilagajajo jasno opredeljeni problematiki, predhodno natančno izvedenih analizah stanja in merilu obravnave. Ciljna naravnost stremi k celovitosti obravnave z izhodišči v sonaravnem, trajnostnem razvoju.

3.3.1 Nemčija

V Nemčiji predstavljajo Uprave za razvoj podeželja deželna koordinacijska telesa, ki skrbijo za celovit razvoj podeželja s pomočjo deželnih razvojnih programov in planov. Izvajanje zemljiškega menedžementa, prenova vasi, komasacije, sodelovanja z javnimi in privatnimi podjetji, prostovoljna menjava zemljišč, infrastrukturno opremljanje, ukrepi komunalne politike in varovanje narave ter kulturne dediščine so glavne naloge, ki stremijo k doseganju trajnostnega razvoja podeželja in naselij. Uprave sodelujejo z občinami, sektorskimi nosilci urejanja prostora in drugimi zainteresiranimi udeleženci ter skrbijo za njihovo usklajeno delovanje (Prosen, 2007). Programi deželnih uprav se uresničujejo preko lokalne izvedbene načrtovalske ravni v obliki občinskih zazidalnih načrtov in načrtov rabe površin. Vzor uspešne obravnave podeželskih naselij predstavljajo pristopi na Bavarskem. Program sanacije vasi (Dorfsanierung) se je skupaj s spodbujanjem kmetijstva in izvedbo komasacij razvijal od leta 1959 dalje. Poseben razvoj je doživel po letu 1977. Obnova vasi je ob upoštevanju

socioloških, ekonomskih, ekoloških in zgodovinskih značilnosti naselja postala pomemben instrument celostnega razvoja podeželja. Pozornost se namenja gradbeno-stavbni strukturi, tipologiji, funkcionalnosti objektov, urejanju javnih prostorov in prometnih površin (Perpar, 1995). Glavni cilj ukrepov predstavlja razvoj in kakovost življenja v naseljih (Drobež, 2007). Veliko pozornost se preko številnih programov (npr. Vitalna vas, 2006) posveča notranjemu razvoju podeželskih naselij, revitalizaciji vaških jeder, varčni rabi tal za potrebe širitev naselij in ohranjanju obstoječega stavbnega fonda. Poudarjena je problematika mladih, pomen informiranja in izobraževanja ter aktivnega udejstvovanja. Uporabljajo se številna inovativna orodja (medobčinske borze zemljišč in objektov, anketna orodja - Vitalitats-Check), s katerimi se na različne načine pristopa k usmerjanju razvoja.

3.3.2 Avstrija

Avstrijski pristop k razvoju podeželja in podeželskih naselij že od leta 1970 dalje izhaja iz koncepta endogenega regionalnega razvojnega pristopa »od spodaj-gor« (Craig in sod., 2004). Z razvijanjem prednosti, ki jih ponuja območje, stremijo k vzdržnemu razvojnemu pristopu, ki naj zagotavlja dobrobit čim večjemu številu ljudi ter razvoj čim večjega števila dejavnosti. Avstrija je politike razvoja podeželja uspešno nadgradila s smernicami Nove razvojne paradigme. Gorski značaj podeželskih naselij in naravne danosti predstavljajo optimalne pogoje za LEADER pristop, to pa pogojuje izjemno zastopanost in aktivnost lokalnih LAS-ov. Avstrijsko podeželje predstavlja 80 % zveznih površin s 66 % deležem prebivalstva. Velik delež podeželskega prebivalstva se ukvarja s kmetijstvom, gozdarstvom in turizmom. Naravni pogoji za kmetovanje so zaradi naravnih danosti (reliefa in klimatskih razmer) manj ugodni, vendar pa kmetije zaradi svojega gorskega značaja predstavljajo pomemben nosilec identitete avstrijskega podeželja (87 % kmetij se nahaja v gorskih območjih) (European Commission, 2014). Programi razvojnih podeželskih politik se nadgrajujejo z upoštevanjem ekoloških, klimatskih in biodiverzitetnih izhodišč. Sodoben trajnostno naravnan model podeželskega razvoja vključuje organsko kmetovanje, razvoj energetske učinkovitosti, uporabo obnovljivih virov energije ter promocijo lokalnih živilskih in drugih produktov, ki temeljijo na tradicionalnih vezeh med proizvajalci in trgovci. Posebno pozornost namenjajo zmanjševanju izseljevanja iz odročnejših območij (European Commission, 2014). Programski cilji so usmerjeni k razvoju konkurenčnega podjetništva, ki išče priložnosti v razvoju »zelenih« delovnih mest. V ta namen izvajajo izobraževanja in predavanja, razvijajo in predstavljajo inovacije v sodelovanju z raziskovalnimi institucijami,

organizirajo študijske izlete s prikazi uspešnih praks »in situ«, poleg posredovanja uporabniških izkušenj. Primeri uspešnih programov so: »Bregenzerwald cheesestreet« (sirna pot), »Biosphere Park Grosses Walseral«, program »Ausserfern« ... (Alpine Convention, 2011).

3.3.3 Švica

Švicarski in Avstrijski podeželski prostor imata primerljive naravne danosti za razvoj dejavnosti, ki temeljijo na endogenih virih. Podeželska naselja zaznamuje zimski in letni turizem z nastanitvenimi kapacitetami in številnimi spremljevalnimi programi, ki ponujajo možnosti za razvoj številnih drugih dejavnosti (podjetništvo, gradbeništvo, trgovina, gospodarstvo, šport, rekreacija, obrt). Na podlagi tega se zagotavljajo ugodne možnosti za zaposlovanje mladih, ki ostajajo v kraju prebivanja. S tem se ohranja tudi vitalnost in funkcionalnost podeželskih naselij na odročnejših podeželskih območjih. Turistične dejavnosti obenem predstavljajo pomemben nosilec prostorskega razvoja. Športno-rekreativni centri se med seboj povezujejo in ustvarjajo razvojne pole, ki predstavljajo gravitacijska jedra na bolj ali manj dostopnih območjih. Celostni pristop k razvoju podeželskih naselij prispeva k turistični privlačnosti. Ta se odraža v tradicionalnih načinih in oblikah gradnje objektov, navadah, običajih, izdelavi in prodaji izdelkov. Velikega pomena je varovanje naravne in kulturne dediščine z omejevalno okolijsko politiko. Ohranjenost krajine prispeva k razvoju t.i. eko-turizma ali sonaravnega turizma, ki ima v Alpskih deželah dolgoletno tradicijo. Po raziskavi Svetovnega gospodarskega foruma (Blanke, Chief, 2013), je švicarski turizem najbolj konkurenčen na svetu. K temu prispeva dobra transportna infrastruktura, visoka kakovost turističnih storitev in dobro upravljanje naravnih virov (Blanke, Chief, 2013). Ključno vodilo Nove regionalne politike Švice je razvoj dejavnosti na endogenih virih, ki temeljijo na treh stebrih. Prvi steber predstavlja podpora regionalnim ekonomskim zmogljivostim, drugi temelji na koordinaciji sektorskih politik, tretji pa v izgradnji infrastrukturnih zmogljivosti (OECD, 2011). Veliko pozornost se posveča gorskim območjem z razvojem strategij, ciljev in instrumentov. Območje obravnave predstavlja priložnost za sodelovanja in izboljšanja upravljanja med akterji odločanja na nacionalni, kantonalni in lokalni ravni (Scheurer, 2015).

3.4 Romanske države:

Romanske države zaznamujejo decentralizirani pristopi pri urejanju podeželja in podeželskih naselij. Pestrost ukrepov, usmeritev in načinov urejanja, izhaja iz naravnih in ustvarjenih danosti, pri katerih se prepletajo različne ravni urejanja prostora (občinska, regionalna in državna raven). Države zaznamujejo velike razlike v razvitosti regij, ki se razvijajo samostojno in neodvisno druga od druge. Za razliko od germanskih sistemov, so pristopi v vertikalnem smislu manj sistematični, pogosto pa so zelo inventivni pri iskanju rešitev. Podobnosti z LEADER programom se održajo v pristopu »od spodaj-gor«.

3.4.1 Italija

Posebnost v italijanskem urejanju prostora predstavlja instrument »dogovorjenega planiranja« (Accordi Istituzionali), ki temelji na spoštovanju tradicionalnih pristopov regionalne politike. Vodenje in upravljanje na vertikalni in horizontalni ravni vključuje predstavnike javnosti, nacionalnih, regionalnih in lokalnih oblasti. Instrument so vzpostavili državna ministrstva, regije in province z namenom osveževanja in implementacije obstoječih dolgoročnih planov. Vzpostavljene so prioritete, ukrepi, postopki, sredstva, medsebojna razmerja in odgovornosti udeležencev, ter sistemi spremljanj in vrednotenj, ki predstavljajo orodja številnim programskih dogovorom, ki se sproti pojavljajo (OECD, 2006). Instrument »dogovorjenega planiranja« se prilagaja situacijam na terenu in omogoča »vitalnost« in prepletanje večnivojskih planskih aktov (Brancaleoni in sod., 2010). Pri urejanju podeželja in podeželskih naselij se to izraža v prilagodljivosti in pristopih, ki temeljijo na treh modelih upravljanja: tradicionalnem ali mešanem, centraliziranem in decentraliziranem. V tradicionalnem modelu so odgovornosti upravljanja razdeljene med regionalno oblastjo in drugimi upravnimi subjekti. V centraliziranem modelu je upravljanje vodeno preko regionalnih pisarn. V decentraliziranem modelu ima regionalna oblast zgolj koordinacijsko vlogo, medtem ko je upravljanje v rokah provincialne ravni. Razlike med načini upravljanja so izraz geografskih, kulturnih in političnih razlik med regijami (OECD, 2006). Urejanja podeželskega prostora in podeželskih naselij tako ni mogoče poenotiti. Zaznamujejo ju individualni projektni pristopi, ki se od primera do primera razlikujejo. Prednost »dogovornega planiranja« je v tem, da se rešitve velikokrat z dogovorom uskladijo z optimalnimi rezultati.

3.4.2 Španija

Španijo zaznamuje decentralizirani razvoj podeželskega prostora, ki je do nedavnega temeljil na sektorskih centraliziranih vertikalnih pristopih. Z vključevanjem v evropske integracije se je s programom LEADER začel vzpostavljati pristop, ki je predrugačil centralni vidik urejanja podeželskega prostora. S poudarjanjem lokalne teritorialne ravni je povečal vlogo in pomen sodelovanja med lokalnimi akterji. V Španiji je bil pristop uporabljen v 90-ih letih 20. stoletja, in je predstavljal prvo javno politiko, ki je bila ustvarjena neposredno za reševanje socialne in gospodarske revščine v zaostalih podeželskih območjih. Poudarek na teritorialnem povezovanju, endogenem razvoju, vlogi lokalnih oblasti in ustanovitev LAS-ov je predstavljal nasprotje dotedanji centralni podeželski kmetijski politiki (Pérez, 2000). Progresivna modernizacija kmetijstva v zadnjih 50-ih letih ni prispevala k enotnemu razvoju španskega podeželja. Različna podeželska območja in naselja so se na procese različno odzivala. Skladno s tem ni mogoče opredeliti enotnega razvoja podeželskih naselij, ki jih razvrščamo v tri skupine: obalna in primestna podeželska naselja, konkurenčna podeželska naselja v notranjosti, ter nekonkurenčna podeželska naselja v notranjosti države. Za prvo kategorijo je značilna opazna gospodarska dinamika, rast ter velika prilagodljivost na spremembe, ki jih narekuje trg. Primestna podeželska naselja temeljijo na demografskih in ekonomskih tokovih med mestom in podeželjem. Zaznamuje jih proizvodnja sadja in zelenjave (ugodne klimatske razmere) ter razcvet turizma, kar omogoča dobre pogoje in možnosti zaposlovanja. Posledice tokov so v tem, da se izgublajo tradicionalne podeželske vrednote, ohranjenost naravne dediščine, lokalna arhitektura ter pomen skupnosti. Drugi tip naselij so konkurenčna podeželska naselja, ki so naravnana k intenzivni in visoko konkurenčni kmetijski proizvodnji z visokimi ekonomskimi učinki in izvozom po celem svetu. (Extremadura, Andaluzija, Murcia, Aragon, La rioja, Navarra). Tretjo skupino predstavljajo nekonkurenčna podeželska naselja v notranjosti države, ki imajo zaradi naravnih pogojev (predvsem suše) najnižjo stopnjo produktivnosti in s tem ekonomskega napredka (Bertolini in sod., 2008).

3.4.3 Francija

Podeželje je v Franciji razvrščeno v tri kategorije: mestno podeželje, multifunkcionalno in ekonomsko raznoliko podeželje ter podeželje, ki stagnira (DATAR, 2003). Suburbana območja s prevladujočo stanovanjsko funkcijo in gosto poseljena stanovanjska in proizvodna podeželska območja predstavljajo kategorijo mestnega podeželja. Podeželska območja s starejšimi prebivalci, ki se večinoma ukvarjajo s kmetijstvom in podeželska območja s

pešajočo tradicionalno industrijo predstavljajo podeželska območja v stagniranju. Med multifunkcionalna in ekonomsko raznolika območja pa sodijo podeželska območja, ki se razvijajo na osnovah turizma, podeželska območja, ki so privlačna za bivanje in poslovne dejavnosti ter podeželska območja, ki si prizadevajo za razvoj programske večfunkcionalnosti. Ukrep Contrat Territorial d'Exploitation (CTE) predstavlja uspešen primer sodelovanja države s kmetovalci. CTE je z državne ravni voden preko regionalnih komisij, ki vključujejo lokalne politike, kmetovalce, lokalni agro-živilski sektor, prostorske razvojne agencije in lokalne okolijske organizacije. Ukrep temelji na večletnih individualnih pogodbah, ki podpirajo multifunkcionalni pomen kmetovanja in vključujejo podporne ukrepe, povezane z ekonomsko, okolijsko, s prostorsko in socialno vlogo kmetovanja (OECD, 2006). Uspešen primer upravljanja predstavlja pogodbeni model zavarovanih območij – parkov. Ustanovna listina, podobno kot CTE, vključuje predstavnike oblasti in prebivalstva ter vse partnerje, ki sodelujejo pri razvoju parka. Časovno je opredeljena na obdobje 10 - 12 let in ima natančno opredeljen vsebinski program, načrt upravljanja, finančni načrt in opredeljen status z vzpostavljeno blagovno znamko. Glavne naloge vključujejo celovito upravljanje in varovanje naravne in kulturne dediščine, razvoj gospodarskih dejavnosti v skladu s krajino, izobraževanje in informiranje prebivalcev in obiskovalcev. Podrobnejše naloge vključujejo monitoringe okolja, svetovanja pri planiranju, organizacijo dogodkov (razstav, festivalov, praznikov), ustanavljanje lokalnih blagovnih znamk, pomoč in podporo pri razvijanju vzdržnih, tradicionalnih in lokalno pogojenih načinov kmetovanja, obrti, turističnih dejavnosti. Cilji ukrepov so v vzdrževanju in ustvarjanju delovnih mest, vzpostavljanju številnih načinov informiranja ter načinov preživljanja prostega časa (Lah, 2010).

3.5 Anglija

Podeželje v Angliji opredeljujeta statistični in kulturni vidik. Statistični vidik temelji na dostopnosti oz. nedostopnosti podeželskega prostora. Kulturni vidik pa zaznamuje bogastvo naravnega okolja in kulturne dediščine. Poselitev na podeželju je večinoma disperzne narave in skoncentrirana na veliko število majhnih vasi in zaselkov. Lažje dostopne vasi in naselja izgubljajo tradicionalni značaj in neodvisnost, ker se vedno bolj stapljajo z mesti v suburbane oblike. Težje dostopnim naseljem pa predstavlja izziv zagotavljanje dobrin in servisnih storitev, podobnih tistim v mestih. Skladno s tem tovrstna naselja stremijo k družbeni in gospodarski samozadostnosti, to pa zahteva veliko inovativnosti pri iskanju zaposlitvenih možnosti. Izzive jim predstavljajo tudi visoki stroški dostave in dostopa, mobilnost na daljše

razdalje in razlika v kvaliteti življenja med prebivalci s prevoznimi sredstvi in tistimi brez njih. Storitve v težje dostopnih naseljih so monopolne (1 pub, 1 vaška trgovina, 1 vaški bencinski servis) in to otežuje razvoj konkurenčnih dejavnosti. Velik problem predstavlja prostorska zakonodaja, ki je zelo restriktivna in ne omogoča sprememb rabe zemljišč. Kmetijska zemljišča so izjemno varovana. To se posledično odraža v visoki ceni stavbnih zemljišč in nepremičnin. Navedeno vpliva na migracije mlajših prebivalcev, saj si lastnih nepremičnin ne morejo privoščiti, socialnih stanovanj pa ni dovolj na razpolago. Na podeželje se preseljujejo bogatejši upokojeni prebivalci mest, to pa prispeva k starejši demografski strukturi. Prevladujoče gospodarske dejavnosti na podeželju so kmetijstvo z majhnim obsegom in visoko produktivnostjo, turizem, proizvodne in storitvene dejavnosti ter dejavnosti, povezane z obnovljivimi viri energije. Angleško podeželje se srečuje s podobnimi izzivi kot podeželski prostor v drugih evropskih državah. Poudariti pa je treba veliko pomanjkanje podeželskih stanovanjskih objektov in s tem povezane visoke cene stanovanjskih objektov, težavnosti pri pridobivanju podpore državnih oblasti za spremembo kmetijskih površin za druge dejavnosti in pojav revščine, ki je zakrita pod navideznim bivanjskim blagostanjem (OECD, 2011).

3.6 Nizozemska

Razlike med urbani in podeželskimi območji na Nizozemskem so majhne, in to se kaže v izobrazbeni strukturi, cenah storitev, gospodarski rasti in stopnji brezposelnosti. Kvaliteta življenja je visoka in primerljiva z življenjem v urbanih središčih. Razlike se dodatno zmanjšujejo z naraščajočo urbanizacijo, saj se mestno in podeželsko okolje čedalje bolj stapljata. Nizozemsko podeželje se spreminja v večfunkcijski prostor. Primarne kmetijske dejavnosti dopolnjujejo bivalne in rekreacijske namembnosti, dejavnosti povezane z ohranjanjem narave in zbiranjem voda, razvoj mobilnih in drugih infrastrukturnih storitev. Po drugi strani pa prevelika urbanizacija prostora, spremembe v razvoju družbe, ki stremi k individualnosti, in ukinjanje lokalnih servisnih storitev predstavljajo grožnjo tradicionalnim vsebinam. Na podlagi tega si lokalne oblasti prizadevajo za revitalizacijo podeželskega prostora z izboljševanjem družbenih odnosov. Posebno pozornost posvečajo povezovanju med lokalnimi prebivalci in spodbujajo ukrepe, ki gradijo skupnost. Pojavlja se veliko iniciativ, ki po principu »od spodaj-gor« izvajajo dejavnosti, ki temeljijo na prostovoljnem delu. Izvajanje storitev ni pogoj za kvaliteto bivanja, temveč je njen rezultat. Temelj za takšen pristop je v značilnostih tradicionalnih nizozemskih podeželskih naselij. Zaznamuje jih izjemna socialna povezanost in vključenost prebivalcev v lokalno družbeno in gospodarsko

okolje. Naselja se spričo sodobnih globalizacijskih tokov spreminjajo in izgubljajo na vitalnosti in funkcionalnosti, poskuša pa se ohranjati njihovo identiteto, ki temelji na močni družbeni koheziji (Thissen, 2009).

3.7 Vzhodno evropske države in Balkan:

Razpad nekdanjih socialističnih sistemov in počasno prilagajanje novim družbenim, gospodarskim in okolijskim razmeram zaznamuje številne vzhodno evropske države in države Balkana. Značilnost teh držav je, da še vedno iščejo optimalna ravnotežja v pristopih »od zgoraj-dol« in »od spodaj-gor«. Neizkoriščen potencial predstavljajo priložnosti integriranega (trajnostnega) pristopa, razvoj notranjih (endogenih) virov in opredeljevanje razvojno usmerjenih podeželskih politik.

3.7.1 Poljska

Socialistični model upravljanja, ki je temeljil na združništvu, državnem lastništvu kmetijskih površin in centraliziranem gospodarskem upravljanju, je izjemno zaznamoval poljsko podeželje. V primerjavi z ostalimi nekdanjimi socialističnimi državami je bil proces združevanja manjših kmečkih kompleksov v oblike velikih upravljavskih sistemov najmanj razvit. Državna kmetijska gospodarstva so bila osnovana na nekdanjih obsežnih fevdnih posestih, na katerih so gradili večje kolektivne objekte za delavce na kmetijskih površinah. Tradicionalna podeželska naselja so se večinoma ohranila v prvotnih oblikah. Ne glede na sistemsko kolektivizacijo in gradnjo ogromnih bivalnih kompleksov, se zaposleni vanje niso preseljevali, temveč so nadalje prebivali v podeželskih naseljih. To je povzročilo, da so začela propadati, še preden je prišlo do spremembe družbenega reda in zatona socialističnega sistema. Velike spremembe v podeželskem prostoru so se odvile v drugi polovici 20. stoletja kot posledica urbanizacije in suburbanizacije. Nastanek in razvoj številnih spalnih in vikend naselij ter naselij s »sekundarnimi domovi« temelji na različno dolgih sezonskih značajih teh naselij. Razlike s tradicionalnimi podeželskimi naselji so, tako po značaju, kot po fiziognomiji in oblikovanju, velike in imajo velik vpliv na krajinsko podobo (Koter in Kulesza, 2006). Poljsko podeželje danes še vedno zaznamuje nizka produktivnost kmetijskega sektorja, pomanjkljiva tehnološka oprema, nekvalificirana delovna sila, pomanjkanje infrastrukture in servisno-storitvenih dejavnosti. Slaba kvaliteta obdelovalne zemlje in daljša sušna obdobja dodatno negativno učinkujejo na razvoj podeželskih dejavnosti. Z vstopom v evropske

integracije, je prišlo do številnih procesov, ki pa se vpeljujejo z velikimi težavami in opori. Kljub številnim družbenim spremembam, evroskeptičnost še vedno ostaja trdno zasidrana med prebivalci na podeželju (Halamska, 2009).

3.7.2 Madžarska

Spremembe političnega sistema v 90-ih letih 20. stoletja in nove gospodarskih razmere so vplivale na zmanjševanje proizvodnje kmetijskih obratov, na stagnacijo in propad. To se je odražalo v družbeni in okoljski degradaciji podeželja ter z razmahom revščine, ki se je v primerjavi z urbanih območji potrojila. Razlike v razvitosti med različnimi podeželskimi območji se kažejo v nizki in neenakomerni razporeditvi storitev in dobrin, slabi infrastrukturni opremljenosti, zastarelih centraliziranih, sektorskih in vertikalnih pristopih in načinih upravljanja ter pomanjkanju sodelovanja na lokalnih nivojih (Nemes in sod., 2006). Madžarsko zaznamujeta dva pristopa razvoja podeželja. Na eni strani se ohranja centralni, politično usmerjeni pristop, ki temelji na vertikalni ravni upravljanja, na drugi strani pa se uveljavlja mikroregionalni »od spodaj-gor« pristop, ki temelji na enodgenih virih. Ta vključuje lokalne gospodarske, politične in družbene udeležence, lokalne razvojne programe, družbena povezovanja in inovativne pristope, ki črpajo priložnosti na lokalnem nivoju. Pozitivni premiki se odražajo v vzpostavljanju lokalnih ravni upravljanja, ki so prisotna v vsakem podeželskem naselju. Negativna vidika pa še vedno ostajata brezposelnost in upad kmetijske proizvodnje. Danes število prebivalcev na podeželju raste, to pa je posledica suburbanizacije in preseljevanja bolj izobraženih prebivalcev in upokojujencev iz urbanih v podeželska območja. Razlog so ugodne cene nepremičnin in nizki življenjski stroški na podeželju. Sodobne razvojne podeželske politike temeljijo na razvoju najprimernejše oblike kmetijskih dejavnosti (intenzivne, ekstenzivne, specializirane), ki se določi na obravnavanem območju po predhodni analizi naravnih in ustvarjenih danosti. Glavni cilj ukrepov predstavlja zmanjševanje razlik v razvitosti med urbanih in podeželskimi območji, tudi z razvojem dopolnilnih dejavnosti, prostorsko uravnoteženim razvojem infrastrukture in izobraževanjem prebivalcev (Kovács, 2001).

3.7.3 Hrvaška

Razpad Jugoslavije in socialistične systemske ureditve ter vojna so močno zaznamovali hrvaški podeželski prostor in naselja. Kmetijske dejavnosti ne ponujajo dovolj možnosti za dolgoročno preživetje, zato se mladi ljudje odseljujejo v urbana območja, prebivalstvo v podeželskih naseljih pa se vedno bolj stara. Podeželska naselja so slabo komunalno in infrastrukturno opremljena, pogosto pa tudi težko dostopna, aktivnost prebivalcev in interesnih skupin pri usmerjanju podeželskega razvoja je na nizki ravni (Pavić-Rogošić, 2011). V zadnjem obdobju se vedno bolj krepi podeželski turizem, ki zaradi številnih naravnih in kulturnih danosti predstavlja konkurenčno razvojno prednost. Vzpostavljanje mrež, ki temeljijo na povezovanju družinskih kmetij ter naravnih in kulturnih znamenitosti, odpira širok nabor nemasovnih turističnih oblik agroturizma, ekoturizma, kulturnega, romarskega turizma in pohodništva. Razvoj podeželskega turizma temelji na obiskovalcih, ki jim veliko pomeni zgodovina kraja in razumevanje, kako se tradicionalnost odraža v današnjem času. Razvoj dejavnosti po drugi strani krepi samoiniciativne pristope, ki iščejo dodatne priložnosti v povezovanju s številnimi interesnimi skupinami, lokalnimi oblastmi in politiko. Organizacijski vidik se vedno bolj razvija preko opredeljevanja vlog, nalog in medsebojnih razmerij med sodelujočimi. V ta namen se organizirajo izobraževanja, oblikujejo podporne institucije, prikazujejo primeri uspešnih praks ... (Vučetić, 2012).

4 METODOLOGIJA IN PRISTOP UREJANJA PODEŽELSKIH NASELIJ

Podeželska naselja in njihova vplivna območja se med seboj razlikujejo. Njihov nastanek in razvoj je rezultat različnih okolijskih, družbenih in gospodarskih dejavnikov. Razvojne posebnosti, prepletenost dejavnikov, vpetost v naravno in kulturno krajino ter širši regionalni okvir dajejo vsakemu naselju lasten značaj. Skladno s tem je treba podeželska naselja in njihova vplivna območja obravnavati kot edinstvene oblike.

Metodološki pristop temelji na individualni obravnavi vsakega naselja, njegovih sestavnih delov, vplivnih območij in vključenosti v submikroregije. Na podlagi pregleda številnih raziskovalnih projektov, pristopov in metod ugotavljamo, da je mogoče pridobiti dobro osnovo za usmerjanje razvoja zgolj s predhodnim poglobljenim analitičnim delom. Nadalje predpostavljamo metodološki pristop, ki temelji na 5 fazah:

Preglednica 3: Metodološki pristop

Table 3: The methodological approach

1. faza	Vzpostavitev nabora kazalnikov kot »opomnika«
2. faza	Pridobivanje, preučevanje in opredeljevanje kazalnikov
3. faza	Vrednotenje kazalnikov na podlagi izbranih kriterijev
4. faza	Analiza razvojnih stopenj obravnavanega naselja
5. faza	Izpeljava razvojnih usmeritev

4.1 Opredelitev skupnih meril, kazalcev in kriterijev

4.1.1 Kazalniki

Prvo fazo metodološkega pristopa predstavlja izbor kazalnikov, ki so povzeti iz domače in tuje strokovne in znanstvene literature. Temeljni namen obsežnega nabora je v tem, da služi kot orodje (opomnik) za opredelitev okolijskih, družbenih in gospodarskih danosti preučevanega podeželskega naselja, njegovega vplivnega območja in vključenosti v submikroregijo. Določeni podatki so statistične narave in imajo značaj kvantitativnih kazalnikov (npr. gostota prebivalstva je št. prebivalcev/km²), nekateri pa kvalitativni značaj in

jih je mogoče opredeliti opisno. Kvalitativna ali kvantitativna opredelitev kazalnikov bo izvedena s pomočjo podatkov, pridobljenih iz sledečih virov:

- Statističnega urada Republike Slovenije,
- Geodetske uprave Republike Slovenije,
- geoinformacijskih digitalnih sistemov,
- sektorskih prostorsko informacijskih sistemov,
- obstoječih raziskav.

Številne podatke bo mogoče pridobiti neposredno pri terenskem delu ter stiku s prebivalci in drugimi udeleženci, ki lahko vplivajo na urejanje prostora. Velik pomen pripisujemo analizi, ki bo v pomoč pri opredeljevanju kazalnikov.

Kazalnike vsebinsko razvrščamo v tri skupine: okolijske, družbene in gospodarske. Okolijske kazalnike podrobneje delimo na naravne in ustvarjene. Pri preučevanju strnjnosti in notranjega razvoja podeželskih naselij, vzpostavimo podkategorijo podrobnejših prostorskih kazalnikov. Pri preučevanju submikroregije pa razvrščamo okolijske, družbene in gospodarske kazalnike med naravne, homogene, funkcijske, upravno-administrativne, funkcionalne in tradicionalne regionalizacijske kategorije.

4.1.1.1 Okoljski kazalniki – naravni

Preglednica 4: Okoljski kazalniki – naravni

Table 4: Environmental indexes – natural

Skupina kazalnikov	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika na obravnavanem primeru
	Relief	
	Talna struktura	
	Hidrologija	
	Mikroklimatski pogoji	
	Vetrovnost	
	Vegetacija	
	Naravni viri, območja, pasovi	
	Nadmorska višina	

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 4

	Naklon terena	
	Pokrajinsko-fiziognomske lastnosti (zakraselost, močvirnatost, poplavnost, sušnatost)	
	Pokrovnost tal	
	Privlačna območja	
	Manj privlačna območja (LFA) z omejitvenimi dejavniki	
	Zaščitena območja in biodiverziteta	
	Naravne nesreče	
	Zaraščanje	
	Onesnaževanje in obremenjevanje okolja	
	Odpadne vode in odpadki	
	Kvaliteta voda	
	Raba naravnih dobrin	

4.1.1.2 Okoljski kazalniki - ustvarjeni

Preglednica 5: Okoljski kazalniki – ustvarjeni

Table 5: Environmental indexes – created

Skupina kazalnikov	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika na obravnavanem primeru
Splošno - naselje	Velikost, stopnja središčnosti in centralnosti naselja	
	Oprelitev morfološke strukture	
	Pozidane/nepozidane površine	
Splošno - objekti	Tipologija objektov	
	Raba objektov	
	Starost objektov	
	Gradbeno tehnično stanje objektov	
	Zapuščeni objekti	
	Obnovljeni objekti	
	Novograjeni objekti	

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 5

Objekti - podrobno	Gostota in število hišnih števil	
	Oblikovanje objektov	
	Faktor pozidanosti	
	Faktor izkoriščenosti	
Nepozidane površine	Javni prostor	
	Funkcionalni prostor	
	Zelene površine	
	Odprti-središčni prostor	
	Parcelna struktura	
	Oprema	
Odnos do vplivnega območja	Dostopne poti do kulturne krajine	
	Dostopne poti do naravne krajine	
	Obremenjevanje okolja in ljudi	
Infrastrukturalna opremljenost	Kanalizacijska infrastruktura	
	Energetska infrastruktura	
	Telekomunikacijska infrastruktura	
Prometna infrastruktura	Prometna infrastruktura	
	Intenziteta in vrsta prometa	
	Prisotnost javnega transporta	
	Prometna obremenjenost	
	Dostopni čas in izohrone	
	Gibanje in mobilnost	
	Omejitve za promet in rabo avtomobila	
	Funkcionalno ovirane osebe	
	Križanja in srečevanja	
Stanje	Varnost	
	Urejenost in vzdrževanje	

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 5

Zaznavna raven	Dominante, žarišča in posebnosti	
	Problematika	
	Robovi naselja	
	Orientacija	
	Pogledi, razgledi, robovi, silhueta	
Normativna raven	Zakonodaja in ureditveni pogoji	
	Varovalni pasovi, območja in omejitve	
	Regulacijske linije	

4.1.1.3 Gospodarski kazalniki

Preglednica 6: Gospodarski kazalniki

Table 6: Economic indexes

Skupina kazalnikov	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika na obravnavanem primeru
Kmetijstvo	Obseg kmetijske dejavnosti	
	Delež kmetijskih zemljišč	
	Vrsta rabe kmetijskih zemljišč	
	Tip kmetij in upravljanja	
	Zemljiška in posestna struktura	
	Število kmetij	
	Velikost kmetije	
	Delovna sila in usposobljenost	
	Starostna struktura kmetovalcev	
	BDP iz kmetijskih dejavnosti	
	Opremljenost in mehanizacija	
	Logistika in manipulacija	
	Tradicionalna znanja in veščine	
	Ekološko in organsko kmetovanje	
	Vplivi na okolje	
	Dopolnilne dejavnosti	
Gozdarstvo	Delež gozdnatih zemljišč	
	Kvaliteta in vrsta gozdnih sestavov	
	Površina gozdov za lesno oskrbo	
	Lastniška struktura in površina gozdov	

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 6

	BDP iz gozdarskih dejavnosti	
	Predelava lesnih surovin	
	Delovna sila in usposobljenost	
	Tradicionalna znanja in veščine	
	Prostorska zasedenost in logistika	
	Vplivi na okolje	
Obrt	Obrtne storitve	
	Delovna sila in usposobljenost	
	Tradicionalna znanja in veščine	
	BDP iz kmetijskih dejavnosti	
	Opremljenost in mehanizacija	
	Prostorska zasedenost in logistika	
	Vplivi na okolje	
Gospodarske storitve	Gospodarske in druge poslovne dejavnosti	
	Vrsta, število in velikost podjetji	
	Samozaposlitvene dejavnosti	
	Specializirane dejavnosti	
	Projektne oblike dejavnosti	
	Delovna sila in usposobljenost	
	Starostna struktura	
	BDP iz gospodarsko-poslovnih dejavnosti	
	Tradicionalna znanja in veščine	
	Prostorska zasedenost in logistika	
	Vplivi na okolje	
Servisno-storitvene in centralne dejavnosti	Vrsta, število in velikost servisnih storitev	
	Upravne storitve in organizacijska telesa	
	Javne službe: izobrazba, zdravstvo, sociala	
	Delovna sila in usposobljenost	
	BDP iz servisnih dejavnosti	
	Tradicionalna znanja in veščine	
	Prostorska zasedenost in logistika	
	Vplivi na okolje	

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 6

Turizem	Turistične dejavnosti	
	Kulturne in naravne znamenitosti	
	Št. prodanih kart	
	Prenočitvene zmogljivosti	
	Gostinska ponudba	
	BDP iz turističnih dejavnosti	
	Tradicionalna znanja in veščine	
	Prostorska zasedenost in logistika	
	Vplivi na okolje	
Športno- rekreativne in druge prostočasovne dejavnosti	Vrsta, število in velikost storitev	
	Prostorska zasedenost in logistika	
	Vplivi na okolje	
Obnovljivi viri energije	Lesna biomasa	
	Vetrna energija	
	Vodna energija	
	Sončna energija	
	Energija iz kmetijskih dejavnosti	
Trg	Ponudbene zmogljivosti	
	Prodajne zmogljivosti	
	Proizvodne zmogljivosti	
	Povpraševanje	
	Vplivna območja trgovanja	
	Samooskrbnost	
Znanje	Raziskave in razvoj	
	Inovacije	
	Izobraževanje in usposabljanje	
	Sodelovanje z izobraževalnimi institucijami	
	Lokalne akcijske skupine (LAS-i)	

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 6

Tokovi	Tok blaga	
	Tok storitev	
	Tok znanja	
	Tok gospodarskih aktivnosti	
	Tok servisnih storitev	
	Tok privlačnosti	
	Dostopnost in izohrone	
	Gravitacijska območja in poli	

4.1.1.4 Družbeni kazalniki

Preglednica 7: Družbeni kazalniki

Table 7: Social indexes

Skupina kazalnikov	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika na obravnavanem primeru
Demografija	Število prebivalcev	
	Gostota prebivalstva/prostorsko enoto	
	Število hišnih števil/prostorsko enoto	
	Starostna struktura prebivalstva	
	Spolna struktura prebivalstva	
	Izobrazbena struktura	
	Poklicna usposobljenost	
	Selitvene bilance	
	Heterogenost prebivalcev (socialna, etična, kulturna)	
Zaposlenost	Zaposleni/število prebivalcev	
	Število delovnih mest v/izven naselja	
	Zaposlenost po dejavnostih/sektorjih	
	Lokacijski koeficient	
	Zaposlitveni tok (indeks delovnih migracij)	
	Tokovi šolajočih se oseb	
	Prebivalstvena moč	
	Samozaposlenost	
	Dolgoročna brezposelnost	
	Nezaposleni/število prebivalcev	
	Nezaposlenost med mladimi	

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 7

	Dolgoročna brezposelnost	
	Kratkoročno zaposlovanje	
Tradicionalnosti	Znanja, veščine	
	Praznovanja, običaji	
	Medsebojni odnosi in pomoč	
	Prireditve in dogodki	
	Kulinarična ponudba	
Upravno-administrativni odnosi	Krajevne, vaške skupnosti	
	Sprejemanje odločitev	
	Lokalne akcijske skupine	
	Upravno-administrativne storitve	
	Upravljanje z javnim dobrim	
	Črpanje sredstev in investicije	

4.1.1.5 Podrobnejši prostorski kazalniki za strnjenost in notranji razvoj

Preglednica 8: Podrobnejši prostorski kazalniki za strnjenost in notranji razvoj

Table 8: The detailed areal indexes for compactness and internal development

Skupina kazalnikov	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika na obravnavanem primeru
Splošno	Razdalja med elementi, vzorci in oblikami	
	Gostota prebivalstva/enoto površine	
	Število objektov/enoto površine	
Stavba - tipologija	Vrsta rabe	
	Velikost in zmogljivost	
	Tlorisni gabariti in razmerja stranic	
	Vertikalni gabariti in višina	
	Etažnost	
	Odnos stavba-naselje	

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 8

Konstrukcija in oblika	Strehe, napušči, slemena in nakloni	
	Fasade	
	Stavbno pohištvo	
	Gradbeni materiali	
	Barve, teksture	
	Detajli, stavbni členi, poudarki	
Gradbeno-tehnično stanje	Izpolnjevanje bistvenih zahtev	
	Urejenost in vzdrževanje	
	Varnost	
	Prilagodljivost in spremenljivost rabe	
	Prenove, revitalizacije	
Odnos med pozidanim in nepozidanim prostorom	Lega na zemljišču in v odnosu do naselja	
	Funkcionalni prostor	
	Zelene površine	
	Javni prostor	
Infrastrukturalna opremljenost	Komunalna inf. in priključki	
	Energetska inf. in priključki	
	Telekomunikacijska inf. in priključki	
	Energetska samooskrba	
Prometna infrastruktura	Priključevanje na prometno infrastrukturo	
	Parkiranje	
	Intenziteta in vrsta prometa	
	Gibanje in mobilnost	
	Omejitve za promet in rabo avtomobila	
	Omejitve za promet in rabo avtomobila	
	Funkcionalno ovirane osebe	
	Križanja in srečevanja	

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 8

Parcelna struktura	Lastniška struktura	
	Velikosti parcel in oblik	
	Gradbene parcele	
	Faktor zazidanosti (FZ)	
	Faktor izkoriščenosti (FI)	
	Faktor deleža zelenih površin (FOZP)	
	Odmiki od parcelnih meja	
	Odmiki od javnega prostora	
Stanje	Izpolnjevanje bistvenih zahtev	
	Urejenost, vzdrževanje, varnost	
	Prilagodljivost in spremenljivost rabe	
Normativna raven	Zakonodaja in ureditveni pogoji	
	Varovalni pasovi, območja in omejitve	
	Lastniška struktura	
	Udeleženci	

4.1.1.6 Kazalniki za submikroregijo

Preglednica 9: Kazalniki za submikroregijo

Table 9: Indexes for submicroregion

Skupina kazalnikov na osnovi:	Skupina kazalnikov	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika na obravnavanem primeru
Prirodna regionalizacija	Okolijski kazalniki - naravni	

Skupina kazalnikov na osnovi:	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika na obravnavanem primeru
Homogene regionalizacije	Okolijski kazalniki - ustvarjeni	
	Gospodarski kazalniki	
	Družbeni kazalniki	

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 9

Skupina kazalnikov na osnovi:	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika na obravnavanem primeru
Funkcijske regionalizacije	Gospodarski kazalniki	
	Družbeni kazalniki	

Skupina kazalnikov na osnovi:	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika na obravnavanem primeru
Upravno-administrativne regionalizacije	Okolijski kazalniki - ustvarjeni	
	Gospodarski kazalniki	
	Družbeni kazalniki	

Skupina kazalnikov na osnovi:	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika na obravnavanem primeru
Funkcionalne regionalizacije	Gospodarski kazalniki	
	Družbeni kazalniki	

Skupina kazalnikov na osnovi:	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika na obravnavanem primeru
Tradicionalne regionalizacije	Okolijski kazalniki	
	Okolijski kazalniki - ustvarjeni	
	Gospodarski kazalniki	
	Družbeni kazalniki	

4.1.2 Kriteriji

V metodološkem pristopu poudarjamo identiteto, vitalnost-funkcionalnost in spremenljivost kot ključne kriterije, s katerimi se srečujemo pri preučevanju razvoja podeželskih naselij. Opredelitev kriterijev je izvedena na podlagi preučevanja podeželskih naselij z vidikov strnjnosti in notranjega razvoja, kategorizacije, submikroregije, trajnostnega razvoja, tradicionalnosti in razvojnih smernic. Subjektivno presojanje pomenske vrednosti identitete, vitalnosti-funkcionalnosti in spremenljivosti izhaja iz dognanj teoretičnega dela naloge. Načeloma opredeljujemo identiteto kot neponovljivo izraznost, vitalnost-funkcionalnost kot

stabilnost v razvoju, spremenljivost pa kot razvojno dinamičnost.

Preglednica 10: Preglednična struktura kazalnikov, opredelitev in vrednotenj

Table 10: The tabular structure of indexes, definitions and valuations

Skupina kazalnikov	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika na obravnavanem primeru	Kriterij vrednotenja: identiteta	Kriterij vrednotenja: vitalnost-funkcionalnost	Kriterij vrednotenja: spremenljivost

4.2 Vzpostavitev sistema vrednotenja

Sistem vrednotenja temelji na tristopenjski lestvici, s katero bomo opredeljevali pozitivne (+), nevtralne (0) in negativne (-) vrednosti, ki jih opredeljujejo kazalniki v odnosu do kriterijev.

Pri opredeljevanju identitete bo merilo (+) predstavljalo, da kazalec soustvarja identiteto, oziroma je njen sestavni del, merilo (0) bo predstavljalo, da kazalec nima vpliva na identiteto, merilo (-) pa bo predstavljalo negativen vpliv na identiteto.

Pri opredelitvi vitalnosti-funkcionalnosti bo merilo (+) pomenilo, da kazalec prispeva k vitalnosti-funkcionalnosti, oziroma je njen sestavni del, merilo (0), da kazalec nima vpliva na vitalnost-funkcionalnost, merilo (-) pa bo pomenilo negativen vpliv na vitalnost-funkcionalnost.

Pri opredelitvi spremenljivosti bo merilo (+) predstavljalo, da kazalec prispeva k pozitivnim spremembam, merilo (0) bo predstavljalo, da kazalec ne bo vplival na spremembe in bo predvideno stanje enako trenutnemu, merilo (-) pa bo predstavljalo poslabšanje stanja.

Primer št. 1: V strnjenem delu naselja se nahaja pekarna, ki je daljši čas zaprta, vendar zaznamuje zgodovino naselja. Z vidika gospodarske dejavnosti (kazalnika) lahko predstavlja pozitivno vrednost (+) merilo k identiteti (kriterij presojanja), negativno vrednost (-) k vitalnosti-funkcionalnosti in pozitivno vrednost (+) k spremenljivosti.

Primer št. 2: V podeželskem naselju prebivajo večinoma starejši prebivalci. Z vidika demografskega kazalnika (staranja prebivalstva) lahko pomeni negativno vrednost (-) k identiteti, negativno vrednost (-) k vitalnosti-funkcionalnosti in negativno vrednost (-) k spremenljivosti.

Primer št. 3: Podeželsko naselje se nekontrolirano razrašča z novimi enostanovanjskimi objekti. Z vidika okolijskega kazalnika (grajena struktura) lahko pomeni negativno vrednost (-) k identiteti, pozitivno vrednost (+) k vitalnosti-funkcionalnosti in negativno vrednost (-) k spremenljivosti.

Preglednica 11: Prikaz vrednotenja na primeru

Table 11: The representation of valuation on the example

Skupina kazalnikov	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika na obravnavanem primeru	Kriterij vrednotenja: identiteta	Kriterij vrednotenja: vitalnost - funkcionalnost	Kriterij vrednotenja: spremenljivost
Primer št. 1: gospodarski	Gospodarske in druge poslovne dejavnosti	Pekarna je tradicionalna dejavnost, v času delovanja z vplivnim območjem prodaje v 3 naseljih, objekt zapuščen, ohranjen, potreben prenove, ustreznih dimenzij, komunalno in prometno opremljen, brez negativnih vplivov na okolje.	+	-	+
Primer št. 2: družbeni	Starostna struktura prebivalstva	Prevladuje število starejših prebivalcev nad 65 let, mladi prebivalci se izseljujejo, novih ni.	-	-	-
Primer št. 3: okolijski – ustvarjeni	Tipologija objektov	Novi enostanovanjski objekti se razpršeno širijo po kvalitetnih kmetijskih zemljiščih, funkcionalna in oblikovna zasnova ne sledi kvalitetnim tradicionalnim vzorcem gradnje.	+	-	-

Analiza kazalnikov in opredelitev meril na osnovi kriterijev je namenjena analizi stanja in predstavlja 2. in 3. fazo v pristopu usmerjanja razvoja podeželskih naselij. Menimo, da razlika med kvalitativnimi in kvantitativnimi podatki ne igra bistvene vloge pri vrednotenju kazalnikov. Izbrani kriteriji (identiteta, vitalnost-funkcionalnost in spremenljivost) temeljijo na subjektivnih presojah, poudariti pa je treba, da je njihovo razumevanje odvisno od strokovne usposobljenosti raziskovalca in sistematičnosti pristopa.

Predstavljeni metodološki okvir pogosto poudarja odnose med kazalniki in kriteriji, ki jih je težje ovrednotiti. V takih primerih je pozitiven pomen metode v tem, da preučevalca prisili k premisleku, kako kazalec vpliva na kriterij in obratno, kakšen pomen predstavlja kriterij v odnosu do kazalca. Metodološki pristop razumemo z vidika samospraševanja in preverjanja dejanskih situacij. Na ta način nam omogoča, da že v času analize stanja izpeljemo ugotovitve, ki so nam v pomoč pri usmerjanju razvoja.

Četrto fazo predstavlja analiza razvojnih stopenj obravnavanega naselja. Številni avtorji (Kladnik in Ravbar, 2003, Ažman Momirski in Kladnik, 2009 Bole in sod., 2007) ter izsledki tujih raziskav (ESPON, 2005, EU: Rural Developmen in the European Union-Statistical and economic information, 2013) poudarjajo pomen razvojnih procesov. Spremljanje kazalnikov skozi različno dolga časovna obdobja predstavlja osnovo za analizo razvojnih stopenj.

V metodološkem postopku poudarjamo pomen morfoloških sprememb in sprememb v kulturni krajini. Okolijske, družbene in gospodarske spremembe se v prostoru odražajo skozi fizične spremembe, ki predstavljajo mejnike v razvojnih fazah in so rezultat številnih dejavnikov v zgodovini razvoja. Skladno s tem menimo, da so spremembe morfološke strukture in kulturne krajine dovolj dobra osnova za odkrivanje vzročno-posledičnih povezav v razvojnih fazah naselij.

Metodološki pristop temelji na analizi katastrskih podlog in topografskih načrtov iz različnih časovnih obdobj razvoja podeželskega naselja in obravnavanega območja. Geodetske uprave razpolagajo z ustrezno arhivsko historično dokumentacijo, ki predstavlja osnovo za ugotavljanje sprememb v razvoju naselja. Iz dokumentacije razberemo spremembe v pozidljivosti zemljišč, stavbni strukturi, gabaritih objektov, javnih prostorih, parcelni strukturi, prometni infrastrukturi. Analiza prikazuje vpliv človeka na okolje in prostor. Nadaljevanje raziskovalnega postopka je lažje, ker že morfološka analiza poda dovolj dobra izhodišča za iskanje dodatnih kazalnikov.

Metodološki pristop je praktičen, ker lahko na hiter način in iz enega vira dobimo objektivne podatke za nadaljnje delo. V primerjavi s 1., 2. in 3. fazo, ki temeljijo na vrednotenju kazalnikov glede na kriterije z vidika današnjega časa, je 4. faza usmerjena k analizi razvojnih stopenj v preteklosti. Izsledki od 1. do 4. faze predstavljajo osnovo za nadaljevanje v zaključni, 5. fazi oziroma izpeljavi razvojnih usmeritev.

4.3 Aplikacija SWOT analize kot metode dela strateškega načrtovanja

4.3.1 SWOT analiza

Metoda SWOT se pogosto uporablja pri sprejemanju razvojnih odločitev na številnih znanstveno-raziskovalnih in strokovnih področjih. Kratico SWOT predstavljajo začetnice angleških besed : S - strengths (prednosti), W - weaknesses (slabosti), O - opportunities (priložnosti) in T - threats (nevarnosti) (Vončina, 2006). Z analizo SWOT preučujemo vplive endogenih in eksogenih dejavnikov, ki se odražajo skozi stanje v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti. Preteklost in sedanjost se odražata preko opredelitev prednosti in slabosti. Prihodnost pa je mogoče opredeliti preko priložnosti in nevarnosti. Na podlagi razvrščanja (strukturiranja) dejavnikov je mogoče lažje sprejeti odločitve, s katerimi želimo vplivati na spremembe obstoječega stanja.

Analiza SWOT se v obravnavanem metodološkem pristopu uporablja za usmerjanje razvoja. Ugotovitve iz analitičnega dela, ki vključujejo vrednotenje kazalnikov v odnosu do izbranih kriterijev, vzpostavljajo ogrodje za lažje opredeljevanje prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti.

4.3.2 Strateško načrtovanje

Strateško načrtovanje so opredeljevali Needham (2000), Bruton (1974), Healey in sod. (1997), Albrechts (2003) ... Prelog (2009) ugotavlja, da številne definicije ne ponujajo enake opredelitve. Načeloma gre za *»neformalno načrtovanje. Značilno zanj je, da ni prvenstveno usmerjeno v pripravo zakonsko določenega načrta, pač pa prevzema bolj neke vrste splošno odgovornost oblastvenih organov glede bodočega razvoja na njihovih območjih in razvija fleksibilen pragmatičen pristop, ki ni absolutno formalno določen«* (Prelog, 2009). Prelog poudarja vlogo in pomen udeležencev in nosilcev urejanja prostora, medsebojnega sodelovanja in usklajevanja, sektorskih usmeritev, trajnostnega razvoja, podrobnega

preučevanja območja obravnave z opredelitvijo dejavnikov, posebnosti in problematik, iracionalnosti interesov, političnih odločitev, opredeljevanja ciljev, prostorskega načrtovalca kot povezovalca in usklajevalca, dolgoročnosti, interdisciplinarnosti, kontinuitete, celovitosti, vizije (Prelog, 2009).

»Strateški načrt skuša odgovoriti na vprašanja o temeljnih zadevah in problemih razvoja lokalne skupnosti« (Prelog, 2009). S strateškim načrtom se opredeljujejo dolgoročni cilji, ki še niso konkretizirani z zakonskimi ali ureditvenimi mehanizmi. Nadalje ugotavlja, da kvalitetno pripravljen strateški načrt predstavlja »podlago za sprejemanje odločitev v planskem procesu« (Prelog, 2009).

Metodološki pristop, ki temelji na sintezi kazalnikov, kriterijev in meril, SWOT analizi in oblikovanju ciljev, predstavlja dobro osnovo za strateško načrtovanje. Cilj strateškega načrtovanja v obravnavanem metodološkem procesu predstavlja opredelitev razvojnih ciljev in smernic.

4.4 Aplikacija projektne pristopa kot metode dela izvedbenega načrtovanja

4.4.1 Pomen projektne pristopa in izvedbenega načrtovanja

Izvedbeno načrtovanje temelji na zakonodajni in prostorsko ureditveni ravni. Zakonodajno raven predstavljajo zakoni, uredbe in pravilniki, prostorsko ureditveno raven pa prostorski akti. Z razliko od strateškega načrtovanja so v izvedbenem načrtovanju natančno opredeljeni postopki, vrste prostorskih in izvedbenih planov, instrumenti in mehanizmi urejanja, projektna dokumentacija, načini pridobivanja projektnih pogojev, smernic in soglasij, vloga sektorskih organizacij in drugih udeležencev pri posegih v prostor (Pogačnik, 1999).

Projektne pristop predstavlja način, kako se odločitev za poseg v prostor uresniči s pomočjo izvedbenega načrtovanja. Analitični pristop s samospraševanjem, vrednotenjem in SWOT analizo predstavlja dobro osnovo za sprejemanje kvalitetnih odločitev, ki lahko bistveno olajšajo pristop in izvedbo zelenih posegov.

Predstavljeni pristop se osredotoča na vlogo projektanta - arhitekta. Obseg dela vključuje postopke v zvezi z izdelavo idejne zasnove, pridobitvijo gradbenega dovoljenja, izvedbenega načrta in izvajanja nadzora. Projektne pristop opredelimo s šestimi fazami.

Projektantsko delo v prvi fazi vključuje seznanitev z željami naročnika, pridobitev in preučitev lokacijske informacije, seznanitev s stanjem prostora, okolice in udeležencev, izdelava geodetskega posnetka, izvedba meritev in strokovna ocena stanja ter priprava delovnih podlog za začetek projektiranja.

V drugi fazi je predpostavljena aktivnejša vloga projektanta. Vpliv na naročnika pred izvedbo posega lahko bistveno prispeva h kvalitetni rešitvi. Optimiziranje rešitev pa mnogokrat prispeva k racionalnejšim in cenejšim izvedbam. Rezultat predstavlja idejna zasnova (IDZ), na podlagi katere se pridobiva projektne pogoje udeležencev in sektorskih organizacij.

Tretja faza vključuje usklajevanje rešitev z željami, usmeritvami in pogoji, ki se porajajo od začetka projektiranja. Zaključek predstavlja projekt za pridobitev gradbenega dovoljenja (PGD), na podlagi katerega se zaprosi za soglasja vseh udeležencev, vključenih v postopek. Postopek se zaključi s pravnomočnostjo izdanega gradbenega dovoljenja.

Četrta faza predstavlja izdelavo projektne dokumentacije za izvedbo (PZI). V dokumentaciji se natančno opredelijo predvideni posegi, ki morajo biti usklajeni s pridobljenim gradbenim dovoljenjem. Sestavni del PZI dokumentacije predstavlja popis gradbeno-obrtniških, instalacijskih del in opreme ter elaborati, povezani z varnostjo pri delu in ureditvijo gradbišča. Na podlagi PZI projekta se izvajalec seznanja s posegom ter opredeli vrednost predvidenih del.

Peto faza predstavlja izvedba posega. Seznanitev udeležencev z izvedbo in s predvidenim časom trajanja posega, prijava gradbišča, geodetsko zakoličenje itd. predstavljajo osnovo za pričetek izvedbe del. Nadzorni organ skrbi, da potekajo dela skladno s pridobljenim gradbenim dovoljenjem ter z zakonskimi in s prostorskimi akti. Po zaključku del je treba objekt natančno pregledati in odpraviti morebitne pomanjkljivosti. Strokovne službe izvedejo podrobnejše preglede in meritve.

Šesto fazo predstavlja izdelava projektne dokumentacije izvedbenih del (PID). Natančna izdelava posnetka, opis in utemeljitev sprememb, geodetski posnetek končnega stanja ter dokazilo o zanesljivosti objekta predstavljajo zaključno dokumentacijo, na podlagi katere se pri pristojni upravni enoti zaprosi za izvedbo tehničnega pregleda in izdajo uporabnega dovoljenja. Na podlagi pripomb se izvedejo morebitni popravki in spremembe, ob izvedbi letih pa upravni organ izda uporabno dovoljenje. S tem je naročniku objekt predan v uporabo.

Opisani projektni pristop temelji na aktualnih zakonodajnih in prostorsko ureditvenih normativih. Spremembe zakonodajne in prostorsko-ureditvene ravni vplivajo na postopke, ki so v določenih časovnih obdobjih krajši in manj obsežni, ali pa daljši in bolj obsežni.

4.4.2 Problematika izvedbenega načrtovanja

Problematika izvedbenega načrtovanja temelji na odnosih med prostorskimi akti, udeleženci pri gradnji objektov in željami investitorja. Medsebojna neskladja so najbolj opazna pri izvajanju posegov v strnjenih delih podeželskih naselij. Ugotavljamo, da bolj kot je prostor strnjen, več je težav.

V Strategiji prostorskega razvoja Slovenije (SPRS, 2004) je z vidika razvoja podeželja in podeželskih naselij poudarjen pomen prenov in sanacij obstoječe stavbne strukture na obstoječih gradbenih parcelah. Poudarjen je pomen nadomestnih in dopolnilnih gradenj, modernizacije kmetijstva, izboljšanja bivalnih možnosti, razvoja dopolnilnih dejavnosti, ohranjanja in razvoja funkcionalne in oblikovne prepoznavnosti. Tradicionalna izhodišča predstavljajo pomembno vlogo pri razvoju podeželskih naselij (SPRS, 2004).

Zakonodajni vidik se z aktualnim Zakonom o urejanju prostora (ZureP-1, 2010), Zakonom o prostorskem načrtovanju (ZPNačrt, 2015) in Zakonom o graditvi objektov (ZGO-1, 2015) sistemsko ne ukvarja z urejanjem podeželja in podeželskih naselij. V ZPNačrt je v 4. poglavju opredeljen pomen občinskega prostorskega načrta, v katerem se na strateški in izvedbeni ravni obravnava podeželski prostor in podeželska naselja.

Ob pregledu in analizi številnih občinskih prostorskih načrtov ugotavljamo, da so prostorski akti z vidika obravnave strnjenih delov naselij in notranjega razvoja pomanjkljivi. Podrobnejše opredelitve s pomočjo enot urejanja prostora (EUP), posebnih prostorskih izvedbenih pogojev (PPIP), zahtev po izdelavi občinskih podrobnejših projektnih načrtov (OPPN) ali zazidalnih načrtov (ZN) ne vzpostavljajo ustreznega okvira za kvalitetne posege v prostor. Splošni ureditveni pogoji so v EUP dodatne zahteve sektorskih organizacij, s katerimi se nabor omejitev krepi. Na podlagi tega prihaja do vsebinsko absurdnih situacij, v katerih je preplet varovalnih pasov, območij, ureditvenih pogojev in drugih zahtev tako pomešan, da so posegi v strnjene strukture podeželskih naselij v normativnem smislu nemogoči.

Velik problem predstavlja pridobivanje soglasij s strani sektorskih upravljavcev prostora. Medsebojne neskladnosti pogosto zahtevajo usklajevanja in iskanje skupnih rešitev. Na primerih iz prakse ugotavljamo, da se na podlagi soočenj lahko izoblikujejo rešitve, ki so sprejemljive za vse. Napete situacije se vzpostavljajo tudi med prebivalci. Sodobni čas prinaša drugačne potrebe, želje in interese, ki so pogosto v neskladju s prostorskimi danostmi v strnjenih delih podeželskih naselij. Težave pogosto predstavlja pridobivanje soglasij, služnosti ter stavbnih pravic lastnikov sosednjih nepremičnin.

Kljub strateško široki podpori k urejanju strnjenih delov podeželskih naselij, prihaja do številnih pravno-formalističnih omejevanj. Pričakovano spodbujanje posegov se ruši z zapletenimi postopki, številnimi soočenji, pogojevanji, izseljevanji, oteženo gradnjo pa tudi s previsoko odmerjenimi komunalnimi prispevki. Ugotavljamo, da omejevanje presega spodbujanje.

4.4.3 Predlog metodološkega projektnega pristopa pri urejanju strnjenih delov naselja

Na podlagi problematike predlagamo pristop, ki bi olajšal postopek projektiranja. S soočenjem udeležencev na mestu obravnave, z medsebojnim usklajevanjem, iskanjem alternativ ter optimiranju rešitev bi se investitorju ne samo olajšalo delo, temveč celo svetovalo, kako predlagane rešitve izboljšati. Soočenje različnih udeležencev urejanja prostora in strokovnih služb bi s široko paleto znanj, izkušenj in predlogov na enem mestu ponudilo celovit spekter informacij, ki bi pripomogle k optimizaciji reševanja problematike.

Pomen praktičnosti in življenjskosti pristopa ter želja po vsestranskem reševanju (skladno s strateškimi usmeritvami) bi hkrati vzbudila zaupanje do nosilcev urejanja prostora kot enakovrednih soudeležencev z namenom iskanja najboljših možnih rešitev.

Neposredna komunikacija se v takšnih primerih izkaže za najhitrejšo in najbolj odzivno metodo urejanja problematike, če jo predpostavimo kot „sposobnost vsebinskega interdisciplinarnega dialoga“ (Kos, 2002). Ob tem je pomembno, da so vloge nedvoumno razdeljene in da udeleženci v komunikacijskem procesu le-tega ne razumejo kot tekmovanje, s katerim želijo ohraniti svojo vlogo in status. Nevarnost predstavlja „formalistični diskurz“, ki pri predstavljeni metodi ne rešuje problematike, temveč jo zbanalizira. Namesto tega je primernejši raziskovalni pristop, s katerim se omogoča „produktivno, tj. smiselno

dogovarjanje o strukturi raziskovalnega problema” (Kos, 2002). Na podlagi tega je mogoče formalizirati zgolj proceduro in rutino komunikacije, v nobenem primeru pa njene vsebinske plati.

Obravnava problematike na lokaciji predstavlja veliko prednost, ker nam omogoči doživetje prostora, to pa združi merljivo (strokovne podlage) in nemerljivo (zaznavni nivo) v skupni rezultat.

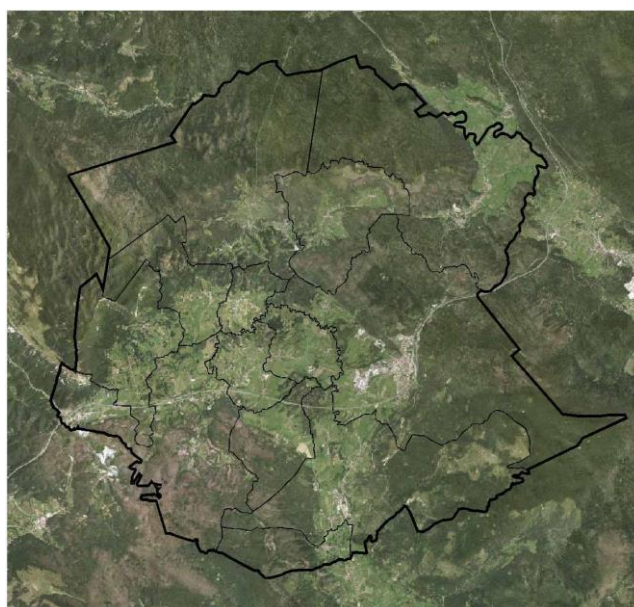
Namen metodološkega pristopa je aktivno sledenje in usmerjanje procesov. Interdisciplinaren in časovno usklajen pristop ponuja prožnosti odločitev. Razvojne usmeritve niso odvisne od omejitev, ampak od predlogov. V tem pa se odraža pomen vzpostavitve odnosa in odgovornosti, ki temelji na medsebojnem zaupanju in enakovredni poziciji. Prednost pristopa je v tudi v tem, da se z njim ne posega v obstoječe zakonodajne in prostorsko ureditvene akte.

5 ANALITIČNI DEL 1: STRATEGIJA RAZVOJA PODEŽELJSKIH NASELIJ V OBČINI POSTOJNA

5.1 Predstavitev postojnske občine in določitev submikroregij

Občina Postojna meri 270 km² in ima okoli 15.821 prebivalcev (VISOP, 2016). V občini se nahaja 40 naselij. Postojna je glavno mesto in obenem upravno središče občine, ki jo sestavlja 14 krajevnih skupnosti: Postojna, Bukovje, Prestranek, Razdrto, Hrašče, Landol, Šmihel pod Nanosom, Hrenovice, Veliko Ubeljsko, Hruševje, Orehek, Studeno, Planina in Slavina. Skladno z NUTS 3 klasifikacijo sodi postojnska občina skupaj z občinami Bloke, Cerknica, Ilirska Bistrica, Loška dolina in Pivka v območje Primorsko-notranjske statistične regije (RRA, 2014). Regija sodi med manj razvite statistične regije z 11.990 EUR bruto domačega proizvoda (BDP) na prebivalca (VISOP, 2016: 13).

Postojnsko občino zaznamuje podzemni kraški svet, ugodna geografsko-prometna lega, obsežna gozdnata pokrovnost tal, bogata naravna in kulturna dediščina, biotska pestrost, pestro zgodovinsko in družbeno-geografsko dogajanje ter prisotnost vojaških aktivnosti (VISOP, 2016: 43 - 47). Skladno s tem predstavljajo turizem, gozdarstvo z lesno-predelovalnimi dejavnostmi, promet in vojaške aktivnosti pomembne strateške poudarke pri usmerjanju nadaljnjega razvoja občine.

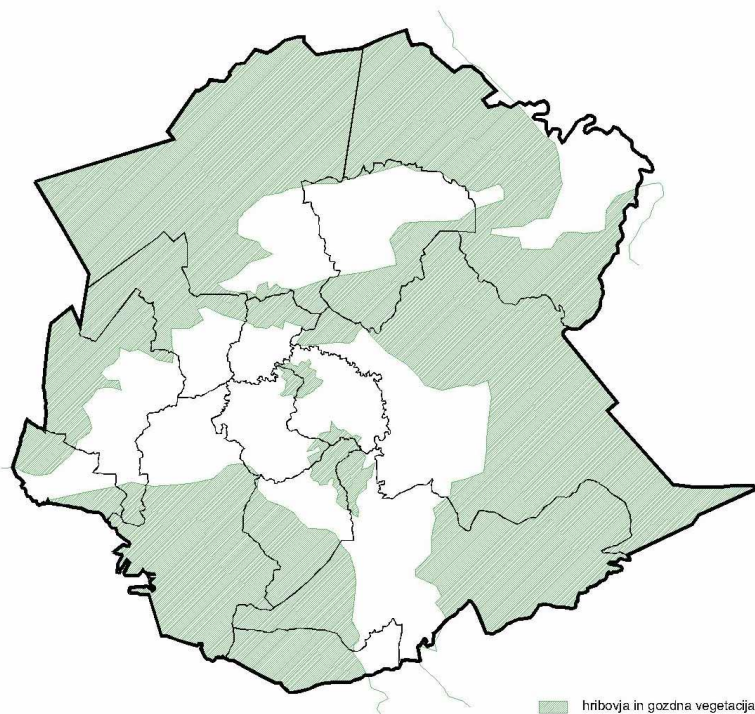


Slika 14: Letalski posnetek občine Postojna in krajevne skupnosti

Figure 14: Air snapshot of the municipality of Postojna and the local community

5.1.1 Naravne danosti in omejitve

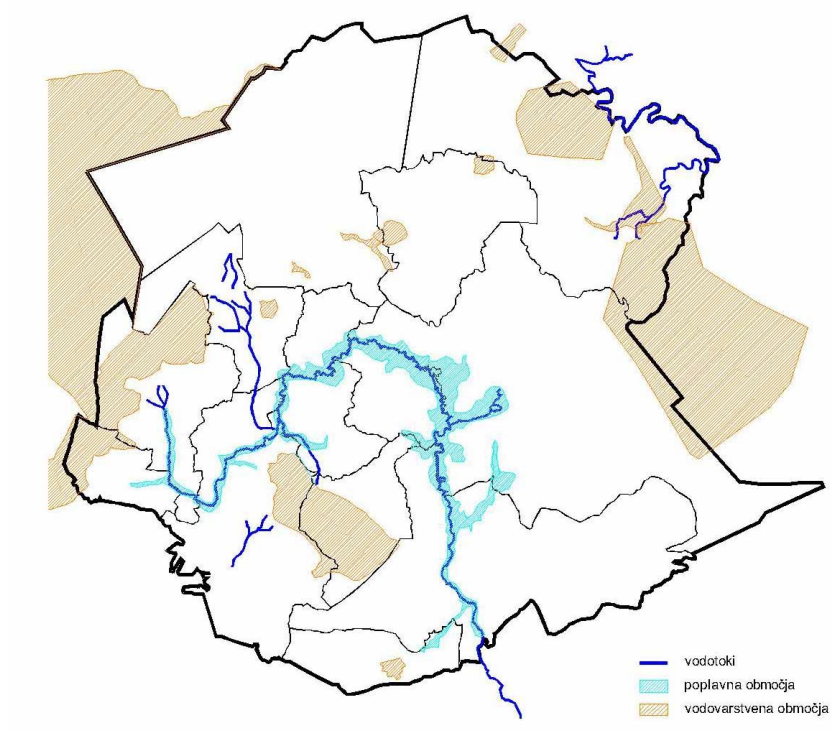
Postojnska občina obsega Spodnjo Pivko – Postojnsko kotlino, južni del Planinskega polja in Podgorsko planoto. Nahaja se med hribovitimi gozdovi Slavinskega ravnika, Javornikov in Hrušice (Kovačič 1975:7). Spodnjo Pivko omejuje Nanoško hribovje na zahodu, Slavinski ravniki na jugovzhodu, Postojnska gmajna na severu in Javorniki na vzhodu. Po sredini kotline tečeta reka Nanoščica s pritoki in reka Pivka. Meandrast tok s poplavnimi območji omogoča življenje številnim rastlinskim in živalskim vrstam. Porečje obeh rek sodi med naravno zavarovano območje in je uvrščeno v območje Nature 2000. Podgorska planota se nahaja na prehodu med Javorniško-Postojnsko gmajno in hribovjem Hrušice. Zaznamujejo jo razgibano površje na propustnih in nepropustnih flišnih apnenčastih in dolomitnih kamninah. Na debelejši, ravninski flišni osnovi so obdelovalne površine, na apnencih in dolomitih uspevajo bukovi in jelovi gozdni sestavi (Kovačič 1975: 15). Flišna podlaga zaznamuje tudi Spodnjo Pivko in Planinsko polje. Gričevnat in hribovit svet (Nanos, Slavinski ravniki in Javorniki) se je izoblikoval na apnenčastih skladih. Planinsko polje je z južno stranjo vključeno v postojnsko občino. Zaznamujejo ga vsakoletne poplave, ki v povprečju trajajo več mesecev. Voda iz številnih bruhalnikov in povišani vodostaj reke Unice prekrijejo flišno dno Planinskega polja vse do vzhodnega roba naselja Planine.



Slika 15: Naravne danosti in omejitve

Figure 15: Natural features and limitations

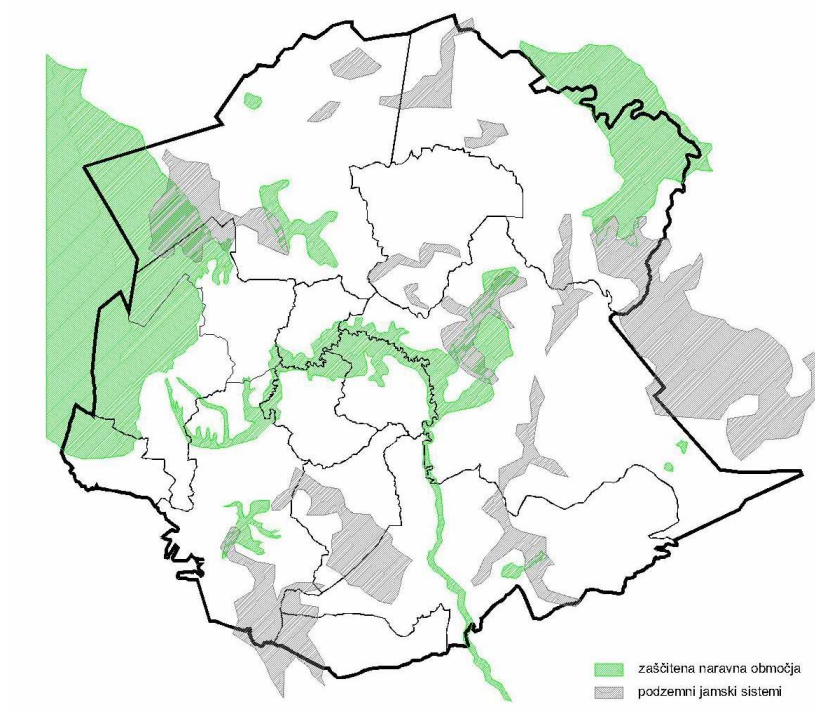
V postojnski občini so številni vodni viri, ki zagotavljajo vodno oskrbo postojnski in pivški občini. Najpomembnejši vodni vir je v Malnih na južnem obrobju Planinskega polja, vodooskrbo zagotavlja tudi vodni vir Korotan na severovzhodnem robu Slavinskega ravnika ter številni izviri na vzhodnem delu Nanoškega hribovja. Vodovarstvena območja z režimi 1., 2. in 3. stopnje zaznamujejo okolico vodnih virov, ki se večinoma nahajajo na robovih postojnske občine. Lokalnih vodnih izvirov je veliko s številnimi vodnjaki v in ob naseljih.



Slika 16: Vodovja, poplavna in vodovarstvena območja

Figure 16: Waters, flood and safeguard zones

Postojnsko občino zaznamuje podzemni jamski sistem, ki so ga izoblikovale podzemne kraške vode. Najbolj prepoznani in turistično zanimivi so Postojnski, Planinski in Predjamski jamski sistemi. Slavenski in Javorniški sistem sta manj prepoznana, obsegata pa veliko število evidentiranih jam.



Slika 17: Zaščiteni naravni območja in podzemni jamski sistemi

Figure 17: Protected natural areas and underground cave systems

Postojnsko občino zaznamuje celinsko podnebje, pojavljajo pa se tudi vplivi primorskega podnebja. Pogoste so nagle spremembe v temperaturah in vlažnosti ozračja s številnimi padavinami in občasni pojavi žledu. Sunkovita burja, ki jo poleg podnebnih razmer določajo naravne prostorske danosti, zaznamuje ozračje z ohlaiditvami, snežnimi zameti in kratkotrajnimi intenzivnimi nalivi (Kovačič 1975: 79 - 10).

5.1.2 Zgodovina in razvoj

Spodnja Pivška kotlina je bila poseljena v prazgodovinskih časih, kar dokazujejo številna paleolitska in mezolitska najdišča: Betalov spodmol, Otoška jama, Jama pri Lozi (Osole, 1975: 25), sledi obdobje gradišč, rimskih postojank in poti: Gradišče pri Šmihelu, Slavina, Hrušica, Dolgi grič pri Stranah, Gradišča pri Hruševju (Urleb, 1975: 70). Srednji vek zaznamujejo fevdalne posesti z gradovi: Orehek, plemiški dvorec Škule, grad Prestranek, grad na Soviču, Predjamski grad, Ravbarjev stolp ... (Horvat, 1975: 72 - 73). Pomemben razvojni pečat so pustile reforme v času Avstroogrške monarhije in Ilirskih provinc. Napredek

v izobraževanju, razvoju trgovanja in prometa, upravljanju in vzdrževanju gozdov ter uvedbi vojaškega naborništva je vplival na dvig kulturnega, družbenega in gospodarskega življenja. Trgovina in prevoznništvo (furmanstvo) sta pomembno zaznamovala podeželska naselja. Glavna cestna povezava »Jamborna pot« med Planino in Razdrtim je potekala skozi večino naselij Spodnje Pivške kotline. Prevoznništvo, konjereja, kovaštvo, gostinstvo, cestninjenje s popisovanjem in odmerjanjem davkov, prenočevanje, pridelava sena in gozdarstvo so predstavljali glavne servisno-gospodarske storitve v podeželskih naseljih. Leta 1873 so v Spodnji Pivški kotlini delovale šole v Postojni, Hrenovicah, Ubeljskem, Razdrtem, Studenem, Orehku in Matenji vasi (Smrdel, 1975: 121). Velikega pomena je bila zemljiška odveza po letu 1848. Kmetje so z odkupi kmetij, zemljišč in gozdov od veleposestnikov postali lastniki lastnih posesti, najboljša zemljišča in gozdovi pa so še vedno ostajali v rokah veleposestnikov.

Mejnik v razvoju predstavlja izgradnja južne železnice do Trsta leta 1857. Železniška trasa je v celoti zaobšla podeželska naselja Spodnje Pivške kotline, in to je vplivalo na upad furmanstva. Možnosti za preživetje so se slabšale tudi zaradi nerodovitnosti kmetijskih obdelovalnih površin. Težke razmere so sovpadale z desetletji gospodarske krize Avstrijske države. Na prehodu iz 19. v 20. stoletje so se ljudje začeli izseljevati. Vse to je vplivalo na narodno prebujanje in ustanavljanje kulturnih društev (bralno društvo v Orehku, Sokolsko društvo v Postojni, Kulturno društvo Slavina ...).

Leta 1889 je bila Spodnja Pivka v upravno-administrativnem smislu razdeljena na območje Postojne z Velikim Otokom, Zalogom, Staro vasjo, Zagonom, Malim Otokom, Hraščami, Studenim, Belskim in Strmico; območje Hrenovic s Hrenovicami, Studencem, Goričami, Hruševjem, Slavino, Velikimi Brdi, Stranami, Landolom in Brijami, Predjamo, Malimi Brdi, Brezjami, Bukovjem, Dilcami, Gorenjami, Rakulikom, Razdrtim, Saječami, Malim in Velikim Ubeljskim ter območje Slavine z naselji: Slavino, Kočami, Žejami, Orehkom, Matenjo vasjo, Rakitnikom, Grobiščami in Prestrankom (Smrdel, 1975: 147). Planina je spadala v okvir logaškega okrajnega glavarstva.

Napredek gospodarstva v začetku 20. stoletja se odraža z ustanavljanjem kmetijskih družb in aktivnim pogozdovanjem (Matenja vas, Prestranek ...), gradnjo cestne in vodovodne infrastrukture (Orehok - Prestranek), porastom manjših mlekarn ter ustanavljanjem žag in mlinov ob rekah Pivki in Nanoščici. Industrija in kmetijstvo se nista razvila v večjem obsegu. Obdobje med 1. in 2. svetovno vojno zaznamuje prihod italijanske vojske in začetek fašizma.

Italijanska oblast je vplivala na razvoj gozdarsko-lesarskih dejavnosti. V tem obdobju so nastale številne žage, lesne obrtne delavnice, trgovine, oglarne in številne druge obrtne storitve. Razvoj dejavnosti je bil večinoma vezan na izvoz preko železniške povezave. V tem času sta hiter razvoj doživljali naselji Prestranek in Matenja vas. Kmetijske dejavnosti se, nasprotno, niso razvijale in številne kmetije v Hrenovicah, Landolu, na Velikem Ubeljskem, v Prestranku in Slavini so propadale in prešle v roke italijanskih dolžniških ustanov. Fašistična oblast in pritiski na domače prebivalstvo so se povečevali z italijanskimi šolskimi programi in intenzivnim poitalijančevanjem.

Odziv na to se kaže v ustanavljanju številnih pevskih, dramskih, bralnih, telovadnih in zlasti gasilskih društev v Slavini, Matenji vasi, Rakitniku, Orehku, Kočah, Velikem Otoku, Hruševju, Landolu in Razdrtem (Fatur, 1975: 218 - 219). Istočasno se je razmahnilo tihotapstvo in nelegalna trgovina preko Ravbarkomande in Javornikov.

Naraščanje nezadovoljstva med prebivalstvom se je krepilo, in to je privedlo do začetkov narodnoosvobodilnega boja ter do delovanja odporniške skupine Trst, Istra, Gorica, Reka (TIGR) (Fatur, 1975: 227). Italijani so v tem obdobju pričeli intenzivno graditi vojaške infrastrukture (vojaške kasarne v Postojni in Velikem Otoku, bunkerje pri Hruševju, letališče pri Rakitniku) ter naseljevati svoje delavce in prebivalce v Prestranku in Postojni. (Fatur, 1975: 239). Številne vojaške postojanke so nastajale na mestih nekdanjih keltskih, Ilirskih in rimskih gradišč, in to zgoj potrjuje izjemnost geostrateške lege Spodnje Pivke. Zasnovani sta bili dve obrambni liniji. Prvo je predstavljala linija, ki je potekala med Škocjanom, naseljem Planino in planoto Hrušica, druga obrambna linija pa se je od Zgornje Pivške kotline nadaljevala preko Orehka, Hruševja, Velikih Brd, Stran in Nanoškega hribovja. Skoraj v vseh naseljih in gozdovih so bili izvedeni vojaški bunkerji (Smrdel, 1975: 253). Z nemško okupacijo Italije so leta 1943 v Spodnjo Pivko prišli Nemci, ki so nadaljevali z nasiljem nad prebivalci. Odporniško gibanje z odbori osvobodilnih front se je vzpostavilo v skoraj vseh podeželskih naseljih Postojnske kotline. Večji spopadi s požiganjem vasi so potekali v vzhodnem delu Spodnje Pivke in Podgorske planote v naseljih: Razdrto, Velika Brda, Mala Brda, Strane, Hrašče, Hrenovice, Veliko Ubeljsko, Šmihel pod Nanosom, Bukovje, Predjama, Strmica in Gorenje. Med 2. svetovno vojno so delovale italijanske in partizanske šole v Hrenovicah, Hruševju, Hraščah, Prestranku, Matenji vasi, Slavini, Velikem Ubeljskem, Velikem Otoku, Postojni, Studenem, Bukovju in Zalogu.

Po 2. svetovni vojni se je v postojnski občini spodbujal razvoj orodjarske, prehransko-predelovalne, trgovske, transportne in kmetijske dejavnosti, na osnovi uveljavljene turistične, gostinske in obrtne dejavnosti (Lenassi, 1975: 310). Podeželska naselja so večinoma nazadovala, kar se je pokazalo pri spremljanju kazalnikov demografskega stanja. Suburbanizacija se je pojavila v Matenji vasi in Zalogu, rast pa so izkazovala naselja z nekmetijskim značajem (Hrašče, Koče). Nacionalizacija posesti in zemljišč se je pokazala preko gozdnega in kmetijskega gospodarjenja. Ustanovljeno je bilo Gozdno gospodarstvo z delovnima enotama v Postojni in Bukovju. Razmah lesne industrije v Postojni, Prestranku in Belskem še danes predstavlja ključno gospodarsko panogo Spodnje Pivke. Vzpostavitev Kmetijske zadruga Postojna leta 1947 predstavlja mejnik pri razvoju kmetijstva, obrti, gostinstva in drugih dejavnosti (Gospodarič, 1985: 251). Kmetijske zadružne enote so bile v Prestranku, Hruševju in Hraščah. Primarno dejavnost je predstavljala pašnja, košnja, reja krav molznic in proizvodnja mleka (Gospodarič, 1985: 251). Orodjarska industrija se je razvijala v Postojni in Hruševju, avtoprevoznništvo pa je vzpostavilo svoje središče v Postojni. Delovna organizacija blagovnega prometa Mercator - Nanos je vzpostavila svoje prodajalne v Postojni, Prestranku, Hruševju, Razdrtem, Fari, Belskem ... Turizem, gostinsko in nastanitveno ponudbo je uspešno razvijalo podjetje Postojnska jama. Z razvojem smučarskega športnega središča Kalič in avtokampa v Pivki Jami se je turistična ponudba povečevala. V drugi polovici 20. stoletja je bila izvedena avtocestna povezava preko postojnske občine v smeri vzhod - zahod. Vzporedno so se med naselji razvijale regionalne in lokalne cestne povezave.

Po letu 1991 je postojnska občina doživljala spremembe na različnih področjih. Veliki kmetijski in gozdarski sistemi, ki so temeljili na zadružništvu in skupnem gospodarstvu, se rahljajo in prehajajo v zasebna lastništva in upravljanja. Gozdarstvo in turizem sta še vedno nosilni gospodarski panogi, vedno bolj pa se razvijajo številne znanstveno izobraževalne dejavnosti in inštituti. Pomembno vlogo imajo številne javne servisno-storitvene dejavnosti (bolnišnica in porodnišnica, občina, upravna enota, šole, vrtci, socialna oskrba ...). Vojaško vadišče Poček na zahodu Javorniškega hribovja uporablja slovenska vojska za vadbene namene. V zadnjem času se obremenitve povečujejo zaradi gostovanja tujih, zlasti ameriških vojaških enot. Zaradi hrupa, omejevanja dostopa lastnikom zemljišč v času vojaških vaj in motenj v prometu je predmet številnih razprav.

5.1.3 Podeželska naselja postojnske občine

5.1.3.1 Razvoj, oblike, funkcije in procesi v podeželskih naseljih

Veliko število podeželskih naselij postojnske občine je nastalo na ali ob prazgodovinskih gradiščih (Šmihel pod Nanosom, Slavina, Hruševje, Strane, Predjama), na stičišču prometnih poti (Planina, Razdrto, Postojna), ob stiku med gozdnatimi in obdelovalnimi površinami (Orehek, Sajevče, Rakulik, Rakitnik, Matenja vas, Prestranek, Slavina, Goriče, Zalog) ter na manj kvalitetnih zemljiščih, obdanimi s kvalitetnejšimi kmetijskimi površinami (Studenc, Hrenovice, Strane, Grobišče ...).

Podeželska naselja izhajajo iz strnjenih gručastih ali obcestnih oblik. Pri nas nastali objekti so iz 13., 14. in 15. stoletja, večina pa jih je nastala v 19. in 20. stoletju (ZVKDS, 2016). Prevladujejo stegnjene domačije s tridelno pritlično zasnovo. Strehe so izvedene v obliki strmih dvokapnic, ki so ob vzdolžnih stranicah pogosto izvedene s podaljšanimi napušči - podstreški. Ob objektih so izvedena različno velika gospodarska poslopja, shrambe in garaže, ki skupaj s stanovanjskimi objekti oblikujejo funkcionalne površine domačij. Skozi naselja potekajo javne poti, ki se preko poljskih in gozdnih poti nadaljujejo v naravno in kulturno krajino. Javnih prostorov je malo. Običajno jih predstavljajo križišča poti ali njihove razširitve ob vodnjakih (Grobišče), sakralnih znamenjih (Planina), kapelicah in vaških drevesih (Orehek). Cerkve, pokopališča in župnišča, so z verskimi, s kulturnimi in z vzgojno izobraževalnimi dejavnostmi pomembno vplivali na razvoj in identiteto številnih naselij (Slavina, Fara).

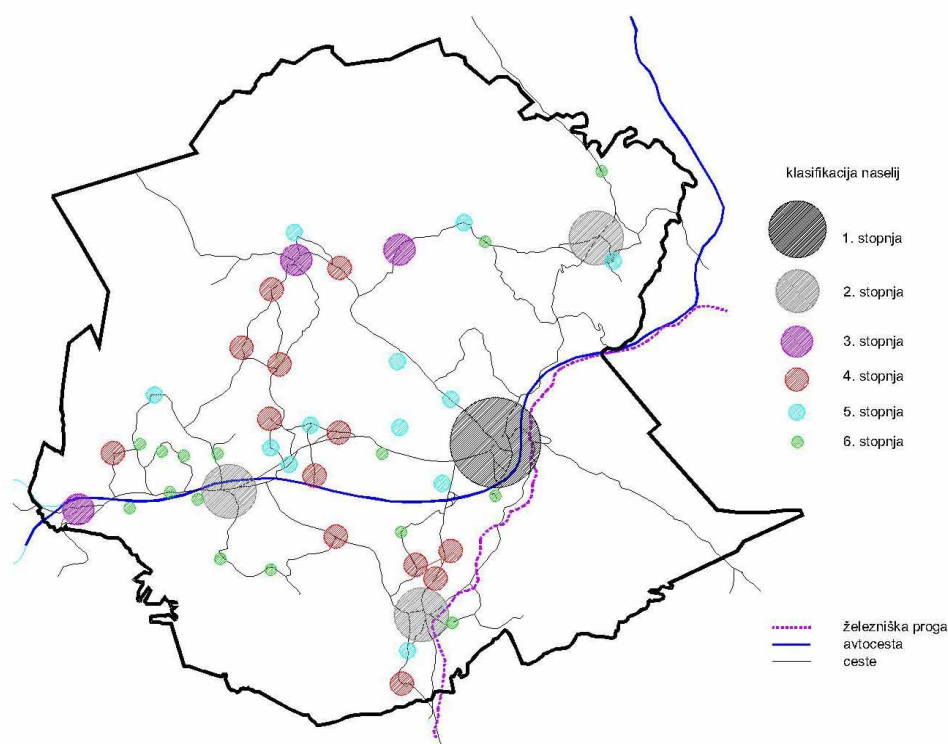
Naselja skozi različna časovna obdobja zaznamujejo spremembe v velikosti in številu funkcij. Določeno naselje je v enem obdobju opravljalo pomembnejšo, v drugem obdobju pa manj pomembno funkcijo (cerkev in izobraževanje: Slavina, Fara, Matenja vas). Razvojno dinamiko in spremembe so večinoma pogojevali zunanji dejavniki: prometne poti, zgodovinske razmere in razvoj določenih dejavnosti v določenem časovnem obdobju (gozdarstvo v Prestranku, furmanstvo v Planini). Stopnjo centralnosti naselij je zaznamovalo nastajanje in ukinjanje šol, trgovin, gostiln in župnišč. Na podlagi zgodovinskega pregleda in razumevanja takratnih okoliščin je zato bolj razumljiva njihova funkcijska in morfološka struktura. V funkcijskem smislu danes naselja stremijo k razvoju vsaj ene dejavnosti, objekta ali programa z javnim pomenom (otroško igrišče, dom krajanov, gasilski dom, cerkev, pokopališče, poslovilni objekt - mrliška vežica). V to skupino ne uvrščamo gostilne ali turistične domačije, ker ju zaznamujejo tržne dejavnost, čeprav se tam velikokrat odvija javni

program (volitve, predavanja, sestanki krajevnih in agrarnih skupnosti). Večina naselij ima vsaj eno funkcijo že izoblikovano, če pa je nima, se ta vzpostavlja med naselji (Matenja vas, Rakitnik in Grobišče imajo skupno cerkev in pokopališče v Štivanu). Hierarhično višjo stopnjo predstavljajo naselja, ki imajo izoblikovanih več javnih funkcij, sledijo pa naselja z izoblikovanimi vzgojno izobraževalnimi dejavnostmi. Poleg Postojne so to Planina, Studeno, Bukovje in Hruševje z osnovnošolskim programom od prvega do četrtega razreda ter Prestranek s celovitim devetletnim osnovnošolskim programom. Poleg matičnega vrtca v Postojni so vzpostavljene podenote v Planini, Studenem in Prestranku. Naslednjo stopnjo predstavljajo naselja, ki imajo ob vzgojno izobraževalnih dejavnostih močnejše zastopane servisno-storitvene in gospodarske dejavnosti (trgovina z mešanim blagom in pošta). Poleg Postojne so to Planina, Prestranek in Hruševje.

Preglednica 12: Hierarhična razvrstitev naselij postojnske občine glede na število in vrsto funkcij, programov in prostorov

Table 12: The hierarchic classification of settlements of municipality of Postojna according to the number and sorts of functions, programs and areas

Stopnja	Opremljenost naselij glede na število in vrsto funkcij, programov in prostorov	Naselje/a
1. stopnja	Naselje z največjim številom javnih, servisnih in gospodarskih funkcij, programov in prostorov	Postojna
2. stopnja	Naselja z večjim številom javnih, servisnih in gospodarskih funkcij, programov in prostorov	Prestranek, Planina, Hruševje.
3. stopnja	Naselja z manjšim številom javnih, servisnih in gospodarskih funkcij, programov in prostorov	Studeno, Bukovje, Razdrto.
4. stopnja	Naselja z več kot eno javno funkcijo, prostorom ali programom	Hrašče, Studenec, Fara, Landol, Šmihel pod Nanosom, Veliko Ubeljsko, Belsko, Predjama, Orehek, Slavina, Rakitnik, Matenja vas, zaselek Štivan.
5. stopnja	Naselja z eno javno funkcijo, prostorom ali programom	Mali Otok, Hrenovice, Goriče, Dilce, Strane, Gorenje, Strmica, zaselek Malni, Veliki Otok, Zalog, Zagon, Koče.
6. stopnja	Naselja brez javnih funkcij, prostorov ali programov	Zaselek Smrekce, zaselek Hudičevce (kmečki turizem), Malo Ubeljsko, Brezje pod Nanosom, Velika Brda, Mala Brda, zaselek Gabrje, Sajeveče (kmečki turizem), Rakulik, Slavinje, Lohača, zaselek Liplje, Stara vas, Grobišče (kmečki turizem), Žeje.



Slika 18 : Naselja v občini Postojna

Figure 18: Settlements in the municipality of Postojna

Razvoj podeželskega prostora in naselij v postojnski občini je treba razumeti na podlagi analize naravnih danosti, zgodovinsko-vsebinskega pregleda ter razumevanja vzrokov in posledic v odnosu do ožjega in širšega prostora. Ne glede na številne spremembe, ki so jih naselja doživela, ugotavljamo, da so še vedno živa in v ustreznem merilu razvijajo svoje funkcije. Demografsko bolj ogrožena naselja Strane, Sajeveče in Rakulik so ozemeljsko odmaknjena in prometno manj povezana. Suburbanizacijski proces zaznamuje stikanje Zaloga in Postojne, obcestno zlivanje in prehajanje med naselji pa Hraščice - Hrenovice - Dilce, Rakitnik - Matenja vas - Prestranek - Koče, Gorenje - Bukovje, Planina - Liplje. Nevarnost za nadaljevanje procesov in kontinuiranega medsebojnega zlivanja predstavljajo posamezne gruče stanovanjskih in industrijskih objektov med Hraščami in Postojno ter med Kočami in Slavino.

Na podlagi ogledov ugotavljamo, da je v vsakem podeželskem naselju vsaj en objekt, ki ni v funkciji, ni vzdrževan ali propada. Prenove obstoječih objektov in nadomestne gradnje se pogosto izvajajo predvsem zaradi zahtev naselbinske spomeniško-varstvene zaščite, zato je novogradenj razmeroma malo. Kljub vsemu se pojavljajo večinoma na obrobju in obcestno

širijo naselja v bolj razpršenih oblikah. Disperzna poselitev se, podobno kot drugod, izraža v oblikah pozidave in izrabe zemljišč ter urejanja okolice. Disperzni procesi so naselja v morfološkem smislu bolj preoblikovali v Studenem, Kočah, Hraščah, Planini, Belskem in Prestranku, manj pa so opazni v Grobiščah, Slavini, Malem in Velikem Ubeljskem ter Hrenovicah. Ugotavljamo, da je disperzna poselitev omogočala gradnja objektov ob prometnih poteh. Difuzne poselitve je malo, se pa pojavlja v obliki vikendov (Bukovje, Mačkovec) in manjših nelegalnih stanovanjskih in nestanovanjskih gradnjah izven prometnih koridorjev. Z izjemo Lohače med Planino in Strmico novih podeželskih naselij ni.

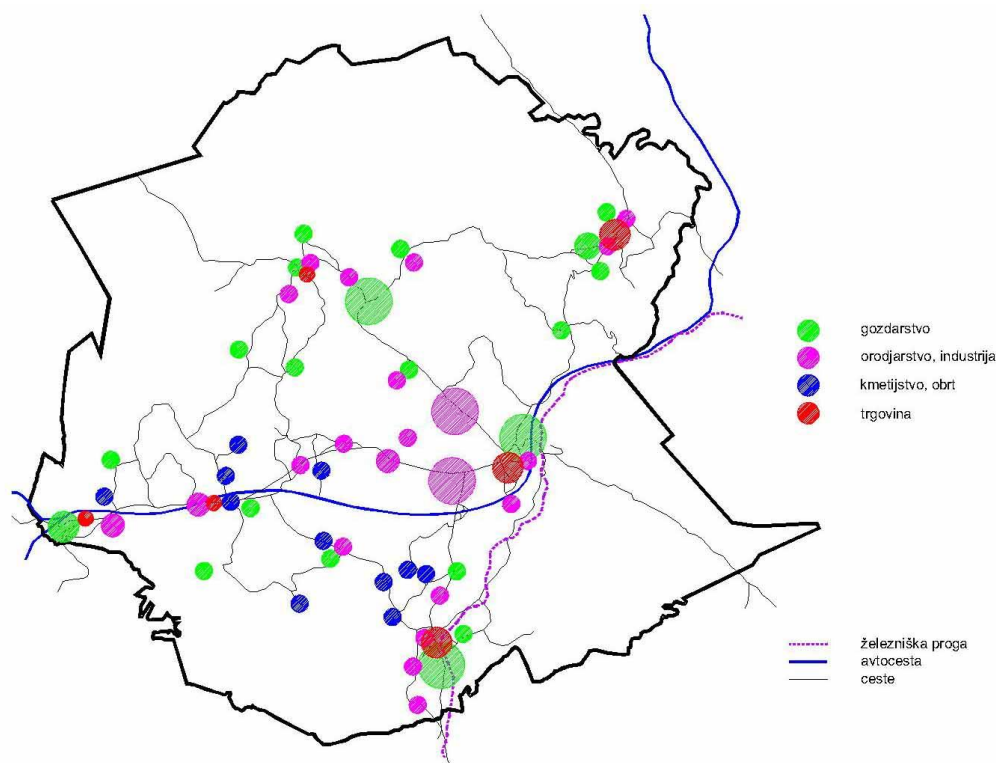
5.1.3.2 Gospodarstvo in poslovne dejavnosti podeželskih naselij

Razvoj gospodarskih dejavnosti je tesno povezan z umeščenostjo naselij v prostoru. Gozdarske dejavnosti so se razvile v naseljih Podgorske planote v Strmici, Studenem, Bukovju, Gorenju in Predjami, na vzhodni strani Nanoškega hribovja v Razdrtem, Stranah, Velikem Ubeljskem in Šmihelu pod Nanosom, na zahodnem obrobju Javornikov v Prestranku in Matenji vasi, na vzhodni strani Slavinskega ravnika v Orehku, Hruševju, Sajovčah in Rakuliku. Območja pašništva, živinoreje in predelave mlečnih izdelkov zaznamujejo zahodni del Spodnje Pivke - Postojnske kotline - v Hruševju, Velikih Brdih, Malih Brdih, Brezjah pod Nanosom, Malem Ubeljskem ter zahodnem delu Slavinskega ravnika v naselju Orehek in Prestranek. Pašništvo in živinoreja sta se razvila ob vodotokih Nanoščice in Pivke ter njihovih pritokih, ki so omogočali ugodne pogoje za pašnjo. Kmetovanje in poljedelstvo se zaradi nerodovitne zemlje nista razvila v takem obsegu. Več obdelovalnih površin z rodovitnejšo prstjo je v Hrenovicah, Goričah, Hraščah, Studencu, Malem Otoku, Kočah, Studenem in Strmici.

Gospodarski napredek so z razvojem prevoznitva (furmanstva) in dopolnilnih dejavnosti konjereje, pašništva, košnje, pridelave sena, kovaštva in predvsem gostinstva doživela skoraj vsa naselja postojnske občine. Naselja ob prometnih poteh so imela številne mitnice, gostinske in nastanitvene objekte, kale za napajanje živine in »vage« (tehtnice), ki so bile v pomoč pri pretovarjanju in popisovanju prevoznega tovora (Planina, Landol, Razdrto). Prevoznitvo je z razvojem železniškega in avtocestnega prometa počasi izgubljalo na pomenu. Ne glede na to se zaradi ugodne prometne lege na Razdrtem, v Planini in Prestranku še vedno uspešno razvijajo prevozniške dejavnosti.

Uspešen preboj doživljajo orodjarska, kovinostrugarska in kovinoplastična podjetja, ki so se po 2. svetovni vojni razvila v industrijskih objektih v Postojni in Hruševju, v zadnjem času pa se v obliki manjših in specializiranih delavnic uspešno razvijajo v številnih naseljih kot dopolnilne dejavnosti v obstoječih gospodarskih objektih. Uspešno se razvijajo v naseljih Podgorske planote - v Studenem, Belskem, Bukovju in Gorenju - vedno bolj pa tudi v ostalih naseljih celotne postojnske občine.

Globalizacijski procesi puščajo pečat na razvoju številnih dejavnosti, ki za svoje delovanje ne potrebujejo posebnih prostorskih zahtev. Na podlagi pregleda dejavnosti v telefonskem imeniku poslovnih subjektov (TIS, 2016) poudarjamo storitvene dejavnosti v kmetijstvu, pridelavi različnih pridelkov, gradbeništvo, obrtništvo, gozdarstvo, kovinarstvo, inštalacijah in opremi, avtokleparstvu, vulkanizerstvu, prevozništvu, trgovini, svetovanju, računovodstvu, vzdrževanju, izobraževanju, umetniškem ustvarjanju, posredništvu, zavarovalništvu, frizerstvu, vedeževanju ... Dejavnosti se odvijajo v obstoječih objektih in največkrat niso vizualno izpostavljene. Določene sicer zahtevajo večje prostore in ponekod ustvarjajo manjše negativne vplive na okolico, vendar ti niso tako veliki, da bi povzročali odmevnejše konflikte med prebivalci. Prednosti za razvoj dejavnosti so številne: delo na domu in z njim povezani nizki obratovalni in vzdrževalni stroški, prilagodljiv delovni čas, ugodno okolje za delo, razumevanje in podpora sovaščanov, tradicionalna blagovna in storitvena izmenjava ter možnost zaposlovanja mlajših prebivalcev, ki ostajajo v kraju prebivanja.



Slika 19: Gospodarske dejavnosti v občini Postojna

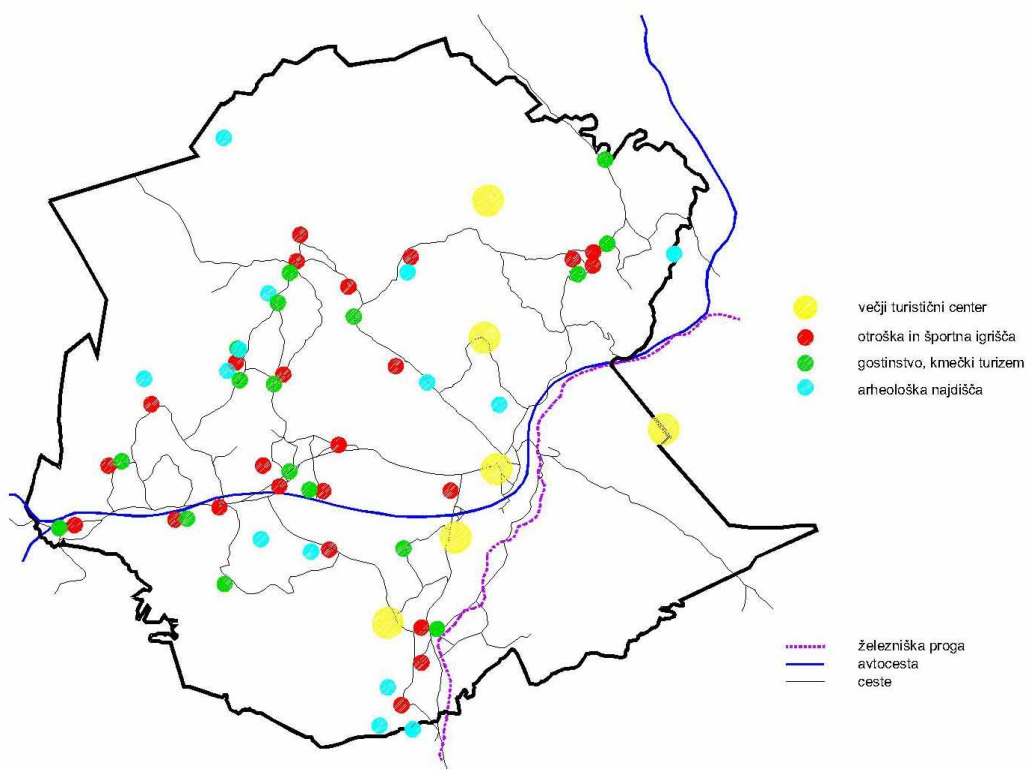
Figure 19: Economic activity in the municipality of Postojna

5.1.3.3 Turizem in rekreacija v podeželskih naseljih

Postojnsko občino najbolj zaznamuje razmah jamskega turizma v drugi polovici 19. stoletja. Razvojni center je od začetka dalje mesto Postojna, v katerem sta se pospešeno razvijala hotelsko-nastanitveni in gostinski turizem. Po 2. svetovni vojni se turistična dejavnost uveljavlja v Predjami. Letoviški turizem se je vzpostavil v Pivki jami, smučarsko rekreativni turizem pa na Kaliču. Turizem se z vzpostavitvijo Centra za jahanje uveljavlja v Prestranku, s pojavom številnih turističnih kmetij in nastanitvenih kapacitet pa tudi v številnih podeželskih naseljih (v Sajevčah, Hudičevcu, Grobiščah, Prestranku, Šmihelu pod Nanosom in Bukovju). Pestra naravna in kulturna dediščina ponuja številne možnosti za razvoj turistično-rekreativnih, izobraževalnih, izletniških, pohodniških in kolesarskih poti in programov, ki povezujejo naravne in kulturne danosti v zaključene programske celote. Turistični tokovi imajo razvojni potencial tudi med manjšimi podeželskimi naselji, saj se lahko v vsakem naselju ali okolici izpostavi določeno zanimivost, ki je vredna pozornosti (Strane – najstarejše drevo v Sloveniji; Sajevče in Rakulik – izletništvo, turizem in ogled okoliških jam; Slavina, Fara, Planinska gora, cerkev Sv. Lovrenca na Hrušici in sv. Hieronima na Nanosu – romarske in pohodniške poti z versko kulturnimi dogodki; Šmihel pod Nanosom in Landol ter

porečje reke Nanoščice – izobraževalne arheološke, krasoslovne, naravoslovne in etnološke poti ...). V številnih naseljih se v zadnjem obdobju gradijo manjša otroška in športna igrišča. Poleg športno-rekreacijskega pomena, predstavljajo ti objekti točke povezovanja med prebivalci in otroci iz drugih naselij pa tudi stične točke različnih tematskih poti.

Velik turistični potencial in priložnost za nadaljnji razvoj jamskega turizma predstavlja trikotnik med Postojno, Planino in Predjamo. V vseh treh krajih je zelo razvit jamski turizem, ki ga lahko uspešno nadgradijo s ponudbo in programi v gradu Adelsberg (vrh hriba Sovič, Postojna), v Predjamskem gradu (Predjama), na gradu Haasberg (Planina) in v Ravbarjevem stolpu (prav tam). Pomembno izhodišče in priložnost za nadaljnji razvoj predstavljajo tudi letališče Rakitnik (manjše športno in turistično letališče), smučarski center Kalič ter vojaško vadišče Poček (različne športno-rekreativne aktivnosti). Številne priložnosti ponuja razvoj lova v Javornikih in na Hrušici, ribolova na reki Unici, raziskovalnega jamarstva v Slavinskem in Javorniškem jamskem sistemu ter adrenalinskih rekreacijskih dejavnosti (vadišče Poček).



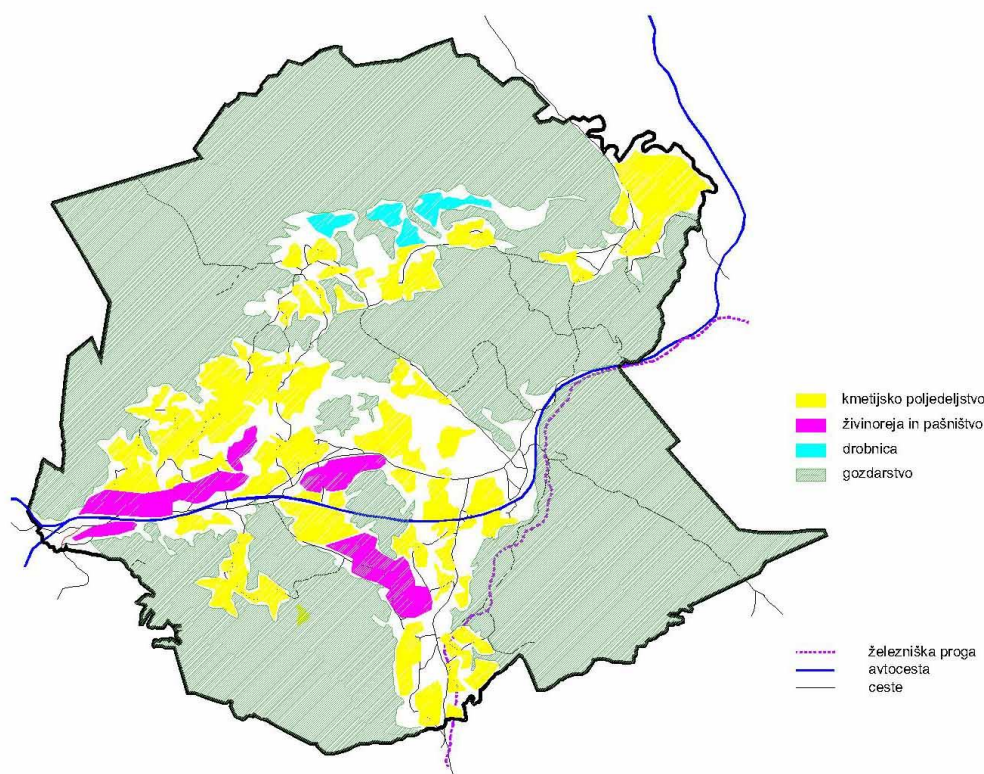
Slika 20: Turizem in rekreacija v občini Postojna

Figure 20: Tourism and recreation in the municipality of Postojna

5.1.3.4 Raba zemljišč v podeželskih naseljih:

Podeželska naselja obdajajo kmetijske površine, ki so večinoma namenjene košnji in pridelavi sena. Kvalitetnih kmetijskih površin za poljedelstvo je malo. Ob avtocesti se je ohranila pašniška živinoreja, na planotah Hrušice pa ovčereja in konjereja. Konjereja se v rekreativne namene razvija v Prestranku. Na zahodnem delu Postojnske kotline (Veliko Ubeljsko, Strane) se je v manjšem okviru razvilo sadjarstvo. Večji del postojnske občine zaznamujejo gozdne površine z gozdno gospodarsko funkcijo. V zadnjem času se ta nadgrajuje s turistično in rekreativno funkcijo. Stavbnih površin je malo in se nahajajo tam, kjer so naselja. Občinski prostorski načrt občine Postojna (OPN, 2010) omogoča širitev določenih naselij na račun manj kvalitetnih stavbnih zemljišč. V tem okviru so predvidene širitve stavbnih površin v Hraščah, Zagonu, Stari vasi, Kočah, Studenem, Planini in Gorenju. Površine namenjene industriji so v Postojni, Velikem Otoku, Belskem, Prestranku, na Razdrtem in v Hruševju. Večje širitve so predvidene v okviru stavbnih zemljišč obrtno-industrijske cone v Prestranku. Stavbne površine, namenjene večjim kmetijskim objektom, se ne povečujejo in obsegajo nekdanje večje komplekse kmetijskih zadrug, ki so danes večinoma v zasebni lasti.

Rabo površin smo ugotavljali s terenskimi ogledi, pogovori z uporabniki zemljišč in s pregledom namenske rabe kot jo opredeljuje OPN (2010). Ugotavljamo, da je vplivno območje podeželskih naselij parcelno razdrobljeno in večinoma obsega kmetijske površine prve in druge kategorije. Večinoma prevladujejo linijske (njivske) oblike parcel. Manj kvalitetna zemljišča so oblikovno bolj razgibana in obsegajo večje površine, medtem ko so pašniške in gozdne površine parcelno manj razdrobljene in obsegajo večje površine. Dejanska izraba zemljišč se prilagaja parcelni strukturi, kar je še posebej opaziti pri obdelovalnih površinah v bližini naselij. V glavnem prevladujejo travniške površine, ki se dvakrat do trikrat sezonsko kosijo (seno, otava in otavek), med njimi pa se pojavijo njive, na katerih gojijo žita in poljščine. V zadnjem času se na večjih površinah goji žita (koruza, ajda).



Slika 21: Raba površin v občini Postojna

Figure 21: The use of land in the municipality of Postojna

5.1.3.5 Komunalna infrastruktura in opremljenost

Z izjemo pomanjkljive fekalne in meteorne kanalizacijske opremljenosti in premajhnega števila čistilnih naprav so podeželska naselja danes komunalno ustrezno opremljena. Vodovodno omrežje je vzpostavljeno, vendar je marsikje dotrajano in potrebno obnove. Električna, telekomunikacijska in informacijska komunalna opremljenost je ustrezna, se redno vzdržuje, obnavlja in nadgrajuje. Vsa podeželska naselja in objekti imajo zagotovljene in izvedene ustrezne priključke. Lokalne ceste do vseh naselij so asfaltirane in tehnično dovolj ustrezne ter se redno vzdržujejo in obnavljajo. Javno kategorizirano prometno infrastrukturo dopolnjujejo nekategorizirane poti. Poljske poti služijo kmetijskim logističnim potrebam in marsikje razbremenjujejo javne prometnice. Zaradi povečanega transporta gozdarskih aktivnosti (žledolom in pojav škodljivcev - podlubnikov) se obremenjenost gozdarskih in poljskih poti povečuje, s tem pa se poslabšuje njihovo tehnično stanje. Avtobusni prevoz do avtobusnih postajališč je izveden po vseh naseljih in časovno prilagojen šolskim programom šoloobveznih otrok. Podeželska naselja imajo zagotovljeno javno

razsvetljava, organizirane ekološke otoke ter občasno organizirano zbiranje kosovnih odpadkov.

5.1.3.6 Dediščina, identiteta in tradicionalnost

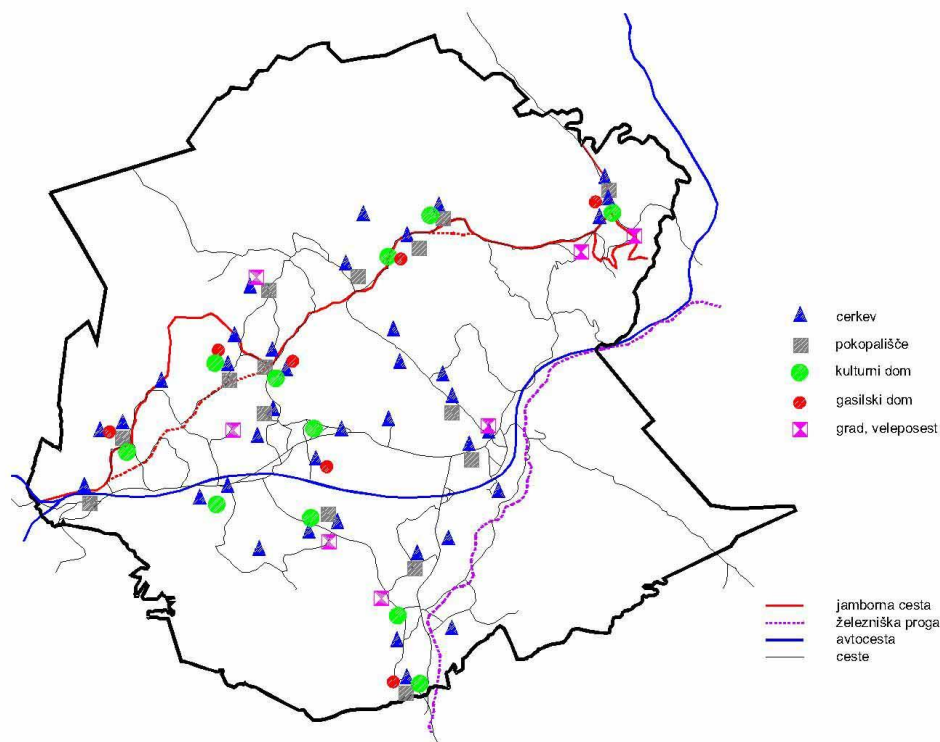
Na podlagi ogledov in preučevanja naselij ter razgovorov s prebivalci ugotavljamo, da razvoj podeželskih naselij v občini Postojna temelji na dveh prednostnih izhodiščih, ki so v ostalih podeželskih naseljih po Sloveniji manj prisotna. Izjemno vlogo opravljajo močna kulturno-turistična in gasilska društva z veliko angažiranostjo posameznih članov, ki preko krajevnih skupnosti, občine Postojna, lokalnih akcijskih skupin in regionalne razvojne agencije uspešno uresničujejo številne projekte (učna pot od izvira do izvira med Belskim in Predjamo, obnova vaških vodnjakov, prenova objektov in naprav vaške dediščine - vaškega kala v Hruševju in furmanske vage v Landolu ...). Kulturna društva imajo bogato tradicijo in izvirajo iz druge polovice 19. in začetkov 20. stoletja. Delovanje temelji na podobnih vzgibih kot v začetku: krepitev pripadnosti kraju, vzdrževanje in ohranjanje materialne in nematerialne dediščine, ohranjanje tradicionalnih znanj, navad, šeg in običajev. V tem oziru so še posebej dejavna naselja Slavina, Studeno, Bukovje, Štivan in Fara.

Drugi vidik predstavlja identiteta naselij. Številna naselja so se razvila ob pomembnih arheoloških najdiščih, gradiščih in naselbinah. Razvoj naselij je vedno mogoče jasno opredeliti v odnosu do naravne in ustvarjene dediščine. Skoraj vsa naselja v postojnski občini so starejšega izvora in večinoma zaščiteni z režimom naselbinske dediščine (izjeme so Lohača, Brezje pod Nanosom, Velika in Mala Brda ter Dilce). V vsakem naselju so posebej zaščiteni posamezni objekti, ki so z arhitekturno stavbnega ali kulturnega vidika pomembni za ožjo ali širšo okolico (mitnica v Landolu, Cejeva domačija v Šmihelu pod Nanosom, kašče v Gorenju).

Naselja so v razvojnih fazah doživljala številne spremembe, vendar so se ohranila vse do današnjih dni. Vsako naselje izpričuje svojo razvojno pot, ki je rezultat vzrokov in posledic. Bolje kot naselje poznamo, lažje ga razumemo in vrednotimo. Na osnovi tega je veliko lažje ugotavljati identiteto naselja ter tako usmerjati njegov razvoj. Podeželska naselja postojnske občine so »lepo berljiva«. Naselbinska in stavbna dediščina fizično izpričuje okolijske, družbene in gospodarske razmere skozi različna obdobja. S tega vidika je še posebej zanimivo naselje Slavina, ki se je od pomembnega gradišča, tabora in cerkvenega prafarnega središča, razvilo v bogato kulturno središče. Mejnik v razvoju predstavlja

odločitev, da železniške postaje ne zgradijo ob naselju. Gospodarski, družbeni in upravno-administrativni razvoj naselja se je s tem ustavil ter z leti začel izgubljati na številu funkcij in programov. Vprašanje je, ali bi se Postojna, Pivka in Prestranek tako razvili, če bi bila železniška postaja zgrajena v Slavini?

Tradicionalnost v podeželskih naseljih postojnske občine se izraža na različne načine. Najbolj so prisotni kulturni, cerkveni, narodno osvobodilni in domoznanski dogodki, ki se organizirajo na za prebivalce naselij zelo pomembnih mestih: vaška lipa v Orehku, cerkev v Štivanu, kulturni dom v Studenem, nekdanja šola v Šmihelu pod Nanosom in spomenik padlim v Sajevčah. Ustanavljajo se manjše javne in zasebne etnološke zbirke (kozolec Toplar pri Belskem – zbirka opreme in orodja), organizirajo se predstavitve nekdanjih navad in običajev, poudarja se pomen tradicionalnih poklicev in njihovih sodobnih oblik (poklic kmet - gozdar). Velikega pomena je povezovanje in sodelovanje z vzgojno izobraževalnimi in strokovnimi institucijami (vrtci, osnovnimi šolami, srednjimi poklicnimi in raziskovalnimi ustanovami). Uveljavlja se poklic lokalnega turističnega vodnika, torej poklic poznavalca dediščine in tradicije lokalnega okolja. Tradicionalni dogodki so tudi novejšega izvora. Številne prireditve, veselice in praznovanja obletnic povezujejo ljudi različnih krajev (Veliko Ubeljsko – prireditev Krompirjeva noč). Kulturna društva in prebivalci vedno pogosteje izdajajo knjižna dela pomembnejših prebivalcev, predstavljajo razvoj določenih naselij in njihovih vplivnih območij ali pa prikazujejo določen prostor ali aktivnosti društva v določenem časovnem obdobju. V ta namen se organizirajo priložnostne in stalne razstave, ogledi in predstavitve (kulturni dom Orehek).



Slika 22: Družbeni, kulturni in verski objekti v podeželskih naseljih občine Postojna

Figure 22: Social, cultural and religious objects in the rural settlements in the municipality of Postojna

5.1.4 Regionalizacija

Postojno in njen podeželski prostor so raziskovalci uvrščali v različne regionalne kategorije. Ilešič (1958) uvršča postojnsko submezoregijo, pivško submezoregijo in cerkniško-loško submezoregijo v okvir notranjskih gozdnih submezoregij. Zaznamuje jih gozd in gozdno gospodarstvo, postojnsko in pivško submezoregijo pa tudi železniška povezava. Ilešičeva (1958) opredelitev postojnske submezoregije obsega naslednje mikroregije: Postojnsko Pivko (nekdanja občina Postojna), Podnanoško Pivko (nekdanja občina Hruševje) ter prigorje Hrušice (Bukovje - Studeno). Mesto Postojna predstavlja funkcijski center submezoregionalne ravni (Ilešič, 1958: 131).

Vrišer (1990) opredeljuje Postojno in njeno vplivno območje kot mikroregijo, ki skupaj s Cerkniško in Ilirskobistriško mikroregijo sestavljajo Postojnsko (Notranjsko) ekonomsko-funcijsko mezoregijo.

Temeljni ekonomski geografski regiji sta Spodnja in Zgornja Pivka, ki upravno administrativno pripadata postojnski občini (Spodnja Pivka) in pivški občini (Zgornja Pivka) (Vrišer, 1990).

Vrišer (1990) uvršča Postojno med centre IV. stopnje, ob tem pa ugotavlja, da je funkcijska vplivnost šibka zaradi »manjše obljudenosti in vpliva sosednjih močnih središč v Ljubljani, Reki in Kopru ...« (Vrišer, 1990). Kokole (1978) ugotavlja, da je upravno-politična razdelitev pripomogla k vzponu z nižje, tretje stopnje, ob tem pa poudarja pomen krepitve funkcij četrte stopnje, da ne bo prihajalo do prevelikih gravitacijskih vplivov Ljubljane, Ilirske Bistrice, Reke ali Kopra (Vrišer, 1990: 157). V okviru Postojnske mikroregije naj bi mesto Postojna predstavljalo središče mezoregije, mikroregije in središče vincialnih skupnosti, Pivka je središče mikroregije in vincialnih skupnosti, Dolnja Košana pa središče vincialnih skupnosti (Vrišer, 1990: 159).

Ravbar (2000), podobno kot Vrišer in Kokole, opravičuje upravno-administrativni pomen mezoregionalnega centra, ob tem pa poudarja nizko raven funkcijske gravitacije in skromno opremljenost zaledja mesta (Ravbar, 2000: 90). Ravbar (2000) uvršča mesto Postojna med tretjo in četrto stopnjo, v t.i. »središča medobčinskega povezovanja« (Ravbar, 2000: 110).

Plut (1999) uvršča Postojno v okvir Notranjske mezoregije. Osnovo za regionalizacijo predstavljajo sonaravni in ekonomsko-geografski kriteriji, ki izhajajo iz opredeljevanja porečij vodotokov. Skladno s tem sodi vplivno območje postojnske upravne enote s porečjem reke Pivke v zgornji del porečja Ljubljanice (Plut, 1999: 19). Območji postojnske in cerkniške upravne enote sta na osnovi tega opredeljeni kot notranjski mikroekonomski regiji (Plut, 1999: 18).

Pogačnik (2013) ugotavlja, da se sistemsko usmerjena upravno-administrativna regionalizacija in razvoj urbanega sistema, opredeljena v SPRS (2004), nista uspešno razvila. V primeru Postojne ugotavlja, da kljub rasti prebivalstva, funkcijska in gravitacijska vplivnost, na podlagi katere bi Postojna predstavljala samostojno regionalno središče, ni dovolj močna (Pogačnik, 2013). Namesto tega avtor pripisuje Postojni vlogo »tekmovalnega« subregionalnega središča v Obalno-kraški regiji (Pogačnik, 2013: 107).

Drobne in sodelavci (2014) v raziskavi Strnjenost pozidanih površin kot merilo za določanje območij mestnih naselij ugotavljajo, da je podeželski prostor Postojne redko poseljen in ne predstavlja dovolj močnega zaledja za oblikovanje »omrežja primestnih naselij« (Drobne in

sod, 2014: 92), čeprav ima »močno razvite urbane centralne funkcije« (Drobne in sod., 2014: 92).

Na podlagi pregleda raziskav izhajamo iz Ilešičeve (1958) opredelitve Postojnske submezoregije. Postojna je v zadnjem obdobju razvojno napredovala in razvila funkcije, ki presegajo opremljenost submezoregionalne ravni. Z vzpostavitvijo Inštituta za raziskovanje Krasa, visokošolskih in univerzitetnih učnih programov gozdarstva, ekonomije in zdravstva, razvojem turističnih dejavnosti, bolnišnične in porodnišnične oskrbe ter aktivne uporabe vojaškega vadišča Poček, postaja »tekmovalno« subregionalno središče (Pogačnik, 2013). Novi programi odpirajo razvojne priložnosti in opredeljujejo Postojno kot močan razvojni pol Primorsko-notranjske statistične regije.

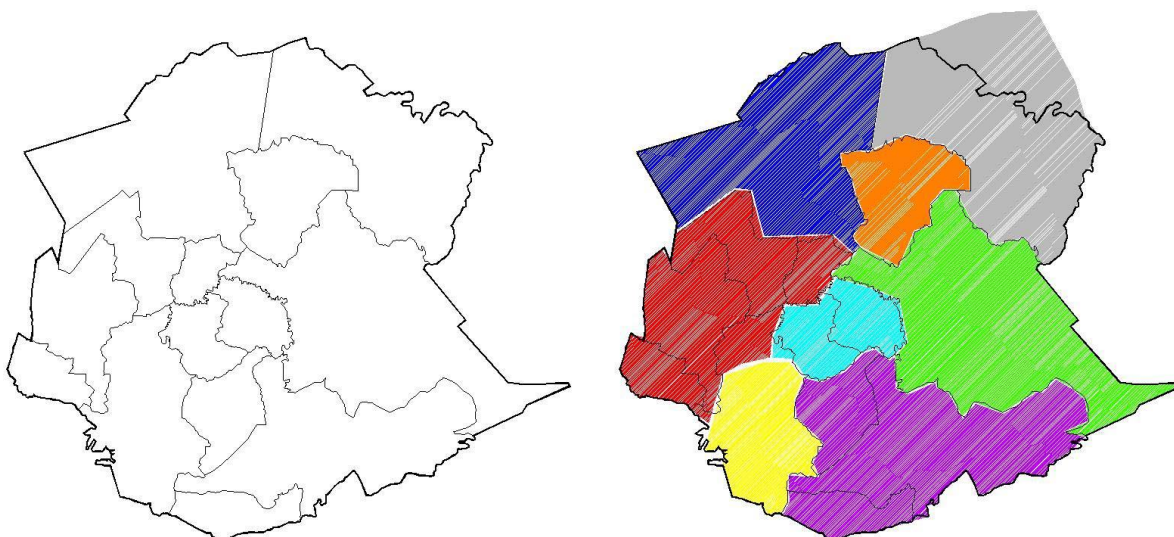
Naše raziskovanje se osredotoča na submikroregionalno raven. Pregled višjih regionalizacijskih kategorij je pogoj za usmerjanje razvoja »od zgoraj-navzdol« in »od spodaj-navzgor«. Ilešičeva mikroregionalna opredelitev Postojnske Pivke, Podnanoške Pivke in prigorja Hrušice (1980) ter Vrišerjeva opredelitev Spodnje Pivke kot temeljne geografske enote (1990), predstavljajo osnovo za nadaljnje delo.

Pri nadaljnji členitvi se poleg submikroregije srečujemo še z upravno-administrativnim pomenom krajevne skupnosti in vsebinskim pomenom sociotopa. Oblike in velikosti krajevnih skupnosti ne sovpadajo nujno z oblikami in velikostmi submikroregij. Posamezna submikroregija lahko vključuje večje število krajevnih skupnosti, ali pa se ta nahaja celo znotraj ene same krajevne skupnosti. Razvoj podeželskih naselij tako ni vezan zgolj na upravno-administrativno območje krajevne skupnosti, ampak tudi na submikroregijo.

Nadalje ugotavljamo, da ima vsako naselje svoje vplivno območje. Predstavljajo ga bližnje površine naravne in kulturne krajine, na katere imajo neposreden vpliv prebivalci obravnavanega naselja. Skladno s tem se zdi opredelitev sociotopa kot geografsko in funkcijsko homogenega območja smiselna in predstavlja »most« med submikroregijo in naseljem. Vzorčen primer sociotopa predstavlja naselje Strmica s svojo »otoško zasnovo« sredi njivskih površin in okoliških gozdnatih območij.

Postojnsko submezoregijo smo na osnovi Ilešičeve mikroregijske zasnove nadalje razčlenili na osem submikroregij: submikroregijo Hrašče – Hrenovice, submikroregijo Razdrto – Veliko Ubeljsko – Šmihel pod Nanosom – Landol, submikroregijo Hruševje – Sajeveče – Rakulik,

submikroregijo Belsko – Gorenje – Bukovje – Predjama, submikroregijo Studeno – Strmica – Lohača, submikroregijo Planina – Liplje – Malni, submikroregijo Postojna – Stara vas – Zalog – Veliki Otok – Zagon, submikroregijo Prestranek – Matenja vas – Rakitnik – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina – Žeje.



Slika 23: Krajevne skupnosti in opredeljene submikroregije v občini Postojna

Figure 23: Local communities and defined submicroregions in the municipality of Postojna

5.2 Opredelitev posameznih submikroregij na podlagi izhodišč iz teoretičnega dela naloge

Submikroregije smo opredelili na osnovi prirodne, homogene, funkcijske, upravno-administrativne, funkcionalne in tradicionalne regionalizacije. Pri vsaki regionalizaciji smo izpostavili dva kazalnika, ki najbolje opredeljujeta vidike regionalizacij.

Pri prirodni regionalizaciji smo izpostavili naravno krajino ter zavarovana območja in naravne vrednote. V tem delu smo submikroregijo tudi geografsko omejili. Kazalnika smo opisno opredelili na osnovi ogledov terena in analize podatkov iz prostorsko-informacijskih sistemov Atlasa okolja (Agencija republike Slovenije za okolje, 2016) in prostorsko-informacijskega sistema občine Postojna (Kaliopa, 2016).

Homogeno regionalizacijo opredeljuje kazalnik kulturne krajine, ki smo ga opredelili z vidika homogenosti in dominantnosti. Analiza je bila izvedena na osnovi ogledov terena, pogovorov s prebivalci in letalskih posnetkov iz različnih časovnih obdobji (Kaliopa, 2016).

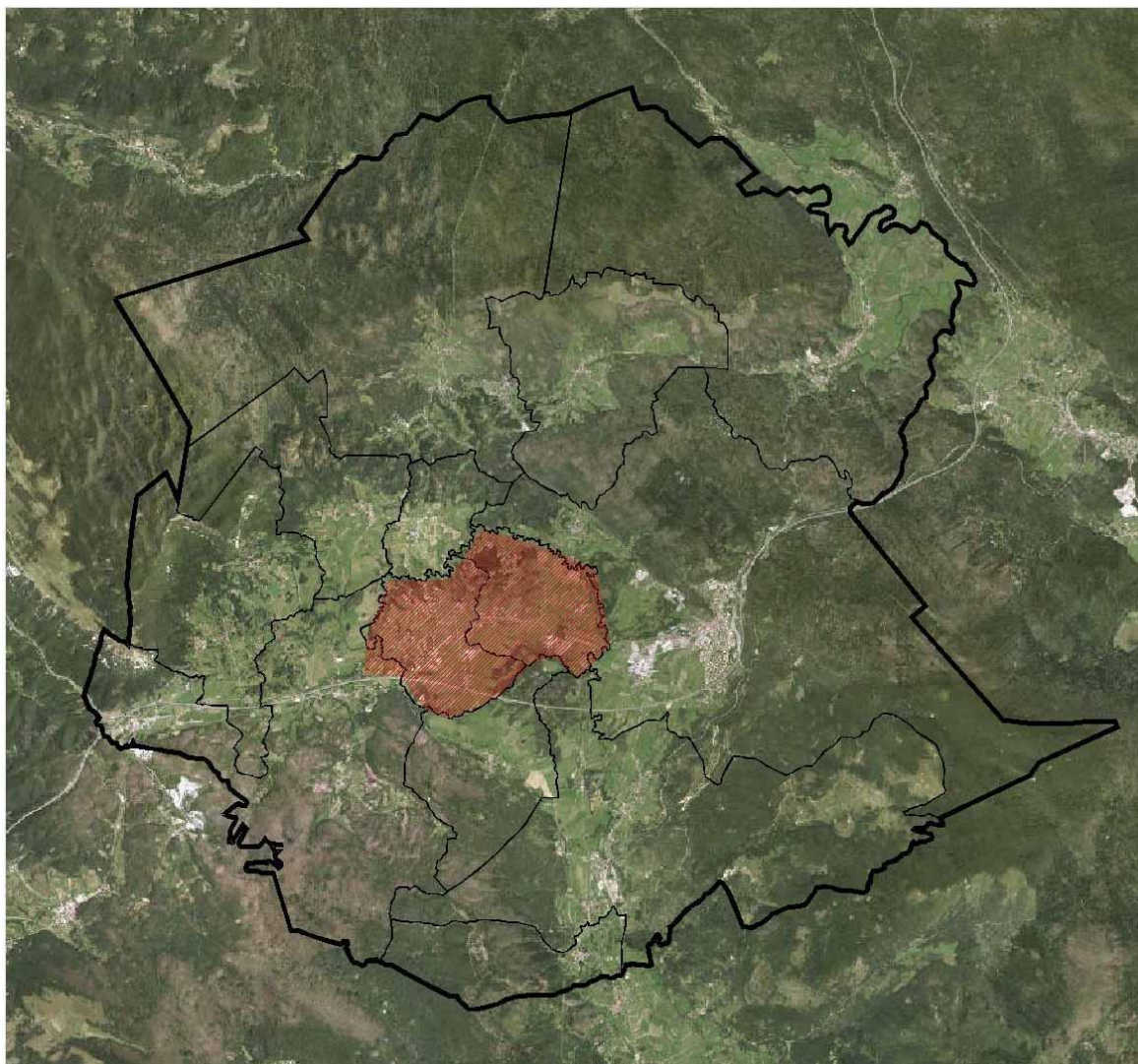
Funkcijsko regionalizacijo smo opredeljevali na osnovi kazalnikov javne in družbene servisno-storitvene funkcije ter gravitacijskih točk. Kazalnika služita ugotavljanju pomenov centralnosti, opremljenosti in središčnosti posameznih naselij v okviru submikroregije. Kazalnike smo izpeljali na osnovi ogledov terena, pogovorov s prebivalci ter analize javnih subjektov iz telefonskega imenika Slovenije (TIS, 2016).

Upravno-administrativna regionalizacija temelji na kazalniku upravno-administrativne ravni, zastopane v submikroregiji. Običajno so to krajevne in agrarne skupnosti, vaških skupnosti v Postojnski občini ni. Razmejevanje med različnimi krajevnimi skupnostmi smo ugotavljali na osnovi prostorsko-informacijskega sistema občine Postojna (Kaliopa, 2016). V ta vidik regionalizacije smo vključili še sociotope, ki sicer nimajo upravno-administrativnega značaja, opredeljujejo pa naselja in njihova vplivna območja. Poenostavljeno jih lahko v družbenem pomenu razumemo kot vaške skupnosti.

Funkcionalno regionalizacijo smo prikazali s kazalnikom gospodarskih, poslovnih in drugih servisno-storitvenih funkcij, ki smo jih vsebinsko razvrščali na osnovi primarnih, sekundarnih, terciarnih in kvartarnih dejavnosti. Nadalje smo s kazalnikom razvojne osi, jedra in gravitacijske točke, poudarjali naselja in območja, ki imajo večji razvojni pomen znotraj in zunaj submikroregij. Kazalnike smo opredeljevali na osnovi ogledov terena, pogovorov s prebivalci in analize poslovnih subjektov iz telefonskega imenika Slovenije (TIS, 2016).

Tradicionalna regionalizacija temelji na analizi kazalnikov kulturne dediščine ter tradicionalnosti in identitete. Kazalnike smo opredelili na osnovi preučevanja domoznanske literature (Ljudje in kraji ob Pivki 1 (Fatur in sod., 1975); Ljudje in kraji ob Pivki 2 (Fatur in sod., 1985); Postojna, upravno in gospodarsko središče (Čuk in sod., 2009); Kraji, kjer je prepil doma (Kolenc, 2002); Dober dan Krpanova dežela (Kolenc, 2006)). Opravljeni so bili terenski ogledi in pogovori s prebivalci. Ključni vir pri analizi arheološke, stavbne, naselbinske in kulturno-krajinske dediščine je bil prostorsko-informacijski sistem Situla – register nepremičnin kulturne dediščine (Ministrstvo za kulturo, 2016).

5.2.1 Submikroregija Hrašče – Hrenovice



Slika 24: Submikroregija Hrašče – Hrenovice

Figure 24: Submicroregion Hrašče – Hrenovice

Preglednica 13: Submikroregija Hrašče – Hrenovice

Table 13: Submicroregion Hrašče – Hrenovice

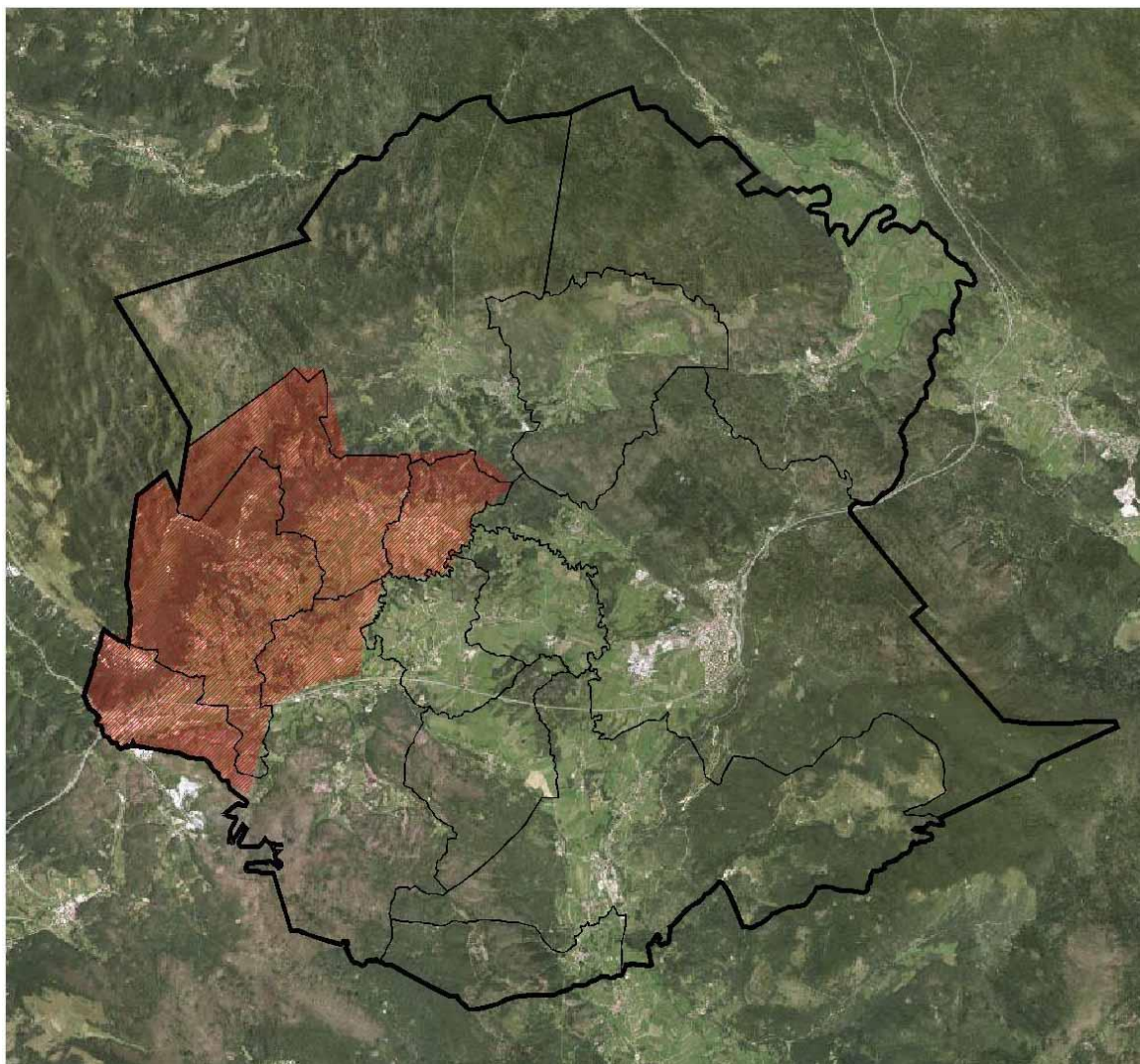
Vidik regionalizacije	Kazalnik z opisno opredelitvijo
Prirodna regionalizacija	<u>Naravna krajina:</u> Gričevnat in reliefno razgiban svet, ki ga obdajajo poplavni vodotoki Nanoščica (na severni in zahodni strani), Pivka (na vzhodni) ter poplavno območje potoka Korotan – Vidarniki (na južni strani), ki se nadaljuje do gozdnega osamelca Orehovških Brd.

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 13

Prirodna regionalizacija	<p><u>Zavarovana območja in naravne vrednote:</u> Pestra naravna in biotska raznovrstnost porečja reke Nanoščice in gozdnega osamelca bukovega in jelovega gozda na Pugledu.</p>
Homogena regionalizacija	<p><u>Kulturna krajina – homogenost:</u> Predelava sena s trajnih travinj.</p> <p><u>Kulturna krajina – dominantnost:</u> Pašništvo, živinoreja in pridelava mleka na posesti nekdanje kmetijske zadruga v Studencu.</p>
Funkcijska regionalizacija	<p><u>Javne in družbene servisno-storitvene funkcije:</u> Brez pomembnejših javnih servisno-storitvenih funkcij. Naselja, ki sodijo v kategorijo z več kot eno javno funkcijo, prostorom ali programom: Hrašče, Studenec in Fara; z eno javno funkcijo, prostorom ali programom: Mali Otok, Hrenovice, Goriče, Dilce; brez javnih funkcij, prostorov ali programov: zaselek Smrekce.</p> <p><u>Gravitacijske točke:</u> Fara - župnija in pokopališče; Studenec - prostovoljno gasilsko društvo (PGD), otroško igrišče; Hrenovice (ob regionalni cesti) – gostilna; Dilce - večje športno in otroško igrišče; Goriče - manjše športno in otroško igrišče; Hrašče - manjše športno in otroško igrišče, PGD, kulturni dom; Mali Otok – cerkev.</p>
Upravno-administrativna regionalizacija	<p><u>Upravno-administrativna raven:</u> Krajevni skupnosti Hrenovice in Hrašče. Agrarne skupnost Hrenovice, Hrašče, Goriče. Sociotopi: Mali Otok, Hrašče - Dilce, Studenec, Fara, Hrenovice in Goriče.</p>
Funkcionalna regionalizacija	<p><u>Gosp., poslovne in druge servisno-storitvene funkcije:</u> Primarne dejavnosti, povezane s kmetijstvom, so v Hrenovicah, Studencu, Malem Otoku in starem delu Hrašč. Večje število terciarnih in kvartarnih dejavnosti in storitev je v zaselku Smrekce, v Hraščah, Hrenovicah (ob regionalni cesti) in Dilcah. Dejavnosti se odvijajo, ali so registrirane, v stanovanjskih in obstoječih gospodarskih objektih, večjih poslovnih in industrijskih objektov ni, razen v Hraščah in v zaselku Smrekce. Vplivno območje dejavnosti presega submikroregionalni okvir.</p> <p><u>Razvojne osi, jedra in gravitacijske točke:</u> Razvojna os je regionalna cesta Postojna - Hruševje. Primarni gravitacijski vpliv v smeri proti Postojni. Gravitacijski jedri sta servisno-transportni logistični center v Smrekcah in mlečno predelovalna kmetija z živinorejo v Studencu.</p>
Tradicionalna regionalizacija	<p><u>Kulturna dediščina:</u> Naselbinsko začetna naselja: Mali Otok, Hrašče, Hrenovice s tremi razloženimi deli, Fara, Studenec in posamezni objekti v naseljih.</p> <p><u>Tradicionalnost in identiteta:</u> Zaselek Fara je nekdanja prafara in župnijsko središče celotne Spodnje Pivke z nekdanj delujočo šolo in trgovino. Kulturno dediščino in tradicijo ohranjata in razvijata Kulturno društvo Hrenovice in PGD.</p>

5.2.2 Submikroregija Razdrto – Veliko Ubeljsko – Šmihel pod Nanosom – Landol



Slika 25: Submikroregija Razdrto – Veliko Ubeljsko – Šmihel pod Nanosom – Landol

Figure 25: Submicroregion Razdrto – Veliko Ubeljsko – Šmihel pod Nanosom - Landol

Preglednica 14: Submikroregija Razdrto – Veliko Ubeljsko – Šmihel pod Nanosom – Landol

Table 14: Submicroregion Razdrto – Veliko Ubeljsko – Šmihel pod Nanosom – Landol

Vidik regionalizacije	Kazalnik z opisno opredelitvijo
Prirodna regionalizacija	<p><u>Naravna krajina:</u> Hribovit in reliefno razgiban svet, ki se spušča s severa in zahoda proti jugu in vzhodu. Nanoško hribovje z obsežnimi gozdnatimi sestavi omejuje submikroregijo na zahodni strani in preko grebena Prepovedancev in Hribcev na severni strani,</p>

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 14

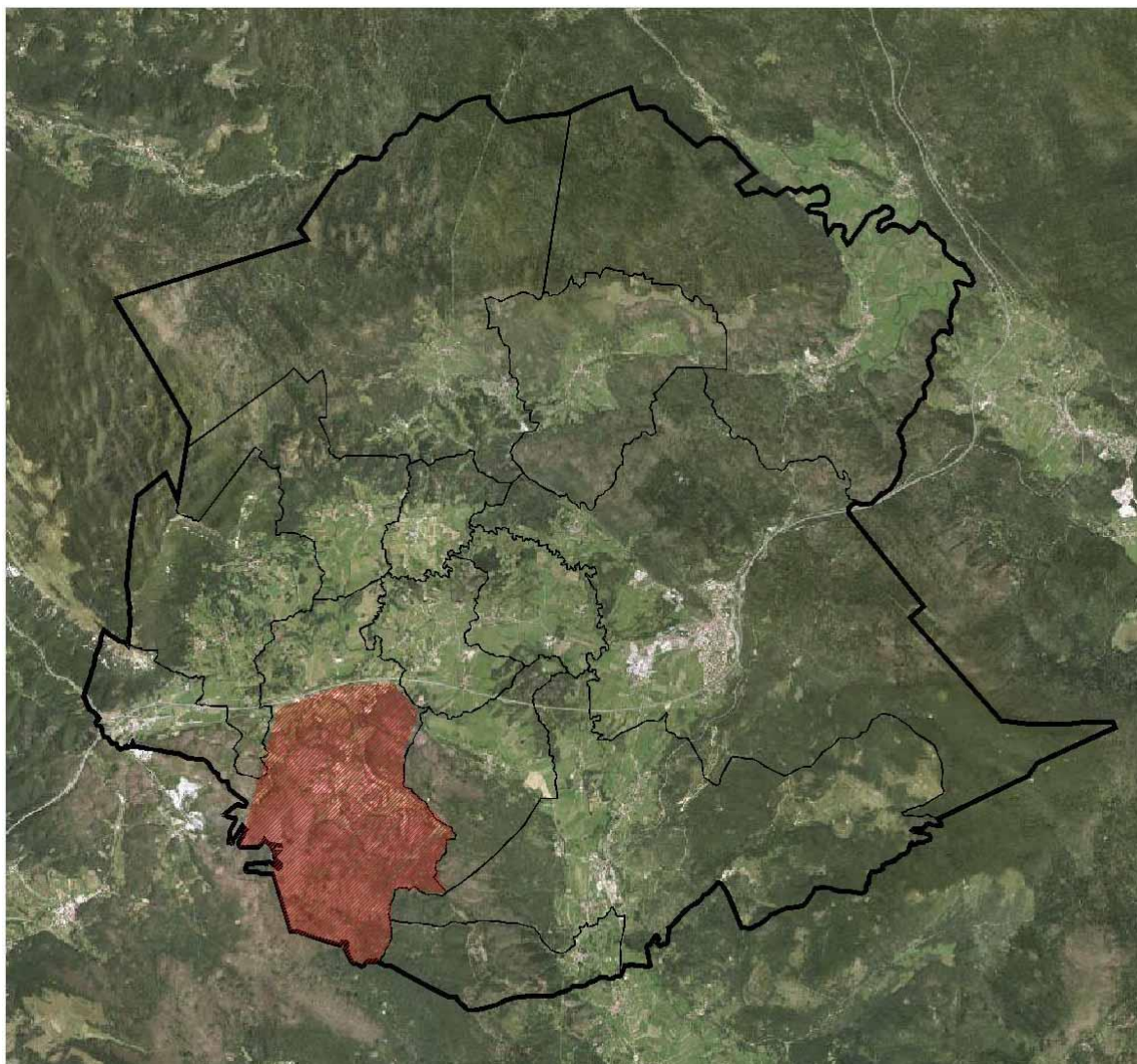
	<p>Nanoščica omejuje območje na južni strani, Podnanoščica (Šmihelski potok) pa na vzhodni strani. Območje zaznamuje klimatsko razgibano podnebje s prepišnostjo in burjo.</p> <p><u>Zavarovana območja in naravne vrednote:</u> Številni vodni izviri in zajetja na vzhodnem delu Nanoškega hribovja in Šmihela pod Nanosom. Pestra naravna in biotska raznovrstnost ob potokih in reki Nanoščici ter na območju Nanoškega hribovja. Erozijsko območje na vzhodnem delu naselja Strane. V Stranah se nahajata najstarejši evidentirani drevesi (tisi) v Sloveniji.</p>
Homogena regionalizacija	<p><u>Kulturna krajina – homogenost:</u> Predelava sena s trajnih travinj na gričevnatem severnem in vzhodnem delu submikroregije, pašništvo, živinoreja in pridelava mleka na posameznih kmetijah in posestih nekdanje kmetijske zadruga v Velikem Ubeljskem, Velikih Brdih in na turistični kmetiji Hudičevcevec. Pašništvo in živinoreja obsega južni in zahodni del nižinskega dela submikroregije.</p> <p><u>Kulturna krajina – dominantnost:</u> /</p>
Funkcijska regionalizacija	<p><u>Javne in družbene servisno-storitvene funkcije:</u> Submikroregija je brez pomembnejših javnih servisno-storitvenih funkcij. Naselje z manjšim številom javnih, servisnih in gospodarskih funkcij, programov in prostorov je Razdrto; z več kot eno javno funkcijo, prostorom ali programom: Landol, Šmihel pod Nanosom, Veliko Ubeljsko, Razdrto; z eno javno funkcijo, prostorom ali programom: Strane; brez javnih funkcij, prostorov ali programov: zaselek Hudičevcevec, Malo Ubeljsko, Brezje pod Nanosom, Velika Brda, Mala Brda in zaselek Gabrje.</p> <p><u>Gravitacijske točke:</u> Veliko Ubeljsko – župnija, pokopališče z mrliško vežico, kmečki turizem, kulturni dom in PGD; Strane – manjše igrišče, parkirišče in izhodišče za pohodniške, planinske in kolesarske poti; Razdrto – živilska in mešana trgovina, pokopališče, gostinski objekti, prenočitve, izhodišče za pohodniške, planinske in kolesarske poti; Hudičevcevec - večji kmečki turizem; Landol - pokopališče, športno in otroško igrišče, kulturni dom, PGD, večja turistična kmetija; Šmihel pod Nanosom – cerkev, pokopališče, športno in otroško igrišče, kulturni dom, PGD, turistična kmetija.</p>
Upravno-administrativna regionalizacija	<p><u>Upravno-administrativna raven:</u> Krajevne skupnosti: Landol, Šmihel pod Nanosom, Veliko Ubeljsko, Razdrto, deloma Hruševje s kraji Velika Brda, Mala Brda in Gabrje. Agrarni skupnosti: Razdrto in Veliko Ubeljsko. Sociotopi: Strane, Ograde, Malo in Veliko Ubeljsko, Razdrto, Hudičevcevec, Brezje pod Nanosom, Mala Brda, Velika Brda, Gabrje, Šmihel pod Nanosom, Landol.</p>
Funkcionalna regionalizacija	<p><u>Gospodarske, poslovne in druge servisno-storitvene funkcije:</u> Primarne dejavnosti s kmetijami so najbolj zastopane v Velikih Brdih, Malih Brdih, Stranah, Šmihelu pod Nanosom, Velikem in Malem Ubeljskem. Gozdarske in lesno-predelovalne dejavnosti so zastopane v Šmihelu pod Nanosom, Stranah, na Razdrtem, v Velikem in Malem Ubeljskem. Večje število terciarnih in kvartarnih dejavnosti in storitev je v Šmihelu</p>

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 14

	<p>pod Nanosom, Landolu, na Razdrtem in v Velikem Ubeljskem. Dejavnosti se odvijajo, ali so registrirane, na kmečkih domačijah ter v stanovanjskih in gospodarskih objektih. Večji poslovni in industrijski objekti se razvijajo na Razdrtem (lesna industrija), nekdanji večji kompleksi kmetijske zadruga so med Razdrtim in Velikim Ubeljskim ter v Velikih Brdih.</p> <p><u>Razvojne osi, jedra in gravitacijske točke:</u> Pomembno razvojno jedro je že iz preteklosti naselje Razdrto, ki predstavlja stičišče državnih, regionalnih in lokalnih cestnih povezav. Naselje zaznamuje močna lesno-predelovalna industrija, prehodni nastanitveni in gostinski objekti, naselje se zaradi ugodnih vremenskih razmer razvija v pomembno vetrno energetska središče. Manjši razvojni poli s številnimi izhodišči za turistične športno-rekreativne in izobraževalne poti ter programe so turistične kmetije v zaselku Hudičevce, v Velikem Ubeljskem, Landolu in Šmihelu pod Nanosom.</p>
Tradicionalna regionalizacija	<p><u>Kulturna dediščina:</u> Prisotnost prazgodovinskih in rimskih najdišč, gradišča (Šmihel pod Nanosom, Strane, Razdrto), nekdanja »Jamborna pot« povezuje naselja v smeri severovzhod - jugozahod. Naselbinsko zaščitena naselja so: Šmihel pod Nanosom, Spodnji Landol, Strane, Veliko Ubeljsko, Malo Ubeljsko, Razdrto, zaselek »Tri hiše«, posestvo Škule in posamezni objekti v naseljih.</p> <p><u>Tradicionalnost in identiteta:</u> Bogato kulturno življenje od prazgodovine do današnjih dni. Kulturno dogajanje zaznamujejo številne prireditve in proslave ter družabni dogodki (Veliko Ubeljsko – Krompirjeva noč). Glavni nosilci kulturnega in tradicionalnega dogajanja so kulturna, turistična in prostovoljna gasilska društva v Studenem, Landolu, Velikem Ubeljskem, Malem Ubeljskem, Stranah in na Razdrtem.</p>

5.2.3 Submikroregija Hruševje – Sajeveče - Rakulik



Slika 26: Submikroregija Hruševje – Sajeveče – Rakulik

Figure 26: Submicroregion Hruševje – Sajeveče - Rakulik

Preglednica 15: Submikroregija Hruševje – Sajeveče – Rakulik

Table 15: Submicroregion Hruševje – Sajeveče - Rakulik

Vidik regionalizacije	Kazalnik z opisno opredelitvijo
Prirodna regionalizacija	<u>Naravna krajina:</u> Submikroregijo zaznamuje gričevnat in reliefno razgiban kraški svet s Sajeveškim kraškim poljem, ki se zajeda v notranjost Slavinskega ravnika.

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 15

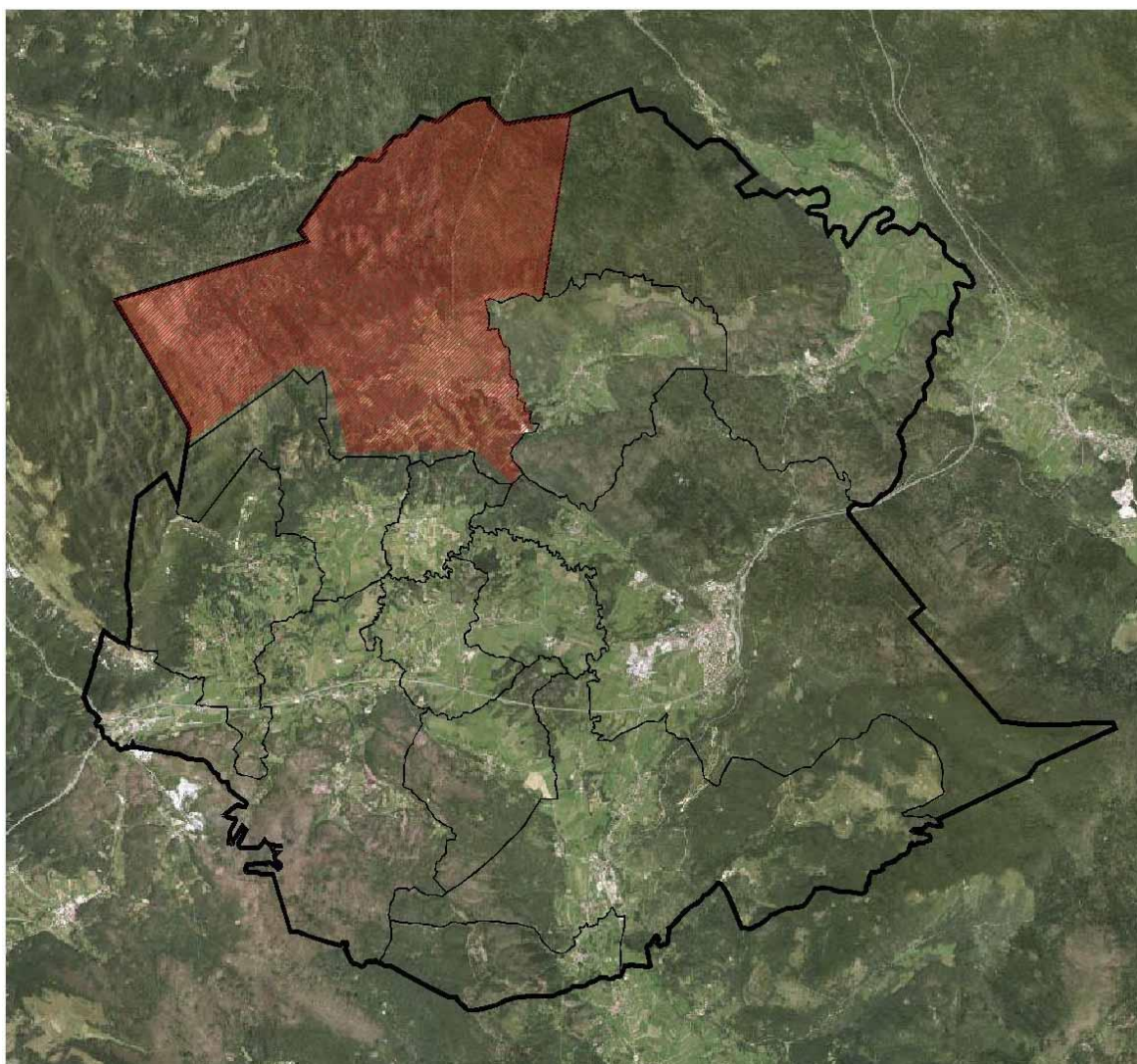
	<p>Submikroregijo omejuje na vzhodni in južni strani greben Slavinskega ravnika, na zahodni strani reka Nanoščica, na severni strani pa reka Nanoščica in avtocesta.</p> <p><u>Zavarovana območja in naravne vrednote:</u></p> <p>Pestra naravna in biotska raznovrstnost Sajevškega polja; podzemni kraški sistem z jamami in ponikvami; vzhodno robno območje Slavinskega ravnika zaznamujejo vodni viri in zavarovana vodovarstvena območja.</p>
Homogena regionalizacija	<p><u>Kulturna krajina – homogenost:</u></p> <p>Predelava sena s trajnih travinj na Sajevškem kraškem polju in ovčereja v dolini Rakuljščice in na Črnelicah.</p> <p><u>Kulturna krajina – dominantnost: /</u></p>
Funkcijska regionalizacija	<p><u>Javne in družbene servisno-storitvene funkcije:</u></p> <p>Med naselja z večjim številom javnih, servisnih in gospodarskih funkcij, programov in prostorov uvrščamo Hruševje. Med naselja brez javnih funkcij, prostorov ali programov uvrščamo Sajevče, Rakulik in Slavinje.</p> <p><u>Gravitacijske točke:</u></p> <p>Hruševje – osnovna šola od 1. do 4. razreda, kulturni dom, PGD, športno in otroško igrišče, živilska in mešana trgovina, gostinski objekti, lovski dom. Hruševje predstavlja osnovnošolsko izobraževalno središče od 1. do 4. razreda za 3 submikroregije, ki so sestavni deli mikroregije Podnanoške Pivke. Pomembno turistično-rekreacijsko središče predstavlja turistična kmetija v Sajevčah.</p>
Upravno-administrativna regionalizacija	<p><u>Upravno-administrativna raven:</u></p> <p>Krajevna in agrarna skupnost Hruševje</p> <p>Sociotopi so: Hruševje, Sajevče, Rakulik, Slavinje.</p>
Funkcionalna regionalizacija	<p><u>Gospodarske, poslovne in druge servisno-storitvene funkcije:</u></p> <p>Sekundarne dejavnosti predstavljata kovinoplastična industrija in predelava mlečnih izdelkov. Odvijajo se v večjih poslovno-industrijskih objektih v Hruševju. Zahodni del Hruševja je namenjen razvoju poslovno-industrijskih storitev. Primarne dejavnosti kmetijstva in gospodarstva so v okviru kmečkih gospodarstev zastopane v Sajevčah, Rakuliku in Slavinjah. Večje število terciarnih in kvartarnih dejavnosti se odvija, ali so registrirane, v stanovanjskih in gospodarskih objektih. Vplivno območje dejavnosti presega submikroregionalni okvir.</p> <p><u>Razvojne osi, jedra in gravitacijske točke:</u></p> <p>Razvojno središče ostaja Hruševje, vendar mu vedno bolj konkurira Razdrto. Sajevče s turistično kmetijo, odmaknjenostjo in naravno krajino predstavlja številne možnosti za nadaljnji razvoj.</p>
Tradicionalna regionalizacija	<p><u>Kulturna dediščina:</u></p> <p>Prisotnost prazgodovinskih gradišč (Stari grad, Ajdovski grad). Naselbinsko zaščiteni naselji sta Slavinje in Hruševje.</p>

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 15

	<p><u>Tradicionalnost in identiteta:</u> Bogato kulturno življenje zaznamuje razvoj vseh naselij, zlasti pa Hruševja od prazgodovine dalje. Nosilci kulturnega dogajanja so številna kulturna društva v Hruševju in PGD Hruševje.</p>
--	---

5.2.4 Submikroregija Belsko – Gorenje -Bukovje - Predjama



Slika 27: Submikroregija Belsko – Gorenje – Bukovje – Predjama

Figure 27: Submicroregion Belsko – Gorenje – Bukovje – Predjama

Preglednica 16: Submikroregija Belsko – Gorenje – Bukovje – Predjama

Table 16: Submicroregion Belsko – Gorenje – Bukovje – Predjama

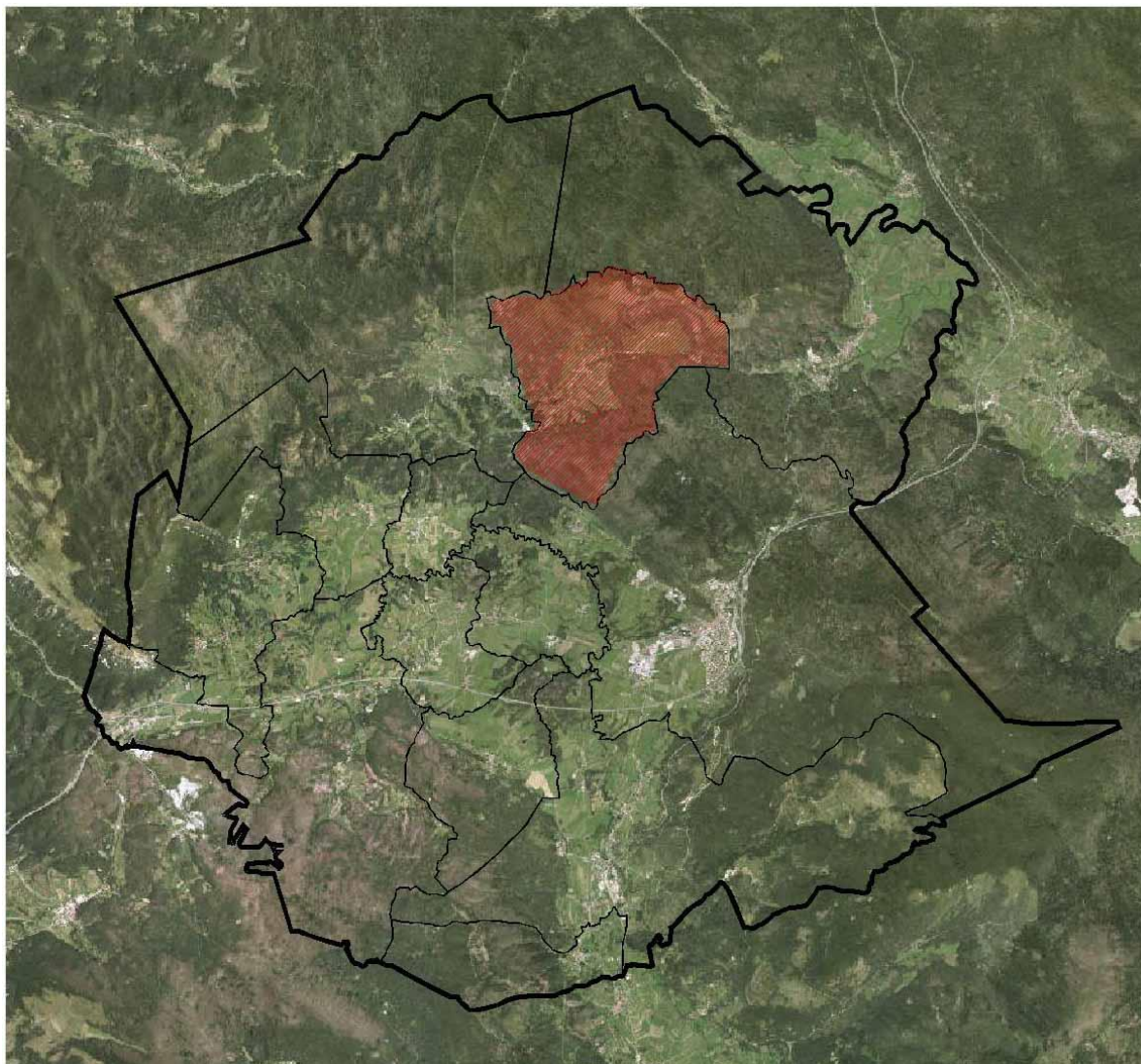
Vidik regionalizacije	Kazalnik z opisno opredelitvijo
Prirodna regionalizacija	<p><u>Naravna krajina:</u> Hribovit, gričevnat in reliefno razgiban svet s številnimi kraškimi vrtačami in bogato gozdno vegetacijo bukovega in jelovega lesa. Na severni strani submikroregijo omejuje greben Hrušice, ki predstavlja tudi mejo Postojnske občine. Na vzhodu predstavlja mejo greben Nelce, ki se spušča proti Belskemu, na južni strani pa greben Hrbcica, ki se proti zahodu nadaljuje v Črnjavsko dolino, ki ločuje hribovje Hrušice in Nanosa. Nelca in Hrbec predstavljata gričevnato in gozdnato povezavo s Postojnsko gmajno.</p> <p><u>Zavarovana območja in naravne vrednote:</u> Območje zaznamuje bogat podzemni jamski sistem in številni lokalni vodni izviri ob vseh naseljih.</p>
Homogena regionalizacija	<p><u>Kulturna krajina – homogenost:</u> Pridelava sena s trajnih travinj na gričevnatem severnem in vzhodnem delu submikroregije.</p> <p><u>Kulturna krajina – dominantnost:</u> /</p>
Funkcijska regionalizacija	<p><u>Javne in družbene servisno-storitvene funkcije:</u> Bukovje predstavlja križišče in je naselje z manjšim številom javnih, servisnih in gospodarskih funkcij, programov in prostorov. Naselji z več kot eno javno funkcijo, prostorom ali programom sta Belsko in Predjama. Naselje z eno javno funkcijo, prostorom ali programom je Gorenje.</p> <p><u>Gravitacijske točke:</u> Bukovje – osnovna šola (od 1. do 4. razreda), sedež območne enote Gozdnega gospodarstva Bukovje in Zavoda za gozdove Bukovje, živilska in mešana trgovina, dva gostinska lokala, pošta, otroško in športno igrišče; Predjama – turistični center, gostilna, muzej, apartmaji in sobe, manjše športno igrišče, pokopališče in vežica; Gorenje – lovski in športno rekreativni center; Belsko – pokopališče in poslovilni objekt, otroško in športno igrišče, etnološki muzej kozolec Toplar.</p>
Upravno-administrativna regionalizacija	<p><u>Upravno-administrativna raven:</u> Krajevna skupnost Bukovje Agrarna skupnost Gorenje Sociotopi so: Belsko, Gorenje - Bukovje in Predjama</p>
Funkcionalna regionalizacija	<p><u>Gospodarske, poslovne in druge servisno-storitvene funkcije:</u> Primarne dejavnosti gozdarstva in lesne predelovalne dejavnosti ter v manjšem obsegu kmetijske dopolnilne dejavnosti (pridelava sena) so najbolj zastopane v Bukovju, Belskem, Gorenju in Predjami. Dejavnosti se odvijajo v sklopu kmečkih domačij in v obstoječih gospodarskih objektih. V Belskem je industrijski kompleks lesne proizvodnje, ki ima zagotovljene prostorske možnosti za širitev. Dejavnosti orodjarske, kovinostrugarske in kovinoplastične obrti so v Belskem, Bukovju in Gorenju.</p>

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 16

	<p>Večje število terciarnih in kvartarnih dejavnosti in storitev je v Belskem in Bukovju. Dejavnosti se odvijajo, ali so registrirane, na kmečkih domačijah, v stanovanjskih in gospodarskih objektih. Vplivno območje dejavnosti presega submikroregionalni okvir. Najpomembnejša dejavnost v submikroregiji je turizem s Predjamskim gradom in podzemnim jamskim sistemom. Turistično dejavnost dopolnjujejo gostinsko nastanitvene kapacitete (apartmaji in oddajanje sob) v Predjami in Bukovju.</p> <p><u>Razvojne osi, jedra in gravitacijske točke:</u></p> <p>Pomembno turistično razvojno jedro je Predjama, Bukovje je prometno vozlišče in center servisno storitvenih dejavnosti submikroregije. Bukovje se na severni strani zrašča z Gorenjem. Gorenje in Belsko imata močne gravitacijske točke. Belsko s gozdarskimi, lesno predelovalnimi in orodjarskimi dejavnostmi, Gorenje pa se razvija v smeri lovskega in športno-rekreativnega središča (pohodništvo, kolesarstvo).</p>
Tradicionalna regionalizacija	<p><u>Kulturna dediščina:</u></p> <p>Prisotnost prazgodovinskih in rimskih najdišč (rimski zaporni zid Veliki Obršljanovec na grebenu na severozahodnem delu Hrušice), srednjeveški grad v Predjami. Nekdanja Jamborna pot povezuje naselja v smeri severovzhod-jugozahod. Naselbinsko zaščiteni naselja so: Belsko, Gorenje, Bukovje, Predjama in posamezni objekti v naseljih.</p> <p><u>Tradicionalnost in identiteta:</u></p> <p>Bogato kulturno življenje zaznamuje submikroregijo skozi od prazgodovine do današnjih dni. Kulturno dogajanje zaznamujejo številne prireditve in proslave ter družabni dogodki. Velika pozornost je namenjena ohranjanju tradicije in predstavljanju nekdanjih kmečkih in gozdarskih dejavnosti. Pomembno povezovalno vlogo imajo kulturna društva Bukovje, Podgora ter šole v Bukovju in Studenem. Etnološko in gostinsko središče z zbirko tradicionalnega kmetijskega orodja in opreme je pri kozolcu Toplar, na stičišču med submikroregijo Belsko – Gorenje – Bukovje – Predjama, submikroregijo Studeno – Strane in submikroregijo Postojna. Pomemben prispevek k ohranjanju naravne in kulturne dediščine predstavljajo obnovljeni vaški izviri in vodnjaki od Belskega do Predjame. Submikroregija ponuja možnosti za turistične, izobraževalne in rekreacijske poti, ki temeljijo na naravni in kulturni dediščini.</p>

5.2.5 Submikroregija Studeno – Strmca - Lohača



Slika 28: Submikroregija Studeno – Strmca – Lohača

Figure 28: Submicroregion Studeno – Strmica – Lohača

Preglednica 17: Submikroregija Studeno – Strmca – Lohača

Table 17: Submicroregion Studeno – Strmica - Lohača

Vidik regionalizacije	Kazalnik z opisno opredelitvijo
Prirodna regionalizacija	<u>Naravna krajina:</u> Hribovit, rebrasto razgiban in v nižinah uravnan teren z rodovitno zemljo, s številnimi kraškimi vrtačami in bogato gozdno vegetacijo bukovega in jelovega lesa. Na severni strani submikroregijo omejujejo planotasti vrhovi Sv. Lovrenca,

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 17

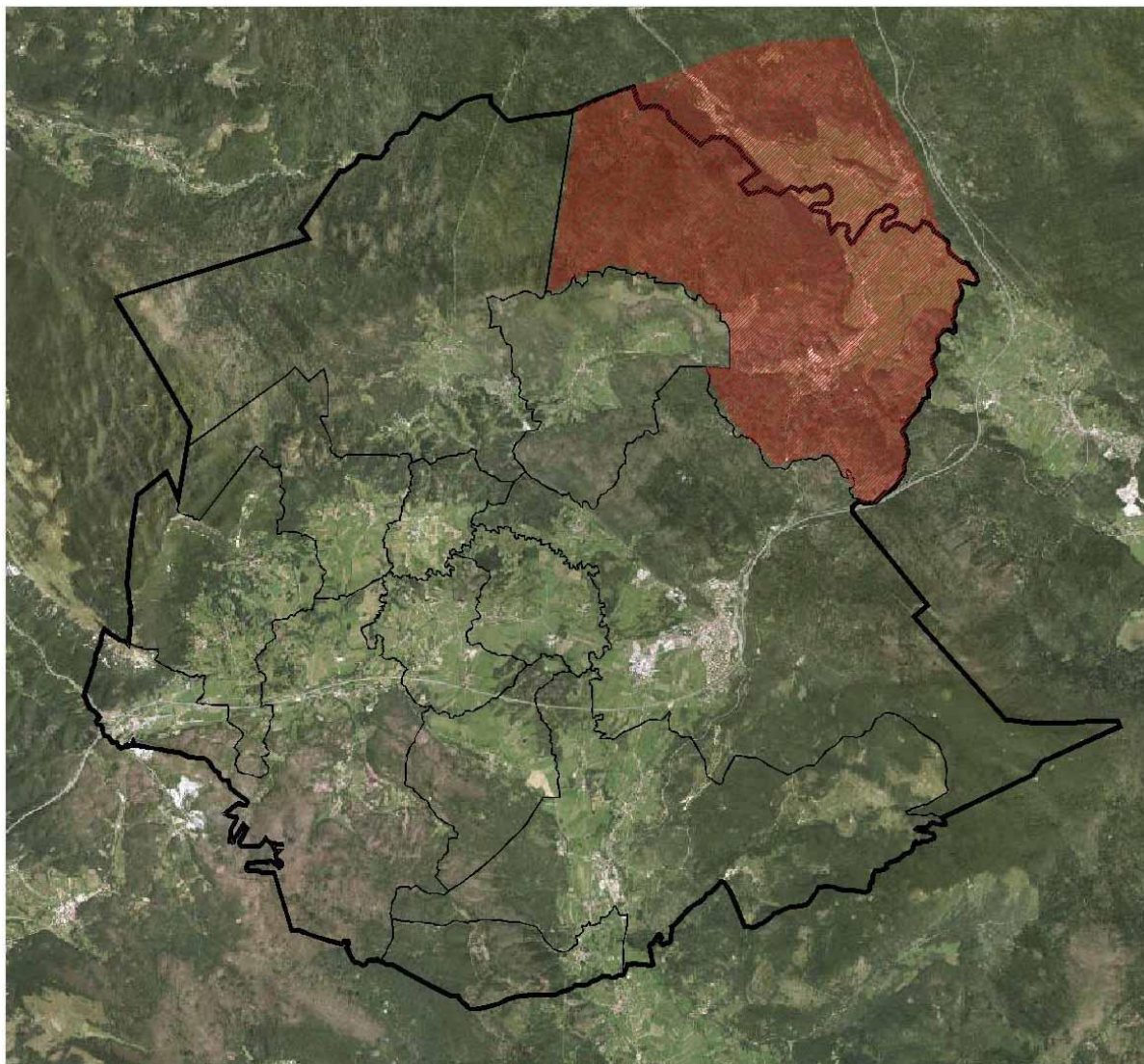
	<p>Špilnika in Petričevega hriba. Pertičev hrib se na vzhodu navezuje na Bukovec, ki predstavlja povezavo s Postojnsko gmajno. Njeni grebeni omejujejo submikroregijo na jugovzhodni in južni strani. Na zahodni strani predstavlja mejo greben Nelce, ki se spušča proti jugu.</p> <p><u>Zavarovana območja in naravne vrednote:</u> Ravninsko rodovitno polje na glinenih tleh okoli naselja Strmica obdajajo z vseh strani gozdni sestoji. Vodni izviri se nahajajo na planoti med Šilnikom in Petričevem hribom. Območje je vodovarstveno zaščiteno.</p>
Homogena regionalizacija	<p><u>Kulturna krajina – homogenost:</u> Predelava sena s trajnih travinj na ravninskih delih submikroregije.</p> <p><u>Kulturna krajina – dominantnost:</u> / Strmiško polje predstavlja spomeniško zaščiteno kulturno krajino.</p>
Funkcijska regionalizacija	<p><u>Javne in družbene servisno-storitvene funkcije:</u> Studeno je naselje z manjšim številom javnih, servisnih in gospodarskih funkcij, programov in prostorov. Strmica sodi med naselja z eno javno funkcijo, prostorom ali programom, brez javnih funkcij, prostorov ali programov je Lohača.</p> <p><u>Gravitacijske točke:</u> Studeno – osnovna šola (od 1. do 4. razreda), vrtec, kulturni dom, gasilski dom, župnišče, cerkev, pokopališče, mrliška vežica, otroško in športno igrišče, izhodišče za pohodništvo; Strmica – kulturni dom.</p>
Upravno-administrativna regionalizacija	<p><u>Upravno-administrativna raven:</u> Krajevna skupnost Studeno Agrarna skupnost Gorenje Sociotopi so: Studeno, Strmica in Lohača.</p>
Funkcionalna regionalizacija	<p><u>Gospodarske, poslovne in druge servisno-storitvene funkcije:</u> Primarne in sekundarne dejavnosti gozdarstva, lesno-predelovalne dejavnosti in kmetijske dejavnosti (pridelava sena) so najbolj zastopane v Studenem in Strmici. Dejavnosti se odvijajo v sklopu obstoječih gospodarskih objektov in kmečkih domačij. Kmečke domačije v Studenem so največje na Podgorski planoti. Dejavnosti orodjarske, kovinostrugarske in kovinoplastične obrti so izjemno zastopane v Studenem v manjših poslovno-gospodarskih objektih ob stanovanjskih objektih. Večje število terciarnih in kvartarnih dejavnosti in storitev je v Studenem. Dejavnosti se odvijajo, ali so registrirane, v stanovanjskih in gospodarskih objektih. Vplivno območje dejavnosti presega submikroregionalni okvir. Športno-rekreativne dejavnosti pohodništva, kolesarstva, zmajarstva, padalstva in lovstva se razvijajo v Studenem (sv. Lovrenc), Strmici (Petričev hrib) in na Lohači (Planinska gora).</p>

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 17

	<p><u>Razvojne osi, jedra in gravitacijske točke:</u></p> <p>Studeno – razvojno jedro z vzgojno-izobraževalnimi funkcijami, številnimi kulturno-izobraževalnimi programi in orodjarsko dejavnostjo.</p> <p>Turistično-rekreativna os Strmica – planota Hrušice – Studeno – kozolec Toplar.</p>
Tradicionalna regionalizacija	<p><u>Kulturna dediščina:</u></p> <p>Prisotnost prazgodovinskih in rimskih najdišč, tabor v Studenem. Nekdanja »Jamborna pot« povezuje naselja v smeri severovzhod – jugozahod. Ostanki italijanske zahodne obrambne linije so na SZ strani Hrušice in potekajo po Rapalski meji (podzemni hodniki, bunkerji, vodni zbiralniki). Zapuščeni vojaški kompleks Oblenk se nahaja na severovzhodni strani Strmice.</p> <p>Naselbinsko zaščitena naselja so: Strmica s Strmiškim poljem, Studeno in posamezni objekti v naseljih.</p> <p><u>Tradicionalnost in identiteta:</u></p> <p>Kulturne, vzgojno in šolsko izobraževalne dejavnosti so tesno prepletene. V kulturnem domu in župnišču v Studenem so prostori na razpolago pevskim zborom, kulturnim, športnim in turističnim društvom. V njih se odvijajo prireditve, proslave in praznovanja, tudi v zasebne namene (praznovanja rojstnih dni). Občutek krajevne pripadnosti in vzdrževanje tradicionalnih navad in običajev zaznamuje obe submikroregiji Podgore. Njuna medsebojna povezanost se kaže v skupnem delovanju in organizaciji številnih dogodkov v kozolcu Toplar.</p>

5.2.6 Submikroregija Planina -Liplje - Malni



Slika 29: Submikroregija Planina – Liplje – Malni

Figure 29: Submicroregion Planina – Liplje - Malni

Planinska submikroregija presega meje Postojnske občine in krajevne skupnosti Planina. Zaradi nedeljivosti Planinskega polja in poplavnih lastnosti submikroregija presega upravno-administrativne meje.

Preglednica 18: Submikroregija Planina – Liplje – Malni

Table 18: Submicroregion Planina – Liplje – Malni

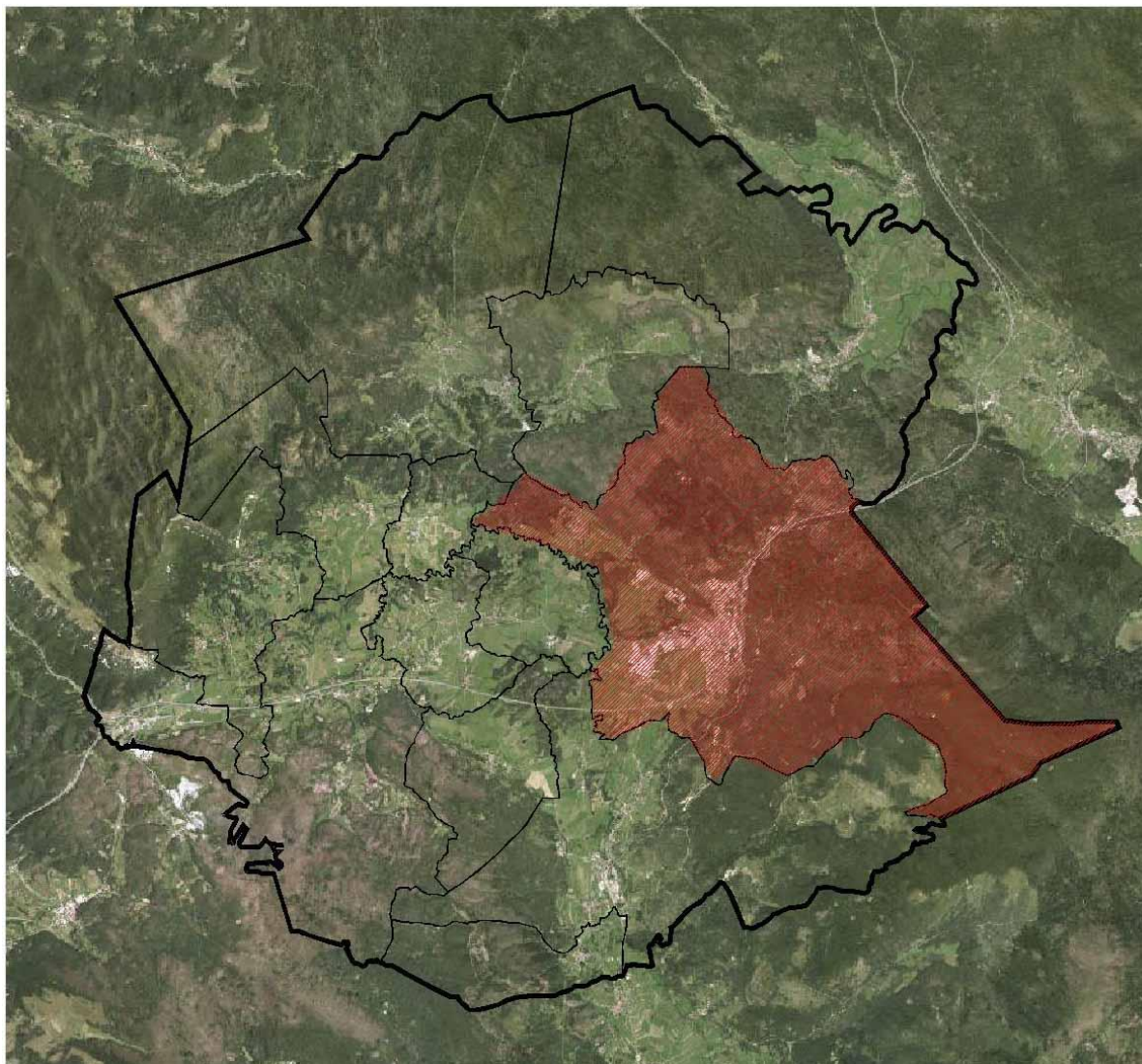
Vidik regionalizacije	Kazalnik z opisno opredelitvijo
Prirodna regionalizacija	<p><u>Naravna krajina:</u> Hribovit apnenčast teren z bogato gozdno vegetacijo bukovega in jelovega lesa se z zahodne strani Hrušice in Planinske gore strmo spusti v poplavno ravnico Planinskega polja. Submikroregijo na severni in vzhodni strani omejuje meandrast tok reke Unice, na južni in jugovzhodni strani pa greben Postojnske gmajne.</p> <p><u>Zavarovana območja in naravne vrednote:</u> Planinsko polje predstavlja s svojim poplavnim značajem izjemno naravno danost. Najpomembnejši vodni vir za celotno Postojnsko občino so Malni z vodovarstvenim območjem 1. kategorije. Vodovarstveno območje in številni manjši izviri zaznamujejo severni in jugovzhodni del submikroregije. Planinski podzemni jamski sistem predstavlja sotočje podzemnih voda reke Pivke in Raka. Unška in Planinska koliševka predstavljata vez med podzemnim jamskim sistemom in bogatimi gozdnatimi površinami nad njim.</p>
Homogena regionalizacija	<p><u>Kulturna krajina – homogenost:</u> Predelava sena s trajnih travinj na poplavnih ravninah Planinskega polja in njivske površine s poljščinami nad poplavnimi površinami.</p> <p><u>Kulturna krajina – dominantnost: /</u></p>
Funkcijska regionalizacija	<p><u>Javne in družbene servisno-storitvene funkcije:</u> Planina sodi med naselja z večjim številom javnih, servisnih in gospodarskih funkcij, programov in storitev. Malni so zaselek z eno javno funkcijo, prostorom ali programom, Liplje pa so brez javnih funkcij, prostorov ali programov.</p> <p><u>Gravitacijske točke:</u> Planina – osnovna šola (od 1. do 4. razreda), vrtec, kulturni dom, gasilski dom, župnišče, cerkev, pokopališče, mrliška vežica, otroško in športno igrišče, vzgojno-varstveni zavod, trgovina z živili in mešanim blagom, pošta, avtobusna postaja, gostinski lokali, versko-kulturni center; Liplje – apartmajnska nastanitev in etnološka zbirka; Malni - vodozbirno zajetje in merilne postaje.</p>
Upravno-administrativna regionalizacija	<p><u>Upravno-administrativna raven:</u> Krajevna skupnost Planina Sociotopi so: Planina, Liplje in Malni - Haasberg.</p>
Funkcionalna regionalizacija	<p><u>Gospodarske, poslovne in druge servisno-storitvene funkcije:</u> Gozdarske, lesno predelovalne in kmetijske dejavnosti se odvijajo v obstoječih gospodarskih objektih in kmečkih domačijah. Večji lesno predelovalni obrat se nahaja v novejšem, južnem delu Planine, na skrajnem jugozahodnem delu je večje parkirišče za avtoprevozniške dejavnosti. V Planini je veliko število dejavnosti in storitev terciarnega in kvartarnega značaja, ki se odvijajo, ali so registrirane, v obstoječih stanovanjskih in gospodarskih objektih. Vplivno območje dejavnosti presega submikroregionalni okvir.</p>

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 18

	<p>V submikroregiji deluje jamarsko, lovsko, turistično in večje število kulturnih pevskih in dramskih društev, ki skrbijo za turistične, izobraževalne in športno-rekreativne programe.</p> <p><u>Razvojne osi, jedra in gravitacijske točke:</u></p> <p>Planina – razvojno jedro z vzgojno-izobraževalnimi funkcijami in poslovno-gospodarskimi dejavnostmi. Turistična, etnološko-izobraževalna in športno-rekreacijska gravitacijska jedra so Planinsko polje, grad Haasberg, Malni, Ravbarjev stolp, Planinska jama, Unška koliševka in Planinska gora.</p>
Tradicionalna regionalizacija	<p><u>Kulturna dediščina:</u></p> <p>Planina je bilo središče pomembnih transportnih poti v celotni zgodovini. Središče furmanstva ob nekdanji rimski in »Jamborni cesti« z mitnicami, gostilnami, s prenočišči in z drugimi servisnimi programi. Na južnem in zahodnem robu Planinskega polja so ostanki gradu Haasberg, razvaline Starega gradu in Ravbarjevega stolpa, ostanki Italijanske zahodne obrambne linije. V Unški koliševki so številni vojaški rovi, vodni zbiralniki in skladišča. Naselje Planina, Ravbarjev stolp, zaselek Malni in območje gradu Haasberg so spomeniško zavarovani. Arheološko zavarovano je območje ostankov Starega gradu. Liplje je naselbinsko zaščiteno naselje.</p> <p><u>Tradicionalnost in identiteta:</u></p> <p>Današnje dejavnosti in storitve izhajajo iz nekdanj močno razvitih gospodarskih aktivnosti. Na tradicionalnih osnovah se razvija lesno-predelovalna dejavnost in prevoznništvo. Bogato kulturno življenje s pomembnimi ustvarjalci (Miroslav Vilhar) se nadaljuje z delovanjem številnih kulturnih, športnih in vzgojno-izobraževalnih društev. Skrb za naravno in kulturno dediščino je močno razvita.</p>

5.2.7 Submikroregija Postojna - Stara vas – Zalog – Veliki Otok - Zagon



Slika 30: Submikroregija Postojna - Stara vas – Zalog - Veliki Otok – Zagon

Figure 30: Submicroregion Postojna - Stara vas – Zalog - Veliki Otok - Zagon

Submikroregija vključuje krajevno skupnost Postojno. Postojna je submezoregionalno središče in glavno mesto občine ter presega merilo sociotopa. Mesta Postojna posebej ne obravnavamo.

Preglednica 19: Submikroregija Postojna - Stara vas – Zalog - Veliki Otok – Zagon

Table 19: Submicroregion Postojna - Stara vas – Zalog - Veliki Otok – Zagon

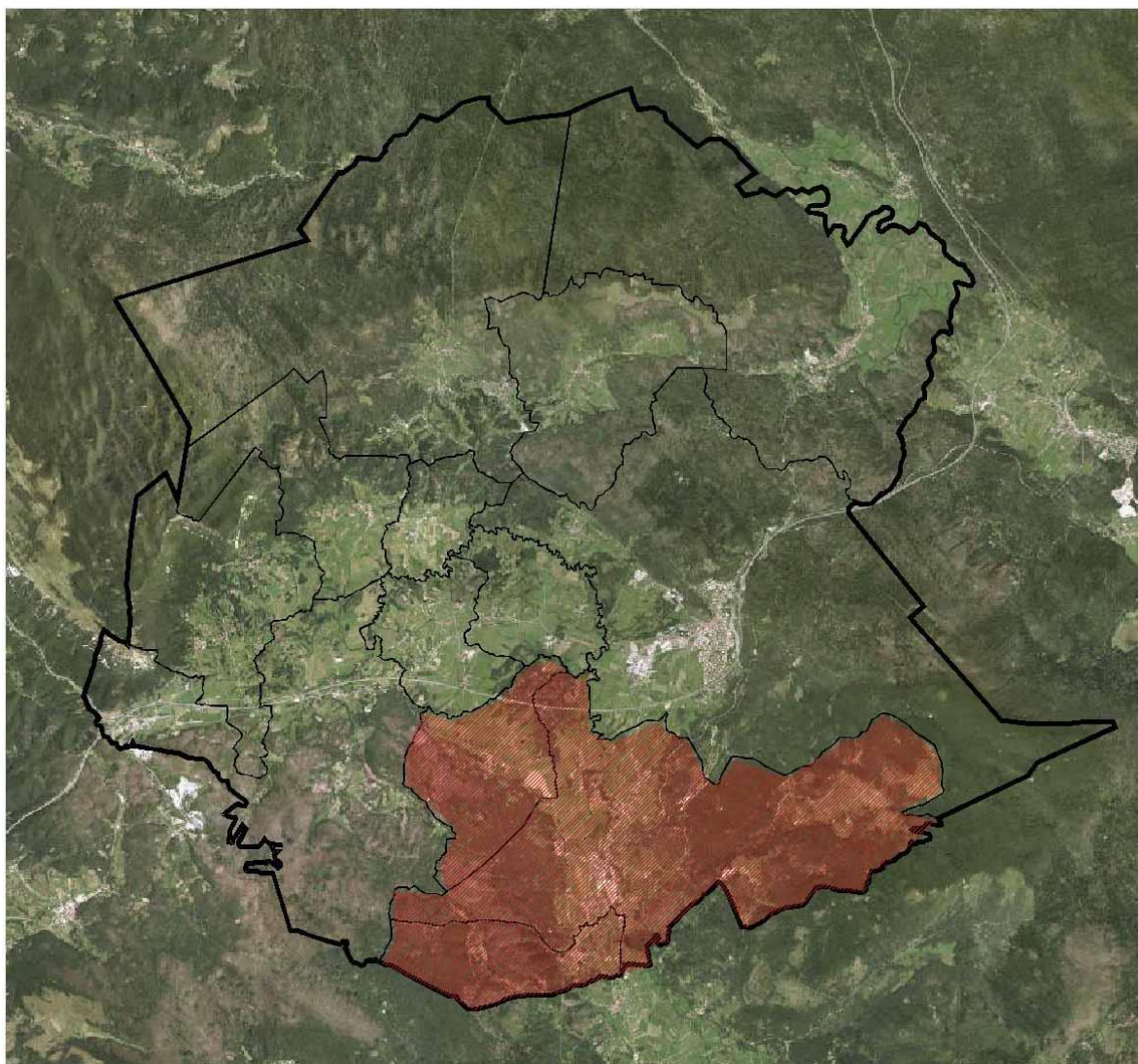
Vidik regionalizacije	Kazalnik z opisno opredelitvijo
Prirodna regionalizacija	<p><u>Naravna krajina:</u> Vzhodna apnenčasta pobočja Javornikov se preko Postojnske gmajne spuščajo v flišnato kotlino spodnjega toka reke Pivke in pritoka reke Nanoščice, ki pogosto prestopata bregove in poplavljata. Javornike in Postojnsko gmajno poraščajo gozdni sestoji bukovega in jelovega gozda, flišne ravnice so pretežno zatravljene. Submikroregijo omejuje na vzhodu greben Javorniškega hribovja, na severni strani greben Postojnske gmajne, na zahodni in južni strani pa reki Nanoščica in Pivka ter potok Stržen.</p> <p><u>Zavarovana območja in naravne vrednote:</u> Postojnski jamski sistem predstavlja območje pomembne naravne vrednote. V Postojnski jami ponikne reka Pivka, ki nadaljuje podzemno pot do Planinske jame. Porečje Nanoščice, Pivke in Črnega potoka zaznamuje bogata naravna in biotska raznovrstnost.</p>
Homogena regionalizacija	<p><u>Kulturna krajina – homogenost:</u> Zaznamujejo jo pridelava sena s trajnih travinj ter njivske površine s poljščinami nad poplavnimi površinami.</p> <p><u>Kulturna krajina – dominantnost:</u> /</p>
Funkcijska regionalizacija	<p><u>Javne in družbene servisno-storitvene funkcije:</u> Postojna je submezoregionalno središče in naselje z največjim številom javnih, servisnih in gospodarskih funkcij, programov in prostorov v občini Postojna. Naselja z eno javno funkcijo, prostorom ali programom so Veliki Otok, Zalog in Zagon, brez javnih funkcij, prostorov ali programov je Stara vas.</p> <p><u>Gravitacijske točke:</u> Postojna – središče submezoregije, občinsko in medobčinsko središče s številnimi centralnimi funkcijami. Veliki Otok – pokopališče. Zagon – otroško in športno igrišče, Zalog – otroško in športno igrišče.</p>
Upravno-administrativna regionalizacija	<p><u>Upravno-administrativna raven:</u> Krajevna skupnost Postojna, občina Postojna, upravna enota Postojna, agrarna skupnost Stara vas. Sociotopi so: Stara vas, Zalog, Veliki Otok in Zagon.</p>
Funkcionalna regionalizacija	<p><u>Gospodarske, poslovne in druge servisno-storitvene funkcije:</u> Večja obrtno-industrijska cona z lesno-predelovalnimi, orodjarskimi, ključavničarskimi, kovinoplastičnimi, gradbenimi ter drugimi terciarnimi in kvartarnimi dejavnostmi in storitvami je vzpostavljena na zahodni strani Velikega Otoka. V neposredni bližini se nahaja Center za tujce, ki ga upravlja Ministrstvo za notranje zadeve. Postojnska jama je središče turizma, ki nadgrajuje ponudbo s kampingom in športno-rekreacijskimi objekti in površinami v Pivki jami. Center za dresuro psov in manjši športni – rolkarski center se nahajata na severni strani Postojne ob poti proti Pivki jami. Odpad in objekti za predelavo odsluženih vozil se nahajajo ob priključku na regionalno cesto proti Uncu</p>

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 19

	<p>V zaselku Pasje hiše na zahodnem robu Postojne je gostilna. Športno-rekreacijske površine izven mesta Postojna so na Postojnski gmajni in Javornikih (pohodništvo, kolesarjenje in smučanje v smučarskem centru Kalič).</p> <p>Primarne kmetijske in gozdarske dejavnosti v Velikem Otoku, Zagonu in Stari vasi so večinoma vezane na košnjo in pridelavo sena, gozdarsko sečnjo in manjši lesno-predelovalni dejavnosti. Dejavnosti se odvijata na kmečki domačiji in v obstoječem gospodarskem objektu. V Zalogu in Stari vasi prevladujejo servisno storitvene terciarne in kvartarne dejavnosti in storitve, ki se odvijajo, ali so registrirane, v obstoječih stanovanjskih in gospodarskih objektih. Dejavnosti presegajo merilo submikroregije.</p> <p><u>Razvojne osi, jedra in gravitacijske točke:</u></p> <p>Postojna je submezoregionalno središče in glavno mesto Postojnske občine. Gravitacijske točke so športno rekreacijski objekti in površine, obrtno-industrijski centri, ki se nahajajo med Postojno in naselji.</p>
Tradicionalna regionalizacija	<p><u>Kulturna dediščina:</u></p> <p>Submikroregijo zaznamuje prazgodovinska poselitev in številna arheološka najdišča (Betanov spodmol, Sovič, Otoška jama, Kacul ...). Na Soviču so ostanki srednjeveškega gradu Adelsberg. Naselbinsko zaščiteni naselji sta Veliki Otok in Stara vas ter posamezni objekti v njima in njuni bližini (cerkev sv. Andreja ob Velikem Otoku).</p> <p><u>Tradicionalnost in identiteta</u></p> <p>Veliki Otok je ena od najstarejših vasi v Postojnski občini in izvira iz 12. in 13. stoletja. Danes je vpet med turistični kompleks Postojnske jame in obrtno industrijsko cono. Zagon, Zalog in Stara vas predstavljajo »naseljitvene satelite« Postojne s prostimi površinami, namenjenimi za širitev stavbnih zemljišč.</p>

5.2.8 Submikroregija Prestranek - Matenja vas – Rakitnik – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina - Žeje



Slika 31: Submikroregija Prestranek - Matenja vas – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina – Žeje

Figure 31: Submicroregion Prestranek - Matenja vas – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina – Žeje

Preglednica 20: Submikroregija Prestranek - Matenja vas – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina – Žeje*Table 20: Submicroregion Prestranek - Matenja vas – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina – Žeje*

Vidik regionalizacije	Kazalnik z opisno opredelitvijo
Prirodna regionalizacija	<p><u>Naravna krajina:</u> Submikroregijo zaznamuje porečje reke Pivke, ki poteka v smeri sever – jug po sredini flišnate podlage Spodnje Pivške kotline. Na vzhodni strani se dviguje apnenčasto hribovje Javornikov, na zahodni strani pa zložno hribovje Slavinskega ravnika. Submikroregijo na severni strani omejuje potok Korotan, greben Orehovskih Brd, reka Pivka in potok Stržen, ki se proti vzhodu nadaljuje z gričevnato razgibanim razmejevanjem Javorniškega hribovja s Postojnsko submikroregijo. Vzhodni rob predstavlja greben Slavinskega ravnika, južno stran pa stik Slavinskega ravnika s Selškimi Grižami, ki se proti vzhodu nadaljuje v južni greben Počka, ta pa hkrati predstavlja ozemeljsko mejo z občino Pivka.</p> <p><u>Zavarovana območja in naravne vrednote:</u> Porečje in poplavne ravnice reke Pivke zaznamujeta pestra naravna in biotska raznovrstnost. Pod vzhodnim delom Slavinskega ravnika je veliko število kraških jam. Izvir Korotan za Malni predstavlja najpomembnejši vodni vir Postojnske občine. Severni del Slavinskega ravnika je vodovarstveno zaščiten. Pomembno vodno zajetje z vodovarstvenim območjem je Mrzlek, ki se nahaja na južni strani submikroregije ob naselju Slavina.</p>
Homogena regionalizacija	<p><u>Kulturna krajina – homogenost:</u> Zaznamujejo jo pridelava sena s trajnih travinj na ravninskem delu Spodnje Pivke, pašništvo, živinoreja in pridelava mleka na posameznih kmetijah nekdanje kmetijske zadruge v Orehku, Grobiščah in Prestranku. Pašništvo in živinoreja obsegata zahodni nižinski del submikroregije med Orehkom, Grobiščami in Prestrankom.</p> <p><u>Kulturna krajina – dominantnost:</u> /</p>
Funkcijska regionalizacija	<p><u>Javne in družbene servisno-storitvene funkcije:</u> Naselje z večjim številom javnih, servisnih in gospodarskih funkcij, programov in prostorov je Prestranek. Naselja z več kot eno javno funkcijo, prostorom ali programom so Orehek, Slavina, Rakitnik, Matenja vas in zaselek Štivan; z eno javno funkcijo, prostorom ali programom so Koče; brez javnih funkcij, prostorov ali programov sta Grobišče in Žeje.</p> <p><u>Gravitacijske točke:</u> Prestranek – vrtec, osnovna šola od 1. do 9. razreda, otroško in športno igrišče, knjižnica, kulturni dom, zdravstvena ambulanta, lekarna, restavracija, tri gostilne, pošta, železniška postaja, bencinski servis, žitni silos v upravljanju državnega zavoda za blagovne rezerve; Rakitnik - letališče, restavracija; Matenja vas – gostilna, otroško in športno igrišče, verski center; Štivan – cerkev, pokopališče, župnišče; Orehek – cerkev, pokopališče in mrliška vežica, otroško igrišče in dve športni igrišči, kulturni dom; Koče – otroško in športno igrišče; Slavina – župnišče, kulturni dom, gasilski dom, otroško in športno igrišče, mrliška vežica, pokopališče; Poček – območje vojaškega poligona.</p>

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 20

<p>Upravno-administrativna regionalizacija</p>	<p><u>Upravno-administrativna raven:</u> Krajevne skupnosti Prestranek, Orehek, Slavina. Kmetijsko-gozdarska zadruga Prestranek Sociotopi so: Grobišče, Orehek, Rakitnik – Matenja vas – Štivan – Prestranek – Koče, Slavina in Žeje.</p>
<p>Funkcionalna regionalizacija</p>	<p><u>Gospodarske, poslovne in druge servisno-storitvene funkcije:</u> Lesno-predelovalne dejavnosti v večjih industrijsko-poslovnih objektih so v poslovno-obrtni in industrijski coni na južnem delu Prestranka. Možnosti za razširitve so vzdolž regionalne ceste Prestranek – Pivka. Znotraj cone se razvijajo storitvene dejavnosti: trgovina, prodaja, gostinstvo, bencinski servis in skladiščenje. Močan turistično-rekreacijski center je Grad Prestranek, kjer deluje center za vzgojo jahalnih konj s tečaji, šolami in tekmovanji jahanja, vzreje plemenskih konj, restavracijo in apartmaji. Športno letališče Rakitnik razvija tudi komercialne-turistične letalske polete. Kratkotrajne turistične nastanitvene kapacitete – apartmaji in oddajanje sob poteka v obstoječih stanovanjskih objektih vzdolž regionalne ceste Postojna – Prestranek. Gostinska ponudba vključuje večje število gostinskih lokalov. Turistična domačija z apartmajskim objektom in gostinsko ponudbo je v naselju Grobišče. Terciarnе in kvartarne servisne in storitve in dejavnosti se razvijajo, ali so registrirane, v stanovanjskih in gospodarskih objektih Rakitnika, Matenje vasi, Prestranka in Koč. Dejavnosti presegajo meje submikroregije. Primarne kmetijske dejavnosti: pridelava sena in v manjšem obsegu pridelava poljščin so najbolj zastopane v Orehku, Grobiščah, Kočah, Slavini in Žejah. Dejavnosti se odvijajo v sklopu kmečkih domačij in v pomožnih gospodarskih objektih. Gozdarske in lesno-predelovalne dejavnosti so v manjšem obsegu zastopane v sklopu kmečkih domačij in v pomožnih gospodarskih objektih v Matenji vasi, Orehku in Žejah. Pašništvo in živinoreja se razvijata v nekdanjih gospodarskih kompleksih in na posestih kmetijske zadruge v Orehku, Grobiščah in na samostojnih kmečkih posestih v Slavini. Večje funkcionalne površine za gojenje dreves in vrtnih rastlin zavzemajo objekti in zemljišča drevesnice Štivan in vrtnega centra v Slavini.</p> <p><u>Razvojne osi, jedra in gravitacijske točke:</u> Rakitnik – Matenja vas – Prestranek – Koče predstavlja gravitacijsko os številnih servisno storitvenih dejavnosti ob regionalni cesti. Razvojni poli posameznih dejavnosti se vzpostavljajo v kompleksih med naselji in v naseljih Štivan (drevesnica in župnišče), Grobišče (turistična kmetija), Orehek (kmetijstvo, kultura in šport), Grad Prestranek (šport in rekreacija). Koče se s predvidenimi stavbnimi površinami razvijajo v »poselitveni satelit« naselja Prestranek. Slavina ostaja pomembno središče kulturnih, vzgojno-izobraževalnih in verskih dejavnosti.</p>
<p>Tradicionalna regionalizacija</p>	<p><u>Kulturna dediščina:</u> Prisotnost prazgodovinskih-paleolitskih najdišč in taborov zaznamuje naselja Slavino, Orehek in Prestranek. Versko-kulturna središča so: Slavina s praforo z osem stoletno ter Štivan s tri sto sedemdesetletno zgodovino in tradicijo. Grad Orehek in Prestranek zaznamujeta srednjeveško fevdalno obdobje, gradnja železnice pa mejnik v razvoju submikroregije, in sicer preko počasnega razvoja naselja Prestranek ter upravno-administrativnega zatona Slavine.</p>

se nadaljuje ...

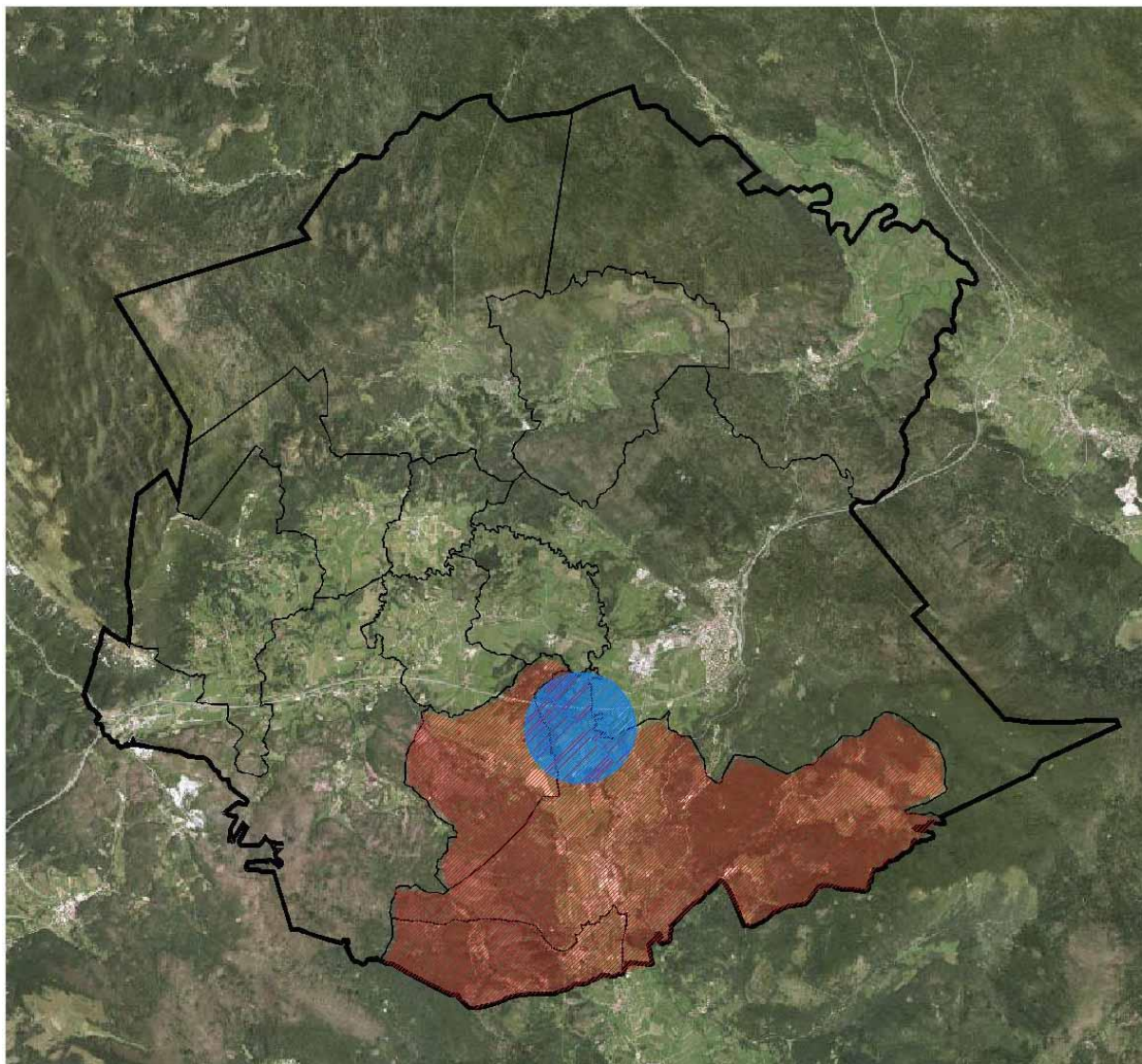
... nadaljevanje Preglednice 20

	<p>Močan pečat je pustila italijanska okupacija, ki je z razvojem lesno-predelovalnih dejavnosti vplivala na razvoj Prestranka. Fašistična oblast in poitalijančevanje sta prebujala uporniške aktivnosti med domačini. Te so se najbolj izražale preko domoljubnih delovanj v kulturnih društvih. V tem pomenu so pomembna naselja Slavina, Matenja vas in Orehek. V teh naseljih so še danes močno razvite kulturne dejavnosti, ki nadaljujejo tradicijo preko številnih kulturnih, športnih, turističnih društev in prostovoljnih gasilskih društev.</p> <p>Naselbinsko zaščitena naselja so: izvorni del Rakitnika in Matenje vasi, Štivan, Grobišče, Orehek, Grad Prestranek, Koče, Slavina in posamezni objekti v naseljih. Južni del submikroregije zaznamujejo ostanki mlinov in žag, ki so delovali ob reki Pivki.</p> <p><u>Tradicionalnost in identiteta:</u></p> <p>Bogato kulturno življenje zaznamuje submikroregijo skozi ves čas njenega razvoja, od prazgodovine do današnjih dni. Kulturno dogajanje zaznamujejo številne prireditve, predavanja in praznovanja ter družabni dogodki, ki zaznamujejo družbeno življenje v submikroregiji. Razvoj tradicije in spoštovanja kulturnega izročila še posebno gojijo v Slavini in Matenji vasi.</p>
--	--

5.3 Opredelitev in ovrednotenje relevantnih meril, kriterijev in kazalnikov

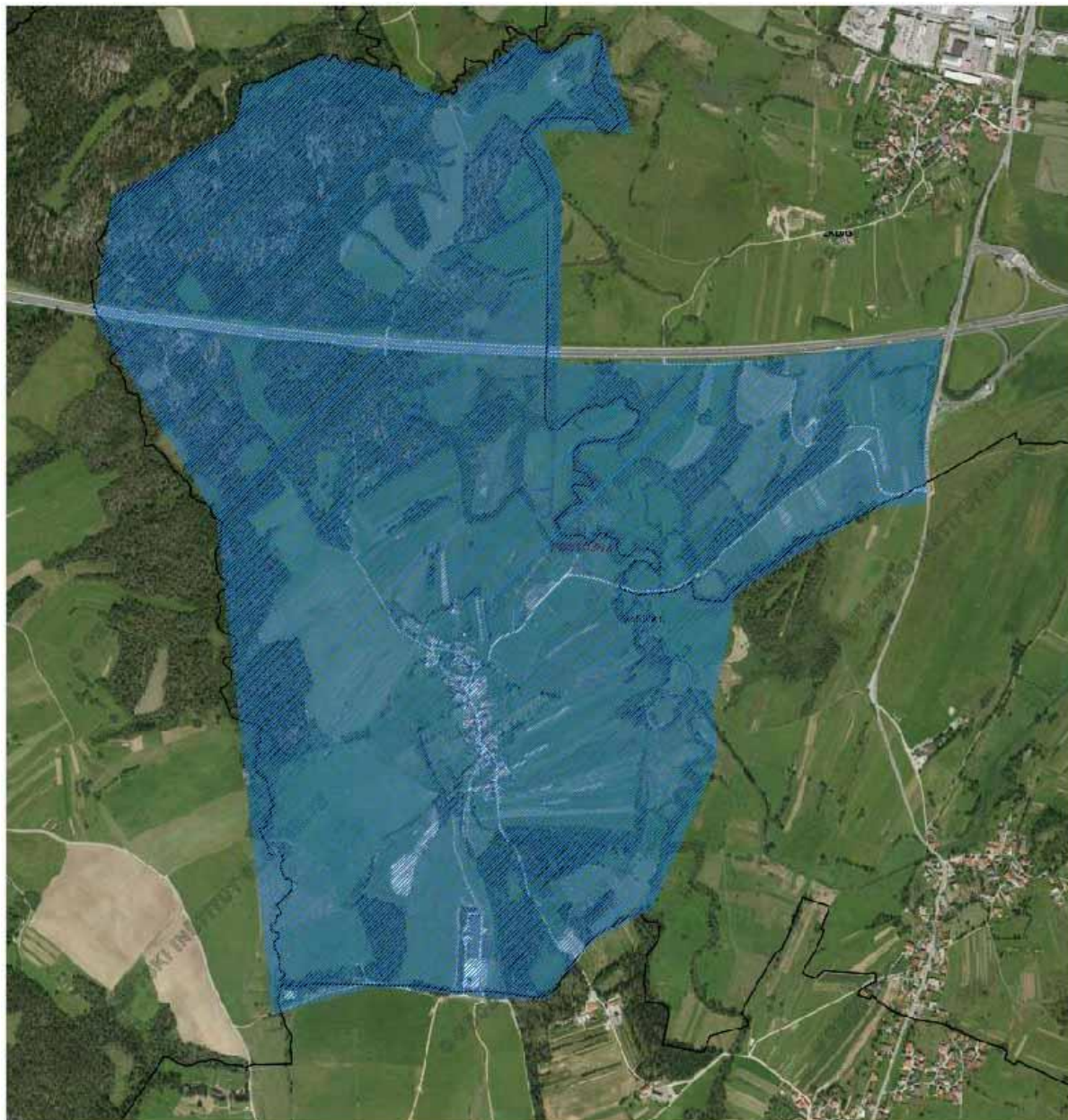
V tem poglavju poudarjamo spremembo v smeri preučevanja razvoja podeželskih naselij. Če velja za preučevanje razvoja Postojnske submezoregije in njenih submikroregij pretežno pristop »od zgoraj-dol«, se v tem delu osredotočamo na pristop »od spodaj-gor«. Pri podrobnem preučevanju razvoja podeželskih naselij se tako osredotočamo na posamezno naselje in njegovo vplivno območje – sociotop.

V tem okviru smo na obravnavanem primeru podeželskega naselja Grobišče in njegovega vplivnega območja, ki se nahaja znotraj submikroregije Prestranek – Matenja vas – Rakitnik – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina – Žeje podrobno preučili naselje in nadalje preko SWOT analize izpeljali strateške smernice za njegov nadaljnji razvoj.



Slika 32: Lokacija sociotopa Grobišče v submikroregiji Prestranek -Matenja vas – Rakitnik - Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina - Žeje

Figure 32: The location of the sociotope Grobišče in the submicroregion Prestranek - Matenja vas – Rakitnik – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina - Žeje



Slika 33: Sociotop Grobišče

Figure 33: Sociotope Grobišče

Analitični del je temeljil na metodološkem pristopu, ki smo ga opredelili v 4. poglavju (Metodologija in pristop k urejanju podeželskih naselij). Vzpostavitev nabora kazalnikov, njihova opredelitev ter vrednotenje na osnovi kriterijev identitete, vitalnosti-funkcionalnosti in spremenljivosti (prva, druga in tretja faza) je bilo izvedeno v obliki tabele, četrta faza – analiza razvojnih stopenj – je temeljila na grafičnih analizah katastrskih dokumentov, peta faza – izpeljava razvojnih usmeritev pa je bila izvedena s pomočjo SWOT analize, na osnovi katere smo izpeljali strateške razvojne smernice.

Analizo in vrednotenje (prva, druga in tretja faza) smo razdelili na štiri skupine kazalnikov: okolijske – naravne, okolijske – ustvarjene, gospodarske in družbene. Podobno kot pri submikroregijah smo tudi tu črpali podatke iz različnih virov: terenskih ogledov, pogovorov s prebivalci, pregledov letalskih posnetkov iz različnih časovnih obdobji (Kaliopa, 2016) in analize podatkov iz prostorsko-informacijskih sistemov: Atlasa okolja (Agencije republike Slovenije za okolje, 2016), prostorsko-informacijskega sistema občine Postojna (Kaliopa, 2016), prostorsko-informacijskega sistema Situla – register nepremičnin kulturne dediščine (Ministrstvo za kulturo, 2016), pregledu Občinskega prostorskega načrta Postojna (OPN, 2010) ter ugotavljanju poslovnih subjektov iz telefonskega imenika Slovenije (TIS, 2016).

Kvantitativne vrednosti smo sami ugotavljali s pomočjo štetja, preračunavanja in natančnega evidentiranja. Glede na to, da je naselje majhno, prostorsko obvladljivo in predstavlja kraj, v katerem avtor naloge prebivam, ni bilo težav pri pridobivanju podatkov.



Slika 34: Naselje Grobišče

Figure 34: The settlement Grobišče

5.3.1 Analiza in vrednotenje okoljskih – naravnih kazalnikov

Preglednica 21: Analiza in vrednotenje okoljskih-naravnih kazalnikov sociotopa Grobišče

Table 21: The analysis and valuation of environmental-natural indexes of the sociotope Grobišče

Skupina kazalnikov	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika	Kriterij vrednotenja: identiteta	Kriterij vrednotenja: vitalnost-funkcionalnost	Kriterij vrednotenja: spremenljivost
Naravne danosti	Relief	Blago valovit in zložno vzpenjajoč se teren z naseljem na grebenu. Najnižji del predstavlja tok in porečje reke Pivke.	+	0	0
	Talna struktura	Apnenčasta podlaga na najvišjih delih naselja, prevladuje ilovnata zemlja na flišni osnovi, ki obsega celotno območje sociotopa.	0	-	0
	Hidrologija	Visok nivo podtalnice, poplavnost reke Pivke, občasen potok v Farjevki (zahodni del naselja).	+	-	0
	Mikro-klimatski pogoji	Ostre in mrzle zime, sveža poletja, nenadne ohlavitve in občasni dežni nalivi s sunkovitim vetrom iz južne smeri.	+	-	-
	Vetrovnost	Stalna prepišnost, burja na odprtih legah dosega veliko hitrost.	+	-	-
	Vegetacija	Sever – mešani gozd, prevladuje hrast in smreka, zahod – travniki in drevesni obmejki, jug – mešani gozd, vzhod – travniki in močvirnato rastje ob Pivki.	+	+	-
	Naravni viri, območja, pasovi	Porečje reke Pivke – državni pomen, zaščiteno območje evtrofikacije, ekološko pomembna območja – reka Pivka in kmetijsko gozdnata območja proti regionalni cesti Postojna – Pivka.	+	+	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 21

	Nadmorska višina	542 m	0	0	0
	Naklon terena	Blag naklon proti naselju - od 3 % (vzhod) do 5 % (zahod).	+	0	0
	Pokrajinsko-fiziognomske lastnosti (zakraselost, močvirnost, poplavnost, sušnost ...)	Naselje na apnenčastem, zakraselem grebenu, obdelovalne površine na flišni osnovi, porečje Pivke – flišno poplavno in zamočvirjeno območje.	+	0	0
	Pokrovnost tal	Sever – mešani gozd (prevladujeta hrast in smreka; severozahod in zahod – trajno travinje, pašniki in obdelovalne kmetijske površine – polja; severovzhod in vzhod – trajno travinje in obdelovalne kmetijske površine – njive; jug – pretežno obdelovalne kmetijske površine – njive z večjimi območji vegetacije.	+	+	-
	Privlačna območja	Umetni ribnik – za gojenje in ribolov krapov (ob lokalni cesti iz smeri Postojna - Grobišče), gozdni sestoj z učno potjo okoli drevesnice Štivan.	+	+	0
	Manj privlačna območja (LFA) z omejitvenimi dejavniki	Občasna divja odlagališča gradbenih odpadkov v gozdu na severni strani in manjša črna odlagališča smeti ob bajerju in cesti Postojna – Grobišče.	-	-	+
	Zaščitena območja in biodiverziteta	Porečje reke Pivke – Območje Natura 2000, določena na podlagi Direktive o pticah (SPA), robno življenjsko območje medveda.	+	+	0
	Naravne nesreče	Žledolom v februarju 2014, občasna poplavnost reke Pivke, ki delno poplavlja dostopno lokalno cesto, obvoz je preko naselja Štivan (do tri krat letno).	+	-	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 21

	Zaraščanje	Mešani gozd se s podrastjem pretežno širi z vzhodne strani proti kmetijskim površinam na severozahodni strani naselja.	-	-	0
	Onesnaževanje in obremenjevanje okolja	Ločeno zbiranje odpadkov, ob vstopu v vas je urejen ekološki otok. Večina objektov ima na vrtovih izvedene kompostnike za biološke odpadke.	0	+	0
	Odpadne vode in odpadki	Fekalna in meteorna voda se preko greznic izteka proti vzhodu in zahodu. Gnojenje kmetijskih površin z organskimi gnojili iz hlevov se izvaja enkrat do dvakrat letno.	-	-	+
	Kvaliteta voda	S strani agencije ARSO je ocenjena z oznako »dobro« (ARSO, 2016).			
	Raba naravnih dobrin	Manj kvaliteten les iz gozdov se uporablja za energetske potrebe, kvaliteten les se namenja za prodajo. Na kmetijskih površinah – njivah – gojijo poljščine za lastne potrebe.	+	+	0

5.3.2 Analiza in vrednotenje okoljskih – ustvarjenih kazalnikov

Preglednica 22: Analiza in vrednotenje okoljskih - ustvarjenih kazalnikov sociotopa Grobišče

Table 22: The analysis and valuation of environmental-created indexes of the sociotope Grobišče

Skupina kazalnikov	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika	Kriterij vrednotenja: identiteta	Kriterij vrednotenja: vitalnost-funkcionalnost	Kriterij vrednotenja: spremenljivost
Splošno - naselje	Velikost, stopnja središčnosti in centralnosti naselja	Majhno naselje brez javnih in centralnih funkcij. Velikost naselja približno 4,00 km ² . Središčnost v okviru naselja predstavlja turistična kmetija – Smrekarjeva domačija na naslovu s hišno številko 11. Središčni pomen v smislu intenzivne kmetijske dejavnosti predstavlja zasebna kmetijska farma v razdalji 350 m od južnega roba naselja.	+	0	+
	Opredelitev morfološke strukture	Obcestno naselje z jedrnim gručastim delom okoli vaškega vodnjaka, obcestno zgostitvijo sredinskega dela naselja in s posameznimi gručami kmetijskih domačij na severni strani ter samostojno, blago razpršeno strukturo novejših gradnje na severnem in južnem delu naselja.	+	0	-
	Pozidane / nepozidane površine	Manjše nepozidane površine znotraj naselja so na severnem in južnem delu naselja.	+	+	0
Splošno - objekti	Tipologija objektov	Izvorni kmečki domovi obcestnega tipa so med seboj vzporedni in s čelno stranjo obrnjeni proti javni lokalni občinski cesti, ki poteka skozi vas. Vogalne domačije so na križiščih na severni in južni strani.	+	+	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 22

		Ob domačijah so proti kmetijskim površinam postavljeni pomožni gospodarski objekti, ki so postavljeni pravokotno nanje, ali pa nadaljujejo stavbni niz. Individualni stanovanjski objekti, zgrajeni v zadnjih 50-ih letih, se širijo na severnem in južnem delu naselja, vendar ne predstavljajo razpršene gradnje. Ob objektih so zgrajene garaže in manjši pomožni gospodarski objekti.	+	+	0
	Raba objektov	Enostanovanjskih ali dvostanovanjskih objektov je 31. Nenaseljenih je 8 objektov. Gospodarskih, servisnih in garažnih objektov je 28 in so pretežno namenjeni hrambi kmetijske opreme, mehanizacije in pridelkov. Hlev z 10 do 15 glav govedi je v vogalni domačiji s hišno številko 9, hlev s 5 do 10 govedi je v vogalni domačiji s h.št. 26. Manjši hlevi za konje so v treh ločenih gospodarskih objektih, ki pripadajo h.št. 5, 22 in 28. Turistična domačija s h. št. 11 je namenjena turističnim dopolnilnim dejavnostim: apartmajski nastanitvi in gostinski ponudbi.	0	0	-
	Starost objektov	Kmečki domovi – 19. stoletje; novi individualni objekti – druga polovica 20. stoletja.	0	0	-
	Gradbeno tehnično stanje objektov	Novi objekti so v dobrem stanju, starejši objekti se delijo na vzdrževane in nevzdrževane. Zapuščeni objekti se ne vzdržujejo in počasi propadajo, v ruševinah sta dva objekta v središču naselja.	-	-	-
	Zapuščeni objekti	8 Na naslovih s h.št.: 4, 11a, 13, 14, 19, 23, 24, 27.	-	-	-

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 22

	Obnovljeni objekti	5 Na naslovih s h.št.: 7, 11, 17, 18, 28.	-	+	0
	Novograjeni objekti ali nadomestni objekti	11 Na naslovih s h. št.: 1, 5, 6a, 7a, 10a, 13a, 15, 22, 25a, 26, 30.	-	+	0
	Vzdrževani starejši objekti	8 Na naslovih s h. št.: 2, 3, 9, 10, 12, 13, 21, 25.	+	+	0
	Ruševina	2 Gospodarska objekta z označbo stavbe 94 in 99. Ob javni cesti med h. št. 22 in 18 so vidni ostanki ruševin nekdanjega objekta.	-	-	-
Objekti - podrobno	Gostota in število hišnih števil	30 hišnih števil	0	0	0
	Oblikovanje objektov	Med objekti starejšega izvora prevladujejo stegnjeni in vogalni objekti, prosto stoječih objektov je malo. Prevladuje pritlična etažnost z gospodarsko izkoriščenim podstrešjem. Streha je strma dvokapnica s čopi na čelnih straneh, strešni napušči so kratki. Kritina je pretežno iz opečnatih bobrovcev. Fasada je iz apnenčastega ometa v zemeljskih barvnih tonih, stavbno pohištvo je lesene izvedbe. Okna so izvedena v obliki pokončnih pravokotnikov. Kvalitetno oblikovno zasnovo imajo objekti na naslovih s h.št.: 3,4 , 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 19, 21, 27, 25 ter gospodarski objekti z oznako stavbe 118, 108, 184, 102, 103, 30.	+	0	-

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 22

		Novejši objekti so kvadratne in pravokotne tlorisne oblike, enonadstropne etažnosti z izkoriščeno mansardo. Strehe so pretežno izvedene v manjšem naklonu (od 20 do 30 stopinj) in krite z različnimi materiali. Fasade objektov so toplotno izolirane in finalno obdelane z ometom v različnih barvnih tonih.	+	0	-
	Faktor pozidanosti	Srednji in južni del naselja okoli vodnjaka zaznamuje najvišji faktor pozidanosti, sledi mu severni del naselja. Najmanjši faktor pozidanosti je na skrajnem južnem delu naselja.	+	0	0
	Faktor izkoriščenosti	Srednji in južni del naselja okoli vodnjaka zaznamuje najvišji faktor izkoriščenosti, sledi mu severni del naselja. Najmanjši faktor izkoriščenosti je na skrajnem južnem delu naselja.	+	0	0
Nepozidane površine	Javni prostor	Ne obstaja. Javna občinska cesta je razširjena okoli obnovljenega vaškega vodnjaka.	-	-	+
	Funkcionalni prostor	Javni funkcionalni prostor predstavlja cesta in obcestno telo. Uvozi na zasebne površine niso ograjeni, večje razširitve med javno cesto in dvorišči so pri objektih s h. št.: 9, 11, 14, 22. Zasebni funkcionalni prostor – dvorišča – zagotavljajo dovolj velike površine za potrebe in dejavnosti stanovalcev.	+	+	0
	Zelene površine	Znotraj naselja se nahajata na nepozidanem delu, na severni strani naselja, sadovnjak in travnik.	+	+	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 22

		Manjši sadovnjak in vrt se nahajata na manjšem nepozidanem delu na južni strani naselja. Funkcionalne in kmetijske površine ločujejo drevesni obmeji, ki na nekaterih mestih potekajo po parcelnih mejah.	+	+	0
	Odprti - središčni prostor	Večji odprti središčni prostor ne obstaja. Razširitev cestišča je izvedena okoli vodnjaka, pogojno predstavlja poljavni prostor parkirišče na vzhodni strani Smrekarjeve domačije.	0	-	0
	Parcelna struktura	Severni in srednji del naselja obdajajo večje podolgovate parcele, ki potekajo proti severu, vzhodu in zahodu. Razdrobljena trakasta parcelna struktura obdaja podolgovate parcele na severni strani vse do mešanega gozda, na zahodni strani do večjih kmetijskih in pašniških površin v lasti kmetijske farme, na južni strani do manjšega gozdnega sestoja, na vzhodni strani pa do porečja reke Pivke.	0	0	0
	Oprema	V južnem delu naselja stoji na križišču obnovljen vaški vodnjak. Manjši zasebni vodnjaki so ob vseh starejših objektih znotraj funkcionalnih površin. Naselje ima ekološki otok za ločeno zbiranje odpadkov, avtobusno postajališče in oglasno tablo na križišču pri Smrekarjevi domačiji. Pred vhomom v naselje je manjši kozolec z dobrodošlico. Na podoben način so manjše kozolce z ozelenitvijo uredili nekateri prebivalci pred uvozom na svoje parcele (severni del naselja). Na oporiščih javne razsvetljave na severovzhodnem delu vasi so nastavki za izobešanje zastav.	+	0	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 22

Odnos do vplivnega območja	Dostopne poti do kulturne krajine	Iz naselja izhajajo štiri glavne poljske poti, dve na severozahodni strani in dve na južni strani naselja. Poljske poti izhajajo iz javne ceste, ki poteka skozi naselje. Na severovzhodni strani je v razdalji 350 m od naselja izvedena še ena poljska pot proti severni strani. Dostopa do kmetijske farme in njenega vplivnega območja sta dva: preko glavne dostopne poti, ki prihaja do farme iz zahodne strani, od priključka na občinsko cesto Prestranek - Orehek in pomožne jugovzhodne poljske poti na južnem delu naselja. Dostopi do kulturne krajine so mogoči neposredno s funkcionalnih površin objektov v naselju v smeri vzhod ali zahod, vendar zgolj za lastne obdelovalne površine (vrtove in sadovnjake).	0	+	0
	Dostopne poti do naravne krajine	Preko javne ceste in poljskih poti. Do mešanega gozda preko severozahodne poljske poti, ki se v razdalji 450 m od roba naselja, razcepi v smeri proti severu in proti severozahodu.	0	0	0
	Obremenjevanje okolja in ljudi	Glavni vir predstavljajo prebivalci naselja, ki dostopajo preko cest in poti do svojih kmetijskih površin. Obremenitev je majhna, z manjšimi kmetijskimi stroji (traktorji, prikolice). Drugi vir predstavljajo večji kmetijski stroji (balirke, traktorji, prikolice), ki v dogovoru z večjim številom lastnikov, obdelujejo večje število površin (gnojenje, oranje, košnja, baliranje in transport sena). Obremenitev skozi naselje je velika, vendar je vezana zgolj na nekaj dni v letu. Vir predstavljajo hrup, vonj in povečana hitrost vozil skozi naselje. Tretji vir predstavljajo gozdno gospodarska transportna vozila, ki	0	0	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 22

		po žledolomu odvažajo les z območja mešanega gozda na severni strani naselja. Obremenitev je večja, vendar srednjeročno vezana na obdobje 5 do 10 let, dokler se ne uredi poškodovanih delov gozdov. Kmetijska farma ne predstavlja vira obremenjevanja, saj glavne poti do farme prihajajo iz zahodne smeri, ki ne sodi v vplivno območje naselja. Poti do pašnih površin so izven vplivnega območja naselja.	0	0	0
Infrastruktura opremljena	Kanalizacijska infrastruktura	Obstoječi objekti imajo večinoma dveprekatne in triprekatne greznice. Odpadne vode iz greznic so speljane v poglobljenih jarkih ali ceveh h kmetijskim površinam proti vzhodni in zahodni strani. Obnovljena turistična domačija ima izvedeno majhno biološko čistilno napravo. Fekalna in meteorna kanalizacijska infrastruktura bo predvidoma zgrajena do konca 2016.	-	-	+
	Energetska infrastruktura	Na severni strani naselja poteka v smeri jugozahod - severovzhod nadzemni 110 kV električni daljnovod. Na južni strani naselja je izveden priključek z 20 kV daljnovoda. Skozi naselje ob javni poti poteka nadzemna nizko napetostna elektro kabelska napeljava. Priključki do objektov so izvedeni pri starejših objektih v nadzemni, pri novejših pa v podzemni izvedbi. Vzporedno, po istih nosilnih stebrih – oporiščih – poteka javna razsvetljava z 9 svetilnimi telesi.	-	+	+

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 22

	Telekomunikacijska infrastruktura	Nadzemno telekomunikacijsko – telefonsko omrežje poteka z javno elektro in telefonsko napeljavo preko skupnih oporišč. Priključki so izvedeni v podzemni in nadzemni izvedbi. Javno optično omrežje poteka pod javno cesto, priključki do objektov so izvedeni v podzemni izvedbi.	0	+	+
Prometna infrastruktura	Prometna infrastruktura	Skozi naselje poteka občinska kategorizirana javna pot širine 3,5 m, ki s severovzhodne strani prihaja iz Postojnske smeri, na južni strani pa se nadaljuje do zaselka Štivan. Vsi stanovanjski objekti imajo izvedene priključke nanjo. Pot se na severovzhodni strani priključuje na regionalno kategorizirano javno cesto Postojna - Pivka. Cesta je slabo vzdrževana in bo predvidoma obnovljena ob izvedbi javne kanalizacije in vodovoda. Izven naselja so proti kmetijskim obdelovalnim površinam izvedeni dve poljski poti na severni strani in dve proti južni strani.	-	-	+
	Intenziteta in vrsta prometa	Pretežno redke promet z osebnimi in gospodarskimi vozili. Okoliška naselja so dostopna z drugih javnih cest in njihovi prebivalci prometno ne obremenjujejo obravnavanega naselja. Pot je zaradi manjšega prometa in prijetne okolice priljubljena za kolesarjenje in tek v smeri Postojna - letališče Rakitnik – Grobišče - drevesnica Štivan.	+	+	0
	Prisotnost javnega transporta	Na severnem delu naselja je ob vstopu v vas izvedeno avtobusno postajališče. Javni prevoz je vezan na šolske urnike šoloobveznih otrok.	+	+	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 22

		Avtobusni prevoz poteka dvakrat dnevno, pet dni v tednu. Avtobusni javni prevoz ne poteka skozi naselje, temveč se ob avtobusnem postajališču na severovzhodni strani obrne in vrača po javni cesti Postojna - Grobišče nazaj v smeri Postojne.	+	+	0
	Prometna obremenjenost	Zaradi majhnega števila prebivalcev naselja je prometna obremenjenost majhna. Poveča se v primeru prometnih nesreč na regionalni cesti Postojna - Pivka z izvedbo obvoza skozi naselje. Prometna obremenjenost v smeri Postojna - Grobišče se z delovanjem turistične domačije povečuje, vendar ostaja nizka. Ob domačiji je na severnem delu naselja izvedeno novo parkirišče, ki je izven vplivnega območja javne ceste in nanjo nima vpliva. Obstoječe parkirišče na zahodni strani domačije je premajhno. Poljske poti so obremenjene z manjšo kmetijsko mehanizacijo v lasti prebivalcev naselja (do 10 vozil), večjo kmetijsko mehanizacija kmečke farme ter gozdarskimi tovornimi vozili. Prometna obremenjenost z gozdarskimi vozili je po žledolomu februarja 2014 povečana.	+	+	-
	Dostopni čas in izohrone	Postojna in Prestranek 5 do 10 minut. V izohroni polmera 3 km se nahajajo naselja: Zalog, zahodni del mesta Postojna, Rakitnik, Matenja vas, Prestranek in Orehek. Vsa naselja so dostopna v času 5 do 10 minut. Orehek je, kljub bližini, zaradi neobstoja javne poti med Orehkom in Grobiščami, dostopen v času 10 do 15 minut.	0	+	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 22

Gibanje in mobilnost	Peš dostop je po javni cesti, pločnikov ni. Umik je mogoč na neurejeno obcestno površino v naselju, izven naselja pa na slabo utrjene bankine. Prevladuje avtomobilski promet, promet z manjšimi gospodarskimi vozili (traktorji) in kolesi.	-	-	+
Omejitve za promet in rabo avtomobila	Omejitve hitrosti se zaradi ravninskega dostopa v naselje ne upoštevajo na južnem delu naselja. Izogibališča pri srečevanju vozil so ob križišču pri avtobusnem postajališču, na križišču ob Smrekarjevi domačiji in ob vodnjaku. Pri srečevanju se vozila večinoma umikajo na površine obcestnega telesa, ki so ponekod v lasti upravljavca ceste, ponekod pa v zasebni lasti. Parkiranje osebnih vozil med stanovanjskim objektom št. 18 in javno cesto delno posega na javno cesto ter ogroža prometno varnost.	-	-	+
Funkcionalno ovirane osebe	Prometne povezave, dostopi, priključki, uporaba površin in prostorske razporeditve v turistične domačije omogočajo neoviran dostop in uporabo funkcionalno oviranim osebam.	0	0	0
Križanja in srečevanja	Izvedena so: ob severovzhodnem vstopu v naselje (ob avtobusnem postajališču) - križišče v obliki črke Y; ob Smrekarjevi domačiji – križišče v obliki črke Y ter vsi priključki in uvozi na javno pot. Preglednost je ovirana na ovinku javne poti pri vodnjaku.	+	0	+

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 22

Stanje	Varnost	Vas je majhna, prostorsko obvladljiva in pregledna. Ljudje z uporabo objektov, funkcionalnih in javnih površin ne ogrožajo drug drugega. Gradbeno-tehnično stanje objektov ne vpliva na varnost prebivalcev in obiskovalcev. Slabo stanje vozne poti in pomanjkljiva vozna preglednost na ovinku ob vodnjaku poslabšujeta kvaliteto avtomobilskega prometa in peš hoje.	0	0	0
	Urejenost in vzdrževanje	Javna cesta in obcestno telo nista urejena in vzdrževana. Po izvedbi podzemnega optičnega omrežja se je cestno in obcestno telo dodatno poškodovalo. Vhod v naselje z južne strani ni urejen. Površine ob cesti na vizualno izpostavljenem delu se uporabljajo za skladovalnice drv, parkiranje, hrambo sena ... Neurejene in vizualno bolj izpostavljene so površine okoli objektov št. 9, 12, 27 in 30. Na severovzhodnem vhodu v vas je poleg ceste vizualno izpostavljen ekološki otok.	-	-	+
Zaznavna raven	Dominante, žarišča in posebnosti	Dominant v naselju in njegovem vplivnem območju ni. Žarišče – središče v smislu funkcionalnosti – predstavlja Smrekarjeva domačija. Manjša funkcijska središča so avtobusno postajališče in vodnjak. Poudarki so: kapelica na južnem delu naselja, sakralno znamenje – lesen križ – na sredini vasi, obnovljen lesen križ ob javni poti ob porečju Pivke in manjši lesen križ ob poljski poti na severovzhodni strani naselja. Srednji del naselja zaznamujejo stegnjeni domovi, ki so s stranskimi stranicami obrnjeni proti	0	0	+

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 22

		cesti in ustvarjajo prijetne sekvenčne poglede. Skoraj vse domačije imajo na funkcionalnih površinah izvedene vodnjake. Posebnost predstavlja umetni bajer – ribnik – ob porečju reke Pivke na vzhodnem delu naselja.	0	0	+
	Problematika	Slabo stanje javne poti, neurejene zunanje površine ob nekaterih objektih, zapuščeni in propadajoči objekti v središču naselja, kričeča barvna fasada objekta s h.št. 18, pojav vrtičkarstva in manjših objektov ob lokalni cesti Postojna – Grobišče v razdalji 250 m od začetka naselja.	-	-	0
	Robovi naselja	Robovi so jasno določeni z notranjo in zunanjo linijo obcestne pozidave. Rob naselja se mehča na jugozahodnem delu naselja, kjer v zadnjem obdobju nastaja večje število manjših gospodarskih objektov.	+	0	-
	Orientacija	Orientacija je enostavna in jasna v smeri javne ceste, ki poteka skozi naselje v smeri sever - jug. Obiskovalcem povzročata manjšo zmedo pri orientaciji križišči v obliki črke Y na severovzhodnem vstopu v naselje in ob Smrekarjevi domačiji.	0	0	0
	Pogledi, razgledi, robovi, silhueta	Pogledi proti Postojni, Javorniškemu hribovju, vrhovoma sv. Trojici in Snežniku se odpirajo z javne ceste in poljske poti na severovzhodni in severni strani naselja. Najboljši razgledi so z ravnice med naseljem in mešanim gozdom na severni strani. Proti zahodni strani se odpira lep pogled na hribovje Nanos in severni položni greben Slavinskega ravnika. Rob naselja sovпада z	+	0	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 22

		dvignjeno lego naselja nad kulturno krajino. Silhueta naselja je zabrisana zaradi obmejkov drevesne vegetacije.	+	0	0
Normativ na raven	Zakonodaja in ureditveni pogoji	Območje se ureja skladno z OPN Postojna. Naselje je razdeljeno na tri enote urejanja prostora s podrobnejšo namensko rabo SK-v (površine kmetij z dopolnilnimi dejavnostmi in stanovanja), ki jo podrobnejši prostorski izvedbeni pogoji nadgrajujejo z zahtevami ohranjanja zelenih robov naselja in panoramskih pogledov. To velja za enoti urejanja prostora (EUP): GR-002. Nad kotanjo in GR-003 Grobišče - vas. Izdelava občinskega podrobnejšega prostorskega načrta je predvidena za enoto urejanja GR-004 Pri ogradi, na južni strani Grobišč. Kmetijska Farma (EUP: GR-005 Farma Prestranek) in Drevesnica Štivan (EUP: GR-006 Drevesnica Štivan) se urejata skladno s podrobnejšo namensko rabo IK – površine z objekti za kmetijsko proizvodnjo. Manjše površine za širitev naselja so predvidena na južni strani, in sicer na obeh straneh občinske javne ceste ter ob nekategorizirani poti na jugozahodnem delu naselja. Na SV delu naselja so predvidene zelene površine za izvedbo otroškega in športnega igrišča. Skladno z državnim prostorskim načrtom sta označeni trasi plinovoda in avtoceste, ki potekata vzporedno z zahodno stranjo naselja, in sicer v povprečni oddaljenosti 300 m.	0	0	-

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 22

	Varovalni pasovi, območja in omejitve	Območje je naselbinsko spomeniško zaščiteno (evidenčna številka enote je 25066). Kmečka domačija s hišno številko 19 in gospodarska objekta s katastrsko številko stavbe 94 in 99 predstavljata kompleks profane stavbne dediščine iz 19. stoletja. Evidentirani sta dve sakralni znamenji - razpeli in kapelica – na južnem delu naselja. Varovalni pas občinske kategorizirane javne ceste znaša 6 m, varovalni pasovi komunalne infrastrukture znašajo 3 m in posegajo v vplivna območja objektov in njihovih funkcionalnih površin. Varovalni pas visokonapetostnega daljnovoda 110 kV znaša 12 m, 20 kV pa 10 m.	+	0	0
	Regulacijske linije	Obcestna gradbena meja poteka vzdolž javne ceste skozi naselje. Regulacijske linije niso določene v severnem delu naselja.	+	0	0

5.3.3 Analiza in vrednotenje gospodarskih kazalnikov

Preglednica 23: Analiza in vrednotenje gospodarskih kazalnikov sociotopa Grobišče

Table 23: The analysis and valuation of economic indexes of the sociotope Grobišče

Skupina kazalnikov	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika	Kriterij vrednotenja: identiteta	Kriterij vrednotenja: vitalnost-funkcionalnost	Kriterij vrednotenja: spremenljivost
Kmetijstvo	Obseg kmetijske dejavnosti	Med prebivalci naselij je obseg kmetijske dejavnosti majhen. Večje obdelovalne površine (njive) so izven naselja, vrtovi in sadovnjaki se nahajajo ob objektih. S pridelavo sena in njegovo občasno prodajo se ukvarjajo kmečka gospodarstva s h.št. 5, 9, 12, 22, 25, 26, 28. Kmečka farma izvaja na delu svojih zemljišč intenzivno pašništvo s črno-belim govedom in intenzivno kmetovanje z žiti.	+	0	-
	Delež kmetijskih zemljišč	Do 40 % zemljišč v sociotopu.	0	0	-
	Vrsta rabe kmetijskih zemljišč	Pridelava sena iz travinj, intenzivno kmetovanje z žiti in ekstenzivna pašnja predstavljajo prevladujočo rabo kmetijskih zemljišč, manj je njiv, na katerih uspevajo poljščine, sadovnjaki in manjši vrtovi pa se nahajajo na kmetijskih površinah ob objektih. Dostop do njih je neposredno s funkcionalnih zemljišč stanovanjskih in gospodarskih objektov ter kmečkih domačij.	+	0	-
	Tip kmetij in upravljanja	Kmečka gospodarstva s samooskrbno dejavnostjo in občasno prodajo sena predstavljajo družinski tip kmetije. Dejavnosti večinoma izvajajo za delo sposobni upokojeni prebivalci naselja. Dve	+	+	-

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 23

		kmečki gospodarstvi imata v sklopu kompleksa manjša hleva od 5 do 15 glav goveda. Tri kmečka gospodarstva se ukvarjajo z rejo konj. Vsaka kmetija ima do 5 konj. Kmečki gospodarski objekti so pretežno namenjeni hrampi sena in pridelka, zaščiti in parkiranju kmetijske opreme, mehanizacije in vozil.	+	+	-
	Zemljiška in posestna struktura	Razdrobljena po velikosti na severni, vzhodni in južni strani naselja ter enovita, sklenjena in lastniško enotna na zahodni strani naselja.	0	0	0
	Število kmetij	V naselju je 5 polaktivnih in 2 zapuščeni kmetiji, ob drugih stanovanjskih objektih je 8 gospodarskih objektov, ki se uporabljajo za kmetijske namene.	0	-	-
	Velikost kmetije	Kmečka gospodarstva znotraj naselja so majhna in ne izstopajo od ostalih stanovanjskih in gospodarskih objektov. Velikih kmetij in gospodarskih objektov, z izjemo kmečke farme izven naselja, ni.	0	0	0
	Delovna sila in usposobljenost	Delo na kmetiji opravljajo člani družin. Pri večjih kmetijskih delih – košnji – se prebivalci med seboj organizirajo in skupno najamejo kmeta z ustrezno mehanizacijo in opremo, ki izvaja košnjo in baliranje na večjih površinah.	+	+	0
	Starostna struktura kmetovalcev	Večino dela opravljajo za delo sposobni upokojeni prebivalci, delovno aktivni prebivalci opravljajo kmetijska dela v popoldanskem času, mlajši prebivalci in otroci redko pomagajo pri kmetijskih opravilih.	0	0	-

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 23

	BDP iz kmetijskih dejavnosti	Ni podatka. Dobiček predstavlja občasna prodaja sena.	0	+	-
	Opremljenost in mehanizacija	Traktorji z dodatno opremo, manjše kosilnice in prikolice. Veliko dela, zlasti na vrtovih, se opravi z sodobnim električnim ročnim orodjem.	0	0	0
	Logistika in manipulacija	Javna kategorizirana občinska cesta, ki poteka skozi naselje, predstavlja hrbtenico kmetijskega prometa. Preko nje se dostopa do poljskih površin. V primeru srečevanja se manjša osebna vozila umaknejo na obcestno telo. Obračanje in manipulacija večjih kmetijskih površin je mogoča na Y križiščih na severovzhodnem vstopu v naselje ob Smrekarjevi domačiji, ob vodnjaku ter na funkcionalnih zemljiščih domačij.	0	0	0
	Tradicionalna znanja in veščine	Košnjo na roke okoli sadovnjaka izvajajo starejši prebivalci, ki prebivajo v kmečki domačiji s h.št. 3. Ta kmetija in kmetija s h. št. 12 nimata naslednikov in vedno bolj izgubljata svoje funkcije. Grozi jima podobna usoda, kot je doletela kmetiji s h.št. 15, ki sta zapuščeni. Stara orodja in mehanizacija se ne uporabljajo več. Starejši prebivalci dobro poznajo obdelovalne površine. Opaziti je, da se kmetijske površine s poljščinami selijo –kolobarijo – med različnimi površinami.	0	0	-
	Ekološko in organsko kmetovanje	Vse kmetijske površine, s katerimi upravljajo prebivalci naselja, zaznamuje ekološko in organsko kmetovanje. Kmetijske površine, s katerimi upravlja farma, se enkrat letno pognojijo.	+	+	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 23

	Vplivi na okolje	Vplivi na okolje so majhni. Ugodna razporeditev poljskih poti in majhno število prebivalcev, ki se ukvarjajo s kmetijstvom, ne predstavlja motečih vplivov za prebivalce. Večja prometna in hrupna obremenitev s kmetijsko mehanizacijo je v času oranja, gnojenja, košnje in žetve.	+	+	0
	Dopolnilne dejavnosti	Prevladujočo dopolnilo dejavnost kmečkih gospodarstev s h.št. 5, 22 in 28 predstavlja konjereja (do 5 konj). Na kmečkem gospodarstvu s h. št. 28 in gospodarskih objektih h.št. 30 pridelujejo domača jajca, kozje mleko ter puranje in zajčje meso. Pridelava je za lastne potrebe in v manjšem obsegu za prodajo. Na kmečkih gospodarstvih s h. št. 9 in 26 v manjšem obsegu pridelujejo kravje mleko. Domačija Smrekar ponuja mesne, mlečne, zelenjavne in sadne prehranske izdelke s poreklom iz naselja Malo Ubeljsko, vedno bolj pa se povezujejo s pridelki in izdelki drugih kmetij. Ponudbe, ki ima poreklo na kmetijskih površinah obravnavanega naselja, še ni. Številne gospodinje na naslovih s h. št. 1, 5, 6A, 15, 17, in 22, 25A, 28 in 30 pripravljajo v manjšem obsegu domače sokove, marmelade in žgane pijače. Manjši čebelnjak in predelava medu se nahaja na jugozahodnem delu naselja v gospodarskem objektu s št. stavbe 178.	+	+	0
Gozdarstvo	Delež gozdnatih zemljišč	Do 40 % zemljišč v sociotopu.	0	0	-

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 23

	Kvaliteta in vrsta gozdnih sestavov	Mešani gozdni sestav bukve, hrasta in smreke. Zaradi žledoloma leta 2014 in napada podlubnikov se izvaja intenzivna sečnja. Gozdni sestav se hitro redči.	-	-	0
	Površina gozdov za lesno oskrbo	Intenzivna sečnja se vrši na vseh gozdnih sestavih sociotopa. Ostajajo redke zaplate nepoškodovanih delov (ocena - do 20 % skupne površine gozdov v sociotopu).	-	-	+
	Lastniška struktura in površina gozdov	Prevladuje zasebno lastništvo nad gozdnimi površinami z manjšo razdrobljenostjo parcel.	0	0	0
	BDP iz gozdarskih dejavnosti	Ni podatka. Kvaliteten les se intenzivno izvažata ter, zaradi razmer na tržišču, prodaja po razmeroma nizkih cenah.	-	-	+
	Predelava lesnih surovin	Prebivalci naselja in lastniki gozdov v manjšem obsegu izvajajo razrez drevesnih debel na deske z najeto mobilno tračno žago, ki jo ponuja lokalni podjetnik iz okolice. Razrez se izvaja v okviru kmečkih domačij in gospodarskih objektov s h. št. 5, 6A, 7, 9, 12, 17, 22, 27, 25, 28 in 30. Večji del razrezanega lesa se uporablja za lastne pretežno gradbeno-obrtniške potrebe, manjši del se prodaja lokalnim mizarjem. Drevesne veje listavcev in manj kvaliteten les se po dolžini reže na metre, začasno skladišči in po poznejšem razrezu uporablja kot kurilno sredstvo za lesno biomaso. Skladovnice drv opažamo pri vseh objektih v naselju.	+	+	0
	Delovna sila in usposobljenost	Prebivalci v naselju, ki so lastniki gozdnih površin, obvladajo uporabo motorne žage. Opažamo ustrezno	+	+	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 23

		opremljenost z delovnimi in zaščitnimi sredstvi in ustreznimi znanji, ki ga pridobijo na tečajih na Gozdarskem šolskem centru v Postojni. Večje poseke izvajajo strokovno usposobljene osebe in organizirane domače in tuje delovne skupine.	+	+	0
	Tradicionalna znanja in veščine	V naselju je več prebivalcev, ki so bili in so zaposleni v podjetju gozdnega gospodarstva. Glede na to, da so tudi lastniki gozdov, predstavljajo njihovo znanje in veščine dobro izhodišče za trajnostno rabo gozda. V naselju sta dva prebivalca, mlajša od 20 let, ki sta vključena v srednješolski učni program gozdarja in lesnega tehnika. Ključno vez med lastniki gozdov in njihovimi posegi v gozdne sestoje ter trajnostno rabo gozda predstavlja revirni gozdar. Pogozdovanje se izvaja na severozahodni in jugovzhodni strani mešanega gozda.	+	+	0
	Prostorska zasedenost in logistika	Sečnja in groba obdelava dreves se vrši v gozdu na severni strani naselja, manj pa na južni strani naselja. Prevoz s traktorji, prikolicami in večjimi kamioni se vrši po vlakah, gozdnih in poljskih poteh, te pa se priključujejo na javno cesto, ki poteka skozi naselje. Večji transport s kamioni poteka skozi severni del naselja. Traktorje z gozdarsko opremo imajo v uporabi prebivalci na domačijah s h.št. 5, 6, 6A, 9, 22, 25A in 30. Funkcionalna zemljišča ob objektih so dovolj velika, da lesno-predelovalni posegi ne vplivajo na sosednje nepremičnine in javna zemljišča.	0	+	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 23

	Vplivi na okolje	Gozdni posek je sicer nujen, dolgoročno pa bo imel številne negativne posledice na okolje. S severne strani se bo povečal hrup z avtoceste, življenjski prostor bodo izgubile številne živali, zmanjšala se bo protivetrna zaščita, pogozdovanje bo dolgotrajno ...	-	-	0
Obrt	Obrtne storitve	Na naslovu s h. št. 17 je registrirana dejavnost teracerstva. Druge obrtne storitve v naselju niso registrirane. Določeni prebivalci v prostem času izvajajo dejavnosti šiviljstva, zeliščarstva, žganjekuhe, priprave sokov, marmelad, kovinostrugarstva, orodjarstva, krovstva in keramičarstva. Dela se odvijajo znotraj kmečkih domačij ter v stanovanjskih in gospodarskih objektih.	+	+	0
	Delovna sila in usposobljenost	Z dejavnostmi, ki niso registrirane, se ukvarjajo prebivalci v svojem prostem času. Njihova usposobljenost je vezana na izkušnje, pridobljena znanja ali poklicno delo.	+	+	0
	Tradicionalna znanja in veščine	Delovne izkušnje se tradicionalno prenašajo iz roda v rod ter z medsebojno izmenjavo izkušenj med starejšimi prebivalci, v zadnjem času pa vedno bolj z uporabo informacij z raznih tečajev, izobraževanj, srečanj in uporabo sodobnih informacijskih sredstev.	+	+	0
	BDP iz obrtnih dejavnosti	Ni podatka.	0	0	0
	Opremljenost in mehanizacija	Uporablja se manjša oprema in orodje znotraj kmečkih domačij ter	0	+	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 23

		stanovanjskih in gospodarskih objektov.	0	+	0
	Prostorska zasedenost in logistika	Dejavnosti se odvijajo v okviru bivalnih in servisnih površin kmečkih domačij, stanovanjskih in gospodarskih objektov.	0	+	0
	Vplivi na okolje	Izmenjava znanj in izkušenj, medsebojna pomoč, občasno povečan promet obiskovalcev in koristnikov storitev ter druženje.	0	0	0
Gospodarske storitve	Gospodarske in druge poslovne dejavnosti	Gospodarske dejavnosti v naselju niso registrirane. Registrirane poslovne dejavnosti so zavarovalništvo, računovodstvo in druge dopolnilne dejavnosti. Na naslovu kmetijske farme so registrirane gostinske in turistične storitve.	0	0	0
	Vrsta, število in velikost podjetji	Nosilci dejavnosti so pretežno samostojni podjetniki. Podjetja so registrirana na domačih naslovih, storitve se opravljajo pretežno izven naselja.	0	-	0
	Samozaposlitvene dejavnosti	Samozaposleni prebivalci, ki imajo registrirane storitve na drugih naslovih, opravljajo storitve tudi na naslovih, kjer prebivajo. Mednje uvrščamo: arhitekturno projektiranje, računovodstvo, opravljanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji, inštruiranje tujih jezikov, pravno-odvetniške storitve, zavarovalništvo, šiviljstvo in obrtne storitve – krovstvo in teracarstvo.	+	+	+
	Specializirane dejavnosti	Niso prisotne.	0	0	+

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 23

	Projektne oblike dejavnosti	Se izvajajo po potrebah za različne dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo prebivalci.	0	0	+
	Delovna sila in usposobljenost	Delovna sila so prebivalci naselja s srednješolsko, visokošolsko in univerzitetno izobrazbo.	0	0	0
	Starostna struktura	Delovna sila so prebivalci v starosti od 18 do 65 let.	0	0	0
	BDP iz gospodarsko-poslovnih dejavnosti	Ni podatka.	0	0	+
	Tradicionalna znanja in veščine	Poslovne dejavnosti ne vključujejo tradicionalnih znanj in veščin.	0	0	0
	Prostorska zasedenost in logistika	Dejavnosti se opravljajo znotraj obstoječih objektov v naselju.	0	0	0
	Vplivi na okolje	Niso prisotni.	+	+	0
Servisno - storitvene in centralne dejavnosti	Vrsta , število in velikost servisnih storitev	Niso prisotne v naselju.	-	-	+
	Upravne storitve in organizacijska telesa	Niso prisotne v naselju.	0	0	0
	Javne službe: izobrazba, zdravstvo, sociala	Niso prisotne v naselju.	0	0	0
	Delovna sila in usposobljenost	Prebivalci naselja so zaposleni v javno servisnih storitvah izven	+	+	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 23

		naselja in sicer: 3 osebe v občinski upravi, 3 osebe v javni upravi, 1 oseba v šolstvu, 1 oseba v pravosodju, 1 oseba v zdravstvu.	+	+	0
	BDP iz servisnih dejavnosti	Ni podatka.	0	0	0
	Tradicionalna znanja in veščine	Niso potreba za opravljanje storitev.	0	0	0
	Prostorska zasedenost in logistika	Delovno mesto se nahaja izven kraja prebivanja. Pot na delo je z osebnimi prevoznimi sredstvi.	0	0	0
	Vplivi na okolje	Ni vplivov.	0	0	0
Turizem	Turistične dejavnosti	Gostinska ponudba in kratkotrajne nastanitvene možnosti v obnovljenem skednju in apartmajskem objektu na naslovu s h.št. 11.	+	+	+
	Kulturne in naravne znamenitosti	Porečje reke Pivke, umetni bajer – ribnik – s krapi na vzhodnem delu naselja in naravoslovna učna pot ob drevesnici Štivan.	+	+	0
	Št. prodanih kart	Prodaja kart se ne izvaja.	+	+	0
	Prenočitvene zmogljivosti	V apartmajskem objektu je apartma za 6 oseb ter 5 sob z večjim številom postelj.	+	+	+
	Gostinska ponudba	Turistična domačija ponuja domače narezke, malice, kosila in večerje iz ekološko pridelane hrane domačih proizvajalcev Postojnske občine.	+	+	+

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 23

	BDP iz turističnih dej.	Ni podatka.	0	0	+
	Tradicionalna znanja in veščine	Domačija predstavlja dopolnilno turistično dejavnost večje ekološke kmetije iz naselja Malo Ubeljsko. Na matični kmetiji pridelujejo žita, poljščine, sadje ... Pridelava in reja živali temelji na dolgoletni sonaravni tradiciji.	+	+	+
	Prostorska zasedenost in logistika	Prostori domačije gostijo tudi praznovanja, kulturne dogodke, seminarje, izobraževanja, sestanke. Parkiranje (do 30 avtomobilov) za obiskovalce je mogoče na zahodni in severni strani domačije. Uvoz na parkirišče je neposredno z javne ceste.	+	+	+
	Vplivi na okolje	Povečan promet skozi naselje, občasno povečan hrup ob organizaciji različnih dogodkov.	0	0	-
Športno-rekreativne in druge prostočasovne dejavnosti	Vrsta, število in velikost storitev	Otroška in športna igrišča v naselju niso izvedena. Javna cesta Postojna – Grobišče – Štivan – Matenja vas poteka skozi razgibano in pestro naravno in kulturno krajino, mimo porečja reke Pivke, gozdih sestavov in obmejkov, dveh ribnikov, travnikov, vrtov in sadovnjakov. Pot je prometno manj obremenjena in privlačna za kolesarjenje, tek in sprehode. Prostočasne aktivnosti prebivalcev se večinoma odvijajo na funkcionalnih in zelenih površinah ob stanovanjskih objektih in so povezane z urejanjem vrtov, gojenjem rastlin, čebelarstvom. Otroci se občasno družijo ob avtobusnem postajališču in na razširitvah javnih površin ob cesti.	+	0	+

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 23

	Prostorska zasedenost in logistika	V okviru javnih površin ni površin za športno-rekreativne in prostočasne dejavnosti.	-	-	+
	Vplivi na okolje	Ni vplivov.	+	+	0
Obnovljivi viri energije	Lesna biomasa	Vse kmečke domačije in stanovanjski objekti imajo vsaj en vir ogrevanja na lesno biomaso. Neposredna bližina mešanega gozda omogoča bogato izrabo manj kvalitetnega lesa. Ob objektih so številne skladovnice drv.	+	+	-
	Vetrna energija	Naselje in okolico zaznamujeta prepišnost in burja. Energetsko koriščenje vira ni izvedeno.	+	-	0
	Vodna energija	Stalna prisotnost podzemne vode in visok nivo podtalnice predstavljata neizkoriščen energetski vir. V naselju je skoraj ob vsaki hiši izveden vodnjak.	+	-	0
	Sončna energija	Sončni kolektorji so izvedeni na strešini dveh stanovanjskih objektov.	0	-	0
	Energija iz kmetijskih dejavnosti	Ni izvedena. Kmetijska farma zaradi velikega števila krav predstavlja priložnost za izgradnjo bioplinarne.	0	-	0
Trg	Ponudbene zmogljivosti	Gostinske, nastanitvene, izobraževalne, kulturne. Organizacija različnih dogodkov v prostorih turistične domačije.	+	0	+
	Prodajne zmogljivosti	Prodaja sena, lesne biomase, v manjšem merilu domačih jajc, zajčjega in puranjega mesa.	0	0	+

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 23

	Proizvodne zmogljivosti	Niso prisotne. Velik potencial predstavlja proizvodnje električne energije iz vetra in izkoriščanje podzemnih voda.	0	-	0
	Povpraševanje	Od zunaj je izjemno prisotno zanimanje za stavbna zemljišča v naselju. Zapuščeni objekti se ne prodajajo. Zazidljive površine se bistveno ne povečujejo. Ocenjujemo, da je v okviru obstoječih nepozidanih stavbnih površin znotraj naselja ob javni cesti mogoče izvesti do 7 novih stanovanjskih objektov.	+	-	0
	Vplivna območja trgovanja	Naselje se nahaja v vplivnem trgovskem območju Postojne in Prestranka.	0	0	0
	Samooskrbnost	Samooskrbnost omogočajo lesna biomasa, pridelava vrtnin in poljščin ter sončna energija. Višjo stopnjo samooskrbnosti zagotavljajo dejavnosti prebivalcev h. št. 30. Popolne samooskrbnosti v naselju ni.	+	+	+
Znanje	Raziskave in razvoj	Niso prisotne.	0	0	0
	Inovacije	Manjše praktično-inovativne pristope pri uporabi strojne in druge mehanizacije je opaziti pri prebivalcih na naslovih s h. št. 5 in 22.	+	+	+
	Izobraževanje in usposabljanje	Ni prisotno. Dopolnilne dejavnosti Smrekarjeve domačije ponujajo prostore za izvedbo izobraževanj in usposabljanj.	+	+	+
	Sodelovanje z izobraževalnimi institucijami	Ni prisotno.	0	0	+

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 23

	Lokalne akcijske skupine (LAS-i)	Smrekarjeva domačija je vključena v blagovno znamko »Zeleni kras«, ki jo upravlja regionalna razvojna agencija.	+	+	+
Tokovi					
	Tok blaga	Od znotraj navzven: trgovina z živili in drugimi materialnimi dobrinami. Od zunaj navznoter: lesna biomasa, seno iz kmečkih gospodarstev, mlečni izdelki s kmetijske farme.	0	+	0
	Tok javnih storitev	Od znotraj navzven: javne servisne storitve, upravne in druge administrativne funkcije (šolstvo, vzgoja, zdravstvo, kultura, razvedrilo, šport ...). Od zunaj navznoter: mobilne socialne in zdravstvene enote za nego in pomoč starejšim, knjižnična izposoja, avtobusni prevozi ... Mobilne servisne storitve prihajajo v naselje po stalnih urnikih ali dogovoru.	0	+	0
	Tok znanja	Od znotraj navzven: izobraževanja, pridobivanje izkušenj, razvoj programov in inovacij v sodelovanju z različnimi institucijami na različnih lokacijah. Od zunaj navznoter: organizacija seminarjev, kulturnih dogodkov, predavanj in usposabljanj na Smrekarjevi domačiji, izobraževanja na daljavo preko informacijskih povezav.	+	+	+
	Tok gospodarskih aktivnosti	Od znotraj navzven: zaposlovanje v gospodarskih dejavnostih, ki se nahajajo na različnih lokacijah. Od zunaj navznoter: razvoj intenzivnega kmetijstva na obdelovalnih površinah kmetijske farme.	0	0	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 23

	Tok servisnih storitev	Od znotraj navzven: opravljanje storitev, vezanih na kraj opravljanja storitve (keramičarstvo, krovstvo, prodaja, zavarovalništvo ...). Od zunaj navznoter: opravljanje storitev, ki se izvajajo v naselju (inštrukcije, šiviljstvo, kovinostrugarstvo, orodjarstvo, računovodstvo ...).	+	+	0
	Tok privlačnosti	Od znotraj navzven: privlačna turistična, rekreativna, športna, kulturna in izobraževalna središča, naravna in kulturna krajina v bližnji in daljni okolici. Od zunaj navznoter: gostinska in nastanitvena ponudba Smrekarjeve domačije, kolesarstvo, sprehodi, privlačna naravna in kulturna krajina.	+	+	+
	Dostopnost in izohrone	Dostop je mogoč z dveh strani: s severovzhodne smeri iz Postojne in z južne smeri iz Štivanu. Izohrono Grobišče – Postojna in Prestranek opredeljuje 5 do 10 minutni potovalni čas z avtomobilom.	0	+	0
	Gravitacijska območja in poli	Znotraj naselja so na javnem prostoru: vodnjak in avtobusno postajališče; na poljavnem prostoru: Smrekarjeva domačija; na zasebnem prostoru: dvorišče ob h.št. 9, 22 in 5. Izven naselja se v neposredni bližini nahajajo kmetijska farma, dva ribnika, porečje reke Pivke, drevesnica in cerkev v Štivanu, v večji oddaljenosti pa letališče Rakitnik, Matenja vas, lokal v Matenji vasi, gostilna v Rakitniku, programi in storitve na posestvu Grad Prestranek, naselja Orehek, Prestranek in Postojna.	+	+	0

5.3.4 Analiza in vrednotenje družbenih kazalnikov

Preglednica 24: Analiza in vrednotenje družbenih kazalnikov sociotopa Grobišče

Table 24: The analysis and valuation of social indexes of the sociotope Grobišče

Skupina kazalnikov	Kazalnik	Kvantitativna/kvalitativna ali opisna opredelitev kazalnika	Kriterij vrednotenja: identiteta	Kriterij vrednotenja: vitalnost-funkcionalnost	Kriterij vrednotenja: spremenljivost
Demografija	Število prebivalcev	82	0	+	0
	Gostota prebivalstva/prostorsko enoto	20 prebivalcev/km ²	0	0	0
	Število hišnih številk/prostorsko enoto	30	+	0	-
	Starostna struktura prebivalstva	Do 18 let: 25 prebivalcev. Od 18 do 65 let: 36 prebivalcev. Nad 65 let: 21 prebivalcev.	0	0	0
	Spolna struktura prebivalstva	48 moških 34 žensk	0	0	0
	Izobrazbena struktura	Osnovnošolska izobrazba: 30 prebivalcev. Srednješolska izobrazba: 12 prebivalcev. Visokošolska in univerzitetna izobrazba: 12 prebivalcev.	0	+	+
	Poklicna usposobljenost	54 prebivalcev	0	+	0
	Selitvene bilance	Priseljevanje v zadnjih 20 letih: 17 prebivalcev. Odseljevanje v zadnjih 20 letih: 9 prebivalcev.	0	0	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 24

	Heterogenost prebivalcev (socialna, etična, kulturna ...)	Homogena in primerljiva z ostalimi naselji. Prevladujejo slovensko prebivalstvo podeželskega socialnega in kulturnega okolja.	0	0	0
Zaposlenost	Zaposleni/število prebivalcev	30 zaposlenih / 77 prebivalcev	0	0	+
	Število delovnih mest v/izven naselja	V naselju sta 2 osebi, zaposleni na turistični domačiji, vendar prebivata v drugem naselju, 5 oseb ima registrirano samostojno podjetniško dejavnost v naselju, 26 oseb je zaposlenih izven naselja.	-	-	0
	Zaposlenost po dejavnostih/sektorjih	Primarne dejavnosti: / Sekundarne dejavnosti: 6 oseb Terciarnе dejavnosti: 15 oseb Kvartarne dejavnosti: 9 oseb	0	0	0
	Lokacijski koeficient	0,1 (število delovno aktivnega prebivalstva v kraju prebivanja = 3, število vseh delovno aktivnih prebivalcev = 30)	-	-	0
	Zaposlitveni tok (indeks delovnih migracij)	9 (število delovno aktivnega prebivalstva v kraju delovnega mesta = 27, število delovno aktivnega prebivalstva v kraju prebivanja = 3)	-	-	0
	Tokovi šolajočih oseb	23 otrok	+	+	0
	Prebivalstvena moč	114,20	0	0	0
	Samozaposlenost	5 oseb	0	0	+

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 24

	Nezaposleni/Število prebivalcev	2 osebi / 77 prebivalcev	0	0	-
	Nezaposlenost med mladimi	1 oseba	0	-	-
	Dolgoročna brezposelnost	1 oseba	0	-	-
	Kratkoročno zaposlovanje	2 osebi	0	0	-
Tradicionalnosti	Zgodovina in razvoj	Naselje je prvič omenjeno leta 1400. Ime naj bi dobilo po grobovih in nekdanjem pokopališču, ki naj bi se nahajalo v bližini današnje kmetijske farme na južnem delu naselja. Ob njem naj bi stala cerkev. Tu so pokopavali tudi ljudi iz Rakitnika in Matenje vasi, še preden je bila pozneje zgrajena cerkev v Štivanu. O obstoju cerkve in pokopališča danes ni mogoče najti niti sledov. Oprijemljivi podatki o naselju se navajajo od leta 1869 dalje. Mejniki predstavljajo požar, ki je leta 1866 uničil in poškodoval večino naselja. Objekti so se začeli evidentirati in vrisovati po obnovi naselja. Vas je bila v preteklosti pretežno kmetijsko naselje. Kmetijstvo se danes ohranja v obliki dopolnilnih dejavnosti. Nobeden prebivalec ni zaposlen v kmetijstvu, se pa z njim ukvarja večina upokojenih prebivalcev. V preteklosti sta bili na naslovih današnjih h. št. 15 in 11 dve gostilni, ob katerih sta bili izvedeni balinišči. Gostilna na naslovu s h. št. 15 je delovala do leta 1958. V objektu s h.št. 27 je kratek čas delovala ilegalna gostinska ponudba. Na naslovu današnje h. št. 23 je bila.	+	+	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 24

		manjša trgovina, ki je prenehala z delovanjem v času 2. svetovne vojne. Največje število prebivalcev - 141 – so zabeležili leta 1931, danes jih je 82. Naselje doživlja manjše morfološke spremembe in se ne razrašča pretirano. Razlog za to je oddaljenost od pomembnejših servisno-storitvenih tokov. Mejniki v razvoju predstavljajo obnova nekdanje Smrekarjeve domačije (h. št. 11) s turistično-gostilniško in nastanitveno ponudbo.	+	+	0
	Znanja, veščine	Kmetovanje, gozdarstvo, orodjarstvo, delo s kmečkimi živalmi, ročno delo, zeliščarstvo, žganjekuha, pridelava sokov, marmelad ... Veliko dela se kljub mehanizaciji še vedno opravlja ročno, zlasti med starejšimi prebivalci (npr. ročno košnjo). Skrb za vzdrževanje tradicionalnih znanj in veščin opažamo pri prebivalcih na naslovih s h. št. 1, 2, 3, 5, 9, 10, 12, 22, 25. Velik pomen predstavljajo dejavnosti v obnovljeni domačiji Smrekar (h. št. 11). Zgledno obnovljen skedenj in ponovno zgrajena domačija - apartmajski objekt - s sodobnimi pristopi in organizacijo prireditev privablja številne goste, ki cenijo dediščino in tradicionalnost. Na domačiji obratujeta manjši mlin za mletje moka in krušna peč, ki sta na razpolago tudi prebivalcem naselja. V zadnjem obdobju se je posebej razširilo gojenje proje in ajde ter pridelava moka iz teh žit. Pridelava moka in peka kruha se odvija predvsem pri prebivalcih na naslovu h.št. 1,5,11 in 15. Inovativnost pri praktični uporabi tradicionalnih in sodobnih znanj ter opreme opažamo na h. št. 5.	+	+	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 24

	Praznovanja in običaji	V naselju ni poudarjen nobeden običaj, ki bi bil zanj posebej značilen. Lokalno (sumikroregionalno) zanimiv običaj je »praprotno« na godovni dan sv. Ivana, zavetnika bližnje cerkve v Štivanu. V preteklosti so prebivalci v tednu godovanja nabirali praprotno podrast ter jo zatikali za spodnje dele strešine in napušče objektov. Grobišče spada pod župnijo Matenja vas. Skladno s tem so prisotne podobne navade in običaji, kot v drugih naseljih: romanje Marijine podobe po družinah v adventnem času, dostavljanje blagoslovljenega ognja na veliko soboto. Ob obnovljeni Marijini kapelici v južnem delu naselja se vsako leto blagoslavlja velikonočne jedi. Ob pogrebi prebivalcev naselja pa je navada, da se pogrebni sprevod vedno ustavi ob njej. Prebivalci katoličani obiskujejo verske obrede v cerkvi sv. Ivana v Štivanu. Pustni torek zaznamujejo obiski našemljenih vaških otrok, ki hodijo od hiše do hiše.	+	0	0
	Medsebojni odnosi in pomoč	Povezovanja, sodelovanja in medsebojne pomoči je veliko več med starejšimi prebivalci, kot med mlajšimi. Opažamo, da so priseljeni prebivalci manj vključeni v dobro vzpostavljeno socialno mrežo starejših prebivalcev. Glavne razloge predstavljajo razlike v načinih življenja, delu izven naselja in maloštevilnih priložnostih za druženje. Opažamo, da se določeni prebivalci med seboj pogosteje družijo zaradi osebnih interesov, prijateljstev ali poslovnih priložnosti. Druženje otrok pogosto povezuje tudi starejše, še posebej če so otroci v istih starostnih obdobjih. V naselju	-	-	0

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 24

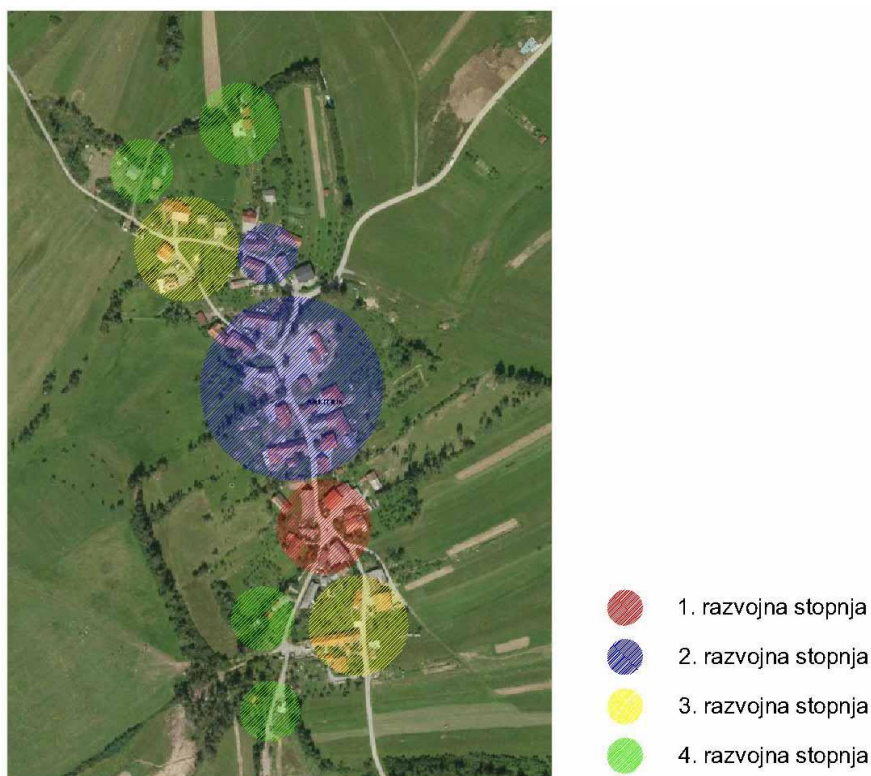
		se je v zadnjih 20 letih rodilo večje število otrok. Največji problem je v tem, da ni javnega prostora ali objekta, kjer bi se ljudje srečevali. Stanje se sicer nekoliko izboljšuje z dejavnostmi Smrekarjeve domačije, vendar so pogosto bolj zaprtega značaja. Obveščanje o pomembnih skupnih zadevah je pomanjkljivo, saj prihaja do pogovornih izmenjav informacij zgolj med določenimi prebivalci. Sodobna telekomunikacijska in informacijska sredstva se ne uporabljajo.	-	-	0
	Prireditve in dogodki	Vsako leto so prebivalci naselja Grobišče vabljeni na tradicionalno srečanje »pod lipo« v Matenji vasi, ki poteka na godovni dan sv. Ivana. Prebivalce obveščajo otroci z obvestili na listih. Vsakoletna čistilna akcija s skupno malico postaja tradicionalni dogodek in je bolj priljubljen med mlajšimi prebivalci naselja. V preteklosti so se na osnovi pobud posameznih prebivalcev organizirali »vaški pikniki«, ki so potekali na dvoriščih različnih prebivalcev. Žal se navada dolgoročno ni obdržala.	0	0	0
	Kulinarična ponudba	Domačija Smrekar s kulinarično ponudbo postaja regijsko središče tradicionalne kulinarike z ekološko pridelanimi mesnimi izdelki, domačimi siri, prepeličjimi jajci, domačim kruhom, sokovi, marmeladami, žganimi pijačami ... Ponudba temelji na pridelkih in proizvodih lastne pridelave in drugih domačih ponudnikov Postojnske in Pivške občine. V gospodinjstvih v naselju nismo opazili nobene posebne, krajevno pogojene tradicionalne jedi. V zadnjem	+	+	+

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 24

		obdobju kar nekaj prebivalcev peče kruh in pecivo iz ajdove in pirine moke, žit, ki uspevata na njihovih poljskih površinah. Gospodinje večinoma pripravljajo marmelade in sokove iz sadežev njihovih sadovnjakov. Večina prebivalcev ima ob hišah manjše vrtove, na katerih uspevajo zelenjava, gomoljnice in stročnice.	+	+	+
Upravno-administrativni odnosi	Krajevne, vaške skupnosti	Naselje sodi v krajevno skupnost Prestranek. Član sveta krajevne skupnosti je zastopnik in prebivalec naselja Grobišče.	+	0	0
	Sprejemanje odločitev	Krajevna skupnost in občina Postojna	0	0	0
	Lokalne akcijske skupine	V naselju ne obstajajo.	-	-	0
	Upravno-administrativne storitve	Občina Postojna	0	0	0
	Upravljanje z javnim dobrim	Občina Postojna	0	0	0
	Črpanje sredstev in investicije	Občina Postojna	0	0	0

5.3.5 Analiza razvojnih stopenj



Slika 35: Prikaz razvojnih stopenj naselja Grobišče

Figure 35: The representation of the development stages of the settlement Grobišče

5.4 Izvedba SWOT analiz

Preglednica 25: SWOT analiza sociotopa Grobišče

Table 25: The SWOT analysis of the sociotope Grobišče

PREDNOSTI:	SLABOSTI:
<ul style="list-style-type: none">• pestrost naravne in kulturne krajine (mešani gozd, travniki, pašniki, njive, močvirnati svet ob reki Pivki, reliefno-valovita razgibanost terena, gozdni sestavi in obmejki ...),	<ul style="list-style-type: none">• naselje je odmaknjeno od glavnih prometnih in servisnih tokov,• skozi celotno naselje poteka dotrajana javna cestna in vodovodna infrastruktura,

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 25

<ul style="list-style-type: none"> • številna privlačna območja (dva ribnika, drevesnica, cerkev sv. Ivana z Robbovim oltarjem in naravoslovna učna pot v Štivanu, porečje reke Pivke) za rekreacijo in šport (sprehodi, kolesarjenje, tek ...) v neposredni bližini, • strnjena obcestna morfološka oblika naselja, • večje kmetijske površine okoli naselja (travniki, pašniki in njive), • stegnjene in vogalne kmečke domačije (h. št. 3, 4, 9, 10, 11, 12, 14, 17, 19, 21, 25, 27) so v oblikovnem in funkcijske pomenu tipični predstavniki stavbne in naselbinske dediščine pivškega naselbinskega prostora, • ohranjenost dveh vzdrževanih sadovnjakov znotraj naselja (ob h. št. 3 in 26), • v naselju prebivajo prebivalci različnih izobrazbenih in poklicnih profilov (gozdarji, kmetje, učiteljici, pravnici, arhitekt, računovodkinji, prodajalke, zavarovalniška agenta, orodjarji, lesni tehniki, šoferja, zobozdravnik, obrtniki, šivilja ...), • obstoj dopolnilnih dejavnosti na domačiji s h. št. 30 (prodaja jajc, kozjega mleka, puranjega in zajčjega mesa) in številne 	<ul style="list-style-type: none"> • javno kanalizacijsko omrežje ni izvedeno, • naselje je brez javnih storitev in javnih površin, • številni zapuščeni in propadajoči objekti na naslovih s h. št. 4, 11a, 13, 14, 19, 23, 24, 27, • neurejene funkcionalne površine okoli objektov s h.št. 7, 9, 12, 14, 27, 30, • neurejena lastninska razmerja na številnih nepremičninah, • ožine, nepreglednosti in pomanjkanje cestnih izogibališč na delih naselja ob h. št. 3, 22, 18, 10, 28, • staranje prebivalstva in hitro izgubljanje funkcij na kmečkih domačijah in objektih s h. št. 3, 6, 10, 12, 21, 25, • neustrezen barvni ton obnovljenega objekta s h. št. 18, • prostorski akt kljub številnim nezasedenim objektom in nepozidanim površinam znotraj naselja dovoljuje širitev naselja proti južni strani, • poškodbe in izsekavanje gozda zaradi žledoloma 2014 in napada podlubnikov (lubadar), • mlajši prebivalci se po končanem šolanju, ali zaradi različnih osebnih
---	---

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 25

<p>pridelovalne prostočasne dejavnosti prebivalcev (izdelava marmelad, sokov, likerjev),</p> <ul style="list-style-type: none">• gostinska, nastanitvena, turistična, kulturno-izobraževalna in povezovalna vloga turistične domačije Smrekar na naslovu s h. št. 11,• samooskrba z lesom,• visok nivo podtalnih voda. Skoraj vsi objekti v naselju imajo vodnjake z vodo, ki je s strani Agencije Republike Slovenije za okolje opredeljena z oznako »dobro« (ARSO, 2016),• velik delež prebivalcev, mlajših od 18 let,• velik delež visoko in univerzitetno izobraženih prebivalcev,• majhno število brezposelnih prebivalcev,• gostilniška tradicija naselja,• ohranjanje in razvijanje tradicionalnih znanj (sajenje »pozabljenih« žit: prosa in ajde, mletje in pridelava moke, peka kruha ...),• ohranjanje tradicionalnih verskih običajev ob kapelici v južnem delu naselja, pustno obiskovanje otrok, cerkveni običaji ...	<p>razlogov, redko vračajo v naselje (h. št. 5, 10a, 14, 17, 18, 26),</p> <ul style="list-style-type: none">• velik delež prebivalcev starejših od 65 let,• nizek lokacijski koeficient: 0,1 (veliko število prebivalcev dela v drugih naseljih),• starejši prebivalci so bolj povezani med seboj, medtem ko se mlajše in priseljene prebivalce ne sprejema enakovredno,• v naselju ni skupnega javnega prostora, kjer bi se ljudje srečevali in si izmenjevali obvestila in informacije,• vpliv predstavnika naselja preko krajevne skupnosti Prestranek do občine Postojna je prešibek,• neobstoj lokalne akcijske skupine.
---	--

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 25

PRILOŽNOSTI:	NEVARNOSTI:
<ul style="list-style-type: none"> • sodelovanje prebivalcev pri kmetijskih opravilih na večjih obdelovalnih površinah (skupna košnja in pridelava sena, oranje, žetev, porazdelitev pridelave posameznih pridelkov na kmetijskih površinah med prebivalci na naslovih s h. št. 5, 9, 10, 11, 12, 15, 25a, 22), • povečanje intenzivnosti kmetovanja po vrstah pridelkov, medsebojna menjava ali prodaja pridelkov, sodelovanje s kmetijsko farmo in z različnimi strokovno-znanstvenimi inštituti (izmenjava znanj, izkušenj, uporaba opreme, izobraževanje), • vzpostavitev baze stalnih kupcev, ki se zavežejo k večletnemu odkupu določenega pridelka pri določenem pridelovalcu v naselju (npr. krompirja, fižola, ajde, prosa), • izkoriščanje obnovljivih virov energije: podtalne vode (toplotne črpalke voda-voda), sonca in vetra (električna energija), biomase (ogrevanje), • izgradnja javne fekalne kanalizacije, obnova vodovoda in javne ceste z ukrepi izboljšanja preglednosti in varnosti ter izgradnjo prometnih izogibališč, 	<ul style="list-style-type: none"> • staranje prebivalstva. Na naslovih s h. št. 3, 4, 6, 12, 14, 21 ni prevzemnikov, ki bi upravljali z domačijami in objekti v prihodnosti, • zaraščanje kmetijskih površin, • izsekavanje zdravih gozdnih sestojev, • prepočasno in sistemsko pomanjkljivo vodenje pogozdovanja, • propadanje zapuščenih in zanemarjenih kmečkih domačij in gospodarskih objektov, • stanovanjske novogradnje, ki ne bodo spoštovale naselbinske, morfološke in oblikovne identitete naselja (tlorisnih in višinskih gabaritov, etažnosti, regulacijskih linij, oblikovanja), • zanemarjanje funkcionalnih površin ob objektih, • hitro izgubljanje znanj in izkušenj pri kmetijskih in gozdarskih dejavnostih, • dedovanja in večanje števila lastništev nepremičnin, • naraščanje brezposelnosti, • nadaljnje odtujevanje in izključevanje mlajših in priseljenih prebivalcev.

se nadaljuje ...

... nadaljevanje Preglednice 25

<ul style="list-style-type: none">• ureditev tržnega prostora – tlakovanja ob vodnjaku,• izvedba manjšega športnega in otroškega igrišča s servisnim objektom in prostorom za skupna druženja na severnem delu naselja ob začetku poljskih poti,• povezovanje in vključevanje vseh prebivalcev, tudi z uporabo sodobnih informacijskih sredstev,• vzpostavitev razvojnih polov obstoječih dejavnosti in storitev, ki jih v okviru svojih poklicnih dejavnosti že opravljajo prebivalci (pravno svetovanje, inštrukcije, arhitekturno projektiranje, obrtne storitve in popravila, prevozi, zobozdravstvene storitve, šiviljstvo, pridelava sokov, marmelad, likerjev, mesnih izdelkov) na svojih domovih,• spodbujanje in razvoj ponudbe tradicionalnih storitev, izdelkov in pridelkov prebivalcev naselja v okviru Smrekarjeve domačije (ponudba domačih jajc – h. št. 30, domačih marmelad, sokov in likerjev – h. št. 15, rekreacija in možnost jahanja konj – h. št. 5, 22, 28, turistično vodenje – h.št. 25a),• revitalizacija zapuščenih in propadajočih objektov.	
---	--

5.5 Izpeljava rezultatov v obliki strateških razvojnih smernic

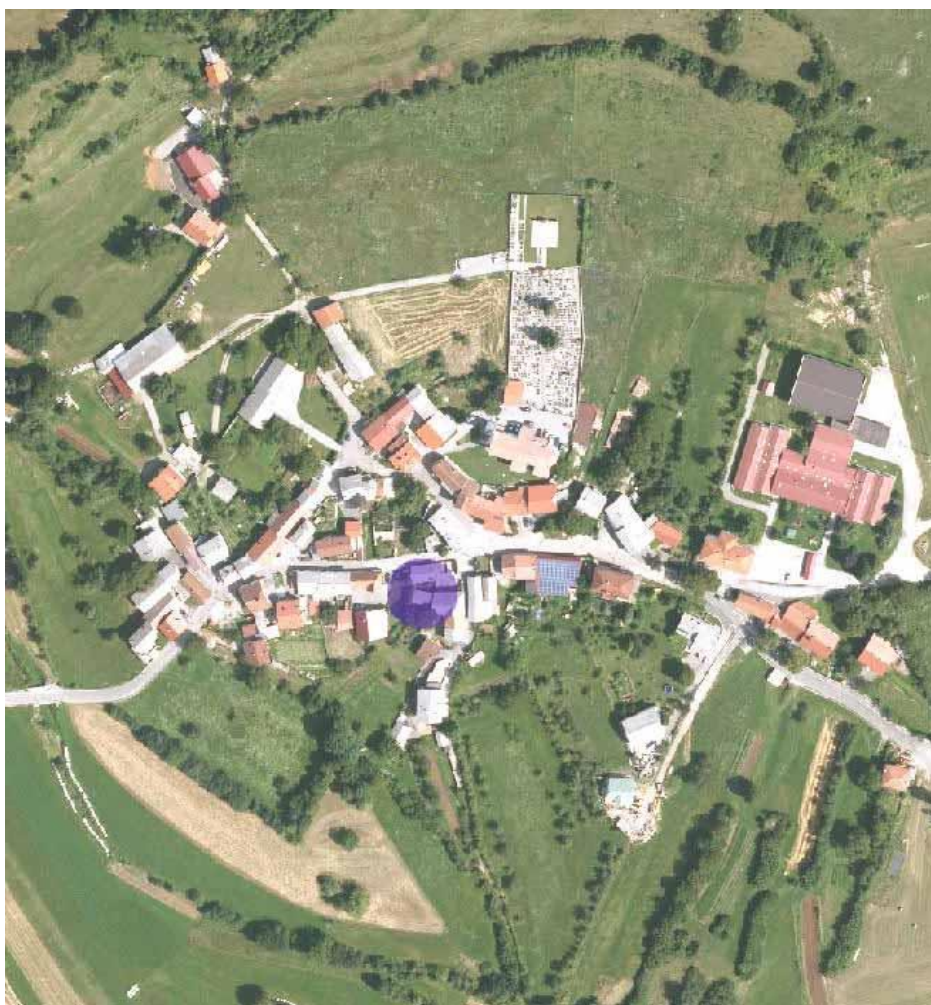
Na podlagi pregleda in analize postojnske submezoregije, submikroregij in sociotopa Grobišče ugotavljamo, da je s sistematičnim delom mogoče izluščiti razvojne smernice na vseh nivojih obravnave. Osnovo za to predstavlja poglobljeno poznavanje in razumevanje okolijskih, gospodarskih in družbenih vplivov, ki se pojavljajo v različnih prostorih, v različnih časovnih obdobjih in na različne načine. Čeprav smo analizirali zgolj eno naselje, in še to brez javnih funkcij, prostorov ali programov, poudarjamo naslednje razvojne smernice:

- spoštovanje in razumevanje okolijskih, gospodarskih in družbenih razmer,
- razvoj celovitega pristopa, ki vključuje trajnost, tradicionalnost, razvojne smernice in enokovredno obravnava vse udeležence pri usmerjanju razvoja naselij, sociotopov in submikroregij,
- razvoj tradicionalnih dejavnosti, zaznamovanih z dolgoročnostjo in stabilnostjo,
- razvoj središč, gravitacijskih polov in oblikovanje vplivnih območij,
- razvoj »mikropolov«, ki jih predstavljajo prebivalci, njihova znanja, izkušnje, oprema in prostori,
- razvoj skupnosti, varnosti, povezanosti med prebivalci in ustvarjanje pogojev za dobro počutje,
- razvoj in oblikovanje različnih gospodarskih, storitvenih in socialnih mrež na različnih področjih primarnih, sekundarnih, terciarnih in kvartarnih dejavnosti,
- razvoj prehranske, energetske in servisno-storitvene samooskrbnosti,
- razvoj praktičnih, cenovno ugodnih in učinkovitih rešitev ter hitro reševanje tekoče problematike,
- razvoj tradicionalnih znanj, izkušenj, navad in običajev ter njihova »reinterpretacija« v današnji čas,
- razvoj edinstvenosti in identitete kot razvojnih priložnosti na osnovi naravnih in ustvarjenih danosti,
- razvoj tokov blaga, informacij, znanja in storitev med notranjimi in zunanji viri,
- izkoriščanje možnosti, ki jih ponuja zunanje okolje,
- hitro odzivanje na spreminjajoče se okolijske, gospodarske in družbene razmere.

6 ANALITIČNI DEL 2: IZVEDBA PROJEKTNEGA POSEGA NA STRNJENEM DELU NASELJA DOLJNA KOŠANA

6.1 Opredelitev izvedbe posega v strnjnem delu naselja Doljna Košana

Predmet posega predstavlja rekonstrukcija domačije v strnjnem delu naselja Doljna Košana na parcelah št. 14/1, 14/2 in 326/3 k.o. Košana. Na osnovi večletnih predpriprav in usklajevanj z začetkom v letu 2008 so se pogoji za pričetek projektne dela vzpostavili v letu 2012. Projekt je dolgoročne narave in je bil že v izhodišču zastavljen tako, da se bo razvijal po fazah. Izvajanje projekta še vedno poteka.



Slika 36: Letalski posnetek strnjnega dela naselja Doljna Košana z označeno lokacijo predvidenega posega

Figure 36: Air snapshot of the compact area of the settlement Doljna Košana with the marked location of the foreseen intervention

Izhodišče urejevalnih posegov je bila želja lastnika nepremičnine 326/3 k.o. Košana po izvedbi dostopne poti. Dostop do objekta je mogoč preko javne poti (parcele št. 5799 k.o. Košana), vendar je ta izjemno ozka (širine 1,80 m) in jo na obeh straneh obdajajo strešni napušči objektov, to pa ne dopušča uvoza z večjimi in širšimi vozili. Poleg tega dostop do parcele 326/3 k.o. Košana poteka preko parcele 326/6 k.o. Košana, ta pa ni v lasti investitorja.

Leta 2008 se je dotedanji lastnik nepremičnine na parcelah 14/1 in 14/2, obe k.o. Košana, odločil za prodajo parcel in objektov. Gradbeno tehnično stanje je bilo slabo. Zainteresirani kupec je bil tudi lastnik parcele št. 326/5 k.o. Košana, sosed mejaš s prodajano nepremičnino, prav tako kot investitor. Uspešen kupec je postal investitor. Neuspešnemu sosеду mejašu, ki je zaradi višine cene od nakupa odstopil, pa je bila s strani investitorja ponujena možnost nakupa dela parcele. Do dogovora ni prišlo. Odnos med investitorjem in lastnikom parcele 326/5 k.o. Košana se je dodatno zaostрил pri postopku urejanja parcelnih meja. Lastnik nepremičnine 326/5 k.o. Košana je istočasno pristopal k nadomestni gradnji enostanovanjskega objekta na mestu predhodno porušenega objekta, ki se je s skupno steno stikal z objektom na parceli št. 14/2 k.o. Košana. Dolgotrajen postopek urejanja meje, ki je vključeval postopke na geodetski upravi in analizo katastrskih načrtov, se je zaključil s kompromisno rešitvijo.

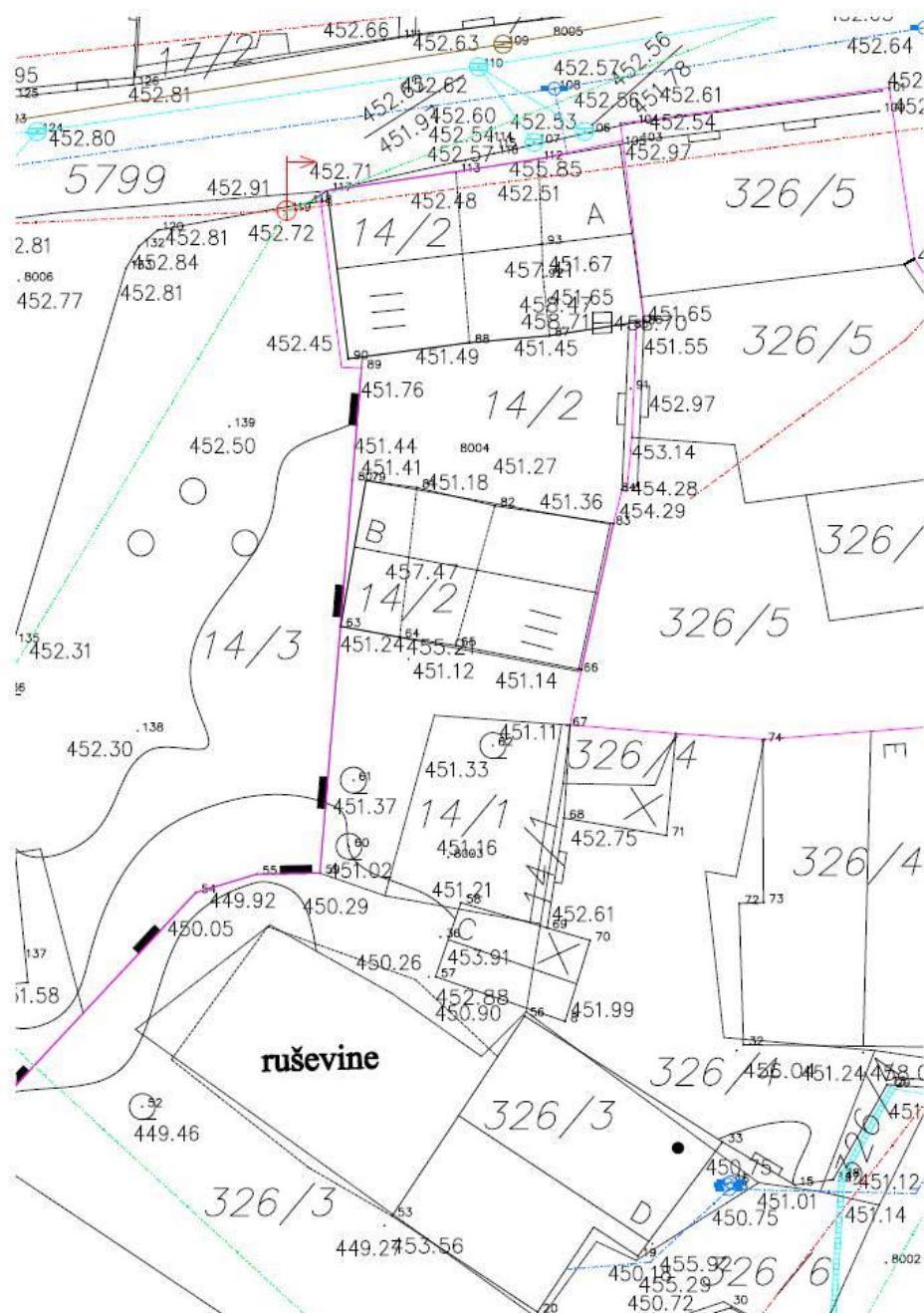


Slika 37: Stanje obravnavanega objekta pred izvedbo posega

Figure 37: The state of the object under consideration before the implementation of the intervention

Z nakupom nepremičnine na parcelah št. 14/1 in 14/2, obe k.o. Košana, so se vzpostavili pogoji za vzpostavitev dostopne poti do parcele št. 326/3 k.o. Košana. Glede na to, da se nepremičnine nahajajo na območju naselbinske kulturne dediščine, je investitor za mnenje o izvedbi rušitvenih posegov in ureditvi dostopne poti predhodno zaprosil Zavod za varstvo kulturne dediščine. Na podlagi terenskega ogleda in pogovora z investitorjem ter predstavitvi problematike je predstavnica Zavoda za varstvo kulturne dediščine potrdila možnost izvedbe dostopa, vendar le pod pogojem rekonstrukcije objektov na parc. št. 14/1 in 14/2, obe k.o. Košana.

Mnenje je vplivalo na investitorja, da je pričel razmišljati širše. V tem delu se je avtor magistrskega dela aktivno vključil v postopek v vlogi projektanta – arhitekta. Ob preučitvi nakupljenih nepremičnin se je izkazalo, da predstavljajo skupaj z obstoječim objektom na parceli št. 326/3, izjemen linijski niz 3 objektov z dvema notranjima dvoriščema. V naselju sicer obstajajo prehodi skozi objekte, vendar so ti izvedeni zgolj od javne ceste do notranjega dvorišča. V obravnavanem primeru pa gre za prehod skozi dva objekta. Kljub temu, da so bili objekti v slabem gradbeno-tehničnem stanju, je spričo te posebnosti dozorela odločitev o izvedbi rekonstrukcije in revitalizacije obstoječega kompleksa - domačije - z izvedbo ustreznega dostopa do parcele 326/3.



Slika 38: Geodetski posnetek

Figure 38: Geodetic snapshot



Slika 39: Situacijski prikaz predvidenega stanja

Figure 39: The site plan of the foreseeable situation

Projektno delo se je pričelo s podrobnejšim preučevanjem obstoječega stanja. Pristop je temeljil na izvedbi izmer, analizi gradbeno-tehničnega stanja konstrukcije, obstoječi organizaciji notranjih in zunanjih prostorov, vplivu zunanje okolice in na številnih

konstrukcijskih, funkcijskih in oblikovnih elementih. Ob pridobitvi geodetskega posnetka so se opredelila razmerja do parcel, gabaritov, višin, priključkov in potekov obstoječe javne infrastrukture.

Družbeni, gospodarski, predvsem pa prostorski razvoj naselja Dolnja Košana ni upošteval obstoječega objekta, ki je sameval in propadal skoraj 50 let. Prvotni lastniki vanj niso vlagali, ker v njem niso videli koristi. Ko se je asfaltirala javna cesta, se je le-ta izvedla 0,50 m višje od obstoječega uvoza, to pa je onemogočilo dostop skozi objekt. Pod cesto se je izvedla kanalizacijska infrastruktura, ta pa je bila, prav tako kot cesta, previsoko izvedena. Preko objekta se je »čez noč« izvedla nadzemna električna in optična napeljava. Lastnik nepremičnine 326/5 pa je z rušitvijo svojega objekta poškodoval strešino in skupni zid. Konstrukcijsko stanje objekta je bilo na nekaterih mestih nevarno za okolico in ljudi. Obstoječi priključki za elektriko in vodo so bili poškodovani. Znotraj kompleksa se je razrasla grmovna vegetacija.



Slika 40: Problematika višine cestišča in dostopa v objekt

Figure 40: The problems of the elevation of the road and the access into the object

Na podlagi ugotovljenega stanja smo prišli do zaključka, da so se številni posegi sektorskih organizacij in javnih služb izvedli tako, da je bila na obstoječem kompleksu narejena dodatna škoda. Vsi so se zanašali na to, da se bo objekt prej ali slej odstranil. Razlog za to je bil v gradbeno tehničnem stanju objekta, do katerega se je med vaščani vzpostavil

dvostranski odnos. Na eni strani so kompleks obravnavali kot »vaško sramoto, ki je nevarna za ljudi in okolico«, po drugi pa so se zavedali, da bi z rušitvijo objekta nastala v naselju večja praznina in bi neugodno vplivala na središčni in obcestni značaj naselja.

Obravnavani kompleks na parcelah 14/1 in 14/2, obe k.o. Košana, sestavljata stanovanjski in gospodarski objekt z dvema dvoriščema. Stanovanjski objekt se nahaja na severni strani tik ob javni cesti, na njegovi južni strani je izvedeno manjše dvorišče, sledi gospodarski objekt podobnih florisnih in višinskih gabaritov skozi katerega se dostopa do drugega dvorišča, to pa se zaključi z tretjim stanovanjsko-gospodarskim objektom na parceli št 326/3 k.o. Košana.

Stanovanjski objekt je razdeljen na tri dele. Bivalni del se nahaja v pritličju in nadstropju na zahodni strani objekta, osrednji del je namenjen prehodu, v nadstropju je prostor za shrambo, vzhodni del objekta pa predstavlja »črna kuhinja« z »dimnico« v nadstropni etaži. Gospodarski objekt je zanimiv po svoji funkcionalni zasnovi. V času uporabe je služil kmetijsko-gospodarskim potrebam. V pritličju je bil manjši hlev, nadstropni del pa je bil v celoti namenjen hrambi sena. Seno se je spravljalo v nadstropje neposredno iz pritličnega prehoda, kjer se je voz ustavil, to pa je omogočalo spravilo v nivoju nadstropne etaže.



Slika 41: Pogledi na fasade obstoječega objekta

Figure 41: The views of the facade of the existing object

Ob podrobnem preučevanju kompleksa so se razkrile številne edinstvene posebnosti in značilnosti objekta: poševno izvedeni obodni zid, s katerim so pridobili dodatne uporabne površine v nadstropju, črna kuhinja z vgrajeno pečjo v nosilnem zidu in izbočenih kuriščnim delom, »spahnjenico«, obokan kamnit strop črne kuhinje z »dimnico« nad njim, kvalitetno obdelani kamniti okvirji in konzole za lesene nosilne elemente.



Slika 42: Stavbni členi

Figure 42: The parts of the building

Funkcionalna in oblikovna shema kompleksa priča, da je bilo v preteklosti mogoče uspešno organizirati bivalne in gospodarske potrebe na izjemno majhni (strnjeni) površini. Parceli št. 14/1 in 14/2 skupaj s stavbiščema stanovanjskega in gospodarskega objekta merita zgolj 284 m². Obstoječi faktor pozidanosti je 0,46 (FZ), faktor izrabe zemljišča pa 0,87 (FI), objekta se stikata s parcelnimi mejami.

Obsežna predpriprava je vključevala številne ogleda, meritve, analize, dogovore in usklajevanja in se na koncu izčistila v enostavno rešitev, s katero so se opredelili nadaljnji

postopki. Investitor je sprejel odločitev, da bo urejanje kompleksa dolgoročen proces, ki bi terjal tudi znanstna finančna sredstva. V času priprave dokumentacije je dozorela odločitev, da se prvenstveno uredi dostop in objekt sanira do tolikšne mere, da ne bo več predstavljal nevarnosti za okolje in prebivalce.

Projektna dokumentacija IDZ in PGD programsko, funkcionalno in oblikovno izhaja iz obstoječega stanja. V programskem smislu se je s predlogom revitalizacije in ustrežnejše organizacije prostorov in opreme ohranila prvotna namembnost stanovanjskega in gospodarskega objekta z reinterpretacijo »črne kuhinje« v prostor različnih namembnosti, ki se bodo opredelile naknadno. V funkcionalnem smislu se je poleg dostopa predvidela ustrezna ureditev priključkov na prometno, komunalno in drugo infrastrukturo. V oblikovnem smislu pa se je vzpostavil dialog med tradicionalnimi in sodobnimi oblikami, elementi in materiali.



Slika 43: Prečni prerez preko domačije obstoječega in predvidenega stanja

Figure 43: Cross-section of the homestead in the current and foreseeable situation



Slika 44: Pogledi na fasade predvidenega stanja

Figure 44: The views of the facades of the foreseeable situation

Pridobivanje projektnih pogojev in soglasij je izpostavilo številne dileme in neuskkljenosti med sektorskimi udeleženci pri gradnji objekta. Konflikt med Zavodom za varstvo kulturne dediščine in upravljavcem javne poti, Občine Pivka, je bilo treba reševati na lokaciji. Na podlagi skupnih sestankov in ogledov ter pojasnjevanja so se zgodili premiki v pozitivne smeri. Precejšno težavo so predstavljale zahteve po ureditvi priključkov, ki jih v obravnavani situaciji ni bilo mogoče izpolniti v okviru funkcionalnega zemljišča gradbene parcele (umestitev vodomernega jaška, elektro omarica).

Pridobivanje soglasij in služnosti sosedov je predstavljalo zanimivo izkušnjo. Lastniki sosednjih nepremičnin so k izkušnji prispevali na različne načine; od brezplačnega odstopa dela parcele, do izsiljevanj in pogojevanj ter povratnih zahtev po soglasjih za posege, ki niso bili niti jasno opredeljeni. Žal se je izkazalo, da se je socialni vidik v danem primeru odvijal v smereh, ki so bile občasno neprijetne. Vseeno je projekt zaznamovala želja po večstranskem reševanju problematike in se uredila v korist vseh lastnikov sosednjih nepremičnin. Pridobitev gradbenega dovoljenja je predstavljala pomemben mejnik in zaključek dolgotrajnega projektne dela.

Pristop k izvedbi del je potekal usklajeno z lastnikom parcele 326/5 k.o. Košana, ta pa je v istem času pričel z gradnjo nadomestnega stanovanjskega objekta. Uspešno sodelovanje med investitorjevimi izvajalci in izvajalci gradbenih del na parceli 326/5 k.o. Košana je potekalo v skladu s projektnimi rešitvami. Rekonstrukcijski posegi na investitorjevi parceli in izvajanje nadomestne gradnje na parceli 326/5 k.o. Košana so se zaključili s ponovno vzpostavitvijo strnjene stavbne strukture.



Slika 45: Prikaz izvedbe posega

Figure 45: The representation of the implementation of the intervention

Investitor je z izvedbo dostopa, rekonstrukcijo dela stanovanjskega kompleksa domačije ter vgradnjo novega stavbnega pohišstva uresničil prvi del izvedbenih posegov. Vodila pri izvedbi del so bila funkcionalnost, racionalnost, oblikovna usklajenost, učinkovitost, finančna vzdržnost in hitrost. Izvedeni rezultat je v tej fazi izpolnil pričakovanja investitorja.

6.2 Zakonodajna normativika in prostorsko ureditveni pogoji

Projektni pristop in priprava dokumentacije sta se izvajala skladno z zakoni, uredbami in pravilniki o urejanju prostora in gradnji objektov. Gradbeno dovoljenje za rekonstrukcijo domačije je bilo izdano pa podlagi Zakona o graditvi objektov (ZGO-1,2004) in Odloka o Občinskem prostorskem načrtu Občine Pivka (Uradni list RS, št. 79/10, 79/11 – obvezna razlaga) – (OPN Pivka, 2011). Z vidika metodologije obravnave je zakonodajna normativika zaradi splošnosti manj pomembna, zato se nadalje osredotočamo na prostorsko ureditveno raven.

OPN Pivka predstavlja prostorski izvedbeni akt, ta pa preko enot urejanja prostora predpisuje skupne, posebne in podrobne prostorske ureditvene pogoje. Obravnavani poseg se nahaja v enoti DO 01/2, za katero niso opredeljeni podrobni prostorski izvedbeni akti (OPPN, zazidalni načrt ...). Obravnavani poseg se odvija na območju stavbnih zemljišč oz. na »površinah podeželskega naselja, namenjenim kmetijam z dopolnilnimi dejavnostmi in bivanju«. Podrobna opredelitev namenske rabe je SK-v – površine kmetij z dopolnilnimi dejavnostmi in stanovanja.

Posebni prostorski izvedbeni pogoji (PIP-i) za gradnjo na območju SK-v opredeljujejo tipologijo zazidave; vrsto dopustnih dejavnosti; vrsto dopustnih, pogojno dopustnih in nedopustnih stavb; lego objektov na parceli; merila za velikost in obliko gradbene parcele; dopustno višino objektov; dopustno etažnost objektov in dopustne tlorisne gabarite ter razmerja. Podrobni prostorski izvedbeni pogoji so v enoti urejanja DO 01/2 dodatno opredeljeni z upoštevanjem zahtev kulturne dediščine in regulacijsko-gradbene linije. Omilitveni ukrepi niso predvideni, so pa, poleg zahtev kulturne dediščine in zavarovanega vplivnega območja Regijskega parka Škocjanske jame, opredeljeni varovalni koridorji ceste, kanalizacije, komunikacij in vodovoda.

Prostorski akt ne obravnava strnjene delo naselja Dolnja Košana. Ob podrobnejšem pregledu ugotavljamo, da posebni prostorski izvedbeni pogoji obravnavajo večino podeželskih naselij na enak način. Zahteve podrobnih prostorskih izvedbenih pogojev različnih enot urejanj prostora (EUP) so presplošne in večinoma poudarjajo regulacijske linije ter varovalne pasove in območja.

Prostorski akt v 181. členu opredeljuje odstopanja od PIP-ov pri objektih, ki so legalno zgrajeni in se rekonstruirajo, dograjujejo ali pa se jim spreminja namembnost. Podrobnejše opredelitve v 181. členu omogočajo, da se določeni posegi v strnjenih delih naselij sploh lahko izvedejo. Sklicevanje nanje tako predstavlja osnovo za pridobitev ustreznih dovoljenj za izvajanje posegov.

6.3 Opredelitev metodološkega pristopa projektnega dela

Metodološki pristop k rekonstrukciji domačije se je kljub dolgotrajnosti izkazal za uspešnega. Z izvedbo dostopne poti in rekonstrukcije stanovanjskega dela kompleksa domačije so se uresničili zasnovani cilji investitorja.

Na podlagi izkušnje lahko opredelimo projektni pristop v naslednjih fazah:

- analiza,
- načrtovanje (projektiranje),
- usklajevanje,
- izvedba.

Izkazalo se je, da je dolgotrajnost analitičnega dela z meritvami, preučevanjem, pogovori in iskanjem rešitev obrodila sadove v dobri idejni zasnovi za nadaljnji proces načrtovanja. Vendar ugotavljamo, da smo kljub uspešnemu pristopu porabili ogromno časa, ker smo rešitve iskali postopoma skozi »proces učenja investitorja in projektanta«. Na podlagi izkušnje menimo, da bi z »opomnikom«, predlaganim v metodološkem delu, do rezultatov prišli hitreje.

Načrtovanje je potekalo po pričakovanjih. Z vidika metodološkega pristopa je načrtovanje povezano z zakonodajno ravno, ta pa v tem primeru ni predmet obravnave.

Usklajevanje med udeleženci in sektorskimi organizacijami ponuja številne možnosti za izboljšave. Na primeru soočenja predstavnikov Zavoda za varstvo kulturne dediščine in Občine Pivka se je izkazalo, da se lahko najde rešitve na hitrejši, prijaznejši, priročnejši in bolj »življenjski« način. Menimo, da bi z obravnavo na licu mesta in s soočenjem vseh udeležencev, bistveno skrajšali čas načrtovanja ter prišli do še boljših rešitev. Predlagamo, da se v primeru strnjenih delov naselij, in tam prihaja do konfliktov in različnih mnenj udeležencev urejanja prostora, vzpostavi mehanizem soočenja na terenu.

Izvedbena raven je potekala v skladu s pričakovanji. Podobno kot načrtovanje tudi izvedbeno raven določajo zakoni, pravilniki in uredbe, vendar se z njimi v tem delu ne ukvarjamo.

6.4 Analiza problematike med zakonodajno in ureditveno ravni ter izvedbo posega

Reševanje strnjenih delov podeželskih naselij ni obravnavano na zakonodajni ravni. Prostorsko ureditvena raven urejanja strnjenih delov podeželskih naselij se redko vključuje v prostorske akte. To je tudi razumljivo, ker ni mogoče opredeliti enotnih ureditvenih pogojev za vsak strnjeni del posebej. Podeželska naselja se s svojimi bolj ali manj strnjenimi elementi, vzorci in oblikami razlikujejo med seboj od primera do primera.

Menimo, da bi bilo ustrezno strnjene dele, podeželska naselja in submikroregije obravnavati individualno. Metodološki pristop analiza – načrtovanje – usklajevanje - izvedba zastavlja vprašanje, ali v projektni pristop vnesti del strateškega načrtovanja z izvedbo analitičnega vrednotenja in soočenja udeležencev. Izvedbena raven bi s tem pridobila na »vitalnosti« in usklajenosti, to pa bi se odražalo na višji kvaliteti predlaganih rešitev in izvedbi posegov.

7 SKLEP IN RAZPRAVA

Razvoj podeželskih naselij v prihodnosti je mogoče predvidevati in usmerjati ob razumevanju njihovega preteklega razvoja in sedanjega stanja. Vsako naselje ima svojo razvojno pot, na katero so vplivali in vplivajo številni okolijski, gospodarski in družbeni dejavniki. Stabilnost obstoja skozi daljše časovno obdobje predstavlja dobro osnovo za nadaljnji razvoj. Kljub temu opažamo, da se številna podeželska naselja ne razvijajo, temveč nazadujejo, stagnirajo ali celo propadajo. Pomembno je, da prepoznamo vzročno-posledične povezave, te pa nam pojasnjujejo, kaj vpliva na pozitivne ali negativne spremembe naselij. Na osnovi tega lažje usmerjamo njihov razvoj.

Morfološka struktura predstavlja fizični izraz številnih dejavnikov, ki vplivajo na razvoj podeželskih naselij. Izvorni, avtohtoni in strnjeni deli naselij, sestavljeni iz gradnikov, vzorcev in oblik, vmesni prostori ter njihova vplivna območja, so nosilci prostorske identitete. V pomoč so nam pri razumevanju nastanka naselja, odnosa med naseljem in njegovim vplivnim območjem ter submikroregionalnim in širšim regionalnim prostorom, v katero je naselje umeščeno. Enako velja v obratni smeri. Naravna in kulturna krajina okrog naselja nam veliko pove o njem samem, njegovih funkcijah in dejavnostih, s katerimi se ukvarjajo njegovi prebivalci.

Razvoj podeželskih naselij zaznamujejo okolijske, družbene in gospodarske spremembe. Primarne vezi med prebivalci in okoljem, ki so temeljile na kmetijski obdelavi površin, se rahljajo. Podeželska naselja postajajo večfunkcijski prostor, namenjen prebivalcem in njihovem zadovoljevanju najrazličnejših potreb – po bivališču, delu, počitku, rekreaciji, izobraževanju ... S pojavom globalizacije ter razmahom znanosti in tehnike se krepi individualnost in samozadostnost, to pa se v prostorskem smislu odraža z rahljanjem izvornih nukleacijskih ter razmahu disperznih in difuzijskih oblik in vzorcev. Nove dejavnosti, storitve, tokovi, različni načini bivanja in dela vnašajo v podeželski prostor pestrost in dinamičnost, po drugi strani pa so pogosto v konfliktu z navadami starejših prebivalcev ter njihovimi načini razumevanja in uporabe prostora. To se odraža skozi številne negativne pojave, zaradi teh pa naselja izgubljajo svojo primarno identiteto in si postajajo med seboj vedno bolj podobna.

Ključno vprašanje je, kako usmerjati razvoj, da se bo odzival na spremembe, hkrati pa ostajal stabilen in vzdržen. Odgovor na to je treba iskati v pristopu, ki združuje zahteve trajnostnega razvoja, tradicije in razvojnih smernic. Na videz nepovezana izhodišča lahko združimo v

skupen okvir – identiteto. Za razvoj identitete pa je treba vzpostaviti odnos.

Trajnostni razvoj zaznamujejo obstojnost in vržnost ter skrb za prihodnje generacije. Tradicija predstavlja »nekaj«, kar obstaja na določenem prostoru dlje časa in ima za prebivalce določen pomen. Razvojne smernice so izraz zunanjih vplivov, znanja, inovacij, izkušenj, uspešnih praks, preverjenih rešitev in sodobnih trendov.

Razvoj podeželskih naselij lahko primerjamo z razvojem otroka. Trajnostni razvoj si lahko predstavljamo kot otroku zagotovljene pogoje za življenje, tradicijo kot vzgojo staršev in domačega okolja, ki otroku zagotavljata izhodišče za razvoj, razvojne smernice pa predstavljajo »impulze«, ki otroka bogatijo z informacijami, znanji in novimi izkušnjami (šola). Otrok se s pomočjo vseh treh strani razvija, odrašča in oblikuje svojo identiteto. Pogoj za uspešen razvoj otroka je, da do njega vzpostavijo odnos vse tri strani.

Podobno se dogaja pri usmerjanju razvoja podeželskih naselij. S pristopom, ki združuje trajnostni razvoj, tradicijo in razvojne smernice vzpostavljamo odnos do naselja in mu s tem oblikujemo identiteto.

Pogosto se dogaja, da pristopamo k usmerjanju razvoja naselja, ko je naselje že izoblikovano. Tudi tu lahko potegnemo vzporednice z vzgojo otroka, saj ga je treba v tem primeru najprej spoznati, razumeti, zakaj je takšen ter ugotoviti, kako lahko vplivamo nanj, da se bo razvijal v želeno smer. Podobno je treba spoznati in razumeti tudi podeželska naselja. Tu nam je lahko v veliko pomoč zasnovani pet fazni metodološki pristop, in z njim poskušamo na učinkovit način zbrati vse potrebne informacije za pridobitev čim bolj celostne slike o obravnavanem naselju. Opredelitev kazalnikov pomeni opredelitev lastnosti, te pa v nadaljnji fazi vrednotimo z vidika kriterijev identitete, vitalnosti-funkcionalnosti in spremenljivosti.

V tem okviru ugotavljamo vpliv določenih kazalnikov na kriterije (pozitiven, negativen ali neobstoječ vpliv). Na osnovi vrednosti izpostavimo kazalnik, na katerega želimo vplivati, tako da se bo izboljšalo vrednotenje identitete, vitalnosti-funkcionalnosti in/ali spremenljivosti.

Sistematičen pristop pri opredeljevanju in vrednotenju lahko primerjamo s katerim koli sistematičnim pristopom. Ugotavljamo, da je mogoče z doslednostjo in natančnostjo pridobiti dovolj dobro osnovo za izpeljevanje rešitev. V primeru razvoja podeželskih naselij predstavlja

sintezno raven SWOT analiza. Z njo povzamemo ugotovitve opredeljevanja in vrednotenja v kategorije: prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti.

7.1 Utemeljitev hipoteze

Razvoj podeželskih naselij bo tudi v prihodnje sledil tradiciji, pogojem in danostim submikroregije, v kateri je, saj se bo le tako lahko zagotovilo prilagajanje spremembam na gospodarskem področju (zmanjšanje/povečanje kapitala, razcvet oz. upad dejavnosti ipd.), v okolju (povečano onesnaženje, pomanjkanje vode, izraba naravnih virov, podnebne spremembe), prostoru (prazna oz. prenaseljena območja, prometna obremenjenost) in na demografskem oz. socialnem področju (staranje prebivalstva, medgeneracijska odvisnost/neodvisnost). Slednje bo omogočalo tudi ohranitev kulturnega okolja in identitete, torej prednosti in priložnosti za nadaljnji razvoj tako posameznega naselja kot regije.

Hipotezo potrjujemo na osnovi pristopa, temelječega na vzpostavljeni metodologiji in preizkusu na primeru naselja Grobišče, lociranega v submikroregiji Prestranek – Matenja vas – Rakitnik – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina – Žeje ter ugotovljenih prednostih, slabostih, priložnostih in nevarnostih. Ob tem poudarjamo pomensko vrednost posameznih delov hipoteze.

Tradicija predstavlja »nekaj«, kar obstaja na določenem prostoru dlje časa in ima določen pomen za prebivalce ter je del njihovih življenj in dejavnosti (Barbič, 2005). Pogoji in danosti submikroregije temeljijo na prirodnih, gospodarsko homogenih, funkcijskih, upravnno-administrativnih, funkcionalnih in tradicionalnih vidikih regionalizacije, ti pa predstavljajo osnovo za dolgoročen obstoj podeželskih naselij in njihov trajnostni razvoj. Tako tradicijo kot submikroregijo zaznamuje dolgoročnost. Dolgoročnost in trajnostni razvoj zaznamuje sposobnost prilagajanja, kajti neprilagodljivost ne omogoča dolgoročnosti. Na osnovi tega lahko poenostavimo, da bo razvoj podeželskih naselij tudi v prihodnje sledil konceptu dolgoročnosti in trajnostnemu razvoju in se tako prilagajal na spremembe.

Navedeno potrjujemo s primerom: orati njivo s plugom je v današnjem času sicer možno, vendar glede na sedanje razmere ni funkcionalno. Če se kmetovalec ne bo prilagodil in začel orati z ustrezno mehanizacijo, bo dejavnost oranja s plugom sčasoma izginila (razen če se jo bo oživljalo zaradi natanko določenih potreb), to pa pomeni, da nemara tudi njiva ne bo zorana. To pa ne zagotavlja dolgoročnosti in trajnostnega razvoja namena oranja - pridelave

hrane.

Drugi del hipoteze je logična izpeljava. Dolgoročnost, trajnostni razvoj in prilagajanje spremembam omogočajo preživetje ter ohranitev kulturnega okolja in identitete. Kulturno okolje in identiteta poudarjata prednosti naselij, pristop, ki združuje trajnostni razvoj, tradicijo in razvojne smernice pa predstavlja nabor priložnosti. Prednosti in priložnosti pa nam ob razumevanju slabosti in nevarnosti predstavljajo osnovo za usmerjanje nadaljnjega razvoja.

7.2 Utemeljitev cilja št. 1

Podati usmeritve za razvoj podeželskih naselij znotraj posameznih submikroregij z vzpostavitvijo vzdržnih prostorskih, ekonomskih in socialnih struktur, ki omogočajo trajnostni razvoj ter zagotavljajo konkurenčne prednosti posameznih podeželskih naselij znotraj in izven okvira submikroregije.

V teoretičnem delu smo izpostavili pomen regionalizacije in opredelitve submikroregij. Na osnovi prirodne, homogene, funkcijske, upravno-administrativne, funkcionalne in tradicionalne regionalizacije smo opredeljevali območje submikroregije kot »najmanjšo družbeno pokrajinsko enoto« (Vrišer, 1990: 140), v okviru katere se lahko vzpostavljajo pogoji za trajnostni razvoj. Ugotovili smo, da potekajo v in med podeželskimi naselji znotraj in izven submikroregije tokovi gospodarskih dejavnosti, servisnih storitev in privlačnosti, ti pa zaznamujejo podeželska naselja z vidikov enakosti, hierarhičnosti in edinstvenosti. Na osnovi tega smo izpostavili naravne danosti, kulturno krajino, javne in družbene servisno-storitvene funkcije, vidik upravno-administrativne ravni, gospodarske, poslovne in druge servisno-storitvene funkcije ter kulturno dediščino, tradicionalnost in identiteto kot ključna področja, ki omogočajo podeželskim naseljem dolgoročen obstoj. Če podeželsko naselje ne vsebuje, ni vključeno ali pa ne vzpostavlja odnosa z navedenimi področji, ugotovljamo, da ne more dolgoročno vzpostaviti vzdržnih - trajnostnih prostorskih, ekonomskih in socialnih struktur. Po drugi strani ugotovljamo, da ne gre zgolj za odvisnost podeželskega naselja v razmerju do submikroregije, kateri pripada, temveč tudi v obratni smeri, kaj lahko podeželsko naselje ponuja, da bo celotna submikroregija ostala vzdržna in stabilna. Sožitje med podeželskimi naselji in submikroregijami je ključnega pomena.

Čeprav določene submikroregije ne vsebujejo vseh naravnih in ustvarjenih danosti, ki bi jim omogočale celovit trajnostni razvoj, je njihovo medsebojno povezovanje pomembno.

Nekatere submikroregije in njihova podeželska naselja razvijajo primerjalne prednosti, ki v drugih submikroregijah niso prisotne. Določena submikroregija se tako lahko razvija na osnovi naravne in kulturne krajine, medtem ko ima druga izjemne možnosti za razvoj gospodarskih ali turističnih dejavnosti. To predstavlja osnovo za usmerjanje razvoja znotraj podeželskega naselja ter med njim in njegovim vplivnim območjem – sociotopom, znotraj submikroregije ter med različnimi submikroregijami. Iz tega sledi, da je pri usmerjanju razvoja treba snovati in razvijati razvojne osi, jedra in gravitacijske točke. Ti tudi v najbolj oddaljenih in nerazvitih območjih vzpostavljajo možnosti za trajnostni razvoj.

Teoretični del smo potrdili v analitičnem delu, v katerem smo obravnavali osem submikroregij postojnske občine (submezoregije) ter v njih locirana naselja. V vsaki submikroregiji smo opredelili naravne, kulturno-krajinske, javne, družbene, upravno-administrativne, gospodarske, poslovne, servisno-storitvene ter tradicionalne danosti in jih v okviru funkcijske in funkcionalne regionalizacije opredelili kot razvojne osi, jedra in gravitacijska območja.

S pristopom »od spodaj-gor« smo podrobno preučili naselje Grobišče, ki sodi v submikroregijo Prestranek – Matenja vas – Rakitnik – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina – Žeje. Obravnavani primer je razkril, da je mogoče podati usmeritve za razvoj podeželskih naselij še natančneje kot za submikroregijo, to je v merilu sociotopa. Na podlagi opredelitve in vrednotenja okolijskih (naravnih in ustvarjenih), družbenih in gospodarskih kazalnikov smo s SWOT analizo izpostavili prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti ter na teh osnovah izpeljali strateške razvojne smernice. Podeželska naselja se med seboj razlikujejo in vsako ima lastne prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti. Ne glede na to ugotavljamo, da je preko sodobnih trajnostnih, endogenih, neo-endogenih in drugih pristopov, temelječih na preučevanju »od spodaj-gor« in »od zgoraj-dol«, mogoče izpeljati skupne strateške razvojne smernice ter jih prenesti na katero koli preučevano podeželsko naselje.

7.3 Utemeljitev cilja št. 2

Opredeliti metode dela za strateški nivo načrtovanja (SWOT analiza) ter izvedbeni nivo načrtovanja (projektni pristop).

Vzpostavitev metode dela za strateški in izvedbeni nivo načrtovanja predstavlja ključni del magistrskega dela. Zasnovana je v petih fazah. Ob preučevanju strnjivosti in notranjega razvoja, kategorizacije in odnosov med naselji, vključenosti v submikroregijo ob upoštevanju

vidikov trajnostnega razvoja, tradicije in razvojnih smernic smo naleteli na veliko število kazalnikov, kriterijev, meril in pristopov. Odločili smo se, da kazalnike organiziramo v vsebinske sklope: okolijske-naravne kazalnike, okolijske-ustvarjene kazalnike, gospodarske kazalnike, družbene kazalnike, podrobnejše kazalnike za strnjenost in notranji razvoj ter kazalnike za submikroregijo. Vzpostavitev kazalnikov predstavlja prvo fazo, kvalitativno, kvantitativno in opisno opredeljevanje od primera do primera drugo fazo, tretjo fazo predstavlja vrednotenje s pozitivno (+), nevtralno (0) in negativno (-) vrednostjo na osnovi kriterijev identitete, vitalnosti-funkcionalnosti in spremenljivosti. Četrto fazo predstavlja analiza razvojnih stopenj posameznega obravnavanega naselja.

Prvo, drugo, tretjo in četrto fazo razumemo kot pripravo na izpeljavo razvojnih usmeritev, to pa predstavlja peta faza. SWOT analiza z ugotavljanjem prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti predstavlja izhodišče za izpeljavo razvojnih usmeritev na strateški ravni. To smo potrdili v analitičnem delu ob obravnavni sociotopa Grobišče.

Projektni pristop je korak naprej in predstavlja izvedbeni nivo načrtovanja. V teoretičnem delu smo izpostavili projektni pristop z vidika projektanta – arhitekta. Opredelili smo ga s šestimi fazami: seznanitev s projektom, izdelava osnutka (IDZ), optimiziranje rešitev in pridobitev dovoljenj (PGD in pridobitev gradbenega dovoljenja), izdelava izvedbene dokumentacije (PZI), izvedba in nadziranje posega ter izdelava dokumentacije izvedbenih del (PID). V analitičnem delu smo takšen pristop uporabili na primeru rekonstrukcije domačije v strnjenem delu naselja Dolnja Košana. Izkazalo se je, da je pristop ustrezen, razkril pa je številna neskladja med zakonodajno, prostorsko ureditveno in izvedbeno ravno.

Menimo, da smo cilj, to je opredelitev metode dela z vzpostavitvijo pet faznega metodološkega pristopa, uresničili. Metoda predstavlja dovolj dobro izhodišče za celovito seznanitev z okolijskimi, gospodarskimi in družbenimi razmerami v merilu od gradnika podeželskega naselja do submikroregije. To predstavlja osnovo za strateško in v naslednji fazi izvedbeno načrtovanje.

8 POVZETEK

V teoretičnem delu magistrskega dela smo preučevali razvoj podeželskih naselij z vidika strnjenosti in notranjega razvoja, kategorizacije in submikroregije. Ugotavljali smo pomen trajnostnega razvoja, tradicionalnosti in razvojnih smernic. V pregled smo vključili pristope in izkušnje urejanja podeželskih naselij iz različnih evropskih držav. V metodološkem delu naloge smo vzpostavili pet fazni pristop k urejanju in usmerjanju razvoja. Analitični del je bil izveden v dveh delih. V prvem delu smo analizirali podeželska naselja v osmih submikroregijah občine Postojna, v drugem delu pa predstavili pristop k izvedbi posega rekonstrukcije avtohtone domačije v strnjenem delu naselja Dolnja Košana.

Naslov naloge Razvoj podeželskih naselij ob upoštevanju tradicije in zahtev submikroregije predstavlja navodilo tako za teoretični kot analitični del. Razvoj podeželskih naselij smo preučevali preko analize gradnikov, vzorcev, oblik, strnjenosti, notranjega razvoja ter razvojnih procesov nukleacije, disperzije in difuzije. Ob pregledu številnih domačih in tujih raziskav smo ugotovili, da razvoj podeželskih naselij opredeljuje izjemno veliko kazalnikov, kriterijev, meril in pristopov. Vlogo in pomen tradicionalnosti smo analizirali preko odnosa med podeželskimi naselji in naravnimi danostmi, s kulturno krajino, z demografskim razvojem in morfološko strukturo, predvsem pa preko sprememb v razvoju, in te se odražajo z odnosi in tokovi znotraj naselij in med njimi, z vrstami in stopnjami središčnosti, s številom centralnih funkcij ter servisno-storitvenih in gospodarskih dejavnosti. V pomoč so nam bile lokacijske teorije: Christallerjev model centralnih krajev, Löscheva teorija »ekonomske krajine«, Perrouxova »teorija razvojnih polov«, Friedmanov »center-periphery model«, teorije in koncepti vertikalnih ravni upravljanja, eksogeni, endogeni, neo-endogeni in integracijski (trajnostni) pristopi ter številne analitične tehnike.

Ugotovili smo, da je razvoj vsakega podeželskega naselja odvisen od prebivalcev, njihovih dejavnosti, zgodovinskih okoliščin in preteklih, sedanjih in prihodnjih razmer. Velik pomen predstavlja odnos med podeželskim naseljem in ožjim ali širšim naravnim in ustvarjenim okoljem naselja – submikroregije. Pomen in zahteve submikroregije smo opredelili na osnovi teoretičnih dognanj številnih avtorjev, ki so preučevali prirodno geografsko, gospodarsko homogeno, gospodarsko funkcijsko, upravno-administrativno in funkcionalno regionalizacijo. Dodatno smo izpostavili tradicionalno regionalizacijo in ta postavlja pomen tradicije, identitete in dediščine v regionalni okvir.

Primerjava izvornih, avtohtonih (tradicionalnih) delov naselij s sodobnimi trajnostnimi smernicami kaže na skupna izhodišča, temelječa na prilagajanju naravnim danostim, načinom življenja in dela, človeškemu merilu, kulturnim in družbenim spremembam in spoštovanju vsega navedenega. Skladno s tem tradicionalnost, dediščino in identiteto uvrščamo v skupni okvir s trajnostnim razvojem, trajnostno gradnjo, samooskrbnostjo, sodobnimi razvojnimi smernicami ter načini upravljanja in usmerjanja razvoja.

Metodološki del magistrskega dela vključuje nabor kazalnikov. V prvi fazi smo jih razvrstili med naravne okolijske kazalnike, ustvarjene okolijske kazalnike, gospodarske kazalnike, družbene kazalnike, podrobnejše prostorske kazalnike za strnjeno in notranji razvoj ter kazalnike za submikroregije. Obsežen nabor kazalnikov utemeljujemo s potrebo po celovitem razumevanju stanja in razvoja podeželskih naselij. V drugi fazi poudarjamo pomen kvantitativne in kvalitativne ali opisne opredelitve kazalnikov. V tretji fazi pa poudarjamo vrednotenje pomena kazalnika na osnovi kriterijev identitete, vitalnosti-funkcionalnosti in spremenljivosti. Izbrani kriteriji vrednotenja so rezultat vsebinske sinteze, pridobljene s preučevanjem strjenosti in notranjega razvoja, kategorizacije, submikroregije, trajnostnega razvoja, tradicionalnosti in razvojnih smernic. V četrti fazi se osredotočamo na razvojne procese, ki se odražajo s spremembami v morfološki strukturi naselja. Ugotovljamo, da so fizične spremembe izraz številnih okolijskih, družbenih in gospodarskih dejavnikov, ki se pojavljajo v zgodovini razvoja. Zaključna, peta faza, temelji na izpeljavi razvojnih usmeritev. V tem okviru poudarjamo vlogo in pomen SWOT analize kot metode strateškega načrtovanja, projektnega pristopa pa kot metode izvedbenega načrtovanja.

Metodološki del smo preverili na dveh primerih, in ta na sistematičen način obravnavata razvoj podeželskih naselij od merila submikroregije do izvedbe posega na objektu strjenega dela naselja.

V prvem analitičnem primeru smo s pristopom »od zgoraj-dol« izhajali iz postojnske submezoregije, to pa smo iz naravnih, homogenih, funkcijskih, upravno-administrativnih, funkcionalnih in tradicionalnih regionalizacijskih vidikov razvrstili v osem submikroregij. Vsako submikroregijo smo analizirali s pomočjo kazalnikov: naravne krajine, zavarovanih območij in naravnih vrednot, homogenosti in dominantnosti kulturne krajine, javnih in družbenih servisno-storitvenih funkcij ter njihovih gravitacijskih točk, upravno-administrativne ravni upravljanja, gospodarskih, poslovnih in drugih servisno-storitvenih funkcij, razvojnih osi, jeder, gravitacijskih točk ter kazalnikov, nanašajočih se na kulturno dediščino, tradicionalnost

in identiteto posameznih naselij v odnosu do submikroregije. Na ta način smo ustvarili dovolj dobro osnovo za nadaljnje raziskovanje, osredotočeno na naselje Grobišče in njegovo vplivno območje, sociotop, v submikroregiji Prestranek – Matenja vas – Rakitnik – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina – Žeje. V tem delu smo s pristopom »od spodaj-gor« izhajali iz petih faz metodološkega pristopa in s pomočjo SWOT analize izpeljali strateške razvojne smernice, uporabne kot vodila pri usmerjanju razvoja vsakega podeželskega naselja. Na obravnavanem primeru se je pokazalo, da je mogoče izpeljati ustrezne rešitve zgolj na osnovi poglobljenega analitičnega dela, temelječega na pristopih »od zgoraj-dol« in »od spodaj-gor«.

V drugem primeru smo ob rekonstrukciji domačije v strnjem delu naselja Dolnja Košana analizirali izvedbo projektnega pristopa. Projektni in izvedbeni del sta potekala več let. V tem času smo ob analizi, načrtovanju in dejanski izvedbi ugotovili število dejavnikov vpliva na poseg. Izpostavili smo pomen zakonodajne in ureditvene ravni, zlasti vloge udeležencev pri izvedbi posega. Strnjeni deli naselja običajno odražajo razumevanje dediščine, tradicije in identitete. V obravnavanem primeru se je kljub vsesplošnemu odobravanju izvedbe rekonstrukcije domačije pokazalo, kakšne ovire lahko sproži majhen, vsebinsko preiščen in tradicionalno-trajnostno naravn poseg. Primer predstavlja dobro izhodišče za premislek o vlogi udeležencev pri posegih v strnjene dele naselij. V teoretičnem delu smo izpostavili pomen praktičnosti, življenjskosti pristopa, želje po vsestranskem reševanju problematike, zlasti pa pomen izkustva na terenu, neposredne komunikacije in medsebojnega zaupanja. Ugotavljamo, da se ustrezne rešitve pojavijo, kadar se med udeleženci vzpostavi odnos do obravnavanega posega.

Razvoj podeželskih naselij ob upoštevanju tradicije in zahtev submikroregije je mogoče uspešno usmerjati, ko naselje spoznamo, razumemo pomen tradicije, dediščine in identitete za naselje in njegove prebivalce ter ugotovimo povezave med naseljem, njegovim vplivnim območjem (sociotopom), okoliškimi naselji, submikroregijo, submikroregijami in drugimi hierarhično višjimi regionalizacijskimi kategorijami.

9 SUMMARY

In the theoretical part of this master's degree thesis, we studied the development of rural settlements in terms of cohesion and internal development, classification and submicroregion. We determined the importance of sustainable development, tradition and development guidelines. In the review, we included different approaches and experience of regulating rural settlements from different European countries. In the methodological part of the thesis, we have established a five-phase approach to the regulation and direction of the development. Analytical part was carried out in two parts. In the first part we analyzed the rural settlements in eight submicroregions of Postojna municipality, in the second part we present the approach to the reconstruction of the native homestead in a concentrated area of the village Dolnja Košana.

At the same time, the title of this master's degree thesis »Development of rural settlements with regard to tradition and requirements of submicroregion« also presents the instructions for theoretical and analytical part. We studied the development of rural settlements by analyzing the components, patterns, shapes, the consistency, internal development and development processes of nucleation, dispersion and diffusion. When reviewing a number of domestic and foreign research, we found that the development of rural settlements is defined by the extremely high number of indicators, criteria, benchmarks and approaches. The role and importance of traditionalism were analyzed through the relationship between rural settlements and its natural resources, the cultural landscape, the demographic development and morphological structure, in particular through the development changes, which reflect the relations and flows within urban areas and between the types and levels of centrality, a number of the central functions, customer service and commercial activities. Very helpful were also the location theories: Christaller's model of central places, Lösch's theory of »economic landscape«, Perroux's theory of development poles, Friedman's »center-periphery model«, the theories and concepts of vertical level management, exogenous, endogenous, neoendogenous and integration (sustainable) approaches and numerous analytical techniques.

We have found out, that the development of each rural settlement depends on the residents and their activities, historical circumstances and situations that characterize the past, present and future. The relationship between rural settlements and narrower or broader natural and man-made environment in which it is located – submicroregion – is greatly important. The

meaning and requirements of submicroregion have been defined on the basis of theoretical knowledge of numerous authors, who have studied natural, geographical, economically homogenous, economically functional, administrative and functional administrative regionalization. In addition, we have highlighted the traditional regionalization, which puts the importance of the tradition, identity and heritage in the regional context.

The comparison of original, indigenous (traditional) parts of settlements with modern sustainability guidelines, suggests a common starting point, based on an adaptation to natural resources, ways of life and work, human scale and on the respect to cultural and social changes. Accordingly, the tradition, heritage and identity are classified into a common framework with sustainable development, sustainable construction, self-reliance, self-supply, modern development guidelines and ways of development managing and directing.

Methodological part of the master thesis includes a set of indicators, which were in the first phase classified as a natural environmental indicators, generated environmental indicators, economic indicators, social indicators, a detailed spatial indicator for cohesiveness and internal development, as well as indicators for submicroregions. Comprehensive set of indicators is established by the need for a comprehensive understanding of the situation and the development of rural settlements. In the second phase, we emphasize the importance of quantitative, qualitative or descriptive definition of indicators. And in the third phase, we highlight the importance of evaluating indicators based on the criteria of identity, vitality-functionality and variance. Selected evaluation criteria are the result of substantial synthesis, which was derived from the study of cohesion and internal development, categorization, submicroregion, sustainable development, tradition and development guidelines. The fourth phase focuses on development processes, which are reflected through changes in the morphological structure of the village. We have found that physical changes in the expression of many environmental, social and economic factors that occur in the history of the development. The finishing fifth phase is based on the derivation of development policies. In this context, we highlight the role and importance of a SWOT analysis as a method of implementation planning.

Methodological part was checked on two cases, which in a systematic manner treat the development of rural settlements from the submicroregion criteria to the intervention at a facility in the compact part of the settlement.

In the first analytical case, with a »top-down« approach, we derived from Postojna submezoregion, which we divided into eight submicroregions through natural, homogeneous, functional, administrative, functional and traditional aspects of regionalization. Each submicroregion was analyzed with the following indicators: natural landscape, protected areas, natural values, integrity, the dominance of the cultural landscape, public and social customer-service functions and their gravity points, administrative levels of government, commercial, business and other customer-service functions, development axes, cores, gravity points and indicators that highlight the cultural heritage, tradition and identity of individual settlements in relation to submicroregion in which they are located. In this way we created enough good basis for further research, in which we focus on the settlement Grobišče and its area of influence – sociotop, located in submicroregion Prestranek - Matenja vas – Rakitnik – Štivan – Grobišče – Orehek – Koče – Slavina – Žeje. In this section, with the »bottom-up« approach, we have derived from the five phases of the methodological approach. On this basis, we have used the SWOT analysis to carry out strategic development guidelines, which can be used as a guide in directing the development of each rural settlement. In the present case, it has been shown that it is possible to derive appropriate solutions solely on the basis of an in-depth analytical work based on the »up-bottom« and »bottom-up« approaches.

In the second case, we have analyzed the performance of the project approach at the procedure of reconstruction of the homestead in the closed part of the settlement Dolnja Košana. The project and the implementation part was held for several years. In the meantime, with analyzing, planning and actual implementation of the intervention, we found out how many factors affect the procedure. We have highlighted the importance of the legislative and regulatory level, especially the role of the participants in the implementation of the intervention. The closed sections of the settlement usually reflect the understanding of heritage, tradition and identity. In the present case, despite the indiscriminate approval of the implementation of the reconstruction of the homestead, it became evident which obstacles such small, well considered and traditional-sustainable intervention can trigger. This example represents a good starting point for reflection on the role of the participants in the interventions in the closed sections of the settlements. In the theoretical part, we have highlighted the importance of practicality, vitality of the approach, wish for versatile solutions, especially the meaning of experience in fieldwork, direct communication and mutual trust. We find that the appropriate solutions occur when the participants develop a common relations regarding the considered intervention.

The development of the rural settlements with regard to the tradition and requirements of the submicroregions can be steered successfully when we know the settlement and understand the meaning of the tradition, heritage and identity for the settlement and its inhabitants, and when we discover the connections between the settlement, its influential area (sociotop), the neighbouring settlements, submicroregions and other hierarchically higher regionalisation categories.

10 VIRI IN LITERATURA

Agarwal, S., Rahman, S., Errington, A. 2009. Measuring the determinants of relative economic performance of rural areas. *Journal of Rural Studies* 18, 1: 69-86.

Agarwal, P. 2001. Walter Christaller, Hierarchical Patterns of Urbanization. CSISS Classics. Nottingham, University of Nottingham: 1-5
<http://eprints.cdlib.org/uc/item/6188p69v> (pridobljeno 19.4.2016)

Agenda 21, 1992. Programme of Action for Sustainable Development. United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992. New York, United Nations Division for Sustainable Development: 3-75
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
(pridobljeno dne 19.4.2016)

Albrechts, L., Healey, P. Kunzmann, K. 2003. Strategic Spatial Planning and Regional Governance in Europe. *Journal of the American Planning Association* 69, 2: 113-129.

Andersson, S. 1972. Structure Identity and Scale. V: Ogrin, D. (ur.). *Krajinsko planiranje*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta: 53-66.

Atlas okolja, GIS portal. 2016. Agencija republike Slovenije za okolje.
http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso
(pridobljeno 21.4.2016)

Auweck, F., Klaus, M. 2008. Erwartungen an ein zukunftsorientiertes Landmanagement aus der Sicht der Wissenschaft. 10. Münchner Tage der Bodenordnung und Landentwicklung, Jubiläumsveranstaltung, 10–11. März, 2008. München (stran)

Ažman Momirski, L., Kladnik, D. 2009. Preobrazba podeželske kulturne pokrajine v Sloveniji, Ljubljana, ZRC: 127-128, 133-135, 140-144.

Bajec, A. in sod. 1994. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in

umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, DZS: 1491.

Baldock, D., Dwyer, J., Lowe, P., Petersen, J., Ward, N. 2001. The Nature of Rural Development: Towards A Sustainable Integrated Rural Policy in Europe. A Ten-nation Scoping Study for WWF and the GB Countryside Agencies, Institute for European Environmental Policy: 1-45

Banfi-Škrbec, S. 1997. Identiteta vasi Podpeč – idejni projekt preureditve vaškega središča. Diplomaska naloga. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo (samozaložba S. Banfi-Škrbec): 40 f.

Barbič, A. 2005. Izzivi in priložnosti podeželja. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, Založba FDV: 15-40, 81-100.

Barbič, A. 2010. Slovensko podeželje danes za jutri: v razmislek. V: Zavodnik Lamovšek, A. (ur.), Fikfak, A. (ur.), Barbič, A. (ur.). Podeželje na preizkušnji: jubilejna monografija ob upokojitvi izrednega profesorja dr. Antona Prosenca. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Geodetski inštitut Slovenije: 14-18.

Benkovič Krašovec, M. 2006. Centralna naselja na podeželju v Sloveniji. Geografski obzornik 53, 3: 10-18.

Berce Bratko, B. 1995. Kultura bivanja in kulturna identiteta. Ljubljana. Urbanistični inštitut: 21 str.

Berg, L. 1947. Geografičeskie zoni Sovjetskogo Sojuza. Izdanie tret'e. OGIZ. Moskva, Gosudarstvennoe izdatel'stvo geografičeskoj literaturi: 397-398

Berry, B. J. L., Conkling, E. C., Ray, D. M. 1976. The Geography of Economic Systems. Englewood Cliffs, N. J. Prentice – Hall: 245-248.

Bertolini, P., Montanari, M., Peragine, V. 2008. Poverty and Social Exclusion in Rural Areas – Final Study Report. European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit E2: 1-187.

Blanke, J., Chiesa, T., 2013. Executive Summary. V: Blanke, J. (ur.), Chiesa, T. (ur.). The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013. Reducing Barriers to Economic Growth and Job Creation. Geneva, World Economic Forum: 13-18.

Bogataj, J. 1992. Sto srečanj z dediščino na Slovenskem. Ljubljana, Prešernova družba: 11-45.

Bogataj, J. 2012. Nesnovna kulturna dediščina – kako v podjetništvu in turizmu? Ljubljana. Zaključki okrogle mize o nesnovni kulturni dediščini v Slovenskem etnografskem muzeju, 10. maja 2012. Ljubljana: 2-4.

Bourne, R. 1931. Regional Survey and Its Relation to Stock-taking of the Agricultural and Forest Resources of the British Empire. Oxford. Forestry Memoirs 13: 16-17.

Brancaleoni, C., Cocchie, E., Costi, L., Guaragno, G., Maccani, P., Marani, S., Mattiussi, P., Selva, A. 2010. Piano territoriale regionale dell'emilia-Romagna. Programmazione strategica, reti istituzionali e partecipazione. Bologna. Agenzia Informazione e Ufficio Stampa della Giunta: 7-25.

Bryant, C. 1997. L'agriculture periurbaine: l'economie politique d'un espace innovateur. Paris, Cahiers Agricultures 6: 125-130.

Bruton, M. J. 1974. The Spirit and Purpose of Planning. London, Hutchinson&Co Ltd.: 115-118

Blaznik, P. 1970. Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog. 1. zvezek: Ljubljana, Agrarno gospodarstvo. SAZU: 611-619.

Bole, D., Petek, F., Rabvar, M., Repolusk, P., Topole, M. 2007. Spremembe pozidanih zemljišč v slovenskih podeželskih naseljih. Ljubljana, Georitem 5: 14-24, 30-46, 139-141.

Borko, S., Drozg, V. 2011. Merjenje razpršenosti poselitve. Ljubljana, Revija za geografijo 6-2: 99-110.

Bourne, R. 1931. Regional Survey and Its Relation to Stock-taking of the Agricultural and Forest Resources of the British Empire. Oxford, Forestry Memoirs 13: 16-17.

Bryden, J., Hart, K.J. 2004. A new approach to Rural Development in Europe – Germany, Greece, Scotland, and Sweden. Mellen Studies in Geography. Volume 9. Lewiston, Queenston, Lampeter, The Edwin Mellen Press: 4-29, 279-345.

Bunge, W. 1962. Theoretical Geography. First Edition. Lund Studies in Geography. Series C. General and Mathematical Geography, Lund, Sweden, Gleerup: 8-23, 96

Carol, H. 1956. Zur Diskussion um Landschaft und Geographie. Geographica Helvetica XI, 2: 123 str.

Chisholm, M. 1964. Problems in the Classification and use of Farming – type Regions. Institute of British Geographers, Transactions and Papers 35: 102 str.

Christaller, W. 1933. Die zentralen Orte in Süddeutschland: Eine ökonomisch-geographische Untersuchung über die Gesetzmäßigkeit der Verbreitung and Entwicklung der Siedlungen mit städtischen Funktionen. DoktorDissertation. Jena, Gustav Fischer Verlag. Angleški prevod Baskin, C. 1966. Central Places in Southern Germany. Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall: 230 str.

CIPRA, 2014. Trajnostna gradnja in prenova v alpah; Modul 1 – zakaj trajnostna gradnja?. Lichtenstein, Cipra International: 5-11.

Cloke, P. 2006. Conceptualizing rurality. V: Cloke, P. (ur.), Marsden, T. (ur.), Mooney, P.(ur.). Handbook of Rural Studies. Sage Publications: 18-28.

Copus, A. 2007. Introduction. V: Copus, A. (ur.). Continuity or Transformation? Perspectives on Rural Development in the Nordic Countries. Stockholm, Nordregio Report 2007 4: 11 str.

Craig, G., Shucksmith, M., Young, S. L. 2004. Rural Community Development in Europe. An initial scoping study for the Carnegie UK Trust. Dunfermline, Carnegie UK Trust: 12-15.

- Crnič, M., Grom, J., Fikfak, A. 2013. Centralni prostor občinskega središča: raziskovanje kazalnikov grajenega prostora v manjših naseljih. V: Fikfak, A. (ur.), Zavodnik Lamovšek, A. (ur.). Igra ustvarjalnosti. Teorija in praksa urejanja prostora 1: 96-106.
- Černilogar, G. 2007. Dopolnile dejavnosti na kmetijah kot oblika podjetništva in vloga v razvoju podeželja Severno primorske regije. Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta (samozaložba G. Černilogar): 5-43.
- DATAR. 2003. Stucturation de/l'espace rural: une approche par les bassins de vie, Report BY INSE (Joint with IFEN, INRA and SCEES) to Datar: 5-9.
- Deu, Ž. 2001. Stavbarstvo slovenskega podeželja: značilno oblikovanje stanovanjskih hiš. Ljubljana, Kmečki glas: 157 str.
- Dirnbek Vuk, V., Haček, M. 2008. Regionalne delitve Slovenije. Lex localis – Revija za lokalno samoupravo 6, 2: 205-243.
- Drobež, U. 2007. Instrumenti celostnega razvoja podeželja na Bavarskem in v Sloveniji. Diplomaska naloga. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Oddelek za geodezijo, Smer prostorska informatika (samozaložba U. Drobež): 29-68.
- Drobne, S., Konjar, M. 2011. Modeliranje funkcionalnih regij Slovenije s tokovi delavcev vozačev. V: Zavodnik Lamovšek, A. (ur.). Funkcionalne regije – izziv prihodnjega razvoja Slovenije. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 37-52.
- Drobne, S., Žaucer, T., Foški, M., Zavodnik Lamovšek, A. 2014. Strnjenost pozidanih površin kot merilo za določanje območij mestnih naselij. Glasilo Zveze geodetov Slovenije 58, 1: 69-102.
- Drozg, V. 1995. Morfologija vaških naselij v Sloveniji. Geographica Slovenica 27. Ljubljana, Inštitut za geografijo: 14-123, 168-171.
- Drozg, V. 1998. Kmečka hiša; kmečka naselja. V: Fridl, J. (ur.), Kladnik, D. (ur.), Adamič, M.O. (ur.). Geografski atlas Slovenije. Država v prostoru in času, Ljubljana, DZS: 289-296.

Drozg, V., Deu, Ž., Konečnik-Kunst, M., Lobnik, U., Premzel, V. 2001. Poselitvena območja ter usmeritve in merila za razvoj in urejanje naselij. Naloga je gradivo za pripravo Sprememb in dopolnitev prostorskega plana Republike Slovenije, za naročnika MOP. Maribor, Univerza v Mariboru, Znanstvenoraziskovalni inštitut Pedagoške fakultete: 3, 10, 21, 43, 99.

Eijsackers, D., Holst, F., Jávora, K., Kovács, K., Magócs, K., Sain M., Vugt, S., Woodhill, J. 2005. Practice of Integrated Rural Development (PRIDE). A guide for participatory planning in Hungary. Hungarj, Institute for Regional Planning and Urbanism (VÁTI), Centre for Regional Studies, Central and Northern Hungarian Research Institute (RKK/CRS). The Netherlands, Government Service for Land and Water Management (DLG), International Agricultural Centre (IAC): 79-94

ESPON 1.4.1., 2006. The Role of Small and Medium-Sized Towns (SMESTO). Final Report. Projekt EU programa ESPON 2000-2006: 13-435
http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006Projects/StudiesScientificSupportProjects/SmallMediumCities/fr-1.4.1_revised-full.pdf (Pridobljeno 30.7.2014)

European Commission, 2013. Rural Development in the European Union-Statistical and economic information Report 2013. Directorate General for Agriculture and Rural Development: 11-292.

European Commission, 2014. Factsheet on 2014-2020 Rural Development Programme for Austria: 1-5.

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja. 2015. Program razvoja podeželja. Ljubljana. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: 20, 318-375.
<http://www.program-podezelja.si/sl/prp-2014-2020/kaj-je-program-razvoja-podezelja-2014-2020> (pridobljeno 19.3.2016)

Fatur, S. Pivka med obema vojnama. I. Svetovna vojna. 1975. V: Fatur, S. (ur.). Ljudje in kraji ob Pivki. Postojna, Krajevna skupnost Postojna: 218-219, 227, 239.

Fikfak, A. 1997. Metoda in elementi metode za pripravo ureditvenih načrtov za urejanje nemestnih naselij. Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo

(samozaložba A. Fikfak): 83-96.

Fikfak, A. 2005. Stabilnost naselbinskega prostora. AR 2005/1. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo: 14-19.

Fikfak, A. 2007. Naselbinska kultura slovenskega podeželja – Goriška Brda. Ljubljana, Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo: 57-73.

Fikfak, A. 2009. Urbanizirano podeželje – manjša neagrama naselja. AR 2009/1. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo:: 22-31.

Fikfak, A., Dinevski, M., Ježek, P., Nagode, N. 2013. Kulturna naselbinskega prostora v Sloveniji. AR 2013/1. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo: 84-91.

Fikfak, A. 2010. Sodobni vzorci bivanja na podeželju. V: Zavodnik Lamovšek, A. (ur.), Fikfak, A. (ur.), Barbič, A. (ur.). Podeželje na preizkušnji: jubilejna monografija ob upokojitvi izrednega profesorja dr. Antona Prosenca. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Geodetski inštitut Slovenije: 144-150.

Fister, P., Boh Pečnik, N., Debevec, L., Deu, Ž., Kavčič, M., Lah, L. 1993. Arhitekturne krajine in regije Slovenije. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije, Zavod Republike Slovenije za prostorsko planiranje: 16.

Fister, P., Boh-Pečnik, N., Deu, Ž., Lah, L., Kavčič, M. 1993. Glosar arhitekturne tipologije. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije, Zavod Republike Slovenije za prostorsko planiranje: 3-39.

Fister, P. 1993. Črne gradnje kot dediščina časa, prostora in držbe. V: Toš, N. (ur.). Teorija in praksa 30, 5-6. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za politične vede in novinarstvo v Ljubljani: 459-465.

Gabrijelčič, P., Fikfak, A. 2002. Rurizem in ruralna arhitektura. Univerzitetni učbenik. 1.izd. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo: 129-138

Gabrijelčič, P., Fikfak, A., Čok, G. 2004. Urejanje podeželskih naselij: naselja brez središčnega pomena. Raziskovalna naloga. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo: 2-40.

Gabrijelčič, P., Fikfak, A., Čok, G. 2005. Urejanje podeželskih naselij - naselja brez središčnega pomena. AR 2005/1. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo: 64-65.

Gabrijelčič, P. 2005. Urejanje manjših naselij glede na stopnjo urbanosti. AR 2005/1. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo:: 8-13.

Galdeano, E., De Pablo, J. 1999. La agricultura intensiva en el sureste español: análisis de los determinantes de su desarrollo. en *Economistas* 81: 91–103.

Geographie, 1962. Frankfurt a. M: 251-261.

GIS portal Občine Postojna. 2016. Kaliopa d.o.o.

<http://gis.iobcina.si/gisapp/Default.aspx?a=postojna> (pridobljeno 21.4.2016)

Grafenauer, B. 2009. Turistična geografija in kulturna dediščina. Ljubljana, Založba IRC: 48-68.

Grasseli, N. 2008. Estimating the economic potential of rural microregions. Budapest, Applied Studies in Agribusiness and Commerce – APSTRACT, Agroinform Publishing House: 71-79.

Grigg, D. 1965. The logic of regional systems. *Annals of the Association of American Geographers* 55, 3: 465- 491.

Habitat II. United Nations conference on human settlements (Habitat II). Istanbul, 3-14 Junij, 1996. United Nations: 5-229

<https://www.un.org/ruleoflaw/wp-content/uploads/2015/10/istanbul-declaration.pdf>
(pridobljeno dne 19.4.2016)

Halamska, M. 2009. 5 years in EU: old and new processes of changes in rural Poland. Institute of Rural and Agricultural Development, Polish Academy of Sciences. Warsaw, 28 April 2009: 1-30.

Harej, M. 2012. Odnosi med mestnimi in podeželskimi območji v Sloveniji. Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo (samozaložba M. Harej): 30-57.

Hartshorne, R. 1939. The Nature of Geography. Lancaster, Association of American Geographers. XXIX: 46, 250, 285-306, 361-384

Healey, P. 1997. The revival of strategic spatial planning in Europe. V: Healey, P. (ur.); Khakee, A. (ur.); Motte, A. (ur.); Needham, B. (ur.). Making Strategic Spatial Plans. Innovation in Europe. London, UCL Press: 3 – 19.

Hedström, M., Littke, H. 2011. Perspectives on Rural Development in the Nordic Countries. Policies, Governance, Development initiatives. Stockholm, Nordregio Working Paper 2011 3: 9-78.

Herbertson, A. J. 1905. The Mayor Natural Regions: an Essay In Systematic Geography. Geographical Journal XXV: 300-310.

High, D., Nemes, G. 2007. Social learning in LEADER: exogenous, endogenous and hybrid evaluation in development. Sociologia Ruralis 47, 2: 103–119.

Horvat, S. 1975. Iz zgodovine srednjega veka. V: Fatur, S. (ur.). Ljudje in kraji ob Pivki. Postojna. Krajevna skupnost Postojna: 72-73.

Ilešič, S. 1958. Problemi geografske rajonizacije ob primeru Slovenije. Geografski vestnik, 29-30: 83-99, 120-121.

Jeglič, M., Kovačec Naglič, K., Mlakar, B., Pirkovič, J., Štih, H., Zakrajšek, F. 2008. Priročnik pravnih režimov varstva, ki jih je treba upoštevati pri pripravi planov in posegih v območja

kulturne dediščine. Ljubljana, Ministrstvo za kulturo. (stran)

http://giskd2s.situla.org/evrdd/P_09_04_03.htm (pridobljeno dne 19.4.2016)

Johansson, B. 1998. Infrastructure, market potential and endogenous growth. Jönköping (mimeo), Jönköping International Buissnes School. (stran)

Johnson, T. G. 2007. Place-Based Economic Policy: Innovation or Fad. *Agricultural and Resource Economics Review* 36, 1: 1-8.

Karba, R. 2010. Kmetijstvo in lokalna trajnostna samooskrba. V: Tome, N. (ur.). *Trajnostni razvoj – edina globalna strategija preživetja in ključna primerjalna prednost Slovenije. Plan B za Slovenijo. Zbornik: 61-68.*

Kayser, B. 1994. Culture as important tool in rural developent. *Leader: Quarterly Journal of the Community Programme* 8: 5-9.

Kerbler, B. 2006. Večnamenskost kmetijstva in kmetijska politika. *Urbani izziv* 17 (1-2): 106-113.

Kerbler, B. 2009. Vloga in pomen tradicije pri nasledstvu na slovenskih hribovskih kmetijah. *Glasnik SED* 49/3,4: 21-27.

Keršič, D., Karner, M., Jungreithmeir, T. 2015 *Vizija in strategija očine Postojna (VISOP). Postojna, Občina Postojna: 7, 13, 43-47.*

Kladnik, D., Ravbar, M. 2003. Členitev slovenskega podeželja. *Geografija Slovenije* 8. Ljubljana, Založba ZRC: 48-137.

Klemenčič, V. 1995. Prvine, procesi in projekcije demografske problematike Slovenije – Regionalni vidiki demografske politike – Zbornik referatov. Ljubljana, Državni svet RS-Komisija za regionalni razvoj, Nacionalni komite za demografsko politiko RS pri Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve: 24-29.

Klemenčič, V., 2005. Poskus opredelitve sodobnih problemov razvoja kulturne pokrajine slovenskega podeželja. Dela 24: 171-184.

Kokalj, N. 2009. Javni prostor v podeželskem naselju. Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo (samozaložba N. Kokalj): 10-50.

Kokole, V., Kokole, V. 1969. Urbanizacija podeželja v Sloveniji. Geografski vestnik XLI: 3-22.

Kokole, V. 1971 Centralni kraji v SR Sloveniji. Geografski zbornik XII: 5-112.

Kokole, V. 1978. Postojna kot regionalno središče. Geografski vestnik L: 91-93.

Kolenc, D. 2002. Kraji, kjer je prepri doma. Prispevki k turistični podobi Postojne in njene okolice. Galerija 2 Vrhnika v sodelovanju z Zavodom za turizem Postojna: 7-100.

Kopainsky, B. 2005: A system dynamic analysis of socio-economic development in lagging Swiss regions. Aachen, Shaker Verlag (stran).

Kos, D. 2002. Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede: 16-21.

Koter, M., Kulesza, M. 2006. Forms of Rural Settlements in Poland and their transformation in the Course of History. Dela 25: 43-59.

Kovács, E. 2001. Results and Experiences of Tama, a land consolidation Project in Hungary. International Conference on Spatial Information for Sustainable Development, Nairobi, Kenya. 2-5. October 2001: 1-10.

Kovačič, N. 1975. Zemljepisni oris Pivške kotline. V: Fatur, S. (ur.). Ljudje in kraji ob Pivki. Postojna. Krajevna skupnost Postojna: 7-11, 15.

Kovačič, M., Gosar, L., Fabjan, R., Perpar, A., Gabrovec, M. 2000. Razvojno – tipološka členitev podeželja v Republiki Sloveniji. Ljubljana. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo, Inštitut za agrarno ekonomiko: 129 str.

Kralj, M. 2010. Problematika načrtovanja prostorskih ureditev na lokalnem nivoju. Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo (samozaložba M. Kralj): 16-38.

Kretschmer, E. 1955. Körperbau und Charakter, Berlin, Springer: 401 str.

Krevs, M., Kušar, S., Štepec, M., Peternel, T., Benčina, T., Lubi, G., Čok, D., Urankar, K. 2003. Kvantitativna opredelitev pojmov strnjenost naselja in razpršena poselitve. Projektno delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo: 3-22.

Kušar, S. 2008. Vloga prostorskega planiranja pri lociranju proizvodnih dejavnosti. Doktorska dizertacija. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo (samozaložba S. Kušar): 36 str.

Lah, L. 1994. Prenova stavbne dediščine na podeželju - Kras. Novo mesto, Dolenjska založba: 20-24.

Lah, L. 2010. Zavarovana območja podeželja: francoski pogodbeni model. V: Zavodnik Lamovšek, A. (ur.), Fikfak, A. (ur.), Barbič, A. (ur.). Podeželje na preizkušnji: jubilejna monografija ob upokojitvi izrednega profesorja dr. Antona Prosenca. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Geodetski inštitut Slovenije: 237-244.

Lenarčič, M. 1985. Prebivalstvo Pivke v zadnjih 100 letih. V: Gospodarič, R. (ur.). Ljudje in kraji ob Pivki. Druga knjiga. Postojna. Krajevna skupnost Postojna: 251-252

Lenassi, E. 1975. Prebivalstvo Pivke v zadnjih 100 letih. V: Fatur, S. (ur.). Ljudje in kraji ob Pivki. Postojna. Krajevna skupnost Postojna: 310 str.

Leszezyeki, S. 1956. Kilka uwag o geografii ekonomieznej. *Przeglad Geograficzny* XXVIII, 3: 472 str.

Leitfaden Nachhaltiges Bauen, 2013. Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, Bau und Reaktorsicherheit (BMUB): 9-159

<http://www.nachhaltigesbauen.de/leitfaeden-und-arbeitshilfen-veroeffentlichungen/leitfaden-nachhaltiges-bauen-2013.html> (pridobljeno dne 19.4.2016)

Lisec, A., Prosen, A. 2008. Celostni pristop k upravljanju zemljišč na podeželju – zemljiški menedžment. *Geodetski vestnik* 52/2008-4: 758-772.

Lorber, L. 2013. Spremembe v pristopih k razvoju podeželja – nova razvojna paradigma. *Revija za geografijo - Journal for Geography* 8-1: 9-22.

Lowe, P. 2000. Policy for small business support in rural areas: a critical assessment of the proposals for the small business service. *Regional Studies* 35, 5: 479-487.

Lynch, K. 1960. *The Image of the City*. Cambridge Massachusetts, MIT Press: 1-194

Mandič, S. 2001: Stanovanje, sorodstvena omrežja in zagotavljanje blaginje na podeželju. V. *Zavodnik Lamovšek, A. (ur.), Fikfak, A. (ur.), Barbič, A. (ur.). Podeželje na preizkušnji: jubilejna monografija ob upokojitvi izrednega profesorja dr. Antona Prosenca*. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Geodetski inštitut Slovenije: 95-102.

Margarian, A. 2013. A Constructive Critique of the Endogenous Development Approach in the European Support of Rural Areas. *Growth and Change* 44, 1: 1-29.

Martin, R., Sunley, P. 1996. Slow convergence? Post-neoclassical endogenous growth theory and regional development. Cambridge, University of Cambridge, Working Paper: ESRC Centre for Business Research No. 44: 1-42.

Max-Neef, M. A., Elizalde, A., Hopenhayn, M. 1991. *Human scale development: conception, application and further reflections*. New York and London, The Apex Press: str. 18.

Melik, A. 1933. Kmetiska naselja na Slovenskem. Geografski vestnik: časopis za geografijo in sorodne vede 9, 1-4: 129-165.

Melik, A. 1946. Prirodno-gospodarska sestava Slovenije. Geografski vestnik XVIII: 3-20.

Miklavčič, T., Nared, J. 2009. Vloga transnacionalnih programov pri doseganju razvojnih ciljev Slovenije. V: Nared, J. (ur.), Perko, D. (ur.). Regionalni razvoj 2. Razvojni izzivi Slovenije. Ljubljana, ZRC: 51-59.

Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2008. Smernice in priporočila za izvajanje pristopa Leader v Republiki Sloveniji v programskem obdobju 2007-2013. Ljubljana, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: 6 str.

Ministrstvo za kulturo. 2016. Register nepremičnine kulturne dediščine. Interaktivna karta <http://giskd6s.situla.org/giskd/> (pridobljeno 21.4.2016)

Mlinar, Z., Ribičič, C., Vlaj, S., Kokole, V., Kos, J., Lobanac, J., Jambrek, P. 1979. Preoblikovanje krajevnih skupnosti v Ljubljani. Ljubljana, Mestna konferenca ZKS, Mestna konferenca SZDL Slovenije: 1-130.

Mlinar, Z. 1994. Individuacija in globalizacija v prostoru. Ljubljana, SAZU: 34, 40, 149, 156, 144-145, 154.

Mlinar, Z. 1995. Uvod. V: Mlinar, Z. (ur.). Osamosvajanje in povezovanje v evropskem prostoru. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede: 1-22.

Morrilli, R.L. 1970. The Spatial Organization of Society. Wadsworth Publishing Company: 61-78

Murdoch, J. 2000. Networks - a new paradigm of rural development? Journal of Rural Studies 16, 4: 407-419.

Mušič, M. 1947. Obnova slovenske vasi. Celje. Založba sv. Mohorja: 145 str.

Natek, K. 1998. O regionalizaciji Slovenije. *Geografski vestnik* 70: 141 str.

Nemes, G., High, C., Huzair, F. 2006. Reflexive agency and multi-level governance: mediating integrated rural development in South Transdanubia. V: Higgins, L. (ur.), Lawrence, G. (ur.). *Rural Governance: International perspectives*. London, Routledge Studies in Human Geography: 98–115.

Needham, B. 2000. Making Strategic Plans: a Situational Methodology! V: Salet, W. (ur.), Faludi, A. (ur.), *The revival of Strategic Spatial Planning*. Amsterdam, Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences: str. 79-90.

Nuryanti, W. 1996. Heritage and Postmodern tourism. *Annals of Tourism Research* 23, 2: 249-260.

Občina Pivka. 2010. Odlok o občinskem prostorskem načrtu Občine Pivka. Uradni list RS št. 79/2010: str. 11927-12089.

Občina Postojna. 2010. Občinski prostorski načrt občine Postojna. Uradni list RS št. 84/10 str. 12743-1291.

OECD (Organisation for economic co-operation and development) , 2002. Redefining Territories – The functional regions. Paris, OECD Publications: 3-15.

OECD. 2006. The new rural paradigm: Policies and Governance. Paris, OECD Publications: 12-150.

http://www3.unisi.it/cipas/ref/OECD_2006_Rural_Paradigm.pdf (pridobljeno 10.8.2014.)

OECD. 2006. Reinventing Rural Policy Brief. Paris, OECD Publications: 1-7.

<http://www.oecd.org/gov/regional-policy/37556607.pdf> (pridobljeno 10.8.2014.)

OECD. 2011. Territorial Reviews OECD Territorial Reviews: Switzerland 2011. Paris, OECD Publications: 95-104.

<http://www.oecd.org/switzerland/oecdterritorialreviewsswitzerland2011.htm>

(pridobljeno 21.4.2016)

OECD. 2012. Innovating and modernising rural economy, 8th Conference on Rural Development, Krasnoyarsk, Russia. Krasnoyarsk, 3. do 5. oktober 2012, Rural Policy Conferences: 5-11.

http://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/innovation-and-modernising-the-rural-economy_9789264205390-en (pridobljeno 10.8.2014.)

OECD. 2012. Promoting Growth in All Regions. Lessons from across the OECD. Paris, OECD Publications: 1-11.

<http://www.oecd.org/site/govrdpc/50138839.pdf> (pridobljeno 10.8.2014.)

Ogrin, D., Plut, D. 2009. Aplikativna fizična geografija Slovenije. 1. natis, Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Oddelek za geografijo: 246 str.

Osole, F. 1975. Poselitev Pivške kotline v ledeni dobi. V: Fatur, S. (ur.). Ljudje in kraji ob Pivki. Postojna, Krajevna skupnost Postojna: 25 str.

Otremba, E. 1957. Wirtschaftsräumliche Gliederung Deutschlands. Berichte zur Deutschen Landeskunde 18,1: 113 str.

Overbeek, G., Terluin, I. 2006. Rural areas under urban pressure. Case studies of rural-urban relationships across Europe pressure, Hague, Lei Wageningen: 13-249.

<http://hdl.handle.net/11245/2.41032> (pridobljeno 15.9.2014)

Pančur, A. 2009. Postojna kot upravno središče. V: Fikfak, J. (ur.). Postojna upravno in gospodarsko središče. Postojna, Galerija 2 in Inštitut za novejšo zgodovino: 46-47.

Passarge, S. 1923. Die Landschaftsgürtel der Erde Natur und Kultur. Natur aller Länder/ Religion und Kultur aller Völker/ Wissen und Technik aller zeiten. Abteilung: Erdkunde. Breslau, Ferdinand Hirt.

Pavić Rogošić, I. 2011. Rural development in Croatia. EU-Croatia, Joint Cosultative Commitee. 8th Meething, Zagreb, Jannary 27, 2011: 1-7.

Pedersen, E., H. 1988. Det danske landbrugs historie. Odense. Landbohistorisk Selskab.
Bind 4: 1914–1988: 322-331.

Perc, T. 2010. Kakovost življenja in identiteta vasi kot dejavnika obnove vaških jeder.
Diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko
arhitekturo (samozaložba T. Perc): 15-20.

Perez, J. E. 2000. The Leader Programme and the Rise of Rural Development in Spain.
Sociologia Ruralis 40, 2: 200-207.

Perroux, F. 1950. Economic space: theory and applications. *Quarterly Journal of Economics*
64, 1: 89-104.

Perpar, T. 1995. Ukrepi Evropske unije za razvoj podeželja. V: Kovačič, M. (ur.). Izhodišča,
sestavine in problemi celovitega razvoja podeželja v Sloveniji. Zbornik posveta. Ljubljana,
Skupina narava in človek: 31-40.

Perpar, A., Udovič, A. 2010. Dejavniki razvojne (ne)uspešnosti podeželja. V: Zavodnik
Lamovšek, A. (ur.), Fikfak, A. (ur.), Barbič, A. (ur.). Podeželje na preizkušnji: jubilejna
monografija ob upokojitvi izrednega profesorja dr. Antona Prosenca. Ljubljana, Fakulteta za
gradbeništvo in geodezijo, Geodetski inštitut Slovenije: 73-79.

Perša, A. 2013. Podjetniška naravnost družinske kmetije z razvojem dopolnilne dejavnosti
na kmetiji. Koper – Celje – Škofja Loka, Zbornik 10. festivala raziskovanja ekonomije in
managementa 22.–23. marec 2013, Koper – Celje – Škofja Loka: 207-213.

Pettersson, Ö. 2001. Contemporary Population changes in North Swedish Rural Areas.
Helsinki, Fennia 179, 2: 159-173.

Pirkovič Kocbek, J. 1984. Trije prostorski vzorci. Ljubljana, AB 70/71: 68 str.

Platt, R. S. 1935. Field approach to Regions, *Annals of the Association of American
Geographers*: 153-174.

Plut, D. 1999. Regionalizacija Slovenije po sonaravnih kriterijih. Geografski vestnik: razprave, 71: 9-25.

Pogačnik, A. 1988. Kvantitativne metode v prostorskem in urbanističnem planiranju. Univerzitetni učbenik. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo: 168 str.

Pogačnik, A., 1999. Urbanistično planiranje. Univerzitetni učbenik. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 232-234.

Pogačnik, A., Zavodnik Lamovšek, A., Drobne, S., Konjar, M., Soss, K. 2011. Večkriterijska ocena modelov funkcionalnih regij in predlog regionalizacije Slovenije. 2011. V: Zavodnik Lamovšek, A. (ur.). Funkcionalne regije – izziv prihodnjega razvoja Slovenije. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 67-75.

Pogačnik, A. 2012. Predlog za spremembo urbanega sistema Slovenije. Geodetski vestnik 57, 1: 97-111.

Pogačnik, A., Konjar, M. 2010. Partnerstvo mest in podeželja – funkcionalni pristop. V: Zavodnik Lamovšek, A. (ur.), Fikfak, A. (ur.), Barbič, A. (ur.). Podeželje na preizkušnji: jubilejna monografija ob upokojitvi izrednega profesorja dr. Antona Prosenca. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Geodetski inštitut Slovenije: 39-45.

Pogačnik, A. 2013. Predlog za spremembo urbanega sistema Slovenije. Geodetski vestnik 57, 1: 97-110.

Poljak Istenič, S. 2008. Šege in navade kot folklorizem. Traditiones 37, 2: 61-110.

Požar, B., Mahne, D., Simčič, M., Nadoh Bergoč., J, Bratani, D. 2014. Regionalni razvojni program primorsko-notranjske regije za obdobje 2014-2020. Pivka, RRA Notranjsko-kraške regije, d.o.o.: 8 str.

Požeš, M. 1991. Razvoj podeželskih naselij v občini Koper. Ljubljana, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani: 9-26, 60-68, 80-86.

Primožič, T. 2010. Razvoj podeželja in obnova vasi. V. Zavodnik Lamovšek, A. (ur.), Fikfak, A. (ur.), Barbič, A. (ur.). Podeželje na preizkušnji: jubilejna monografija ob upokojitvi izrednega profesorja dr. Antona Prosen. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Geodetski inštitut Slovenije: 202-208.

Prelog, M. 2009. Razmerje med strateškim in normativnim vidikom v lokalnem prostorskem planu. Magistrska naloga. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo (samozaložba M. Prelog): 20-23.

Prosen, A. 1993. Planiranje podeželskega prostora. Ljubljana, Katedra za prostorsko planiranje na Fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo: 11-29, 117-124, 158 str.

Prosen, A. 2003. Urejanje podeželskega prostora – naloga integralnega ali sektorskega načrtovanja? Urbani izziv 14, 1: 32-40.

Prosen, A. 2007. Planiranje podeželskega prostora – utopija ali realnost. Geodetski vestnik 51, 2: 304-320.

Prosen, A., Zavodnik Lamovšek, A., Žaucer, T., Drobne, S., Soss, K. 2008. Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij. Zaključno poročilo s predlogom meril za razmejitev mest in odprtega prostora. CRP "Konkurenčnost Slovenije 2006-2013". Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 1-119.

Ray, C. 2000. The EU- Leader Programme: Rural Development Laboratory. Sociologia Ruralis 40, 2: 163-171.

Ravbar, M., Vrišer, I., Vrščaj, M. 1993. Kriteriji za opredeljevanje mest v Sloveniji. Razvojno raziskovalni projekt. Tipkopolis. Ljubljana, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani: 1-62

Ravbar, M., Klemenčič, V. 1997a. Razvoj slovenskega podeželja 1, Zemlja iz kmečkih v nekmečke roke. Ljubljana. Delo (5. april 1997): 36 str.

Ravbar, M., Klemenčič, V. 1997b. Razvoj slovenskega podeželja 2, Opustela hribovja, gomazeče doline. Ljubljana. Delo (12. april 1997): 33 -34.

Ravbar, M., Vrišer, I., Plut, D., Šircelj, V., Cigale, D. 2000. Omrežja naselij in prostorski razvoj Slovenije. Ljubljana, Inštitut za geografijo: 60-133.

Ravbar, M. 2001. Kriteriji za določitev poselitvenih območij, teze in predlog nabora indikatorjev. Ljubljana, Tipkopolis, Inštitut za geografijo.

Ravbar, M. 2006. Slovensko podeželje na preizkušnji – kdo bo nadomestil kmetijstvo. Dela 25: 207-221.

Razpotnik Visković, N. 2012. Vloga mešanih kmetij v gospodarski, okoljski in prostorski preobrazbi obmestij. Doktorska disertacija. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo (samozaložba N. Razpotnik Visković): 47-49.

Rebernik, D., Vrišer, I. 1993. Družbeno-gospodarska in dejavnostna usmeritev slovenskih mest. Geografski zbornik XXXIII: 9-40.

Renčelj, S. 2010. Načrtovanje razvoja podeželja. V: Zavodnik Lamovšek, A. (ur.), Fikfak, A. (ur.), Barbič, A. (ur.). Podeželje na preizkušnji: jubilejna monografija ob upokojitvi izrednega profesorja dr. Antona Prosenca. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Geodetski inštitut Slovenije: 196-201.

Režek, J. 2007. Sistem kazalcev za spremljanje prostorskega razvoja v Evropski uniji in stanje v Sloveniji. Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo (samozaložba J. Režek): 4, 34-35, 37, 53, 97, 103.

Roberts, B. K. 1987. The Making of the English Willage: A Study in Historical Geography, Harlow, Longman: 11, 22, 24-32.

Roberts, B. K. 1996. Landscapes of Settlement – Prehistory to the Present. London, Routledge: 16 -96.

Sartorio, S.F. 2005. Strategic Spatial Planning, DISP Journal 162, 3: 26-40.

Scheurer, T. 2015. Strategy Development for Mountain Areas in Switzerland: Toward a New "Mountain Pact". International Mountain Society: 410-414.

Schwick, C., Jaeger, J., Bertiller, R., Kienast, F. 2010: Zersiedelung der Schweiz – unaufhaltsam? Quantitative Analyse 1935 bis 2002 und Folgerungen für die Raumplanung. Zürich. Haupt Berne: 13-106.

Shucksmith, M. 2010. Disintegrated rural development? Neo-endogenous rural development, planning and place-shaping in diffused power contexts. Sociologia Ruralis 50, 1: 1–13.

Simoneti, M., Vertelj Nared, P. 2010. Javni odprti prostori v podeželskih naseljih Slovenije. V: Zavodnik Lamovšek. A. (ur.), Fikfak, A. (ur.), Barbič, A. (ur.). Podeželje na preizkušnji: jubilejna monografija ob upokojitvi izrednega profesorja dr. Antona Prosenca. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Geodetski inštitut Slovenije: 151-157.

Smrdel, M. 1975. Prispevki za kulturno, politično in gospodarsko zgodovino Pivke od 1848 do I. Svetovne vojne. V: Fatur, S. (ur.). Ljudje in kraji ob Pivki. Postojna. Krajevna skupnost Postojna: 121-122, 136. 147-148.

Smrdel, M. 1975. Gradivo za zgodovino NOB na Pivki. Napad na Jugoslavijo 1941 – dolgoletne priprave. V: Fatur, S. (ur.). Ljudje in kraji ob Pivki. Postojna. Krajevna skupnost Postojna: 253 str.

SPRS. 2004. Strategija prostorskega razvoja Slovenije. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, Urad za prostorski razvoj, UL RS št. 76/2004: 32-34, 59-60.

Sussenbacher, E., Schwarzl, B. 2011. Sustainable Rural Development and Innovation Report on the State of the Alps. Alpine Convention. Permanent Secretariat of the Alpine Convention, Alpine Signals – Special Edition 3: 45, 54.

Terluin, I.J. 2003. Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories. Journal of Rural Studies 19, 3: 327–344.

Thissen, F. 2009. Social capital in Rural Communities in the Netherlands. *Journal for Geography* 4,1: 65-76.

Thwaites, K., Simkins, I. 2007. *Experimental Landscape: Approach to people, place and space*. London, New York, Roudledge/Routledge/Taylor and Francis: 230 str.

Topole, M., Bole, D., Petek, F., Repolusk, P. 2006. Spatial and functional changes in built-up areas in selected slovene rural settlements after 1991 = Prostorske in funkcijske spremembe pozidanih zemljišč v izbranih slovenskih podeželskih naseljih po letu 1991. *Acta geographica Slovenica* 46-2: 189-251.

Transforming our world : the 2030 Agenda for Sustainable Development, 2015. New York, United Nations: str. 18

<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>

(pridobljeno dne 19.4.2016)

Telefonski imenik Slovenije. 2016. TSMedia d.o.o.

<http://www.itis.si/> (pridobljeno 21.4.2016)

United Nations. 1987. *Our Common Future. Report of the World Commission on Environment and Development*: 41-59

<http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (pridobljeno 19.3.2016)

Unstead, J. F. 1933. *A System of Regional Geography*. *Geography* XVIII, 3: 175-187.

Urleb, M. 1975. *Gradišča v Pivški kotlini*. V: Fatur, S. (ur.). *Ljudje in kraji ob Pivki*. Postojna, Krajevna skupnost Postojna: 70 str.

Vahtar, M. 1991. *Krajina kot izhodišče za zasnovo grajenih in drugih ustvarjenih prvin ali kako zavarovati pozitivne komponente identitete prostora in jih z načrtovanjem še poudariti*. Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, Šola za arhitekturo: 1-265.

- Vázquez-Barquero, A. 2006. Surgimiento y transformación de clusters y milieus en los procesos de desarrollo. *Eure* 31, 95: 75-92.
- Verbole, A. 1995. Tourism development in the European Countryside. Cost and Benefits. V: Wastl-Walter, D. (ur.), Barbič, A. (ur.). *Sustainable Development of Rural Areas: From Global Problems to Local Solutions*. Klagenfurt, Klagenfurter Geographische Schritten, Heft 13: 60-75.
- Vončina, S. 2006. Uporaba geografskih informacijskih sistemov v prostorskem planiranju na primeru Občine Dobrna. *Diplomska naloga*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo (samozaložba S. Vončina): 35-43.
- Vrišer, I. 1978. Regionalno planiranje. Ljubljana, Mladinska knjiga: 58-72, 224-244, 287-313.
- Vrišer, I. 1988. Policentrizem v Sloveniji. *IB – Revija za planiranje* XXIII, 5: 11-17.
- Vrišer, I. 1990. Ekonomskogeografska regionalizacija Republike Slovenije. (Na podlagi vplivnih območij centralnih naselij in dejavnostne sestave prebivalstva). *Geografski zbornik*, 30: 129-247.
- Vrišer, I. 1998. Središčna (centralna) naselja. V: Fridl, J. (ur.), Kladnik, D. (ur.), Orožen Adamič, M. Perko, D. (ur.). *Geografski atlas Slovenije*. Ljubljana, DZS: 308-310
- Vučetić, Š. 2012. Rural Tourism of the Eastern Croatia – The Organisational needs and Opportunities. Rijeka, University of Rijeka – Croatia: 240-247.
- Wagner, H. G. 1981. *Wirtschaftsgeographie*. Braunscheig: 12-20.
- Ward, N. 2002. Partnerships in rural regeneration. *Local Economy* 17: 256-59.
- Waugh, D. 1990. *Geography – an integrated approach*. Nelson: Walton-on-Thames (etc.), 1st publ.: 342-344.

Weber, A., Strade, A., Schon, K. P. 2000. Synthetic analysis of selected indicators for the spatial differentiation of the EU territory. BBR, National Focal Point of Germany: 5-7, 24.

Weber, G. 2010. Socio-Economic Processes of Shrinkage of Rural Municipalities and Regions and their Re-evaluation from the Perspective of Spatial Planning = Družbeno-ekonomski procesi nazadovanja podeželskih občin in regij ter njihovo vnovično vrednotenje s stališča prostorskega planiranja. V: Zavodnik Lamovšek, A. (ur.), Fikfak, A. (ur.), Barbič, A. (ur.). Podeželje na preizkušnji: jubilejna monografija ob upokojitvi izrednega profesorja dr. Antona Prosenca. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Geodetski inštitut Slovenije: 231-236.

Whittlesey, D. 1950. Regional Geography and the Geographic Region. Annals of the Assoc. of American Geographers: 155-157.

Woods, M., 2005. Rural geography. Processes, Responses and Experiences in Rural Restructuring. Sage Publications: 1-299.

Zakon o imenovanju in evidentiranju naselij, ulic in stavb – ZIENUS (Uradni list SRS, št. 5/80, 42/86, Uradni list RS, št. 8/90 in 25/08 – ZDOIONUS).

Zakon o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12 – ZUJF in 14/15 – ZUUJFO).

Zakon o urejanju prostora (Uradni list RS, št. 110/02, 8/03 – popr., 58/03-ZZK-1, 33/07 – ZPNačrt, 108/09- ZGO-1C in 80/10 – ZUPUDPP).

Zakon o prostorskem načrtovanju (Uradni list RS, št. 33/07, 70/08 – ZVO-1B, 108/09, 80/10- ZUPUDPP, 43/11 – ZKZ-C, 57/12, 57/12-ZUPUDPP-A, 109/12, 76/14 – odl. US in 14/15 – ZUUJFO).

Zakon o graditvi objektov (Uradni list RS, št. 102/04 – uradno prečiščeno besedilo, 14/05 – popr., 92/05 – ZJC-B, 93/05 – ZVMS, 111/05 – odl. US, 126/07, 108/09, 61/10 – ZRud-1, 20/11 – odl. US, 57/12, 101/13 – ZDavNepr, 110/13 in 19/15).

Zavodnik, A. 1997. Razvoj sistema poselitve. Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo (samozaložba A. Zavodnik): 38-99.

Zavodnik, A. 1998. Razvoj sistemov poselitve: od ideje centralnosti do disperzije. Ljubljana, Urbani izziv 9, 1: 18-22, 26-29.

Zavodnik Lamovšek, A., Drobne, S., Žaucer, T. 2008. Majhna in srednje velika mesta kot ogrodje policentričnega urbanega razvoja. Geodetski vestnik 52/2008-2: 267-289.

Zavodnik Lamovšek, A., Kunstelj, M. 2010. Različni pristopi k proučevanju odnosov med mestnimi in podeželskimi območji. V: Zavodnik Lamovšek, A. (ur.), Fikfak, A. (ur.), Barbič, A. (ur.). Podeželje na preizkušnji: jubilejna monografija ob upokojitvi izrednega profesorja dr. Antona Prosenca. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Geodetski inštitut Slovenije: 30-38.

Zavodnik Lamovšek, A., Peterlin, M., Pichler-Milanovič, N., Drobne, S. 2011. Teoretična izhodišča. V: Zavodnik Lamovšek, A. (ur.). Funkcionalne regije – izziv prihodnjega razvoja Slovenije. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 13-20, 93-94.